

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

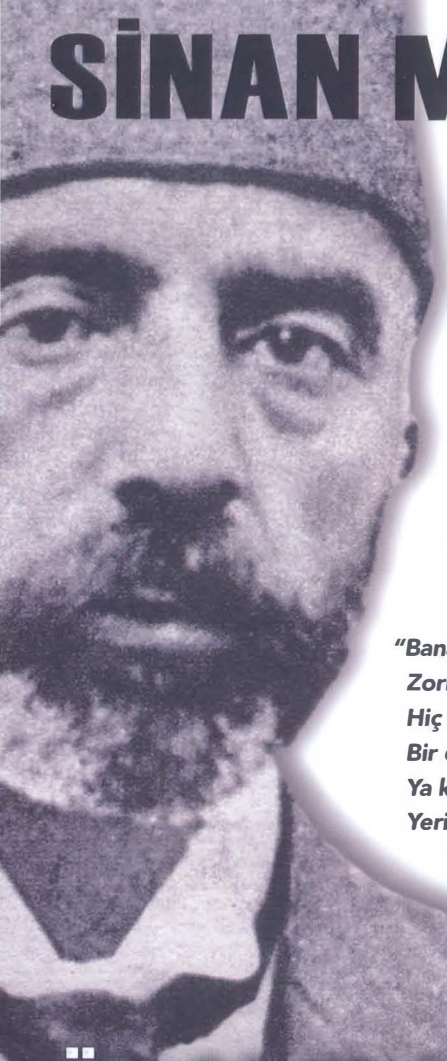
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SİNAN MEYDAN

*"Bana anlat bakayım şimdi; şu bıçare ocak,
Zorbalar saltanatından ne zaman kurtulacak?
Hiç bu mantıkla, a dîvâne, hükûmet mi yürür?
Bir cemâ'at ki erenler işi yumrukla görür,
Ya kuzum, zabtiye ruhuyla hükûmet sürenin.
Yeri altındadır, üstünde değil kürenin!"*

M. Âkif, Safahat

Öteki Mehmed Âkif

VATİZ

*Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini,
"Müslümanlık" denilen ruh-i ilahi arasak,
"Müslümanız" diyen insan yığınından ne uzak!
Sonunda bir de tevekkül sokuşturup araya,
Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya.*

M. Âkif, Safahat

SİNAN MEYDAN

Öteki Mehmed Âkif

VAİZ

Vaiz: Öteki Mehmed Âkif / Sinan Meydan

© 2015, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Editör Ahmet Bozkurt
Yayıma hazırlayan Burcu Bilir
Kapak tasarım Gökçen Yanlı
Sayfa tasarım Derya Balcı

ISBN: 978-975-10-3568-4

15 16 17 18 8 7 6 5 4 3 2 1
İstanbul, 2015

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
www.inkilap.com

SİNAN MEYDAN

**Öteki Mehmed Âkif
VAİZ**

 İNKILÂP

Sinan Meydan

1975 yılında Artvin’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Artvin Şavşat’ta, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde tamamladı. “Atatürk, Ön-Türk Tarihi ve Yakın Tarih” çalışmalarına devam etmekte ve *Bütün Dünya* dergisinde yazmaktadır.

Yayımlanmış eserleri şunlardır:

1. *Atatürk ve Kayıp Kıta Mu*, İstanbul, 2005.
2. *Son Truvalılar, "Truvalılar'ın Kayıp Kökleri"*, İstanbul, 2005.
3. *"Atatürk'ü Anlamak İçin" Nutuk'un Deşifresi*, İstanbul, 2006.
4. *Sarı Lacivert Kurtuluş, "Kurtuluş Savaşı'nda Fenerbahçe ve Atatürk"*, İstanbul, 2006.
5. *"Atatürk ve Kayıp Kıta Mu-2"*, Köken, İstanbul, 2008.
6. *Atatürk ile Allah Arasında, "Bir Ömrün Öteki Hikâyesi"*, İstanbul, 2009.
7. *Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları, "Parola Nuh"*, İstanbul, 2009.
8. *Sarı Paşam, "Mustafa Kemal, İttihatçılar ve II. Abdülhamit"*, İstanbul, 2010.
9. *Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, "Türk Tarih Tezi'nden Türk-İslam Sentezi'ne"*, İstanbul, 2010.
10. *Cumhuriyet Tarihi Yalanları*, (1. kitap), İstanbul, 2010.
11. *Cumhuriyet Tarihi Yalanları*, (2. kitap), İstanbul, 2011.
12. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (1.cilt), İstanbul, 2012.
13. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (2.cilt), İstanbul, 2012.
14. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (3.cilt), İstanbul, 2012.
15. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (4.cilt), İstanbul, 2013.
16. *"Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın Tarih Tezlerine" El-Cevap*, İstanbul, 2013.
17. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (5.cilt), İstanbul, 2014.
18. *Akl-ı Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri"*, (5 cilt bir arada-özel baskı), İstanbul, 2014.

www.sinanmeydan.com.tr

*“Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim...
İnanın ki her ne demişsem, görüp de söylemişim.
Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
Sözün odun gibi olsun, hakikat olsun tek.”*

M. Âkif Ersoy, *Safahat*, s. 251.

*“Dış yüzüm böyle ağardıkça ağarmakta, fakat,
Sormayın iç yüzümün rengini; Yüzler karası!
Beni kendimden utandırdı, hakikat şimdi,
Bana hiç benzemeyen suretimin manzarası!”*

M. Âkif Ersoy, *Safahat*, s. 500.

Eşime ve kızlarıma...

İçindekiler

Önsöz	13
Öteki Mehmed Âkif	13
Giriş	21
Âkif'in Kısa Hayat Hikâyesi	21

BÖLÜM 1 ÂKİF'İN MEDENİYET GÖRÜŞÜ

Doğu ile Batı Arasında	29
Okumak ve Görmek	29
Berlin Etkisi	32
Doğu Medeniyetsiz, Batı Medeni “Coşkun Sel Gibi Akan Medeniyetin Ahengine Uymak” Darwin’e Gönderme: “Güçlü Olan Yaşar, Zayıf Olan Ölür” Çalışmak, İlerlemek	36
Hem Kur'an'a ve İslamın İlk Dönemlerine Dönmek Hem Batı'nın Medeniyetini Almak	46
Emperyalizm Karşıtlığı Medeniyet ve Bağımsızlık İlişkisi	55
Âkif'in Sanatı Sanat Sevgisi	61

BÖLÜM 2

ÂKİF'İN DİNE VE DÜNE BAKIŞI

Âkif'in Din Anlayışı.....	69
Cahil Hocalara Karşı.....	70
Kur'an'ın Anlaşılmasından Yana	
“Dualar İyileştirmez”.....	73
Hurafeye Karşı.....	77
Tevekkül ve Sabır Eleştirileri	
Önce Azim ve Çalışma, Sonra Tevekkül.....	78
Türbelerin Kutsallaştırılmasına Karşı	
“Kaldırın Bu Türbeyi Buradan”.....	82
Etkilendiği Üç İslam Modernisti:	
Muhammed Abduh, Cemalettin Efgani, Muhammed İkbâl	
İslamda Reform/İnkılâp İsteği.....	83
Allah'a Sitem Eden Şair	
İman Titreten Dizeler.....	87
Tasavvuf Eleştirileri	
“Konusu Ya Oğlan Ya Karı”	
“Türk'e Verilen Olgun Şıra”.....	91
Divan Edebiyatı Eleştirileri	
“Lisanın Sadeleşmesi Farzdır”.....	94
Eğitim Sistemi Eleştirileri.....	99
Âkif'in Tarih Görüşü	
“Ders Alınsa Etmezdi Tekrar”	
“Mazimiz: ‘Dehşet Verici Deve Dikenliği’”.....	101
Eski Mısır'ın İzinde	
“Firavun'la Yüz Yüze”.....	101
İslam ve Osmanlı Tarihine Eleştirel Bakış.....	113
II. Abdülhamid Eleştirileri	
“İblis'in Ruhuna Rahmetler Okutan Mel'un”	
“Gölgesinden Korkup Bağırان Bir Ödleğ”	
“Yıldız'daki Baykuş”.....	116
Ümmetçilik ile Milliyetçilik Arasında.....	122
Âkif'in Hoşgörüsü	
Mademki Dinde Zorlama Yoktur.....	125

BÖLÜM 3

DİRENİŞÇİ ÂKİF

İşgallere Tepki	
Atatürk'ün Çağrısıyla Anadolu'ya Geçiş	
Burdur Milletvekilliği	
Kuvvacı Vaiz	131
10 Yıl Sonra.....	132
Nasrullah Manifestosu.....	145
İstiklal Marşı.....	155
Karabekir İstismarcılarına Hatırlatma	
Karabekir'in İstiklal Marşı Eleştirileri	
“İlahi Gibi Şiir-Dehşetli Geriye Gidiş”	162
Türk'ün Türksüz İstiklal Marşı.....	169
Ankara İslam Kongresi Hazırlıkları	172
Mehmed Âkif ve Said-i Nursi	
Farklı Yolun Yolcuları.....	175
Mehmet Vahdettin Mehmed Âkif'e Karşı	
Âkif Kur'an'ı Tercüme Ediyor	
Vahdettin Kur'an Tercümesini Yasaklıyor	184
Edirne Selimiye Camii'nde Venizelos'a Şükran Ayini	
Yunan Bayrağının Renklerine Boyanmış Koyunlar	
İşbirlikçi Cahil Hocalar	192

BÖLÜM 4

ÂKİF'İ KULLANIP ATATÜRK'E SALDIRMAK

Âkif'in Mısır'a Gidişi	
Şapka Devrimi'nden Kaçtı Yalanı	
Sürgün Edildi Yalanı.....	199
Âkif'in Kur'an Tercümesini Sömürmek	209
Türkün Kur'an'ı Anlama Tarihi	210
Âkif'e Verilen Kur'an Tercümesi Görevi	
Kur'an Tercümesinde Atatürk Etkisi.....	213

Karabekir'in Tercüme İddiaları	
Karabekir'in Uydurmaları	
Atatürk'ü Din Düşmanı Göstermenin	
Dayanılmaz Hafifliği.....	218
Âkif Tercümesine Güvenemiyor	
Hiç Bitmeyen Kur'an Tercümesi.....	226
Atatürk, Âkif'in Kur'an Tercümesinin Peşinde.....	231
Mısır'daki Ruh Bunalımları	
Mektuplardaki Âkif: Yorgun, Ümitsiz Pişman	233
Yuvaya Dönüş	
Hükümetin Göz Hapsinde	
Kod Adı: İrtica 906	
Âkif'in Sakıncalı Arkadaşları	
Emekli Maaşı	235
Âkif'in Cenazesini Sömürüp Atatürk'e Saldırmak	246
Âkif'in Türk Devrimi'ne Katkısı	
1 Yıl 9 Ayın Sırrı.....	250
Âkif ve Atatürk	
Benzerlikler ve Farklılıklar	255
 Sonuç Yerine	 277
 Ek	 279
MEHMED ÂKİF'LE YAPILAN SON RÖPORTAJ	
“Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Mehmed	
Âkif ile Son Konuşma”	279
 Kaynakça.....	 285
 Sözlük.....	 295

Önsöz

Öteki Mehmed Âkif

“Cumhuriyet Tarihi Yalanları” serisinin 3. kitabını yazıyordum. Bu kitabımdaki konulardan biri de Mehmed Âkif Ersoy’dur. Âkif’in Şapka Devrimi’ne karşı olduğu için Mısır’a gittiği ve TBMM’nin, kendisine verdiği görev doğrultusunda yaptığı Kur’an tercümesini Atatürk’ün namazda okutacağını düşünerek teslim etmediği iddialarına yanıt vermek istiyordum. Ancak bu iddialara yanıt aramak için Âkif’i araştırdıkça onunla ilgili üstü örtülmüş, anlatılmamış veya çarpıtılmış pek çok başka gerçeğe karşılaştım. Araştırmalarım sonunda gördüğüm –yıllarca siyasal İslamcılarının tekelinde kalıp olabildiğince sömürülmüş– o bildiğimiz Mehmed Âkif’e hiç benzemeyen, bugüne kadar pek anlatılmamış öteki Mehmed Âkif’ti...

Şu kadarını söyleyeyim ki, Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlarının en çok sömürdüğü tarihi figürlerden biri Mehmed Âkif Ersoy... Uğur Mumcu’nun dediği gibi “*Milli Marşımızın şairi Mehmed Âkif, inançlı ve dürüst bir Müslümandır. Bugün siyaset piyasasında at koşturan ‘muhafazakâr ve liberal’ siyasetçiler ile herhalde hiçbir benzerliği yoktur. Yoktu ve olamazdı. Ancak, kendilerini ‘milliyetçi’ ve ‘muhafazakâr’ diye tanıtan çevreler Âkif’i alabildiğine sömürdüler*”.¹

Türkiye’de uzun yıllardır sistemli bir biçimde hayali ve ideolojik bir Mehmed Âkif kurgusu üzerinden gizli açık bir şekilde Atatürk’e ve Cumhuriyet’e saldırılmıştır, saldırılmaktadır. Siyasal

1 Uğur Mumcu, “Akif’e Saygı”, Cumhuriyet, 1 Ocak 1987.

İslamcı, Yeni Osmanlıcı çevreler, Mehmed Âkif'i çarpıtarak kendi ideolojilerine bayrak yapmayı denemiştir.² Atatürkçü çevrelerin de Mehmed Âkif'e sahip çıkmaması, hatta siyasal İslamcılarının hayali Mehmed Âkif kurgusunu neredeyse olduğu gibi kabul etmeleri sonunda akla, bilime, çağdaş değerlere, Batı uygarlığına karşı; bağnaz –Kurtuluş Savaşı'na katılıp İstiklal Marşı'nı yazmasına rağmen Osmanlıcı ve ümmetçi; Atatürk'e ve Cumhuriyet'e tepkili; örneğin Şapka Devrimi nedeniyle Mısır'a kaçan ve namazda okutulacak diye Kur'an tercümesini teslim etmeyen "garip" bir Mehmed Âkif portresi ortaya çıkmıştır... Ancak yıllardır anlatılan, ezberletilmiş, alışılmış bu Mehmed Âkif portresine hiç benzemeyen bambaşka bir Mehmed Âkif portresi daha vardır. İslamcı Âkif kurgusunu bozup genel kabullerin, alışılmış ezberlerin ötesine geçince görülebilen "gerçek" veya "Öteki Mehmed Âkif"tir bu...

Ben araştırmalarım sonunda işte o "Öteki Mehmed Âkif"le karşılaştım: Parçalanmış Osmanlı İmparatorluğu'nun çektiği acıları en gerçekçi ve en etkileyici biçimde dizelerine aktaran; Müslüman Türk milletini gaflet uykusundan uyandırmak için olağanüstü bir çaba harcayan; bir taraftan İstiklal Marşı'nda "*Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar,*" diyerek Batı emperyalizminin karşısına dikilen, diğer taraftan Batı'nın ilmine, fennine, tekniğine hayran; durağanlığa, yerinde saymaya karşı, "medeniyetin coşkun seli"ne karışıp ilerlemekten yana, değişime açık; geleneksel İslam anlayışıyla yüzleşen, alışılmalı kader, tevekkül ve sabır kavramlarını eleştiren, dini anlamaya odaklanmış bir İslam modernisti... Tarihe eleştirel yaklaşan, gerektiğinde Osmanlı'yı da sorgulayan, saltanat karşıtı, hilafete kutsal anlamlar yüklemeyen ve II. Abdülhamid'i en ağır şekilde eleştiren bir Âkif'ti gördüğüm... "*Safahat*"taki dizelerinden ve *Sebilürreşad*'daki cümlelerinden Âkif özelinde Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki zihniyet farkını okudum. Âkif

2 Örneğin, Burhan Bozgeyik, "*Mustafa Kemal'e Karşı Çıkanlar*" adlı kitabında Âkif'in de Atatürk'e karşı çıkanlardan biri olduğunu belirtmiştir. Bozgeyik'e göre Âkif'in Atatürk'e karşı olmasının nedeni, "*Kur'an'a karşı takılmak tavrıdır!*" Bozgeyik'e göre Âkif'in başına şapka koymamak için(!) Mısır'a gidip oradan dönmemesi de Atatürk'ü kızdırmıştı! (Burhan Bozgeyik, *Mustafa Kemal'e Karşı Çıkanlar*, İstanbul, 1996, s. 233-242.

özelinde, bütün İslam dünyasının yüzlerce yıldır bir türlü kendi kendine itiraf edemediği, bir türlü yüzleşemediği çıplak gerçeklerle, korkularla yüzleştim. Çok daha önemlisi İstiklal Marşı şairinin aynı zamanda bir Kuva-yi Milliyeci olduğunu gördüm. Önce Balkan Savaşlarında, sonra Kurtuluş Savaşı'nda camilerde verdiği vaazlarda halkı düşmana karşı mücadeleye çağıran **direnişçi bir vaizdi** karşımda duran... Kastamonu'da Nasrullah Kürsüsü'nde Bolşeviklerle ittifak kurmaktan söz eden Kuvvacı bir vaizdi gördüğüm... Ayrıca Atatürk ile Âkif arasındaki karmaşık ve iki yönlü ilişkiyi öğrendim. Atatürk ile Âkif arasında bugüne kadar pek de dikkat edilmemiş, hatta bilerek üstü örtülmüş şaşırtıcı benzerlikleri ve derin farklılıkları gördüm...

Öteki Mehmed Âkif'le ilgili bu bilgileri ve daha fazlasını, birçok konudan söz edeceğim bir kitap içindeki kısa bir bölüme sığdırmam mümkün değildi. Bu durumda önümde iki seçenek vardı: Ya bu bilgilerin büyük bir bölümünü görmezden gelecektim ya da sadece bu bilgilere yer vereceğim yeni bir kitap yazacaktım. Ben ikinci yolu seçtim ve elinizdeki kitap ortaya çıktı.

Son yıllarda Mehmed Âkif'e yönelik ilginin artmasıyla birlikte Âkif'le ilgili yapılan bilimsel araştırmalar, siyasal İslamcılarının, Yeni Osmanlıcılarının o alışlagelmiş Mehmed Âkif kurgusunu bozarak gerçek Mehmed Âkif'i ortaya çıkarmaya başlamıştır.³

İlginçtir! “Öteki Mehmed Âkif'i” ilk ortaya koyanlardan biri İslamcı İsmail Kara'dır. Kara, “*Âkif'in 'Âktif' Din ve Ahlak Anlayışı*” adlı makalesinde genel kabullerin dışında, ezber bozan bir Âkif portresi çizmiştir. Şöyle diyor İsmail Kara:

“(Mehmed Âkif'in) fikir babalığını yaptığı 25 ciltlik Sıratimüstakim-Sebilürreşad koleksiyonu (1908-1925) başından sonuna kadar Abdülhamid ve istibdat aleyhtarı, meşruti idare taraftarıdır. Hilafet ve saltanata tenkitçi bakarken anayasa (kanun-i esasi) ve meclis fikirlerini benimsiyor ve destekliyor. İlk zamanlar alenen, sonraları zımnen, bazen zarureten İttihat ve Terakki hareketinin yanında

3 Bu konuda iyi bir çalışma için bkz. Komisyon, Mehmed Âkif Ersoy, “İstiklal Marşı'nın Kabulünün 90. ve Âkif'in Ölümünün 75. Yılı Anısına”, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

yer alıyor. Muhalefeti temsil eden İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na karşı çıkıyor. Milli Mücadele'yi ve I. TBMM'yi destekliyor. Görüşleri itibariyle modernleşme muhalifi değil, şartlı savunucusu. Kurtuluşu orada görüyor.

İslam modernizmi ile paralellikler arz eden bir görüntü ve muhtevaya sahip. Kaynaklara dönüş; sade, kolay anlaşılabilir ve kuşatılabilir, nazariyattan ziyade ameliyata ehemmiyet veren bir din anlayışı; İslamın bidat, hurafe ve batıl inançlardan arındırılması; ilmiyenin ve medreselerin tenkidi, buna bağlı olarak ilim anlayışının dönüştürülmesi, ilim hiyerarşisinin reddi veya güçsüzleştirilmesi; tasavvufun tenkidi; ahlaki kavramların aktivist bir anlayışla yeniden yorumlanması; İslam tarih tecrübesinin, geçmişin bağlayıcılığının reddi; içtihat kapısının açılması; kültür-medeniyet ayrımının benimsenmesi ve buna bağlı olarak kısmi Batılılaşmanın savunulması...”⁴

Bilimsel araştırmaların ve “Safahat”ın ortaya koyduğu öteki Mehmed Âkif'in bağnaz çevreleri fazlaca rahatsız eden özelliklerinden bazıları şunlardır:

- Geleneksel İslam anlayışına ve bağnaz Müslümanlığa yönelik ağır eleştirileri; örneğin kuru tevekküle ve kaderciliğe karşı olması,
- Akla, bilime, Batı'nın uygarlığına sahip çıkması,
- Geleneksel İslamcılarının pek de iyi gözle bakmadığı yenilikçi Muhammed Abduh'tan, Cemalettin Efgani'den, Muhammed İkbal'den övgüyle söz etmesi,
- Muhafazakâr çevrelerin “Ulu Hakan” diye adlandırdığı Osmanlı padişahı II. Abdülhamid'i en ağır şekilde eleştirmesi,
- II. Abdülhamid istibdadına karşı İttihat Terakki saflarında yer alıp “hürriyet” mücadelesi vermesi.
- Osmanlı'nın anlaşılmayan ağdalı Divan edebiyatını, Divan şairlerini ağır şekilde eleştirmesi,
- Ağdalı Osmanlıcaya karşı dilde sadeleşmeyi, anlaşılabilirliği savunması,

4 İsmail Kara, “Akif'in 'Aktif' Din ve Ahlak Anlayışı”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 276.

- Tasavvufu çok ağır şekilde eleştirmesi,
- Kur'an'ın, dinin anlaşılması için din dilinin Türkçeleştirilmesi gerektiğini belirtip ilk Türkçe Kur'an tercümelerini yapması,
- Kur'an'ın mezarlıklarda okunmak için indirilmediğini ifade ederek Kur'an'ın lafzının iyileştirici etkisini kabul etmemesi,
- Türbelere, türbe kültürüne, tekkelere, tarikatlara yönelik eleştiriler yapması,
- Bir şiirinde Çanakkale Savaşı'nı Bedir Savaşı'yla bir tutması,
- Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün yanındaki manevi önderlerden biri olması, dahası Atatürk'e ve Cumhuriyet'e düşman olmaması; hatta ölmeden önce Atatürk'ten övgüyle, minnetle söz etmesi,
- Dini konularda çevresindeki insanlara ve ailesine asla baskı yapmaması; örneğin eşinin ve kızlarının başının açık olması,
- Sanata, özellikle Batı musikisine, resme ve spora ilgi duyması,
- Neyzen Tefik gibi "içki" içen biriyle bile yakın arkadaşlık kurması...

Mehmet Akif'in
bu özelliklerini torunu açıkladı

**-NEYZEN TEVFIK'IN
ÖĞRENCİSİYDİ
-BATI MÜZİĞİ DİNLIYORDU
-BATI BİLİMİNE HAYRAN
-TAASSUBA KARŞI VE İLERİCİ**

*Mehmed Âkif'in torunu Selma Argon: "Dedem taassubu sevmezdi."*⁵

⁵ Mehmed Âkif'in Torunu Argon: "Dedem Taassubu Sevmezdi", <http://odatv.com>, 16 Mart 2013.

Mehmed Âkif'in bu ve buna benzer özellikleri size, bize son derece "normal", hatta olması gereken övgüye değer özellikler olarak görünürken, Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlarına ise çok kötü, "dine aykırı" özellikler olarak görünmektedir. Öteki Mehmed Âkif portresi netleştikçe, yıllardır Âkif'i sömüren, kurguladıkları Âkif üzerinden Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığı yapan dinci çevreler yavaş yavaş Âkif'ten uzaklaşmaya, hatta Âkif'i çok ağır şekilde eleştirmeye başlamışlardır.

Örneğin, öteden beri Atatürk ve Cumhuriyet karşıtı çevrelerin çok sevdiği, en popüler Cumhuriyet tarihi yalancılarından biri durumundaki "fesli" Kadir Mısıroğlu, 2012 yılındaki bir konuşmasında Âkif'i hakarete varan ifadelerle çok ağır şekilde şöyle eleştirmiştir:

"Ben, Âkif yanlış bir söz söylediyse tenkit edemez miyim? Bu nasıl şey? Böyle anlayış mı olur? Bu taassup, bu taassup! Yunanla öç için mi dövüştün? 'Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl' diyorsun İstiklâl Marşı'nda. Bunları hiç düşünmemişler. Seksen sene sonra Yunanı hâlâ Sakarya'da mı vehmediyorsun da 'korkma' diye başlatıyorsun. Niye korkacağım lan, dünya benden korksun desene! Mehmed Âkif... Serserinin teki!"

Türkiye gazetesi yazarı ve eski AKP milletvekili Fuat Bol da 2014 yılındaki bir yazısında Said-i Nursi ile aynı kefeye koyduğu Mehmed Âkif Ersoy'a şöyle yüklenmiştir:

"Cihan Devletimizin en büyük padişahlarından olan Sultan II. Abdülhamid Han da yaşadığı devirde kıymeti bilinmemiş ve tıpkı günümüzde olduğu gibi; 'diktatör' ilan edilmiş idi. Ona, 'Kızıl Sultan' iftirasını, devlet ve milletimizin ebedi düşmanları atmış; içimizdeki beyinsizler de, bu aşağılık yaftaya koro halinde iştirak etmişlerdi. Bu meş'um (uğursuz) koroya, en gürr sedaları ile iştirak eden ve Halife-i Müslimin'e düşmanlıkları ile övünen; yalnızca şu iki ismin bilinmesi bile, fitnenin büyüklüğünü anlatmaya kâfidir: Said-i Nursi ve Mehmed Âkif Ersoy! Halkın, dini ve milli öncülüğüne soyunan bu iki şahsiyetin tavrından sonra; varın, gerisinin halini siz tasavvur edin!"⁶

6 Fuat Bol, "İbret Alınabilirse-1", Türkiye, 21 Aralık 2014.

Görüldüğü gibi Fuat Bol, R. Tayyip Erdoğan'ı ve II. Abdülhamid'i överken kendini kaybedince, hem Erdoğan'ın hem de Erdoğan'ı sevenlerin çok değer verdiği Said-i Nursi'yi ve Mehmed Âkif'i "*içimizdeki beyinsizler*" diye adlandırabilmiştir.

İnternet ortamında basit bir tarama yapıldığında onlarca İslamcı sitenin "*Gerçek Mehmed Âkif Ersoy'a*" saldırdığı görülecektir.

İşin özü şu ki, siyasi İslamcılarımız "gerçek Mehmed Âkif'i keşfettikçe, Âkif'e düşman olmaktadırlar. Gerçi her aydınlık düşünceye düşman olan bu bağınaz kafanın Mehmed Âkif'e de düşman olmasını yadırgamamak gerekir!

* * *

28 Aralık 2012'de Mehmed Âkif Ersoy'un ölümünün 76. yıldönümü dolayısıyla AKP Genel Merkezi'nde düzenlenen anma etkinliğinde konuşan Başbakan R. Tayyip Erdoğan gençlere evlerinde "*Safahat*" bulundurmalarını öğütledikten sonra, "*Mehmed Âkif kadar şair olmak yetmez, Mehmed Âkif kadar da dindar olmanız gerekir,*" diye seslenmiştir. Daha sonra Âkif'in hayatından kesitler aktaran Erdoğan, bir elinde Kur'an bir elinde bilgisayar olan bir gençlikten söz ederek, "*Âkif'in Âsım'da görmek istediklerini kimliğine ve karakterine yansıtan gençlik işte bu gençliktir,*" demiştir.⁷

Peki ama Siyasal İslamcı, Yeni Osmanlıcı, II. Abdülhamidci; dahası akla ve bilime mesafeli, Atatürk Cumhuriyeti'ne karşı AKP'nin AK gençliği, Âkif'in "ideal genci" Âsım'ı gerçekten kendisine rehber edinebilir mi? Benim düşüncem şu ki, AK gençlik eğer gerçekten de "*Safahat*"ı anlayarak, üzerinde düşünerek okursa ve Âsım'ın şahsında kristalleşen Âkif'in ideal gençliğini doğru anlayıp kendisine rehber edinirse, korkarım Ak gençlik Ak gençlik olmaktan çıkar!

O zaman şimdi gelin İslamcıları fena halde rahatsız etmeye başlayan öteki/gerçek Mehmed Âkif'i tanıyalım. Tanıyalım ki,

7 "*Başbakan Erdoğan'dan Kitap Önerisi*", <http://www.haberturk.com>, 28 Aralık 2012

Mehmed Âkif üzerinden Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlığı yapan din bezirgânlarının ve Cumhuriyet tarihi yalancılarının da maskesini düşürelim...

Bu kitabın amacı Mehmed Âkif'i övmek veya yermek değil, öteki, gerçek Mehmed Âkif'i göstermektir. Ayrıca Âkif üzerinden Doğu, Batı, İslam, Osmanlı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimi ile Atatürk üzerine bir kere daha düşünmeyi sağlamaktır.

Bu kitabın ortaya çıkmasındaki katkılarından dolayı İnkılâp Kitabevi çalışanlarından Ahmet Bozkurt, Derya Balcı, Burcu Bilir, Gökçen Yanlı ve eşim Özlem Akkoç Meydan'a çok teşekkür ediyorum.

Sinan Meydan
İstanbul/Büyükçekmece/2015

Giriş

Âkif'in Kısa Hayat Hikâyesi

Türk şiirinin en önemli isimlerinden Mehmed Âkif Ersoy 1873'te İstanbul, Fatih Sarıgözel'de doğmuştur. Babası Arnavutluk'un İpek şehrinden İstanbul'a göç etmiş Fatih Medresesi müderrislerinden Mehmet Tahir Efendi'dir. Annesi ise Buhara'dan Tokat'a göç etmiş bir Türk ailesine mensup Emine Şerife Hanım'dır.

Âkif, sırasıyla Emir Buhari Mahalle Mektebi, Fatih İbtidai Mektebi, Fatih Merkez Rüştîyesi, Mülkiye Mektebi İdadisi, Mülkiye Baytar Mektebi'nde okumuştur. Okul yıllarından itibaren çok iyi düzeyde Arapça ve Fransızca öğrenmiştir.

Âkif hem Osmanlı'nın kısmen modern, bilimsel eğitim-öğretim veren okullarında okumuş, hem de Kur'an merkezli son derece iyi bir din eğitimi almıştır. Bu nedenle o, akla ve bilime önem veren bir dindardır.

1893'te mezuniyetinin ardından *Ziraat Nezareti Umûr-ı Baytariyye ve Islah-ı Hayvanat Umum Müfettiş Yardımcılığı* göreviyle memuriyete başlamıştır. İstanbul ve Edirne başta olmak üzere Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde dolaşarak bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Bir ara ordunun bazı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Şam ve civarına gitmiştir.

1800'lerin sonunda Osmanlı'nın Anadolu, Rumeli ve Şam gibi kentlerini gezen Âkif, halkın içinde bulunduğu durumu çok yakından görme fırsatı bulmuştur. Halk perişandır: Sadece

hayvanlar değil, insanlar da salgın hastalıklarla boğuşmaktadır. Eğitim ve üretim çok yetersizdir. Yokluk, yoksulluk, fakirlik ve cehalet halkın belini kırmaktadır. Âkif, Müslüman Osmanlıların bir taraftan geri kalmışlık, diğer taraftan hurafeler, boş inançlarla yıkıma sürüklendiğini görmüştür. Çok geçmeden de hem bu gördüklerini hem de çözüm yollarını şiirlerine aktarmıştır.

Âkif İstanbul'da bulunduğu yıllarda, memuriyeti yanında 1906'da Halkalı Ziraat Mektebi'nde, 1907'de ise Çiftlik Maki-nist Mektebi'nde Türkçe öğretmenliği yapmıştır.

Âkif 1908'de İttihat ve Terakki'ye üye olmuştur.

II. Meşruiyet'in ilanından sonra 1908'de Ebulula Mardin ve Eşref Edip'le birlikte aynı zamanda başyazarlığını da yaptığı *Sırat-i Müstakim* dergisini çıkarmıştır. 183. sayıdan itibaren *Sebilürreşad*

Genç Mehmed Âkif

adıyla yayın hayatına devam eden der-ginin yöneticiliğini Eşref Edip, başya-zarlığını ise yine Mehmed Âkif yapmış-tır. Bu dergide Manastırlı İsmail Hakkı Efendi, Ahmet Naim Bey, Abdürreşit İbrahim Efendi, Tahir Bey, Tahirül Mevlevi, Hasan Basri Bey gibi İslamcılarla; Ağaoğlu Ahmet, Akçoraoğlu Yu-suf, Mithat Cemal, Ethem Nejat gibi Türkçüler bir aradadır. Âkif burada Muhammed Abduh ve Cemalettin Ef-gani gibi modernist İslamcılarının izinde ilerlemeci İslamın ve İslam birliğinin bayraktarlığını yapmıştır. “Âkif Küfe”,

“Seyfi Baba”, “Yemişçi İhtiyar”, “Geçinme Belası”, “Kör Ney-sen”, “İstibdat”, “Hürriyet”, “Mahalle Kahvesi” vb. ilk şiirlerini de bu dergide yayımlamıştır.

1908 yılında İstanbul Darülfünunu'nda Osmanlı edebiyatı müderrisliğine tayin edilmiştir.

1912-1913 Balkan Savaşları sırasında kurulan *Müdafaa-i Milliyye Cemiyeti*'ne bağlı *Hey'et-i Tenvir-iyye'nin* (Heyet-i irşadiyye) genel kâatibi olmuştur.

Heyet-i İrşadiyye'nin başkanı Recaizade Ekrem, Âkif'e İranlıların *Şehnâmesi*'ne benzer bir eser yazmasını teklif etmiştir. Âkif, 1912'de "*Cenk Şarkısı*" adlı bir marş yazarak "*Sebiürreşad'ın kahraman askerlerimize armağanı*" imzasıyla yayımlamıştır. Âkif'in "*Cenk Şarkısı*", yaklaşık 10 yıl sonra yazacağı İstiklal Marşı'nın ilk taslağı gibidir. Nitekim "*Cenk Şarkısı*"ndaki "*sel olup taşmak*", "*yurdu düşmana, alçaklara çiğnetmemek*", "*dağ demeyip, taş demeyip aşmak*" gibi ifadeler İstiklal Marşı'nda da karşımıza çıkacaktır.

Âkif Balkan Savaşlarında, 2 Şubat 1913-17 Şubat 1913 tarihlerinde ve bu tarihlerden birkaç gün sonra ülkenin içine düştüğü kötü durum karşısında umutsuzluğa kapılmadan, halkı yeniden ayağa kaldırmak ve orduya moral vermek için Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye camilerinde vaazlar vermiş ve bu vaazların metinlerini *Sebilürreşad* dergisinde yayımlamıştır. Âkif bu vaazlarında halkı, aralarındaki her türlü ayrılığa son verip partililiği bırakıp yurt savunmasına koşmaya çağırmıştır.

Âkif 1914 yılı başlarında Abbas Halim Paşa'nın maddi desteğiyle Mısır ve Medine'ye iki aylık bir seyahate çıkmıştır.

1914 yılında Dârü'l-hilafeti'l-aliyye Medresesi'nde Türkçe-edebiyat öğretmeni olmuştur.

1914 yılı sonlarında I. Dünya Savaşı başlayınca Teşkilat-ı Mahsusa'nın verdiği görevle Berlin'e gitmiştir. Âkif'in üç ay kadar süren Berlin görevi, Almanlara karşı savaşırken esir düşmüş İngiliz ve Rus vatandaşı Müslüman askerlerin kamplarını ziyaret ederek onlara savaştan sonra İngilizlere karşı ayaklanıp bağımsızlıklarını elde etmeleri yönünde konuşmalar yapmaktır. Bu Berlin görevi Âkif'i derinden etkilemiştir. Bu etkileşimin izlerini 1915, 1916 ve 1918'de üç parça halinde yayımladığı "*Berlin Hatıraları*" adlı şiirlerinde görmek mümkündür. Âkif Berlin'de Batı'nın çağdaş uygarlığıyla yüz yüze gelmiştir.

Âkif, I. Dünya Savaşı'nın en bunalımlı, en zor günlerinde, 1915 yılında yazdığı "*Uyan*" ve "*Çanakkale Şehitlerine*" adlı iki destansı şiirle adından söz ettirmiştir.

Âkif 1915'te yine Teşkilat-ı Mahsusa'nın görevlendirmesiyle bu sefer Arabistan'da başlayan Şerif Hüseyin isyanına karşı Arap kabilelerinin desteğini sağlamak amacıyla Eşref Sencer'in (Kuşçubaşı) başkanlığındaki bir heyetle Necid bölgesinde Riyad'a gitmiştir.

1918 Temmuzunda Mekke Emiri Şerif Ali Haydar Paşa'nın davetiyle İzmirli İsmail Hakkı Bey'le birlikte Lübnan'da (Aliye) bulunmuştur.

Lübnan dönüşünde Ağustos 1918'de Dâr-ül-hikmet-il-İslâmiyye'nin başkâtipliğine tayin edilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın yenilgiyle bitmesi ve Anadolu'nun işgal edilmesi üzerine Balıkesir'e geçip camilerde yaptığı konuşmalarla halkı düşmana karşı Kuva-yi Milliye saflarında birleşmeye çağırmıştır.

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgalinden hemen sonra da Mustafa Kemal'in çağrısıyla Ankara'ya geçerek 1920 Mayıs'ında Burdur milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi'ne katılmıştır.

Büyük Millet Meclisi'nin görevlendirmesiyle Kastamonu başta olmak üzere Anadolu'nun birçok kentinde cami minberlerinden halkı bağımsızlık için direnişe davet etmiştir. Vaazları *Sebilürreşad* ve *Hâkimiyeti Milliye* gibi yayın organlarında basılıp elden ele dolaştırılmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın en zor günlerinde yazdığı İstiklal Marşı 12 Mart 1921'de Büyük Millet Meclisi'nde büyük bir coşkuyla milli marş olarak kabul edilmiştir. “O benim değil, milletindir” diyerek “*Safahat*”a almadığı İstiklal Marşı için kendisine verilen 500 lirayı da Darü'l Mesa'i adlı bir hayır kurumuna bağışlamıştır. Oysaki Dr. Şefik Kolaylı'nın anlattığına göre Âkif tam da o günlerde paltosunu üşüyen birine verdiği için ince bir pardösü giymektedir.

Cumhuriyetin ilanından 4 ay önce İstanbul'a dönen Âkif, Abbas Halim Paşa'nın davetiyle 1923'te Mısır'a gitmiştir. 1925'e kadar yazları İstanbul'da kışları ise Hilvan'da kalmıştır. 1925'te tekrar Mısır'a gitmiş ve 1925-1936 arasında Hilvan'da yaşamıştır.

Âkif Mısır'da yaşadığı 10 yıl içinde bir taraftan Türkçe ders-

leri verirken, diğler taraftan Atatürk'ün/TBMM'nin kendisine verdiği Kur'an tercümesi görevini yerine getirmeye çalışmıştır. Ancak bu görevi tamamlamayı başaramamıştır.

1935'te karaciğer rahatsızlığı baş göstermiştir. Bir süre Lübnan'da dinlenmiştir. Hastalığı şiddetlenince, 1936'da Hatay üzerinden İstanbul'a dönmüş ve 27 Aralık 1936'da sirozdan ölmüştür. Mezarı Edirnekapi'dadır.¹

1 Akif'in hayatı için bkz. M. Orhan Okay, M. Ertuğrul Düздаğ, "*Mehmed Âkif Ersoy*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), s. 432-435; Kamil Akarsu, Mustafa Yücel, Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, Ankara, 2010, s. 17-40; Zeki Sarıhan, Vatan Türküsü, İstiklal Marşı, Tarihi ve Anlamı, 4. bas., Ankara, 2008, s. 17-29.

BÖLÜM 1

ÂKİF'İN MEDENİYET GÖRÜŞÜ

“Odama girdim; kapıyı kapadım;
ağlamaya başladım:
O gün ağlamaya başladım: O gün
akşama kadar İslamın garipliğine,
Müslümanların inhitatına
ağladım, ağladım.”

M. Âkif, “Umar mıydın?”,
Safahat, s. 461.

Doğu ile Batı Arasında

Âkif her şeyden önce bir gerçekçidir. Diğer İslamcı aydınların aşırı romantikliğini, hayalciliğini, gerçeklerden kopukluğunu onda görmek çok zordur.

Kendi ifadesiyle:

“Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim,
İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim.”

Âkif’in bir diğer önemli özelliği çok yönlülüğüdür. Âkif şairdir, yazardır, musikişinastır, hafızdır, vaizdir, veterinerdir, tercümandır, sporcudur, Kuvvacıdır...

Âkif bunların ötesinde öğretmendir. Onu yakından tanıyanlar, “Ya okur ya okutur...” diye tanımlamışlardır.

Okumak ve Görmek

“Çok okuyan mı çok gezen mi bilir?” bilmiyorum ancak Âkif’in uygarlık/medeniyet algısının biçimlenmesinde hem okumalarının hem gezmelerinin etkili olduğunu biliyorum. Birincisi; Âkif iyi derecede Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca öğren-

miştir. Öyle ki Arapça ve Fransızcadan tercümelemiştir. Ertuğrul Düzdağ'ın araştırmasına göre Âkif, 1908'den sonra 55 ayrı tercüme yapmıştır.¹ Yakın arkadaşları, Âkif'in pek çok Fransız klasiğini asıllarından okuduğuna tanık olmuştur. Bunlardan özellikle Lamartine'e hayrandır. Alphonse Daudet'i çok sevmektedir. Zola'yı takip etmektedir. Çok daha önemlisi Camille Flammarion'un "*Uranie*" romanını Türkçeye tercüme etmiştir.² Âkif'in Fransızcaya ve Fransız kültürüne olan ilgisini Eşref Edip'ten dinleyelim: "*Mehmed Âkif, Fransızca sayesinde hem Fransız edebiyatının, hem Garp dünyasının bütün şaheserlerini en derin dikkat ve itina ile okuduğunu, anlaşılmayan satırların üzerinde yaptığı tetkiklerinden anlamıştım. İngilizlerin Şekspir'ini, Milton'unu, Bayron'unu, daha başka büyük simalarını; Fransızların Anatol Frans'a kadar bütün sanat ulularını okumuş ve kendisine tavsiye olunan her eseri didikleyle didikleyle tetkik etmişti. Umumi Harp yıllarında Anatol Frans'ın Tayis'ini okuduktan sonra Arab edibi İsmail el Hafız Efendi'ye anlatmış, eserin birçok yerlerini tercüme etmiş, İsmail Efendi, hayretler içinde kalmıştı.*"³ İkincisi; Âkif önce memuriyeti nedeniyle, daha sonra İttihat ve Terakki'nin görevlendirmesiyle birçok yer görmüştür. İçeride İstanbul, Edirne, Balıkesir, Burdur, Kastamonu, Eskişehir, Konya, Afyon, Antalya, Adana, Ankara, Şam, Mısır, Medine, Riyad; dışarıda ise Berlin'de bulunmuştur. Âkif bu gezilerinde Anadolu'nun, Rumeli'nin, Arabistan'ın ve Kuzey Afrika'nın içler acısı durumuna, yokluğuna, yoksulluğuna, miskinliğine; Avrupa'nın ise gelişmişliğine, uygarlığına, hareketliliğine tanık olmuştur.

Âkif, Osmanlı Devleti'nin en bunalımlı döneminde doğup büyümüştür. Daha 4 yaşındayken Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) başlamış, 8 yaşındayken Düyûn-i Umûmiyye (Genel Borçlar İdaresi) kurulmuş, 23 yaşındayken Balkanlar'daki ayrılıkçı ha-

1 Ş. Alparslan Yasa, "*Mütercim Olarak Mehmed Âkif*", Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 402-406.

2 agm., s. 407, 410.

3 Eşref Edip, Mehmed Âkif, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1357/1938, s. 27.

reketter patlamış, 35 yaşındayken II. Meşrutiyet ilan edilmiş, 39 yaşındayken Balkan Savaşları yaşanmıştır. Âkif, 40'lı yaşlarında Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'na katılmadan önce çok şey görmüş, çok şey yaşamış, çok şey öğrenmiştir. Doğu'dan, Batı'dan gelen emperyalist baskının, bitip tükenmek bilmez savaşların ve geri kalmışlığın etkisiyle Osmanlı Devleti'nin çökmekte olduğunu fark etmiştir. Bu sırada son derece gerçekçi bir gözle Osmanlı, İslamcı, Türkçü, Batıcı akımları incelemiş ve kendi çözüm yolunu ortaya koymuştur.

Mehmed Âkif, Batı'yı son derece iyi bilen Doğulu bir şairdir. *“Mehmed Âkif bir Şarklıdır. Fakat ‘kurnazlık’ ve ‘miskinlikle’ anılan Şark’a değil, asırlar boyu sanat, medeniyet güneşinin doğduğu mışraka mensup bir şarklı...”*⁴

Âkif, *“A kuzum, bizim o medeni milletlerin arazisinde bir karış toprağımız yok. Bize orada ne ektirirler ne biçtirirler. Biz Asya'da ekeceğiz, Asya'da biçeceğiz,”*⁵ derken üç şeyin çok iyi farkındadır:

1. Batı'nın emperyalizminin,
2. Batı'nın medeniyetinin,
3. Doğu'nun, Batı'nın emperyalizmi ve medeniyeti karşısında sürekli mevzi kaybettiğinin...

Bu nedenle Âkif, Batı'nın emperyalizmine sonuna kadar karşı, –bakmayın *“medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar”* dediğine– Batı'nın medeniyetine (bilim, teknoloji) ise taraftardır. Doğu'nun kurtuluşunun, Batı'nın emperyalizmine başkaldırıp Batı'nın medeniyetini almakla mümkün olacağını düşünmüştür.

Mehmed Âkif de Ziya Gökalp gibi “kültür”, “medeniyet” ayrımı yapıp, Batı'nın kültüründen uzak durmak gerektiğine inanmıştır. Âkif'e göre bizde kültürün ana kaynağı dindir; daha doğrusu doğru anlaşılmış, doğru yaşanan bir İslam dinidir, ona sahip çıkmak gerekir.

4 Ömür Ceylan, *“Vahdet Şarabıyla Mest Olmayan Meczup Mehmed Âkif ve Divan Şiiri”*, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 228.

5 agm., s. 228.

Berlin Etkisi

Âkif'in medeniyet algısının oluşumunda 1914 yılında Almanya Berlin'de geçirdiği günlerin çok özel bir yeri vardır. “*Berlin Hatıraları*” manzumesinde Batı'ya bakışı çok net olarak görülür. Âkif de çağının Avrupa görmüş bütün Osmanlı aydınları gibi Batı'ya, daha doğrusu Batı'nın göz kamaştıran “maddi” medeniyetine hayran kalmıştır. Öyle ki, normalde kahvelerden, kahvehane kültüründen nefret eden Âkif, Berlin'de gördüğü kahveleri bile çok beğenmiştir. “*Biraz da kahveye çıksak... demişti arkadaşım*” mısrasıyla başlayan “*Berlin Hatıraları*”nda “*Dünyân-i Umûmiyye'den de heybetli*” diye adlandırdığı bir binanın kahvehane olduğuna inanamayan Âkif, bu Alman kahvesinin sadece göz alıcı dış görünüşüyle değil, ışık saçan iç mekânıyla da adeta büyülenmiştir:

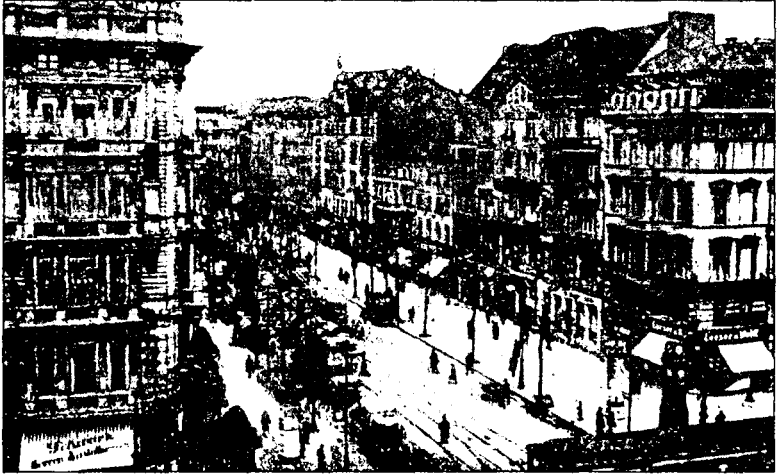
*“Bu, kahve... Öyle mi? Lâkin hakîkaten hayret!
Fezâ içinde fezâ... Bir harîm-i nûrânûr,
Ki asûmân-ı kerîminde bin güneş manzûr!
Ne selsebîl-i ziyâ karşımızda cûşa gelen,
Ziyâ değil, seherin rûhudur taşıp dökülen.
Leyâle karşı o tûfân-ı fecri görmelisin:
Hudâ bilir şaşırırsın, donar kalır hissin!”⁶*

Âkif, “*Berlin Hatıraları*”nda Berlin sokaklarını –evleriyle, trenleriyle, tramvaylarıyla, otomobilleriyle– Osmanlı sokaklarıyla karşılaştırmıştır. Berlin'in otellerini şöyle tasvir etmiştir:

*“Meğer oteller olurmuş saray kadar ma'mûr,
Adam girer de yaşarmış içinde mest-i huzûr.
Beş altı yüz odanın her birinde pufla yatak...
Nasib olursa eğer, hiç düşünme yatmana bak!
Sokakta kar yağadursun, odanda fasl-ı bahâr,*

6 Mehmed Âkif Ersoy, Safahat, haz. Cemil Kurnaz, Mustafa Tatcı, Kamil Akarsu, Abdülkadir Hayber, Sezai Toplu, İstanbul, 1996, s. 336.

*Dışarda leyle-i yeldâ, içerde mısır-ı nehâr!
Hıyât-ı nûrunu temdîd edip her âvîze,
Fezâda nescediyor bir sabâh-ı pâkîze,
Havâyı kızdırarak hissolummıyan bir ocak;
Ilık ılık geziyor, her tarafta aynı sıcak.
Gürül gürül akıyor çeşmeler, temiz mi temiz;
Soğuk da isteseniz var, sıcak da isteseniz.”⁷*

Berlin, 1910

Sonra dönmüştür Osmanlı’nın otellerine... İşte Âkif’in kale-
minden Osmanlı otelleri:

*“Unuttum ismini... Bir sırnaşık böcek vardı...
Çıkar duvarlara, yastık budur, der atlardı.
Ezince bir koku peydâ olurdu çokça iti...
Bilirsiniz a canım... Neydi? Neydi? Tahtabiti!
O hemşerim, sanırım çoktan inmemiş buraya,
Bucak bucak aradım, olsa rast gelirdim ya!”⁸*

⁷ age., s. 332.

⁸ age., s. 333.

Âkif, Almanların trenlerinin de çok modern; temiz, hızlı ve dakik olduklarını gözlemlemiştir:

*“Şimendüfer de meğer başka türlü bir şeymiş:
Hemen binip uçuyorsun... Aman bayıldığım iş!
Mesâfe kaydı, mekân kaydı bilmiyor insan.”*⁹

Âkif’e göre Osmanlı trenleri de otelleri kadar kötü durumdadır.

Berlin, 1914

Âkif Berlin/Almanya özelinde Batı ve Doğu karşılaştırması yapmış ve bu karşılaştırma sonunda Batı ile Doğu arasındaki “medeniyet” farkının artık kapanamayacak biçimde açıldığına inanmıştır.

Âkif 19 Eylül 1918’de İstanbul’da yazdığı “Şark” adlı şiirinde de Doğu’nun, İslam dünyasının perişanlığını şöyle tasvir etmiştir:

⁹ age., s. 333.

“Ne gördün, Şark’ı çok gezdin?’ diyorlar. Gördüğüm: Yer yer,
Harâb iller, serilmiş hânümanlar, başsız ümmetler;
Yıkılmış köprüler; çökmüş kanallar; yolcusuz yollar;
Buruşmuş çehreler; tersiz alınlar; işlemez kollar;
Bükülmüş beller; incelmüş boyunlar; kaynamaz kanlar;
Düşünmez başlar; aldırmaз yürekler; paslı vicdanlar;
(...)

Örümcek bağlamış, tütmez ocaklar; yanmış ormanlar;
Ekinsiz tarlalar; ot basmış evler; küflü harmanlar;
Cemâ’atsiz imamlar; kirli yüzler; secdesiz başlar;
‘Gazâ’ nâmıyle dindaş öldüren biçâre dindaşlar;
İpissiz âşîyanlar; kimsesiz köyler; çökük damlar;
Emek mahrûmu günler; fikr-i fedâ bilmez akşamlar!

Geçerken, ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum;
Duyan yok, ses veren yok, bin perîşan yurda başvururdum.”¹⁰

Âkif’in Batı gözlemlerine yer verdiği “Berlin Hatıraları” ve Doğu gözlemlerine yer verdiği “Şark” adlı şiirleri, 19. yüzyılda Ziya Paşa’nın; “Diyar-ı küfrü gezdim, beldeler, kâşaneler gördüm” / “Dolaştım mülkü İslam’ı, bütün viraneler gördüm” dizelerini akla getirmektedir. Yine Âkif’in de buna benzer şöyle bir sözü vardır: “Müslüman şehirlerini, Müslüman köylerini dolaşmışsınız, nezafetten, taharetten eser görmemişsiniz.”

Âkif Doğu’nun Batı karşısındaki geri kalış tarihini Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu’da verdiği vaazlardan birinde şöyle özetlemiştir:

“Biz Müslümanlar bin tarihinden itibaren çalışmayı bıraktık. Atalete, sefahate, ahlaksızlığa döküldük. Avrupalılar ise gözlerini açtılar, alabildiğince terakki ettiler. Görüyorsunuz ki denizlerin dibinde gemi yüzdürüyorlar. Göklerde ordular dolaştırıyorlar. Mademki dinin müdafaası farz-ı ayandır (...) o halde düşmanlarımızın kuvvet namına neleri varsa hepsini elde etmek için çalışmak tüm Müslümanlara farzdır.”¹¹

10 age., s. 456, 457.

11 Sebilürreşad, 25 Kasım 1920, S. 464.

Yine Kurtuluş Savaşı'ndaki vaazlarından birinde Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki medeniyet farkını şöyle anlatmıştır:

*“Asırlardan beri bütün Hristiyan milletler çalışır, çabalar, günden güne terakki eder, refah içinde, adalet içinde, asayiş içinde yaşar dururken Müslümanlar tamamıyla bunlara ma’kus bir hayat içinde sürüklenmiyorlar mı? Dindaşlarımızın bugünkü sefaletini iklimin te’sirine, ırkın te’sirine, muhitin te’sirine atfetmek de kabil değil. Çünkü bakıyorum, aynı iklimde, aynı muhitte yaşayan, hatta lisanları, ırkları bir olan bir Hristiyan yahud bir Mecusi yahud bir Budi ile bir Müslüman arasında dünyalar kadar fark var; ötekiler zengin, bu fakir, ötekiler terakki etmiş, bu günden güne geriliyor. Ötekiler efendi, bu ırgad. Ötekiler geceli gündüzlü çalışıyor, bu atıli batıl. Ötekiler el ele, baş başa vermişler, cem’iyetler, cemaatler, şirketler vücuda getirmişler. Mesud bir halde terakki ediyorlar, teali ediyorlar; bu cem’iyetsiz, cemaatsiz, nizamsız, intizamsız yaşıyor. Dindaşım dediği adamlarla arasında hiçbir rabıta yok...”*¹²

Böylece Âkif hem Müslümanların hastalığını teşhis etmiş hem de tedavi yöntemini göstermiştir. Ancak “hekimin” ve “ilacın” yokluğundan yakınmıştır:

*“Tuttun, oğlum, bana mâzîleri tasvîr ettin;
Köylünün hâlini bilmez, diyerek dinlettin.
Hasta meydanda, tedâvîye de cidden muhtaç,
Ya görmeliyim nerde hekim? Nerde ilaç?”*¹³

Doğu Medeniyetsiz, Batı Medeni

**“Coşkun Sel Gibi Akan Medeniyetin Ahengine Uymak”
Darwin’e Gönderme: “Güçlü Olan Yaşar, Zayıf Olan Ölü”
Çalışmak, İlerlemek**

Şurası muhakkak ki “Berlin Hatıraları”nda da görüldüğü gibi Âkif, her bakımdan Batı’nın medeniyetine; bilimine, teknolojisine hayrandır. Eserlerinde bu hayranlığın izdüşümlerine rast-

12 Sebilürreşad, 3 Aralık 1920, S. 465.

13 Safahat, s. 391.

lamak mümkündür. Örneğin Flammarion'un "*Uranie*" romanını tercüme etmesinin temel nedenlerinden biri bu romandaki astronomi bilgileridir. Bu gerçeği, tercümesinin "mukaddime"sinde, "...Bize lazım (olan) muhassenat-ı Frenk. Hikâye fennidir. Okuyanların mucib-i istifadesi olacak -hayal suretinde- birçok hakayıkı havidir"¹⁴ cümleleriyle ifade etmiştir. Bu eserin Âkif'i bir hayli etkilediği *Dördüncü Safahat*'taki ("*Fâtih Kürsüsünde*"), "*Vâiz Kürsüde*" başlıklı bölümün ilk sayfalarındaki uzay tasvirlerinden anlaşılmaktadır.¹⁵

Dahası Âkif, Âsım'a çağın koşullarına uygun olarak pozitif bilimle uğraşmasını, hatta atom fiziği üzerinde çalışmasını öğütlemiştir.¹⁶

Âkif'in Batı'nın medeniyetine olan hayranlığının arka planında, Batı'nın göz kamaştıran bilimi ve tekniği kadar, belki daha da fazla Doğu'nun kahreden medeniyetsizliği yatmaktadır.

Âkif'e göre Şark/Doğu medeniyetsizdir! Doğu'yu, "*Ey koca Şark, ey ebedi meskenet*" diye tanımlayan Âkif, Doğu'nun "geri kalmışlığını" lafı hiç evirip çevirmeden açıkça kabul etmiştir: "*Dönün de atıl olan Şark'ı seyredin; ne geri!*" / "*Yakında kalmayacak yeryüzünde belki eseri*" dizeleriyle yüzleşmiştir acı gerçeke...

Âkif, Âsım'la konuşurken sözü döndürüp dolaştırıp Doğu'nun/Osmanlı'nın/Müslümanların medeniyetsizliğine getirmiştir:

*"Bizler edvâr-ı fazâiletleri cidden parlak,
Bir büyük milletin evlâdıyız, oğlum, ancak,
O fazâilet son üç asrın yürüyen ilmiyle,
Birleşip gitmedi; battıkça da ümmet cehle,
Bünyevî kudreti günden güne meflûc olarak,
Bir düşüş düştü ki: Davransa da, sarsak sarsak.*

14 Şengüler neşri 1990, 5/349-350'den Ş. Alparslan Yasa, "Mütercim Olarak Mehmed Âkif", Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 411.

15 Yasa, agm., s. 411, 412.

16 Halis Ayhan, "*Mehmed Âkif'in Âsım'ında Gençlik ve Eğitim*", Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 384.

*Garb'ın emriyle yatıp kalkmaya artık mahkûm;
Çünkü hâkim yaşatan şevket-i fenden mahrûm.*

...

*Şimdi, Âsım, bana müfrit de, ne istersen de,
Ma'rifetten de cüdâ Şark o fazîletten de."*

Yani Âkif'e göre Müslümanlar, Osmanlılar hem "bilgiden" hem "faziletten" uzaktır.¹⁷

Âkif Doğu'nun, daha doğrusu Müslümanların medeniyet-sizliğini, geri kalmışlığını vaazlarında da hiç çekinmeden dile getirmiştir. Örneğin 1920 yılındaki Kastamonu vaazlarından birinde aynen şöyle demiştir:

*"Hiçbirimiz inkâr edemeyiz ki, bugün dünyada ümmet-i İslamiye kadar sefil, bedbaht, perişan, âciz, kudretsiz, kuvvetsiz, ilimsiz, irfansız bir cemaat yoktur."*¹⁸

Âkif genelde Müslümanların, özelde Osmanlı'nın okullarının ve eğitiminin çok yetersiz olduğunu, bu nedenle her alanda gelişmenin durduğunu ifade etmiştir.

Âkif'e göre Müslümanların geri kalmasının nedeni "*ilimsizlik ve cehalet*"tir.¹⁹

Bu ilimsizlik ve cehaletin temelinde ise okumamak yatmaktadır. Şöyle demiştir bir vaazında:

"İlk nazil olan ayet-i celile (...) 'ikra' oku demektir. Artık bir din ki, onun Allah tarafından nazil olan altı yüz sahifelik Kitab-ı mübini 'oku' diye başlıyor; dünyada okumayı, yazmayı, ilmi, irfanı, böyle bir din kadar iltizam eden, emreden, himaye eden diğer bir din tasavvur olunabilir mi? (...) 'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?' (...) 'Allah'ın kulları içinde ancak âlim olanlar Allah'tan korkar?' (...) 'Bizim ayat-i celilemizdeki hikmetleri, ibretleri ancak âlim olanlar idrak edebilir, başkaları edemez' gibi daha birçok ayetler ilmin, erbab-ı ilmin kaderini tasavvurun fev-

17 Abdullah Özbek, "Bir Eğitimci Olarak Âkif", Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 373.

18 Sebilürreşad, 3 Aralık 1920, S. 465.

19 Özbek, agm., s. 374.

kine kadar yükselmiştir.” Âkif bu tespiti yaptıktan sonra şu acı gerçeği haykırmıştır: “Pek âlâ! Bugünkü Müslümanlar senin dediğin gibi ilimden, irfandan mahrum ümmi birer insan yığındır (...) Düşmüşlerse ben ne yapayım yahut din ne yapsın?”²⁰

Âkif, “Vâiz Kürsüde” adlı eserinde, toplumun genel cehaletini kitap okumamaya bağlamıştır:

*“Felâketin başı, hiç şüphe yok, cehâletimiz;
Bu derde çâre bulunmaz –ne olsa– mektepsiz.
Ne Kürt elifbeyi sökmüş, ne Türk okur, ne Arap;
Ne Çerkes’in, ne Lâz’ın var bakın, elinde kitap!
Hülâsa milletin efrâdı bilgiden mahrûm.
Unutmayın şunu lâkin: ‘Zaman: Zamân-ı ulûm!’”²¹*

Âkif bu dizeleri 1914’te yazmıştır. Bu dizeleriyle, öncelikle “*Harf Devrimi oldu bir gecede cahil kaldık! Dedemizin mezar taşını bile okuyamaz olduk!*” diyen “cahillere”, –üstelik 100 yıl kadar öncesinden– yanıt vermiştir. Ne demiş Âkif? Biz zaten cahildik! Kimse okuyamazdı! Kimsenin elinde kitap yoktu! Bilgiden mahrumduk!

Okumamak cehalet ve ilimsizliğe, cehalet ve ilimsizlik de yokluk ve yoksulluğa neden olmuştur. Âkif, Osmanlı Müslümanlarının içinde bulunduğu “yokluk” ve “yoksulluğu” ve bunun altında yatan nedenleri şöyle sıralamıştır:

*“Köylünün bir şeyi yok, sıhhati, ahlâkı bitik;
Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik.
Bir kemik, bir deridir ölmedi kaldıysa diri;
Nerde evvelki refâhın acabâ onda biri?
Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi ‘icrâ’ ister;
Bir kalem borca bedel fâizi defter defter!
Hiç bakım görmediğinden mi nedendir, toprak,*

20 Sebilürreşad, 3 Aralık 1920, S. 465.

21 Safahat, s. 287.

*Verilen tohumu da inkâr edecek, öyle çorak.
Bire dört aldığı yıl köylü emîn ol, kudurur:
Har vurur, bitmeyecekmiş gibi, harman savurur.
Uğramaz, gün kavuşur, çiftine yâhud evine;
Sabah iskambil atar kahvede, akşam domine.
Muhtasar gayr-ı müfid ilmi kadardır dîni;
(...)
Okumak bahsini geç... Çünkü o defter kapalı,
Bir redif zâbiti mektepleri debboy yapalı.
Sıtma, fuhş, içki, kumar, türlü fecâyî' salgım...
Sonra söylenmeyecek şekli de var hastalığın.”²²*

Halkın her bakımdan yokluk, yoksulluk ve borç içinde olduğunu, sağlıksız koşullarda yaşadığını belirten Âkif'e göre bu durumun temelde üç nedeni vardır: 1. Müslüman halkın yeterince çalışmaması, 2. Müslümanların dinini bilmemesi, 3. Müslümanların okumaması, iyi eğitim almaması...

Âkif, milleti cehalet uykusundan uyandırmak için, “*Ey millet uyan! Cehline kurban gidiyorsun!*” diye haykırmıştır. “*Bu cehalet yürümez; asra bakın: Asr-ı ulum!*”²³ diyerek de cehaletten kurtulmak için ilim çağına ayak uydurmak gerektiğini belirtmiştir.

Âkif'e göre insanlık istikbale doğru hızla akıp giden bir nehir gibidir. Dağlar, uçurumlar ona yol vermek istemese de o bütün engelleri aşar. Milletler de bu nehre katılan ırmaklar gibidir. Hepsi bir an önce nehre kavuşmak için adeta birbiriyle yarışır. Ancak biz bu müthiş akışın ters yönünde hareket etmeye çalışıyoruz. Yani bir anlamda akıntıya karşı kürek çekme derdindeyiz. Bu büyük bir çılgınlıktır. Bu akışın zıddına gitmek, kurşun gibi hızlı, denizler kadar taşkın bir çağlayana yüzerek tırmanmaya çalışmak demektir. Âkif'e göre ya bu akışa ayak uydurulacak ya da yok olunup gidilecektir!

22 age., s. 386.

23 age., s. 156.

Şöyle demiştir:

*“Coşkun koca bir sel gibi, dâim beşeriyyet,
Müstakbele koşmakta verip seyrine şiddet.
Dağlar, uçurumlar ona yol vermemek ister...
Lâkin o ne yüksek ne de alçak demez örter!
Akvâm o büyük nehre katılmış birer ırmak...
Elbet katılır... Hangisi ister geri kalmak!
Bizler ki bu müdhiş, bu muazzam cereyanla,
Uğraşmadayız... Bak, ne kadar çılgınız, anla!
Uğraş bakalım, yoksa işin hey gidi şaşkın!
Kurşun gibi sür’atli, denizler gibi taşkın,
Bir çağlayanın menba-ı dehhâsına doğru,
Tırmanmaya benzer yüzerek başka değil bu!
Ey katre-i âvâre, bu cûşun bu harûşun,
Âhengine uymazsan, emîn ol, boğulursun.”²⁴*

Âkif 1920 yılında, Kurtuluş Savaşı sırasında Balıkesir Zağnozu Paşa Camii’nde yaptığı konuşmada Müslümanların geri kalmasını “Batı medeniyetinden” ve “gerçek dinden” uzak kalınmasına bağlamıştır. “Müslümanlar uzun bir zamandan beri temas halinde bulundukları Batılı milletlerin ilerleme yolunda attığı adımlarla pek ilgilenmemişler; ‘umur-ı dine’ olduğu kadar ‘umur-ı dünya’ya da bigâne kalmışlardır. Batı dünyasında büyük bir hızla gelişen teknik medeniyet harikalar yaratırken, Müslümanlar değil bunlardan yararlanmak, bütün bu olup bitenlerden haberdar bile olamamışlardır. ‘Yeryüzünde yaşamak herkesin hakkıdır, ancak yaşamayı öğrenmek gerekir.’”²⁵

Âkif, ilerleme (terakki) ve gelecek (ati) arasında bir ilişki kurmuştur.

Müslümanların geçmişini (mazisini), maddi medeniyetten yoksunluk nedeniyle “çöle” benzeterek bir an önce ilerleyip bu çölü geçmekten söz etmiştir.

²⁴ age., s. 234, 235.

²⁵ Abdullah Uçman, “II. Meşrutiyet’ten İstiklal Savaşı’na Mehmed Âkif’in Mücadele Yılları”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 81.

“İşte âtîdir o ser-menzil denen ârâmghâh;
Kârvân akvâm; çöl mâzî; atâlet sedd-i râh.
Durma, mâzî bir mugaylanzâr-ı dehşetnâktir.
Git ki, âtî korkusuzdur, hem ne kudsî hâktir!”²⁶

Âkif 1908’de yayımlanan bu mısralarında İslamın geçmiş dönemlerini “mazi” diye adlandırıp bu maziye de “çöl ve mugaylanzâr-ı dehşetnâk” (dehşetverici devedikenliği) diye eleştirmiştir. Buna karşın geleceği ise “âtî, istikbal, ferda” diye adlandırıp “*korkusuz ve kudsî hak*” (mukaddes ülke) sözcükleriyle yüceltmıştır.

Âkif medeniyete ulaşmak için bu “çölü geçip gitmek” gerektiğinden söz ettiği bir yazısında da şöyle demiştir:

“Kârvân: Akvam-ı insaniye, çöl de bu mazi-i atalettir. Mademki dünyada bulunuyoruz, bu çölü geçip gitmek mecburiyetindeyiz. Sıkıntıya katlanacağız. Katlanmazsak arkadan gelenler yolda uyuyanları ezer geçerler. Kanun-ı hayat böyledir. Duranlar için hakk-ı hayat yok. Beşeriyet durmuyor. Durursan muhakkak ezilirsin.”²⁷

Âkif bu görüşünü “Bir parça kımıldan diyorum, mahvolacaksın” / “Dünya koşuyorken yolun üstünde yatılmaz” dizelelerinde de tekrarlamıştır:

Ona göre artık bir dakika bile durmadan koşmak gerekir. Şöyle demiştir: “Davran artık kârvânın arkasından durma, koş!” / “Mahv olursun bir dakikan geçse hattâ böyle boş.”²⁸

Âkif, “çöl” dediği tembel, yorgun, hareketsiz, durağan bir geçmişten kurtulmayı; “bu çölü geçip gitmeyi”, durmadan ilerlemeyi savunmuştur. Çok ilginçtir, Âkif burada –bilerek, isteyerek ve istemeden– Darwin’in “Güçlü olan yaşar, zayıf olan ölür” şeklindeki Doğal Seçilimi’ni sosyal hayata uygulayan 19. yüzyıl

26 Safahat, s. 61.

27 Mehmed Âkif, “Hutbe ve Mevaiz”, Sebilürreşad, IX/232, s. 407, (14 R. evvel 1331/7 Şubat 1928). İsmail Kara, “Âkif’in ‘Aktif’ Din ve Ahlak Anlayışı”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 271.

28 Safahat, s. 61.

düşünürleri gibi bir mantık geliştirmiştir. Çünkü Âkif, “*Arkadan gelenler yolda uyuyanları ezer geçerler. Duranlar için hakk-ı hayat yok. Beşeriyet durmuyor. Durursan muhakkak ezilirsin*” cümlesiyle ezilmemek, hayatta kalmak için sürekli ilerlemeyi, gelişmeyi, güçlenmeyi, mücadele etmeyi, savaşmayı önermiştir. Ayrıca Âkif’in, “*Durursan muhakkak ezilirsin*” cümlesindeki vurgu, Atatürk’ün “sürekli devrim” idealini çağrıştıran türden “devrimci” bir ilericilik vurgusudur.

Gerçek şu ki Âkif durağanlığa, yerinde saymaya karşıdır. Sürekli bir ilerlemeden yanadır. “*Mücadele mahsulüdür hayat-ı beşer*”²⁹ diyerek mücadele ve hareketlilik istemiştir. Dahası Âkif, durağanlığa karşı mücadeleyi, çalışmayı ve hareketliliği kuramlaştırmıştır. “Âlemdeki Hareketlilik” teorisini “*Fatih Kürsüsünde*” kitabındaki “*Vâiz Kürsüde*” şiirinde ele almıştır. Âkif burada “hareket” ile “tekâmül” (gelişerek değişme) arasında bir ilişki kurmuştur.³⁰

“*Geçti nücûmu... Sehâbiyyeler de, hakkıyla
Tekâmül etmek için uğraşır, döner, didinir.*”

Âkif, “*Safahat*”ta birçok yerde geçmişin (mazinin) durağanlığını eleştirerek geleceğin (istikbalin, atının) dinamizmine vurgu yapmıştır:

“*Geçti mazi denen o devr-i melâl,
Haydi feth et: Senindir istikbâl.
Siz ey heyâkil-i bî-rûhu devr-i mâzînin
Dikilmeyin yoluna kârvân-ı âtînin,
Nedir tarîkini kesmekte böyle isti’câl?
Durun, ilerlesin Allâh için, şu istikbâl”
Dehşet-i mâzîyi getir yâdına,
Kimse yetişmez yarın imdâdına.*

29 Safahat, s. 270.

30 Ekrem Demirli, “Mehmed Âkif’in Şiirinde Tasavvuf Yahut Safahat’ı Bir Tasavvuf-Ahlak Metni Olarak Okumak”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 352.

Gözleri mâzîye bakan milletin,
Ömrü temâdîsî olur nekbetin.
Karşına müstakbeli dikmiş Hudâ,
Görmeye, lâkin daha yok niyyetin!
Çekilse: Arkada mâzî denen leyâl-i azâb,
Atılsa: Önde bir âtî ki dalga dalga serâb.”³¹

Durağanlığa, yerinde saymaya karşı değişimi, gelişimi savunan Âkif Müslümanların yüzyıllardır çalışıp çabalamadan “yeis” içinde yan gelip yatmayı “resmi din” haline getirdiklerini belirtmiştir:

“Ya senin âlem-i İslam’ın inanmış ye’s;
Dîn-i resmîsi odur, vazgeçemez kim ne dese!”

Âkif, Müslümanların geri kalmalarının; ülkelerini ve dinlerini kaybetme noktasına gelmelerinin nedenini çalışıp çabalamadan, umutsuzluk ve miskinlik içinde “sadece uzaktan bakmalarına” bağlamıştır:

“Memleket mahvoluyor, din de berâber gidiyor,
“Size Kur’an, bakınız sâde uzaktan mı diyor?”³²

Âkif umutsuzluğa, miskinliğe, kuru tevekküle karşı çalışma (sa’y) kavramını öne çıkarmıştır. “Çalış çalış ki, bekâ sa’y olursa hakkedilir” diyen ona göre her şey hareket ve çalışma halindedir, Allah bile:

“Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!
Bunların hakkında bilmem bir bahânen var mı? Dur!”
Mâsivâ bir şey midir, boş durmuyor Hâlik bile:
Bak tecellî eyliyor bin şe’n-i gûnâgûn ile.

31 Safahat’tan aktaran Kara, agm., s. 271-272.

32 Safahat, s. 193.

*Ey, bütün dünya ve mâfîhâ ayaktayken, yatan!
Leş misin, davranmıyorsun? Bâri Allah'tan utan.”*³³

“İnsan yaşamak hırs-ı cibillîsine meclûb” diyen Âkif’e göre Allah insanı çalışma ve araştırma özelliklerine sahip olarak yaratmıştır.

Âkif’in çalışma ve tevekkül arasındaki ilişkiye bakışı, klasik İslam yorumcularının bakışından çok farklıdır. Çünkü Âkif, çalışmadan yapılan her türlü tevekkülün boşuna olduğunu, Allah’ın, “kötünün” ve “çalışmayanın” tevekkülüne olumlu cevap vermediğini ifade etmiştir. Bu düşüncesinden dolayı Âkif’in “cebri-likten İslam dünyasında en özgürlükçü fikri savunan Mutezile’ye kadar gidip geldiğini ve sözü geçen mezheplerin kavramlarını kullandığını” iddia edenler vardır.³⁴

Âkif tevekkülü eleştirip çalışmayı (sa’yı) savunduğu bir şiirinde şöyle demiştir:

*“Hayır, Ma’bûd’a ircâında yoktur bunların ma’nâ,
Yataklık eylemez cânîye –hâşâ– bir zaman Mevlâ.”*

Başka bir şiirinde de şöyle demiştir:

*“Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan.
Âlemde ziyâ kalmasa, halk etmelisin, halk!
Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk!”*³⁵

Âkif şiirlerinin çoğunda Müslümanların ancak bir eğitim seferberliğiyle içinde bulundukları geri kalmışlık bataklığından kurtarılabilceğini savunmuştur. Ona göre yüzyıllardır İslam dünyasında, toplumu maddi uygarlığa taşıyacak derecede doğru ve iyi bir eğitim verilmemiştir. Örneğin medreseler zamanla cehalet yuvası haline gelmiştir. Hocalar cahildir. Tanzimat’tan itibaren açılan yeni okullar da pek bir işe yaramamıştır.

33 age., s. 61.

34 Demirli, agm., s. 353, 354.

35 Safahat’tan aktaran Demirli, agm., s. 354.

Hem Kur'an'a ve İslamın İlk Dönemlerine Dönmek Hem Batı'nın Medeniyetini Almak

Âkif'e göre Osmanlı'nın, Müslümanların kurtuluş yolu iki ayaklıdır: Bir, Kur'an'a ve İslamın ilk dönemlerine (asr-ı saadet) dönmek; iki, Batı'nın sadece maddi medeniyetini almak...

Âkif bunu şöyle formüle etmiştir:

*“Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı,
Asrın idrâkine söylemeliyiz İslâm'ı.”*

Ancak ona göre gerçek Müslümanlık, “Müslümanız” diyenlerden çok uzakta kalmıştır: “‘Müslümanlık’ denilen rûh-i İlâhî, arasak,” / “‘Müslümanız’ diyen insan yığmından ne uzak!” Bu nedenle gerçek İslama, yani Kur'an'a ve İslamın ilk dönemlerine dönmek gerekir:

*“Dîni tedkik edeceksek, dönelim haydi geri;
Alalım neş'et-i İslâm'a yakın bir devri:
O ne dehşetli terakkî, o ne müdhiş bir sür'at!
Öyle bir hârika gösterdi mi insâniyyet?”*

Âkif'in bu yaklaşımı, Tanzimat'tan Meşrutiyet'e, hatta Cumhuriyet'e kadar devam eden “Hangi İslam ilerlemeye engel değildir, tam tersine gelişmemize yardım eder?” sorusuna, “Bozulmamış, saf olan, yani Hz. Muhammed ve Dört Halife dönemindeki, Asr-ı Saadet dönemindeki İslâm!” yanıtını veren birçok Osmanlı aydınından farklı bir yaklaşım değildir. Yeni Osmanlılardan Jön Türklere, İttihat ve Terakki'ye kadar din, devlet ve medeniyet ilişkileri üzerine kafa yoran bütün Osmanlı aydınlarının adeta “sihirli formülü”, biricik kurtuluş yolu budur! Nâmık Kemal'den Şemsettin Günaltay'a, hatta pozitivist, materyalist Abdullah Cevdet'e kadar birçok Osmanlı aydını –inanarak veya taktik gereği– Osmanlı'nın, Müslümanların kurtuluşu için Hz. Muhammed dönemine yakın zamanlardaki İslama dönülmesi gerektiğinden söz etmiştir. Batı karşısındaki geri kalışta “yaşa-

nılan biçimiyle İslam dininin” de rolünün olduğunun görülmesi –Gerçi radikal İslamcılara göre her şey yolundadır– Osmanlı aydınlarını bir yol ayrımına getirmiştir. Ya bazı radikal Batıcı aydınlar gibi “İslam dini ilerlememizin, gelişmemizin önünde bir engeldir!” diyerek ona göre hareket etmek ya da “Canım gerçek İslam bu değil! Gerçek İslam çok uzaklarda kaldı! Onu bulup çıkarmalıyız!” diyerek ona göre hareket etmek... Din toplumsal ve sosyolojik bir olgu olduğuna göre akli başında bir aydının “Din –yaşanılan biçimiyle– madem bizi geri bırakıyor, o zaman dine savaş açalım, dini yok edelim!” demesi düşünülemeyeceğine göre –birkaç uç örnek dışında bunu düşünen de olmamıştır– geriye, “Gerçek İslam bu değil!” teziyle Hz. Muhammed dönemine yakın yaşanıldığına inanılan o “gerçek İslamı” arayıp bulmak, bir anlamda İslam dinini yeniden yapılandırmak seçeneği kalmıştır. Nitekim 19. yüzyıldan itibaren –akli başında ulema da dahil– Türkiye’de din, devlet ve medeniyet tartışmalarının odağında hep bu “gerçek İslama dönüş” tezi işlenmiştir. Bu tezin merkezinde ise –bazı dindar aydınlar bunu açıkça itiraf etmeseler de– yaşanılan, uygulanan biçimiyle İslamın, ilerlemeye engel olduğu bilinçaltı algısı, bilgisi yatmaktadır. İşte o bilinçaltısını şiirlerinde hiç çekinmeden dışa vuran çok az sayıdaki dindar aydından biri de Mehmed Âkif Ersoy’dur.

Âkif’e göre kurtuluşun ikinci ayağı ise Batı medeniyetinden yararlanmaktır. Ona göre Batı medeniyetinden yararlanma konusunda “geleniğin hükmüne bağlı kalıp” direnç göstermek yanlışır. Ancak Batı medeniyetinden yararlanmak, Tanzimat reformcuları gibi Batı’nın olur olmaz her şeyini almak demek de değildir. Âkif ölçüsüzce Batılılaşmaya karşı, ama Batı’nın bilimini, teknolojisini almaya taraftardır:

*“Mütefekkir geçinenler ne diyor siz de bakın;
‘Medeniyette teâlîsi umûmen Şark’ın,
Yalnız bir yolu ta’kîb ederek kâbildir;
Başka yollarda selâmet gözeten gâfildir.
Bakarak hangi zeminden yürümüş Avrupalı,*

*Aynı izden sağa yâhud sola hiç sapmamalı.
Bir de din kaydını kaldırmalı, zîrâ o belâ,
Bütün esbâb-ı terakkîmize engel hâlâ!
Gelelim şimdi, ne merkezde avâmın hissi...
Şüphe yoktur ki tamâmiyle bu fikrin aksi:
Görenek neyse, onun hükmüne münkâd olarak,
Garb'ın efkârını, âsârını düşman tanımak;
Yenilik nâmına vahy inse kabûl eylememek.
Şöyle dursun o teceddüd ki dışardan gelecek.”*

Görüldüğü gibi Âkif, “mütefekkir geçinenler” dediği bazı aydınları, aşırı Batılılaşma hevesleri ve din karşıtlıkları yüzünden eleştirmiş; geleneğin sözünden çıkmayan halkı da “yenilik nâmına vahiy inse kabul etmeyecek” kadar katı oldukları için eleştirmiştir.

Bu arada Mehmed Âkif de Ziya Gökalp gibi halk ile aydınlar arasındaki kopukluğa dikkat çekmiştir. Âkif’e göre aydınlar halkı yeterince doğru tanımıyor, halk da aydınlardan nefret ediyor:

*“Öyle müdhiş ki husûmet: Mütefekkir tabaka,
Her ne söylerse fenâ gelmede artık halka.”*

Âkif’e göre aydın ile halk arasında öncelikle din konusunda büyük bir kopukluk vardır. Halk iyi kötü dindardır, ancak aydınların çoğu dine karşıdır. Aydınlar dini de hiç anlamamıştır. Şöyle diyor Âkif:

*“Mütefekkirleriniz dîni de hiç anlamamış.
Rûh-i İslâm’ı telâkkileri gâyet yanlış.”
(...)
Sanıyorlar ki: ‘Bugün Avrupa tek mil kâfir.’”*

Âkif, bu kafa yapısındaki aydınların halkı aydınlatamayacağından da emindir:

“Halkı irşâd edecek öyle mi bunlar? Heyhât!”

Âkif, din ve medeniyet konusundaki aydınlanma işini, bu konularda gerçekten uzman olanların, gerçek aydınların yapması gerektiğini belirtmiştir:

*“İşin reculleri kimlerse çıksın orta yere;
Ne var, ne yok bilelim, hiç değilse bir kere.”
“Sokarsa burnunu herkes düşünmeden her işe;
Kalır selâmet-i milliyemiz öbür gelişe!”*

Âkif, aydınlara, okuyan gençlere son derece kesin bir dille bir an önce Batı’nın yalnızca ilmini ve san’atını almalarını öğütlemiştir:

*“Alınız ilmini Garb’ın, alınız san’atını;
Veriniz hem de mesainize son sür’atini.
Kendi ‘mâhiyyet-i rûhiye’niz olsun kılavuz.
Çünkü beyhûdedir ümmîd-i selâmet onsuz.
Şimdi bir kavmin içinden mütefekkir geçinen
Zümre, evvelce bu ‘mâhiyyet’i takdîr ederek,
Sonra kaç safhası mevcûd ise tenvîr ederek,
Çekecek oldu mu önden o ilâhî feneri;
Arkasından da cemâat yürür artık ileri.”
“Bu cihetten hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz;
Sâde Garb’ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz,
O çocuklarla beraber, gece gündüz didinin,
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin”
“Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nâfi’ suları.
Aynı menba’ları ihyâ için artık burada,
Kafanız işlesin, oğlum, kanal olsun arada.”
“İnkılâbın yolu mâdemki bu yoldur yalnız,
‘Nerdesin hey gidi Berlin?’ diyerek yollanınız.
Altı ay bir sene gayret size eğlence demek...
Siz ki yıllarca neler çekmediniz, hem gülerek!
Hani, bir ömre bedeldir şu geçen her gününüz;*

*Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz.
Şark'ın âgûşu açıktır o zaman işte size;
O zaman varmanın imkânı olur gâyenize.”*

Âkif'in bu modernleşme yöntemi de Yeni Osmanlı ve Jön Türk aydınlarından kısmen İttihat ve Terakki'ye kadar uzanan modernleşme yöntemiyle aynıdır. Osmanlı'da 19. yüzyılda Nâmık Kemal, Sait Halim Paşa, Cevdet Paşa, Ziya Gökalp ve daha birçok Osmanlı aydını Batı'nın sadece bilimini, tekniğini almak gerektiğinden söz etmiştir. Bu çerçevede Âkif'in yeni ve özgün bir şey söylemediğini, “Osmanlı nasıl kurtulur?” sorusuna yanıt arayan neredeyse bütün 19. yüzyıl Osmanlı aydınlarının benzer bir söylem tutturduklarını bilmek gerekir. Ancak Cumhuriyet öncesindeki kararsız ve kırılgan Osmanlı modernleşmesinin –daha doğrusu Batılılaşmasının– başarısızlığıyla bu tez çürümüştür. Osmanlı özellikle son zamanlarında tam da Âkif'in ve birçok aydının istediği gibi Batı'nın bilimini, tekniğini almaya çalışmış, ama başaramamıştır. Evet, son zamanlarda Batı'nın bilimi, tekniği; demiryolu, tramvayı, otomobili, makinesi, fabrikası, havagazı, elektriği vb. çok sınırlı da olsa Osmanlı'ya gelmiştir, ancak bütün bu maddi uygarlık ürünleri, o ürünleri yapan Batılılar tarafından getirilmiş ve yine onlar tarafından kullanılmıştır. Osmanlılar bir türlü Batı'nın bu tür bilimsel ve teknik, maddi uygarlık ürünlerini veya benzerlerini yapmayı, kullanmayı başaramamıştır. Böylece “Batı'nın sadece bilimini, tekniğini alalım” tezi çökmüştür. Çünkü Batı'nın biliminin, tekniğinin arkasında binlerce yıllık uygarlık birikimi ve yüzlerce yıllık bir Aydınlanma Devrimi yatmaktadır. İşte Âkif ve diğer Osmanlı aydınlarının bir türlü görmedikleri veya görüp de kabul etmek istemedikleri bu gerçeği Atatürk görmüş ve kabul etmiştir. Âkif, Berlin'de gözlerini kamaştıranın aslında Hint'ten, Çin'den, Sümer'den, Hitit'ten, Maya'dan, Arap'tan, İran'dan, Yunan'dan, Bizans'tan, Roma'dan süzülüp gelen binlerce yıllık birikimin 400, 500 yıllık Aydınlanma Devrimi'yle yoğrulması olduğunu görememiştir.

Dahası Âkif, Berlin’de gözlerini kamaştıran şeyin her türlü zincirlerini kırıp özgürleşen “akıl” olduğunu görememiştir.

Batı’da aklın özgürleşme sürecini, yani Batı’nın laikleşmesini; bu uğurda kiliseye ve ruhban sınıfına karşı verilen kanlı ve uzun mücadeleyi bilmeden; Batı’nın Aydınlanma dönemi filozoflarını tanımadan, Batı’nın biliminin, tekniğinin sırrını çözmek ve o bilimi, tekniği almak mümkün değildir.

Araştırmacı Senail Özkan, “Doğu-Batı Kavşağında Âkif, İkbal ve Goethe” adlı önemli makalesinde Âkif’in Batı medeniyetinin arkasındaki gerçekleri görememesini, onun Batı aydınlanmasını ve Batı düşüncesini yeterince bilmemesine bağlamıştır:

“Mehmed Âkif, Fransız romanlarını okuyabilecek kadar Fransızca biliyordu, ancak Batı edebiyatından okuduğu isimler de bir elin parmaklarını da geçmez. Rousseau, Chateaubriand, Lamartine, Victor Hugo, Henryk Sienkiewicz, Aleksandr Dumas Fils, Alphonse Daudet, Zola... Âkif, Batı’yı Fransızca üzerinden tanımaya çalışmıştır. Lakin Batı klasiklerini okuma imkânı bulamamış ve Batı’yı hakkıyla kavrayamamıştır.”³⁶

“Büyük hislerin ve infiallerin şairi Âkif, Batı’nın büyük düşünürlerini, bu üstün tekniğin ve ilmin arkasındaki büyük dehaları maalesef görmüyor yahut göz ardı ediyordu. Bilmiyordu ki bu ilmin ve tekniğin ardında beyni zonklayan aydın kafaların mesaisi ve analizci bir düşünce geleneği yatmaktadır. (...) Descartes, Spinoza, Kant, Hegel, Fichte, Schelling, Schopenhauer, Goethe, Schiller, Nietzsche ve Bergson gibi Avrupa’yı yaratan büyük düşünürler şairimizin dikkatini çekmeye yetmemişlerdir. Oysa bu düşünürler olmadan bir Batı ve ilmi ve tekniği tasavvur etmek bir yana, Batı medeniyeti ve dünyası hayal etmek dahi mümkün görünmemektedir. Mümkün değildir. Çünkü evvela Kant, Hegel, Schelling ve Nietzsche gelir, ardından Krups, Bosch, Simens, Mercedes ve Alman sanayisi vesaire...”³⁷

36 Senail Özkan, “Doğu-Batı Kavşağında Âkif, İkbal ve Goethe”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 311.

37 agm., s. 312.

Tüm modernist İslamcılarda gördüğümüz “Japon tarzı modernleşme ütopyası” Âkif’i de derinden etkilemiştir. Âkif’e göre Japonlar Müslüman olmadıkları halde İslamiyetin ruhunu uygulamış bir millettir! “*Süleymânîye Kürsüsünde*”de şöyle demiştir:³⁸

“*Sorunuz, şimdi Japonlar da nasıl bir millettir?*” / “*Şu kadar söyleyeyim: Dîn-i mübînin orada*” / “*Rûh-i feyyâzı yayılmış, yalınız şekli: Buda*” / “*Siz gidin, safvet-i İslamı Japonlarda görün!*”³⁹

Âkif, Japonların doğruluk, vefa, sadakat, şefkat ve cömertlik gibi insani özellikleriyle İslamın ruhuna uygun yaşadıklarını belirterek Müslümanlıktan tek eksikliklerinin “tevhit” olduğunu söylemiştir.⁴⁰

Âkif, “*Medeniyyet girebilmiş yalnız fenniyle...*”⁴¹ dizesiyle Japonların, Batı’nın sadece bilimini, fennini aldıklarını ileri sürmüştür. Bu çerçevede Batı’dan gelen değerli eşyaların ülkeye alındığını ama “moda şeklinde gelen” eşyaların “gümrükte çürüdüğünü” belirtmiştir.⁴²

Âkif, daha da ileri giderek İslamın ruhuna uygun davranan Japonların Müslüman olacaklarını düşünmüştür. Ona göre Japonların Müslüman olmaları için Osmanlı’nın biraz “gayreti” yeterlidir.⁴³

Tüm modernist İslamcılar gibi Âkif’in “Japon Ütopyası”nda da bazı acı gerçeklerle birlikte çok ciddi yanlışlar, eksikler ve çelişkiler vardır:

1. Mademki Japonlar Müslüman olmadan “bu dünyalarını” kurtarmışlardır. O zaman bu dünyada ilerlemek, gelişmek için ille de Müslüman olmak gerekmez! Nitekim ileri, gelişmiş Avrupa ülkeleri de bu tezi kanıtlamıştır.
2. Japonlar Budist kalarak Müslümanlığın ruhuna sahip olabilirken, Osmanlılar Müslüman olmalarına karşın İslamın ruhundan uzaklaşmışlardır.

38 Âkif’in “*Süleymânîye Kürsüsünde*”de konuştuğu Abdürreşit İbrahim, dünyanın birçok yeri gibi Japonya’yı da görmüş bir vaizdir.

39 Safahat, s. 199.

40 age., s. 199.

41 age., s. 200.

42 age., s. 200.

43 age., s. 200.

3. Her şeyden önce Japon modernleşmesi laik karakterlidir. ABD'nin Tokyo Büyükelçiliklerinden ve Harvard Üniversitesi hocalarından Edwin O. Reischauer, *"The Japanese"* adlı eserinde, Japonya'daki laiklik eğiliminin Batı dünyasından en az üç yüzyıl önce başladığını yazmıştır. Prof. Reischauer'e göre Japon toplumunun laikliği, Çinli Konfüçyüs felsefesinin bir ürünüdür. Japonya'da ayrıca Budizm, Hristiyanlık ve bir doğa dini olan Şintoizm dinleri görülür. Prof. Reischauer'e göre Japon halkının %70-80'i, kendisini bu dinlerden hiçbirine mensup görmeyerek birtakım ahlak kurallarına uymakla yetinmiştir. Özetle Japon modernleşmesinde din, toplumsal ilerleme sorunsalının bileşenlerinden biri değildir. Ancak Osmanlı, Türk modernleşmesinin en temel sorunu din olmuştur.
4. Japonya'ya medeniyetin *"yalnız fen ile"* girdiği de bir şehir efsanesidir. Japonya, 1868-1912 arasında *"Meiji Dönemi"* denilen büyük bir değişim ve dönüşüm dönemi yaşamıştır. Her ne kadar Meiji Dönemi modernleşmesi *"Wakon Yosa-ir—Japon Ruhü ve Batı İlmi"* sloganı ile başlamışsa da, uygulamada Batı'dan sadece teknoloji değil, kültür de alınmıştır. Japonya, Meiji Dönemi'nden önce batısındaki Çin'den alfabe, edebiyat, mimari türler ve stiller, Budizm ve Konfüçyüs dinleri ve birçok siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal kurumlar almıştır. Bu nedenle Japonya Meiji Dönemi'nde daha çok Batı teknolojisine yönelebilmiştir. Ancak sosyal, kültürel konularda da Batı'dan yararlanılmıştır. Örneğin Meiji, Fransa ve Almanya sistemine göre modern mahkemeler kurmuş, çağdaş hukuka geçmiş, bizdeki aşar vergisine benzeyen sistemi kaldırmış, ekonomik kalkınma için modern bankacılık ve para sistemleri getirmiş; ülkeyi telgraf ve demiryolu hatlarıyla donatmıştır. 1871'de kurulan Japon Eğitim Bakanlığı'nın ilk Bakanı Shimpel Eto, eğitim öğretimi birleştirip tüm okulları Eğitim Bakanlığı'na bağlamıştır. Eğitim Bakanı Arinori Mori de daha önce kabul edilen Çin harflerinin yerine Latin harflerini kabul etmek istemiş, fa-

kat başarıya ulaşamamıştır. Meiji hükümeti Batı kültür ve uygarlığını ülkeye sokmak için birçok girişimde bulunmuştur. Meiji Dönemi'nde 170 kadar (Alman, İngiliz, Amerikan, Fransız vb.) Batılı eğitimci Japonya okullarında ders vermiştir. Ayrıca çok sayıda Japon genci Batılı ülkelerde eğitime gönderilmiştir. İşin ilginç İsviçre Medeni Kanunu'nu Türkiye'den önce Japonya, medeni kanun olarak kabul etmiştir.⁴⁴ Dikkat edilecek olursa Meiji önderliğindeki Japon modernleşmesi birçok bakımdan Atatürk önderliğindeki Türk modernleşmesine benzer. Âkif'in ve modernist İslamcılarının düşündüğünün aksine Japon modernleşmesi, Atatürk'ün daha sonraları çok yerinde olarak belirttiği gibi, uygarlık ve kültürün bir bütün oluşturduğu, Batı'nın sadece tekniğini ve bilimini alarak çağdaşlaşmanın mümkün olmadığını kanıtlamıştır. Japon modernleşmesi de özü itibarıyla Kemalist modernleşmeye benzer şekilde laiklik, akılcılık ve gerçekçilik gibi temellere dayanmıştır.⁴⁵

Âkif'in, "Batı'nın sadece bilimini, teknolojisini alalım!" tezi ve Japon modernleşmesini bu tezin doğruluğunu kanıtlayan bir örnek gibi sunması yanlıştır, eleştirilebilir. Nitekim eleştiriyoruz da...

Evet, Âkif, Batı'nın maddi medeniyetinin arka planındaki eleştirel akla, kiliseden ve dinden bağımsız, laik nitelikli Aydınlanma Devrimi'ne pek kafa yormamış olsa da, Batı'nın maddi medeniyetinin arkasındaki temel felsefeyi kavramış görünmektedir. Âkif şiirlerinde ve yazılarında Müslümanların Batı karşındaki maddi geri kalışını olanca açıklığıyla ortaya koyduktan sonra, aydınları ve okumuş gençleri Batı'nın maddi medeniyetini almaya davet ederken onlara çok çalışmayı, yeniliklere açık olmayı, kalkınmayı (te'ali) ve ilerlemeyi (terakki) öğütlemiştir. Âkif, Müslümanları gaflet uykusundan uyandırmak (intibah),

44 Berkes, age., s. 530.

45 Japon modernleşmesi hakkında bkz. İsmet Giritli, "Japonya'nın Modernleşmesi ve Atatürkçü Modernleşme", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C 2, Mart 1986, S. 5.

miskinlikten ve tembellikten uzaklaştırmak ve geri kalmışlık bataklığından kurtarmak için haykırmıştır:

*“Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,
İslâm’ı uyandırmak için haykıracaktım.”
“Ey cemâat, yeter Allah için olsun, uyanın...
Sesi pek müdhiş öter sonra kulaklarda çanın!”*

Şark’ı/Doğu’yu “miskinlik yuvası” olarak gören Âkif (1915 tarihli aşağıdaki dizelerinde), Doğu’nun bir an önce uyanması gerektiğini, aksi halde Batı’nın elinden daha çok çekeceğini belirtmiştir:

*“Ey koca Şark, ey ebedî meskenet!
Sen de kımıldanmaya bir niyet et!
Korkuyorum, Garb’ın elinden yarım,
Kalmayacak çekmediğin mel’anet”*

Âkif’in ne kadar haklı olduğunu tarih gösterecektir...

Emperyalizm Karşıtlığı Medeniyet ve Bağımsızlık İlişkisi

Batı’nın maddi medeniyetinin (biliminin, teknolojisinin) mutlaka alınması gerektiğini düşünen Âkif, aynı Batı’nın “müstemlekeciliğine” (sömürgeciliğine) karşıdır ve emperyalizmle mücadele edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

1912 yılında “*Süleymânîye Kürsüsünde*” adlı şiirinde emperyalizme karşı bağımsızlık ve özgürlük çağrısı yapmıştır gür sesiyle:

*“Ey cemâat, uyanın, elverir artık uyku!
Yok mu sizlerde vatan nâmına hiçbir duygu?
Düşmeden pençesinin altına istikbâlin,
Biliniz kadrini hürriyetin, istiklâlin.”⁴⁶*

46 age., s. 206.

Âkif'in Batı'nın medeniyetine hayran olmasında nasıl ki 1914'te Berlin gezisinin çok önemli bir yeri varsa, Batı'nın emperyalizminden nefret etmesinde de 1912, 1913 Balkan, 1915 Çanakkale ve 1919-1922 Kurtuluş Savaşı'nın çok özel bir yeri vardır. Osmanlı Devleti'ni haritadan silmeye, Müslüman Türkleri yok etmeye yönelik emperyalist saldırıları gördükçe hem halkı düşmana karşı mücadeleye çağırmak için cami cami dolaşıp konuşmalar yapmış, hem de kaleme sarılıp vatan aşkıyla dolu şiirler yazmıştır. Örneğin Balkan Savaşları sırasında milli dayanışmayı sağlamak için 1 Şubat 1913'te kurulan *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*'nin İrşat Heyeti'ne katılıp Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye camilerinde vaazlar vermiştir.

Âkif o günlerde yazdığı manzumelerini de daha sonra "*Hakkın Sesleri*"nde toplamıştır. 30 Ocak 1913'te yayımlanan manzumelerinden birindeki şu dizeleriyle hem Müslüman Türklere yapılan vahşeti hem de bu vahşete sessiz kalan emperyalizmin çirkin yüzünü gözler önüne sermiştir.

*"Ah! Karşımda vatan nâmına bir kabristan,
Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?
Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu,
Nereden başladı yükselmeye, bak, nerde ucu!
Bu ne hicrân-ı müebbed, bu ne hüsrân-ı mübin...
Ezilir rûh-i semâ, parçalanır kalb-i zemin!
Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!
'Medenîyyet' denilen vahşete lâ'netler eder,
(...)
Nice başlar, nice kollar ki cüda cisminden!
Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkat:
Sonra, nâmûsuna kurban edilen bunca hayat!
Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!"*

*Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!
Teki binlerce kesik gövdeye ait kümeler:
Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkâz-ı beşer!"*

Âkif 1915'te Çanakkale kahramanları için ünlü "*Çanakkale Şehitleri*" adlı şiirini yazmıştır.

*"Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyâda eşi?
En kesîf orduların yükleniyor dördü beşi."*

Bu dizeleriyle emperyalist saldırıya dikkat çeken Âkif, bu büyük ordulara karşı Mehmetçğin kazandığı zaferi, Hz. Muhammed'in Bedir Savaşı'yla eş tutmuştur.

1913'te Balkan Savaşlarında Müslüman Türklere yönelik büyük vahşet karşısında "*Medeniyet*" denilen vahşete lâ'netler" eden Âkif, 1921'de Kurtuluş Savaşı sırasında yazdığı İstiklal Marşı'nda da Anadolu'yu işgal edip Müslüman Türkleri boğmaya çalışan emperyalizmi, "*Medeniyet denilen tek dişi kalmış canavar*" olarak adlandırmıştır.

Âkif'in Kurtuluş Savaşı'nın en sıkıntılı günlerinde kaleme aldığı İstiklal Marşı'nda emperyalizme karşı çok güçlü, etkili ve insanın içine işleyen türden bir "bağımsızlık" vurgusu vardır:

*"Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim bendimi çiğner, aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım."*

Onun İstiklal Marşı'ndaki şu düzelerinden daha güzel, daha derin ve daha özgün bir "bağımsızlık" tanımı yapılmış mıdır bilmiyorum?

*"Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyyet,
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl."*

Âkif çok ince bir görüşle Türk milleti sadece Hakk’a, yani Allah’a tapar; sadece Hakk’a, Allah’a bağlıdır, başkaca hiçbir şeye tapmaz, hiçbir şeye bağlılık kabul etmez, bu nedenle de bağımsızlığı hak etmiştir demek istemiştir. Ayrıca kanımca Âkif burada Allah’ın “adalet” sıfatına vurgu yapmak için “Hak” sözcüğünü bilerek, isteyerek özellikle kullanmıştır. Yani aynı anda “Allah” ve “adalet” kavramlarıyla özgürlük, bağımsızlık arasında bir ilişki kurmuştur.

Âkif, emperyalizm canavarının tüm teknolojisine rağmen bu milletin “imanını” yenemeyeceğinden de emindir:

*“Garb’in âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir îmânı boğar,
‘Medeniyet’ dediğin tek dişi kalmış canavar?”*

Aslında Âkif burada güçlü Batı medeniyetini hem “çelik zırhlı duvar” hem de “tek dişi kalmış canavar” olarak adlandırmıştır. Yani bu “medeniyet” denilen tek dişi kalmış canavar aynı zamanda çelik zırhlı bir duvardır. Anadolu’ya çullanan emperyalist Batı topuyla, tüfeğiyle, silahıyla, cephanesiyle, gerçekten de “çelik zırhlı bir duvar” gibidir.

Âkif’in Batı medeniyetini “tek dişi kalmış canavar” olarak adlandırmasına dayanarak Âkif’i “medeniyet karşıtı” ilan edenler vardır. Ancak bu düşünce doğru değildir. Âkif kendi ifadesiyle “*medeniyet-i fazıla*” taraftarıdır.⁴⁷ Şiirlerinde, yazılarında sıkça “Batı’nın medeniyetini mutlaka alın,” diyen Âkif’in burada

47 Nitekim 25 Kasım 1920’de Kastamonu’da Nasrullah Camii’nde verdiği meşhur vaazında “medeniyet düşmanı” olmadığını bizzat itiraf etmiştir: “*Benim bu kürsüden söyleyecek bir sözüm varsa o da Garp medeniyeti dediğimiz o rezil âlemin bir an evvel hak ile yeksan olmasını temenniden ibarettir. Ey cemaat-i Müslimin! Sakın bu sözlerimden benim ilim düşmanı, marifet düşmanı, terakki düşmanı olduğuma zabib olmayınız. Benim bütün insanlar hesabına, dindaşlarım namına istediğim bir medeniyet varsa o da her manasıyla pak, yüksek, namuslu, vakarlı bir medeniyettir, yani bir medeniyet-i fazıladır. Garp medeniyeti, maddiyattaki terakkisini maneviyat sahasında kat’iyyen gösteremedi. Bilakis o ciheti büsbütün ihmal etti. Hayır ihmal etmedi; bile bile paymal etti.*”

Batı medeniyetini “*tek dişi kalmış canavar*” olarak adlandırmasının nedeni, işgalci emperyalistlerin “*Biz Anadolu’ya, Türklere medeniyet götürüyoruz!*” yalanına verilmiş ağır, ancak yerinde bir cevaptır. Gelişmiş çelik silahlarıyla Anadolu’yu işgal edip yaşlı, genç, kadın, çoluk, çocuk demeden Müslüman katleden “medeniyeti” Âkif, haklı olarak “*canavar*” olarak adlandırmıştır. Nitekim Âkif, Balkan Savaşları sırasında Müslüman Türkleri katleden “medeniyeti” de yine son derece haklı olarak “*vahşet*” diye adlandırıp üstüne üstlük bir de “lanetlemiş”tir.⁴⁸

Batı’nın maddi medeniyetine hayran olan Âkif, aslında Batı’nın “çelik zırhına” değil, “canavarlaşmasına” karşıdır. Çünkü Batı’nın “çelik zırhı”, Batı’nın biliminin, tekniğinin bir ürünüdür ve aslında Âkif o “çelik zırha” imrenerek bakmaktadır. Ancak Âkif, aynı Batı’nın o çelik zırhı giyip canavarlaşmasına, yani emperyalizmine karşıdır. İsmail Habib Sevük’ün dediği gibi Âkif, “... *Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar derken müstevli ve emperyalist Avrupa’yı ifade ediyordu.*”⁴⁹

Ercüment Ekrem Talu’nun, Âkif’in “*Medeniyet denilen tek dişi kalmış canavar*” dizesi hakkındaki şu değerlendirmesi çok doğrudur:

“*Hâlbuki Âkif’in kastelediği alelade medeniyet mefhumu mudur? Şüphesiz ki hayır! Onun haklı gayzini tahrik eden o medeniyet namına bin türlü zulmü işleyen camiadan başka bir şey değildir.*

Ve bugün siz gelin de medeniyet âleminin tutar yerini bulursanız ona sahip çıkın (...) Uzakşark’a bakın, Afrika’nın göbeğine, Akdeniz’in öbür ucuna, Orta Avrupa’ya, daha yukarıya... daha aşağıya, sağa sola göz gezdirin.

Her tarafta ‘medeniyet’in, Âkif’in kastetmiş olduğu medeniyetin korkunç ve sırtıkan çehresini görür: ‘Kan! Kan!’ diye haykıran sesini işitirsiniz (...) Âkif onu tek dişi kalmış canavar halinde görüyordu, şimdi ise medeniyet otuz iki dişi ile birden sırtıyor:

48 Safahat, s. 224.

49 Aktaran Sarıhan, age., s. 83.

Âkif bunu mu telin etmeyecekti?

Bunu mu? Yüz fabrikasından doksan dokuzunu gelecek harpte daha çok adam öldürecek vasıtalar yapmak için durmadan dinlenmeden çalıştıran ‘medeniyet’i mi?”⁵⁰

Evet, Âkif’in “*canavar medeniyet*” derken kastettiği Batı’nın emperyalizmidir. Örneğin 1920’de Nasrullah Camii’ndeki vaazında şöyle demiştir:

“*Avrupalıların ilimleri, irfanları, medeniyetteki, sanayideki terakkileri inkâr olunur şey değildir. Ancak insaniyetlerini, insanlara karşı olan muamelelerini kendilerinin maddiyatta ki bu terakkilerle ölçmek kat’iyyen doğru değildir. Heriflerin ilimlerini, fenlerini almalı, fakat kendilerine asla inanmamalı, asla kapılmamalıdır.*”⁵¹ Âkif’in “*kendilerine asla inanmamalı asla kapılmamalı,*” derken kastettiği Batı, kuşkusuz saldırgan, işgalci emperyalist Batı’dır. Kurtuluş Savaşı yıllarında özellikle Kastamonu’da verdiği vaazlarında Müslümanları Batı’ya; İngilizlere, Fransızlara kanmamaları konusunda sömürgecilik tarihinden örnekler vererek uyarmıştır.

Âkif –Osmanlı’yı, Müslümanları kastederek– bilimden, fenden mahrum olanların bağımsızlıklarını kaybedip Batı’nın emriyle hareket etmeye mahkûm olduklarını belirtmiştir:

“*Garb’ın emriyle yatıp kalkmaya artık mahkûm. Çünkü hâkim yaşatan şevket-i fenden mahrûm.*”

Yani Âkif’e göre Batı’nın emperyalizminden kurtulmak için Batı’nın medeniyetini (bilimini, tekniğini, fennini) almak gerekir. O, “bağımsızlık” ve “medeniyet” arasındaki ilişkiyi çok iyi kavramıştır.

Âkif’e göre Doğu eğer biraz “kımıldayıp” üzerindeki “mis-kinliği” atmazsa, Batı’nın elinden daha çok kötülük görecektir. “*Uyan*” adlı şiirinde bunu şöyle ifade etmiştir:

50 Son Posta, 1939. Aktaran Sarıhan, age., s. 82, 83.

51 Sebilürreşad, C XVIII, S. 464; Nasrullah Kürsüsünde, s. 250. Aktaran Özkan, agm., s. 314.

*“Ey koca Şark, ey ebedî meskenet!
Sen de kımıldanmaya bir niyyet et!
Korkuyorum, Garb’ın elinden yarın,
Kalmayacak çekmediğin mel’ anet”*

Âkif, Müslümanlar eğer uyanmazsa, Batı’nın elinden çekekleri “mel’ anet”ler hakkında da fikir vermiştir:

*“Ey cemâat, yeter Allah için olsun, uyanın...
Sesi pek müdhiş öter sonra kulaklarda çanın!”*

Âkif çok haklıdır! Müslümanlar yüzlerce yıllık uykusundan ancak yüzyılın başında Hristiyan işgalcilerin çan sesleriyle uyanmıştır. Daha doğrusu Mustafa Kemal Atatürk’ün bilinçli çabasıyla uyandırılmıştır. Ancak ne acıdır ki Atatürk’ün ölümünden sonra Âkif’in ifadesiyle “cemaat” yine uyumaya, uyutulmaya devam etmiştir!

Âkif’in Sanatı Sanat Sevgisi

Âkif’in uygarlık/medeniyet algısını doğru anlamak için onun sanata bakışını da iyi bilmek gerekir. Bilime ve teknolojiye taraftar olan Âkif, her şeyden önce gerçek bir sanatçıdır ve klasik İslamcıların aksine tüm sanatlara da sıcak bakmaktadır.

Tevfik Fikret’le düşünsel bakımdan hiç anlaşamamasına karşın ilk şiirlerinden itibaren Tevfik Fikret’in etkisinde kalmıştır.

İlk kitabı “*Safahat*”tır (1911). Daha sonra “*Safahat*”a ekleyeceği altı kitap daha yazmıştır. Bunlar: “*Süleymânîye Kürsüsünde*” (1912), “*Hakkın Sesleri*” (1913), “*Fatih Kürsüsünde*” (1914), “*Hatıralar*” (1917), “*Âsım*” (1919) ve “*Gölgeler*”dir (1933).

Âkif lirik şair olarak Fuzuli’yi beğenir, ancak “*Leyla ve Mecnun*” mesnevisini plansız bulur. Eserin edebi niteliğinin ol-

madığını söylemek istemediğini, ancak keşke “*Fuzuli daha az şair, lakin daha çok sanatkâr olsaydı,*” der.⁵²

Âkif sanat için sanat yapmayı doğru bulmaz. Sanat toplum içindir anlayışını benimsemiştir. Halktan kopuk aydınlar için yazmaya da karşıdır.

Edebiyatın ahlaka hizmet etmesi gerektiği düşüncesindedir. Toplumsal sorunları, sosyal gerçekçi bir dille şiirlerine aktartan Âkif, aşk manzumesi yazmamıştır. “*Hayır, hayâl ile yoktur benim alışverişim*” / “*İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim,*” diyen Âkif’in sanatının merkezinde yalın gerçekçilik vardır. Onun, “*Mahalle Kahvesi*”, “*Seyfi Baba*” ve “*Küfe*” gibi şiirleri bu yalın gerçekçiliğine en iyi örneklerdir. Şiirimizde tasvir olmamasını eleştiren Âkif, yaptığı gerçekçi tasvirlerle şiirimizin bu eksikliğini tamamlamak istemiş gibidir. Dış mekânları şiirine dekor olarak seçen Âkif, sokakları, dükkânları, kahvehaneleri, okulları, camileri adeta fon olarak kullanmıştır. Âkif’in manzum hikâyeleri şiirin ötesinde birer roman gibidir. O “şiirleriyle adeta şehrin romanını yazar”.⁵³ Yaşadığı çevreyi, gerçekçi mekân ve insan tasvirleriyle anlatırken kullandığı anlaşılır dil ve üslupla insanın içine işlemeyi başarır. “*Halkın arasındaki hayat tablolarını canlı bir şekilde tasvir eder. Mahalle aralarındaki görüntüleri sergiler. Bir bakıma Hüseyin Rahmi’nin romanlarıyla, Ahmet Rasim’in yazılarıyla yaptığı işi Âkif şiirleriyle gerçekleştirir.*” Âkif için “şiirleri roman gibidir” demek yetmez, “o şiirleriyle resim, heykel yapacak kadar söz sanatında ustalaşmıştır” demek daha doğrudur. Örneğin, “*Âsım’da aruzla resim yapmayı başarır. Türk edebiyatına resim ve heykeller verir. Pehlivan tasvirleriyle sanatta insan vücudunu bulur.*”⁵⁴

Şiirlerini aruzla yazan Âkif, Tefik Fikret’in nazmı nesre yaklaştırma çabasını sürdürmüştür. Âkif son derece mütevazı bir şekilde sanatçı olmadığını söylemiş olsa da “*Safahat*”ta ulaştığı yüksek sanat ortadadır.

52 “*Edebiyat Bahisleri Plan 1-2*”, Sebilürreşad, C 8, 12, 19 Temmuz 1328 (24 Temmuz, 1 Ağustos 1912), s. 397-398. Aktaran İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*, (1839-1923), 4. bas., İstanbul, 2009, s. 591.

53 Enginün, age., s. 595.

54 Hüseyin Tuncer, *Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul, 2001, s. 545, 546.

Âkif, özellikle resim ve müzik seven bir şairdir. Kültürümüzde resim sanatının fazla gelişmemesinden dolayı üzgündür. Ona göre edebiyatımızda gerçekçi tasvir olmamasının nedenlerinden biri eski kültürümüzde resim olmamasıdır. Bir keresinde şöyle demiştir:

*“Edebiyatımızın tasvir hususunda bu kadar geri kalmasında bizde resmin fıkdanı da sebep gösterilebilir. Evet, eğer vaktiyle bizde de ressamlık olsaydı, belki şairlerimiz musavvirliğin kıymetini anlayarak biraz da bu türlü, yani gördükleri gibi yazmaya çalışırlardı.”*⁵⁵

Yani Âkif, dini gerekçelerle resim sanatına karşı olanlardan değildir. Bu nedenledir ki kızı Suat Hanım’a, Nâzım Hikmet’in annesi Celile Hanım’dan resim dersleri aldırmıştır. Ayrıca Rus Yahudisi Feldman’a ve Celile Hanım’a portresini yaptırmıştır.

Âkif musikiye de meraklıdır. Bir ara müzik aleti çalmayı denemiştir. Bu nedenle yakın arkadaşı Neyzen Tevfik’ten ney dersleri almıştır. Ancak pek de başarılı olamamıştır. Ney çalma konusundaki başarısızlığını, *“Heyhat! Söndü şevkim, şevkimle ben de söndüm”* / *“Hanlarda sürte sürte Âşık Garib’e döndüm”* dizeleriyle itiraf etmiştir.⁵⁶ Âkif, Neyzen Tevfik’le birlikte birçok geceler sazlı sözlü, musiki sohbetlerinde sabahlamıştır. Örneğin Âkif’in de katıldığı bir sazlı sözlü musiki gecesinin sabahında olup bitenleri Salahaddin Bey şöyle anlatmıştır: *“O gece sabaha kadar öyle bir âlem ettik ki, yalnız biz değil Boğaziçi’nin bütün civar halkı ayakta idi. Sabahleyin biraz istirahat ettikten sonra büyük bir balıkçı kayığı bulduk. Ehramları yaydık. Kayığa sıralandık. Âkif küreklere geçti. Biraz açıldık. Neyzen Tevfik neyini denize batırıp çıkardıktan sonra üflemeğe başladı. Arkasından Bursalı Hafız gazele başladı...”* Aradan yıllar geçmiş ama Âkif o geceyi unutamamıştır. Salahaddin Bey, Âkif hastalandığında onu ziyarete gittiğinde Âkif derhal o geceyi hatırlayıp şöyle demiştir: *“O geceki âlem ne idi? O ne günlerdi!”*⁵⁷

55 Kazım Yetiş, “Mehmed Âkif’in Türk Dili ve Yeni Türk Edebiyatı ile İlgili Görüşleri”, Mehmed Âkif Ersoy, s. 246.

56 Nuri Özcan, “Mehmed Âkif ve Musiki”, Mehmed Âkif Ersoy, s. 465, 466.

57 agm., s. 468.

Âkif evindeki boş zamanlarında gramofon dinlemiştir. Evinde Şerif Muhiddin'in, Tanburi Cemil Bey'in, Mısırlı Şeyh Mahmud'un plakları vardır.⁵⁸

Doğu ve Batı musikisi arasında bir tercih yapması gerektiğinde hiç çekinmeden Batı musikisini tercih etmiştir. Örneğin 1936 yılında Mısır'dan, İstanbul'da bulunan Prenses Emine Abbas Halim'e yazdığı bir mektupta, "*Paris'te iken dünyanın en büyük sanatkârlarını dinlediniz. Ne mutlu size! Bendeniz son zamanlarda hanende musikisinden adeta iğrenir gibi oldum,*" demiştir.

Görüldüğü gibi Âkif, Batı musikisi icra eden sanatçılardan "*dünyanın en büyük sanatkârları*" olarak söz ederken, bizim Alaturka musikiden "*hanende musikisi*" olarak söz edip, bu musikiden "*iğrendiğini*" itiraf etmiştir.

Tıpkı Atatürk gibi Âkif de alaturka musikiden "*uyuşturucu nedamet*" olarak söz etmiştir.

Kulakları çok sesli müziğe alıştırmak için bir süre alaturka musikinin radyolarda çalınmasını yasaklayan Atatürk'e ağzına geleni söyleyen İslamcılarımızın aynı musikiden "iğrenen" Âkif'e de pekiyi gözle bakmayacağı kesindir!

Âkif fırsat bulduğunda büyük bir zevkle Batı musikisi dinlemiştir. Örneğin Şerif Muhiddin'in Çamlıca'daki köşkünde yapılan cumartesi toplantılarına bir ara ünlü piyano virtüözü Leopold Godowsky de katılmıştır. Mithat Cemal'in anlattığına göre Âkif çok istediği halde Godowsky'i dinleme fırsatı bulamadığı için çok üzülmüştür.⁵⁹

Yine Şerif Muhiddin'in cumartesi toplantılarından birinde Âkif, İstanbul'da yaşayan bir Macar keman virtüözü olan Charles Berger ile tanışmış ve Berger'in kemanını gözlerini kapayarak büyük bir keyifle dinlemiştir. Âkif ertesi cumartesi de Berger'e, "*Geçen hafta Bach'ın 'chaconne'unu çalmıştınız, yine lütfetmez misiniz?*" diye ricada bulunmuştur. O gecedan sonra bu keman virtüözü ile dost olmuştur.⁶⁰

58 agm., s. 480.

59 agm., s. 485.

60 agm., s. 485.

Sanata meraklı olduğu kadar spora da meraklıdır. Ertuğrul Düzdağ'ın ifadesiyle Âkif, “Yüzme. Taş atma (bir çeşit gülle atma). Güreş ve uzun yürüyüş gibi sporlara” meraklıdır.⁶¹ Lemi Özgen'in araştırmasına göre de, “Boğaz'da defalarca karşıdan karşıya geçecek kadar iyi bir yüzücüydü, ama asıl merakı güreş, hem de yağlı güreşti. Aynı mahallede oturan ve dönemin en ünlü güreşçilerinden biri olan Osman Pehlivan'dan güreş dersleri aldı, karşılığında da ona okuma yazma öğretti. Bir süre sonra özel olarak yaptırdığı ve üzerinde mor bir zambak işlettiği hasır zembiline kispetini koyup yakın köylerde düzenlenen güreşlere katılmaya başladı. Çatalca'daki bir turnuvada ödül bile kazandı.”⁶²

Kendisi sporla, özellikle güreşle ilgilenirken Âsım'ın da vücutça sağlam, sportif bir genç olmasını istemiştir. Ancak Âsım'a bu gücünü kendisine ve çevresine zarar verecek şekilde kullanmamasını da öğütlemiştir.⁶³

Âkif'in müzik ve resim gibi sanat dallarına, hatta spora yaklaşımı klasik İslamcı aydınların yaklaşımının çok ötesinde çağdaş bir yaklaşımdır.

Özetle, müziğe ve özellikle Batı musikisine meraklı, kültürümüzde resim olmamasını eleştiren ve kızına resim dersleri aldıran, resmini yaptırmaktan çekinmeyen bir Âkif portresi vardır karşımızda...

“Batı'nın bilimini, teknolojisini alın,” diyen Âkif'in bu medeniyetin altındaki aydınlanmacı filozofların laik düşüncelerini, tamamen özgür ve eleştirel aklı göremediğini belirtmiştik. Ancak Âkif'in müziğe, Batı müziğine ve resme verdiği önem, onun Batı medeniyetinin temel dinamiklerinden birini, sanatı; yani yaratıcı düşüncenin gücünü çok iyi kavradığını kanıtlamaktadır.

61 Düzdağ, “Mehmed Âkif Ersoy”, DİA, s. 436.

62 Lemi Özgen, “İttihatçı İslamcı”, K Dergisi, 14 Eylül 2007, s. 22.

63 Ayhan, agm., s. 381, 382, 384.

BÖLÜM 2

ÂKİF'İN DİNE VE DÜNE BAKIŞI

Âkif'in Din Anlayışı

Uzun uzadıya Âkif'in dindarlığını anlatmayı gereksiz buluyorum, çünkü Âkif üzerine yazılan bütün biyografilerde ve makalelerde bu konuda çok geniş bilgi vardır. Ayrıca sadece “*Safahat*” okunduğunda bile Âkif'in Kur'an merkezli sade din anlayışı çok açık bir biçimde görülebilmektedir.

Özetle, Âkif'in dindarlığının üç temel bileşeni vardır:

1. İslamın temel kaynağı Kur'an,
2. Geleneksel Müslümanlığa teslim olmamak,
3. Çağın gelişmelerine ayak uydurmak...

“*Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol,*”⁶⁴ diyen Âkif, hurafelerden uzak, akla ve bilime taraftar, çalışmayı esas alan, Kur'an merkezli bir din anlayışına sahiptir. Âkif'in bu din anlayışında dünyanın ikinci plana itilmesi söz konusu değildir. “... *Zira dünyamız bu ruh ile, ahiretimiz ise dünya ile kaimdir. Hatta dünya ahiretten evveldir,*”⁶⁵ diyerek dünya ahiret dengesini kurarken dünyayı ön plana çekmiştir. “*Yalancı dünya!*” diyerek din adına bu dünyadan elini eteğini çekip öbür dünyadaki cenneti bekleyenlerle şöyle dalga geçmiştir: “*Ne hükmü var ki esasen yalancı dünyanın?*” / “*Ölürse, yan gelecek Cenneti'nde Mevlâ'nın*” / “*Fena kuruntu değil! Ben derim, sorulsa bana:*” / “*Kabul ederse cehennem ne mutlu, amca, sana!*”⁶⁶ Başka bir şiirinde “*fani dünya*” diyerek bu dünyayı boşlayanlara “*sersem*” diye seslenmiştir: “*Cihânın aslı yoktur, çünkü fânîdir, diyen sersem*” / “*Nedir dünyâya gelmekten garaz, gitmek midir ancak?*” / “*Çalış,*

64 Safahat, s. 467.

65 Sebilürreşad, S. 12, s. 214.

66 Safahat, s. 292.

*dünyâda insân ol, elindeyken henüz dünya” / “Öbür dünyâda insanlık değilmiş yağma, gördün ya!” / “Dilinden âhiret hiç düşmüyor ey Müslüman, lâkin” / “Onun hakkında âtil bir heves mahsûlü idrâkin.”*⁶⁷

Âkif’e göre Müslümanlık ölümler dini değildir. Müslümanlık hayat dini, insanlık dinidir.⁶⁸

Âkif’in din anlayışı her şeyden önce akılcıdır. Örneğin bir yazısında “... hayır efendim, hazreti peygamber, ‘Din akıldan ibarettir, akli olmayanın dini de olmaz,’ buyuruyor. Akla bu kadar yüksek paye veren Müslümanlığın ahkâmında makul olmayan bir hüküm bulunabilir mi? Ne hacet! Bütün tekâlifî şer’iye zevil’ukule aid değil midir? Yoksa siz ilmihali de mi anlayarak okumadınız?” diyerek İslam dininin akla verdiği değeri vurgulamıştır.⁶⁹

Âkif’e göre taklitçiliğin temel nedeni de akılsızlıktır. Taklit, aklını kullanamayanların işidir. Her şeyi taklit olan bir millet, aklını kullanmayan bir millettir ki, bu millet eninde sonunda yıkılmaya mahkûmdur.⁷⁰

Âkif’in din anlayışı Sünni, Hanefi gelene bağlıdır. Tasavvufa pek sıcak baktığı söylenemez. Hatta ileride görüleceği gibi tasavvufçuları çok ağır bir dille eleştirmiştir. “Köse İmam” adlı şiirinde şeriatçı geçinenleri eleştirirken, “Ne zaman Câmî’e girdin? Hani tek bir hayrın!” / “Bir Kızılbaş’la senin var mıdır, ayırın, gayrın!” diyebilmiştir.⁷¹

Yarım yamalak dindarları eleştirmiştir. İbadetlerin bir bütün olduğunu belirtmiştir. Camilerin boş, kahvehanelerin dolu olmasından yakınmıştır.

Cahil Hocalara Karşı

Âkif akılcılığının doğal bir sonucu olarak her türlü cehalete karşıdır. 1914 yılında yazdığı bir şiirde “En cahil kavmiyiz biz

67 age., s. 315.

68 Tuncer, age., s. 544; Safahat, s. 411, 420.

69 Sebilürreşad, S. 102, s. 402.

70 Sebilürreşad, S. 9, s. 4.

71 Safahat, s. 153.

Müslümanlar, şimdi dünyanın!”⁷² diyen Âkif, Müslüman toplumda cehaletin yayılmasında “cahil hocaların” etkili olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle cahil hocaların cami kürsülerine yaklaştırmamalarını istemiştir. Bir yazısında şöyle demiştir:

“... va’azlar, yine israiliyat (eski Musevilerden kalma) olup, bazı vaizlerimizin, söyleyecek sözleri, yani sepette pamukları olmadığından, vakit geçirmek ve yerli yersiz halkı korkutup duygulandırmak için kullandıkları, kaynağı ve doğruluğu meçhul masallar olacaksa vazgeçtik! Doğu’da, Batı’da, Kuzey’de, Güney’de ne kadar Müslüman varsa zillet sefalet içinde, esaret içinde yaşadığını; sefil bir milletin elinde kalan dinin kail değil yüceltilemeyeceğini bilmeyen, anlamayan vaizi kürsüye yanaştırmamalı. Vaiz, milletin mazisini, halini bilmeli, cemaati istikbale hazırlamalıdır.

Hele hoca efendilerimiz hiç kürsülerin semtine uğramıyorlar. Göreceksiniz, Ramazan’da yine kürsüler, şuradan buradan koşup gelen medrese mektep görmemiş ümmi (okumamış) hocalar tarafından işgal olunacaktır!

Hocamız Halis Efendi hazretlerinden niyaz ederiz: Ya bu kürsülere Ramazan’da birer adam çıkarsınlar yahut bu ceheleyi cemaatin başına bela etmesinler. Doğrusu bu herifleri dinledikçe, gençlerdeki dinsizlik modasını hemen hemen mazur göreceğim geliyor! Eğer dinin ne olduğunu bunlardan öğrenseydim, mutlaka İslam’ın en büyük düşmanı olurum.”⁷³

Âkif’in cahil hocalara yönelik olarak söylediği; vaazları Musevilerden kalma, halkı korkutmak için uyduruk masallar anlatıyorlar, her bakımdan geri kalmış Müslümanları yüceltmiyorlar, milletin dününü, bugününü bilmiyorlar; bunlar gençleri dinden soğutuyorlar biçimde özetlenebilecek cesur eleştirileri son derece gerçekçi bir gözleme dayalıdır. Âkif’in, “Doğu’da, Batı’da, Kuzey’de, Güney’de ne kadar Müslüman varsa zillet sefalet içinde, esaret içinde yaşadığını; sefil bir milletin elinde kalan dinin kail değil yüceltilemeyeceğini bilmeyen, anlamayan

72 age., s. 318.

73 M. Ertuğrul Düздаğ, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar, 2, İstanbul, 1989, s. 123.

vaizi kürsüye yanaştırmamalı” biçimindeki sözlerinin üzerinde biraz durup düşünmek gerekir. Çünkü Müslümanların dünden bugüne en büyük eksiklerinden biri özeleştirmedir. Maalesef Müslümanlar öteden beri başlarına gelen bütün felaketlere rağmen kendilerini “üstün” görmeye ve “yüceltmeye” devam etmişlerdir. Geri kalmışlıklarıyla veya yaşadıkları felaketlerle yüzleşmeye cesaret edememişlerdir. İşte Âkif’in farkı –hem de yüz yıl kadar önce– Müslümanların sefaletleriyle, esaretleriyle cesurca yüzleşerek “sefil” ve “esir” Müslümanlar yaratan İslam anlayışını eleştirebilmiş olmasıdır. Âkif’in, *“Doğrusu bu herifleri dinledikçe, gençlerdeki dinsizlik modasını hemen hemen mazur göreceğim geliyor! Eğer dinin ne olduğunu bunlardan öğrenseydim, mutlaka İslam’ın en büyük düşmanı olurdum”* şeklindeki sözleri alışılmış Âkif ezberini bozacak nitelikte sözlerdir. Çünkü alışılmış, ezberletilmiş Âkif’in, nedeni ne olursa olsun “dinsizlik modasını hoş görmesi” ve nedeni ne olursa olsun “İslamın en büyük düşmanı olması” beklenemez! Bu ifadeler benzetme olsa bile ki öyle, ezberlerdeki Âkif’in, içinde din/İslam geçen bu tür cümleler kurması olanaksızdır!

Âkif akıldan, bilimden nasibini almamış cahil hocaları her fırsatta eleştirmiştir. Örneğin Fatin Hoca’yla bir konuşmasında “Müslümanlığın ve Müslümanların bugünkü zayıf hale düşmesinde suçun, medreseler ve din âlimlerinde olduğunu” belirtmiştir. Fatin Hoca anlatıyor: *“Hocalara da şiddetli hücumlarda bulunurdu. Bir gün biz de konuşurken söz hocalara intikal etti. Keskin hücumlara başladı. Birçok yerde haklı idi. Müfrit noktaları biraz tadil etmek istedim. Münakaşa uzadı. En son bana dedi ki: ‘Hoca, İhyau Ulum’un var mı?’ ‘Var,’ dedim. Birinci cildini istedi. Kudretli bir müdafa’a silahına sarılacağını anlamakta gecikmedim. İlim bahsini açtı, lazım gelen yerlerini okudu.”* Âkif buradan hareket ederek tıp bilimi örneğinden yola çıkarak “ilim” öğrenmenin farz olduğunu anlatmak istemiştir. Sonra Fatin Hoca’ya dönerek, *“Öyle ise, yüzlerce din âlimine karşı memleketin bir hekimi yok iken, din âlimi olmanın farz-ı kifayeliği*

kalmadığı, fakat bir tabib yetiştirmenin farz-ı ayın olduğu zamanlarda, niçin medrese farzın ifasına koşmamıştır? Acaba bu ulema sınıfı, bu gibi dini emirlere kulak assalardı, başımıza bu haller gelir miydi? Müslümanlık bu za'fa uğrar mıydı? Bu vaziyet maskaralık değil de nedir? Gazalî'nin haykırmasına niçin kulak verilmedi?" demiştir.⁷⁴

Her şeyi "dine aykırı" olarak gören bağnaz hocalara "ilimsiz", "beyinsizler" diye seslenmiştir:

*"Hem ne söylersen olur dîni hemen rencîde!
Milletin hayrı için her ne düşünsen: Bid'at;
Şer'i tağyîr ile terzîl ise -hâşâ- Sünnet!
Ne Hudâ'dan sıkılırlar, ne de Peygamber'den.
Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden."⁷⁵*

Kur'an'ın Anlaşılmasından Yana "Dualar İyileştirmez"

Kur'an'la daha çocukluk yaşlarında tanışan Âkif, çok iyi Arapça bildiği için Kur'an'ı Arapça aslından anlayarak okumuştur. İsmail Kara'nın ifadesiyle, Âkif'in Arapçası "*Cahiliye devri şiiri okutacak kadar üst düzeydedir.*"⁷⁶

Âkif'in şiirinin değişmez temalarından biri Kur'an'dır. Ayrıca "*Birçok şiiri Kur'an'ın dil ve üslubunu paylaştan bir özelliktedir.*"⁷⁷ Âkif'in henüz yirmili yaşlarındayken yazdığı *Mekteb Mecmuası*'nda çıkan ilk şiiri "*Kur'an'a Hitab*" adını taşımaktadır.⁷⁸

Âkif Kur'an'ın lafzına değil, anlamına odaklanmıştır. Yüzyıllarca Kur'an'ın anlaşılmadan okunmuş olmasını şu dizeleriyle çok ağır şekilde eleştirmiştir.

⁷⁴ age., s. 124, 125.

⁷⁵ Safahat, s. 197.

⁷⁶ Kara, agm., s. 275.

⁷⁷ Turan Koç, "*Mehmed Âkif'in Şiir Estetiği*", Mehmed Âkif Ersoy, s. 223.

⁷⁸ "*Kur'an'a Hitab*", *Mekteb Mecmuası*, C 2, No. 26, 2 Mart 1311/ 14 Mart 1895, s. 577-578. Aktaran Recep Duymaz, "*Mehmed Âkif Ersoy'un Edirne Yılları*", Mehmed Âkif Ersoy, s. 131.

*“Lâfzı muhkem yalnız, anlaşılan, Kur’an’ın;
Çünkü kaydında değil hiçbirimiz ma’nânın;
Ya açar Nazm-ı Celîl’in, bakarız yaprağına;
Yâhud üfler geçeriz bir ölüniün toprağına.
İnmemiştir hele Kur’an, bunu hakkıyla bilin,
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için.”*⁷⁹

Âkif’in bu dizeleri yüzlerce yıllık geleneksel İslam anlayışına yönelik –kelimenin tam anlamıyla– ezber bozan bir karşı çıkıştır. Yüzlerce yıl Kur’an’ı anlamadan sihirli, büyü sözler sanarak, ondan yardım beklemiş veya mezarlıkta ölümlere okumuş bir toplumun karşısına geçip, *“İnmemiştir hele Kur’an, bunu hakkıyla bilin”/ “Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için”* demek, başlı başına geleneksel dine meydan okumaktır.

Âkif, Kurtuluş Savaşı yıllarında *Sebilürreşad*’da yayımlanan Kastamonu vaazlarından birinde Kur’an’ın anlaşılmasına şöyle vurgu yapmıştır:

*“Ey cemaat-i Müslimin! Hatim sürdükçe okuyup geçmekte olduğumuz, manasını belki hiç tedebbür etmediğimiz, düşünmediğimiz bu ayet-i celile Enfal Suresi’ndedir. Evet, bizler şimdiye kadar Kitabullah’ı tedebbür ede ede, yani her sahifesindeki, her ayetindeki hükümleri, ibretleri her birimiz kendi ilmi, kendi idraki derecesinde anlamak isteye isteye okusaydık âlem-i İslam hiçbir vakit böyle perişan olmazdı. Bakınız, dilim döndüğü, aklım erdiği kadar size tercüme etmeğe çalıştığım şu ayet-i celile açıktan açığa bildiriyor ki Allah’ın bütün emirleri Resul-i Muhterem’in bütün vesayası bizim için mahz-ı hayat imiş...”*⁸⁰

Âkif Kur’an’ın lafzından değil, anlamından şifa bekleyen bir din anlayışına sahiptir. Örneğin, 1911 yılında *Sıratı müstakim* idarehanesine gelen bir mektupta İstanbul’daki kolera salgınına karşı hocaların dua etmesi için *Sıratı müstakim*’in öneyak olması istenmiştir. Âkif’in bu mektuba verdiği yanıt, onun din anlayışına büyük oranda ışık tutmaktadır:

79 Safahat, s. 199.

80 Sebilürreşad, 3 Aralık 1920, S. 465.

“Evet, böyle bir eski usul vardı. Lakin hiçbir vakit dindarane değil idi! Hükümet-i sabıka (II. Abdülhamid hükümeti) mevkiini tahkim için millete savlet eden felaketlerden bile istifade etmek isterdi, yoksa sari hastalıklara karşı nizam-ı sıhhiyeyi tamamıyla tatbikten başka bir tedbir olmayacağını pekâlâ bilirdi.

Yıldız’da yüksek sesle tilavet edilen Buhariler hastalığı def etmek için değil, sadedil halkın hissiyat-ı diniyesini okşayarak huluskâr bir padişaha ihlas celb etmek için idi... İyice bilmeliyiz ki gerek münferit, gerek sari ne kadar hastalık varsa, izalesi için tababetin tavsiye edeceği tahaffuzi, şifai tedabirden başka yapılabacak bir şey yoktur.”⁸¹

Âkif, lafı hiç evirip çevirmeden çok açık bir şekilde hastalıkların dualarla değil, sadece tıbbi yöntemlerle iyileştirilebileceğini belirtmiştir. Âkif’in, Atatürk’ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir” sözünü çağrıştıran bu bilimsel yaklaşımı, doğal olarak İslamcı çevreleri rahatsız etmiştir. Nitekim İslamcı yazar İsmail Kara, Âkif’in bu düşüncelerini şöyle eleştirmiştir: “Ömrü kelime, dil, söz ve şiir vadilerinde geçen bir şair, anlamından müstakil olarak da varlığı olan kelamın (lafzın) ve metnin iyileştirici ve sağaltıcı kuvvetini nasıl bu kadar kolaylıkla kenara itebilir ve onun yerine sadece kuru bir tababeti ikame edebilir dersiniz? Hele o kelam mahza şifa olan ‘mukaddes’ ve ‘mübarek’ bir kelamsa!”⁸² Sadeleştirmek gerekirse; İsmail Kara, Âkif’in “dualar iyileştirmez”, Kur’an, “mezarlıkta okunmak” ve “fal bakmak için” inmedi düşüncesine şiddetle karşı çıkarak, “Olur mu canım! Kur’an’daki sözcüklerin, Kur’an metninin iyileştirici anlamı vardır! Âkif bunu nasıl reddeder!” demek istemiştir.

Âkif, Kur’an ayetlerinde “bir maksat aramak” gerektiğini; ayetleri her gün ezberden okumanın bir işe yaramadığını, yaramayacağını belirtmiştir: “Böyle gördük dedemizden,” diyerek Kur’an’ı sadece ezberleyip anlamadan okuyanlara öfkeli:

81 Mehmed Âkif, “Hasbihal: Koleraya Dair”, Sıratı müstakim, V/115, s. 178, 15 Zilkadde 1328/4 T. Sani 1326). Kara, agm., s. 287, 288.

82 Kara, agm., s. 288.

“Böyle gördük dedemizden!” sesi titrek titrek!
‘Böyle gördük dedemizden!’ sözü dînen merdûd!
(...)
‘Böyle gördük dedemizden!’ diye izmihlâli,
Boylayan bir sürü milletlerden olsun hâli,
‘İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de,
Yoksa, bir maksat aranmaz bu âyetlerde.”⁸³

Öncelikle Kur’an’ın anlaşılması gerektiğini düşünen Âkif mü-kemmel Arapçasıyla, daha Atatürk ve TBMM kendisine Kur’an’ı tercüme etme görevi vermeden yıllar önce o aslında Kur’an’ı tefsir ve tercüme etmeye başlamıştır bile... Örneğin, *Sıratımüstakim* (*Sebilürreşad*) dergisindeki yazılarının önemli bir bölümü ayet tercümelerinden, tefsirlerinden oluşmuştur. Âkif’in *Sebilürreşad*’daki tefsirleri, derginin birinci sayfasından “*Tefsir-i Şerif*” klişesiyle verilmiştir.⁸⁴ Ayrıca 1919 yılına kadar Mehmet Tefvik Bey’in tercüme ettiği “*Esrar-ı Kur’an*” adlı tercümeyle daha sonra Âkif devam etmiştir. Âkif, Abdülaziz Çaviş’in Kur’an tercümesi ile Muhammed Abduh’un Kur’an tefsirini de Türkçeye tercüme etmiştir.⁸⁵

Âkif, “*Safahat*”taki şiirlerinde, yazı ve vaazlarında da çok sayıda ayeti tercüme ve tefsir etmiştir. Âkif, modernist İslam anlayışının temsilcilerinden Muhammed Abduh’un tefsir anlayışını benimsemiştir.⁸⁶ Bu nedenle son derece sıra dışı bir tefsirciliği vardır. Âkif’in tefsirleri daha çok çağın meselelerini açıklamaya, yorumlamaya yönelik “çağcıl” tefsirlerdir.⁸⁷ Âkif tefsirlerinde çalışmaya, mücadele etmeye, ilerlemeye yönelik Kur’an’ı dipnotlar vermiştir dersek abartmış olmayız. Bir anlamda Âkif sosyal, toplumsal, çağdaş tefsirleriyle yüzyıllar önce kapanan içtihat kapısını açmayı denemiştir. Davut Aydıüz, “*Mehmed Âkif Ersoy’un Tefsirciliği*” adlı makalesinde Âkif’in bu sıra dışı tefsirciliğini şöyle anlatmıştır: “O (...) ayetlere, şimdiye kadar genellikle müfessirlerin vermediği manalar

83 Safahat, s. 198, 199.

84 Davut Aydıüz, “*Mehmed Âkif Ersoy’un Tefsirciliği*”, Mehmed Âkif Ersoy, s. 328.

85 agm., s. 328, 329.

86 agm., s. 323.

87 agm., s. 328.

vermekte ve onların yapmadığı şekilde yorum yapmaktadır. Onun bu manzum tefsirlerinde, o günkü İslam âleminin ihtiyaç duyduğu hayati konular en çarpıcı, en belîğ, en canlı ve en heyecanlı cümlelerle ifade edilmektedir."⁸⁸

Mehmed Âkif, Mithat Cemal'in evinde bazı dostlarıyla birlikte.

Hurafeye Karşı

Daha önce anlattığım gibi Âkif her fırsatta Müslümanların Batı karşısında geri kaldıklarını belirtmiştir. Bu geri kalışta bilim ve teknik bilgisizlik kadar, dini bilgisizliğin de etkili olduğunu düşünmüştür. “‘Müslümanlık’ denilen rûh-i İlâhî arasak,” / “‘Müslümanlık’ diyen insan yığından ne uzak!” diyen Âkif, Müslümanların gerçek Müslümanlıkla bir ilgilerinin kalmadığını yazmıştır. Kastamonu vaazlarından birinde Müslümanları, “Sizler Müslümanlığı bir iki farzı, o da yarım yamalak olmak suretiyle eda etmekten ibaret zannediyorsunuz,”⁸⁹ diyerek eleştirmiştir. Bu nedenle Müslümanları uyandırıp hem Batı’nın bilimine, tekniğine hem de Kur’an kaynaklı gerçek İslama dört elle sarılmaya çağırmıştır.

Âkif’e göre Müslümanların içinde bulundukları cehaletin nedenlerinden biri de hurafelerdir. Falcılık, büyücülük, üfürük-

⁸⁸ Aydüz, agm., s. 331.

⁸⁹ Sebilürreşad, 13 Aralık 1920, S. 466.

çölük, ölülerden yardım beklemek, çalışmadan kuru tevekkül vb. hep hurafedir ve bu hurafeler dini “maskaraya” çevirmiştir.

Örneğin, biraz önce anlattığım gibi Âkif hastalıkların “du-alarla” değil, tıpla iyileşeceğini belirtmiştir. “*Safahat*”ta, “yılancık” (mikrobik deri hastalığı) hastalığına yakalanmış bir çocuğun tedavisinden söz ederken; aktardan alınmış zencefil için “*okunmuş olmalı ha*” ve konuşmanın devamında, “*Hanım geçer nefes ettir... Geçer mi? İnşallah,*” diyerek hastalıkların okuyup, üflemeyle geçeceğini sanan Müslümanları eleştirmiştir. Başka bir yerde de “*Ay tutulmuş. ‘Kovalım şeytanı kalkın!’ diyerek,*” / “*Dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek!*” ifadesiyle de batıl inançlara saplanmış Müslümanları eleştirmiştir. Âkif burada ay tutulması gibi bilimsel bir olayın “şeytana” bağlanması ve bundan kurtulmak için “dümbelek çalınması” gibi hurafeleri dile getirmiştir. “*Hurâfeler bürümüş en temiz Menâbi’ni*” diyerek de uydurma hadislerle İslamı açıklamaya çalışanlara kızmıştır.

Âkif memleketin “*ibret alınacak halini*” anlatırken de “*Hurâfeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;*” / “*Mezar mezar dolaşır hasta baktıran sağlar...*”⁹⁰ dizeleriyle İslama sızmış hurafele-re, batıl inanışlara dikkat çekmiştir.

Tevekkül ve Sabır Eleştirileri

Önce Azim ve Çalışma, Sonra Tevekkül

Âkif’in “tevekkül” ve “sabır” kavramlarına yüklediği anlamlar ve bu kavramlara bakışı, geleneksel İslam yorumcularını kızdıran türdendir.

Müslümanların miskinlikten kurtulup, uyanıp, çalışıp, mücadele etmelerini, aksi halde medeniyet karşısında ezilip silineceklerini söyleyen Âkif, “*Allah nasıl olsa Müslümana yardım eder! Müslüman çok dua edince (kuru tevekkül) isteklerine ulaşır veya ulaşamaz! Hayır ve şer Allah’tandır. Bu nedenle dünya için fazla çalışıp yorulmaya gerek yoktur; önemli olan ahret için çalışmaktır. Müslümanın görevi bir lokma bir hırka anlayışıyla elindekilerle yetinip, dua edip, sabretmektir!*” biçimindeki gele-

⁹⁰ Safahat, s. 271.

neksel tevekkül ve sabır anlayışına karşıdır. Bu tür bir anlayışın İslamın ruhuna aykırı olduğunu düşünmektedir.

Sebilürreşad’daki yazılarında ve tefsirlerinde şöyle demiştir:

“Yanlış anladığımız hakayıkdan biri de sabır. Biz zannediyoruz ki sabır mezellete tahammüldür. Hâlbuki sabır katlanmak değil, şedaid-i hayata göğüs germektir.”⁹¹

“Evet, sabır lafzı anıldığı gibi zihnimizi meskenete, mezellete yakın bir mefhum kaplar. Bize göre sabır suret-i mutlakada ‘katlanmak’ demektir. Neye katlanmak? Her şeye... Daha doğrusu katlanılmayacak şeylere! Mesela zelil olmaya, hakaret görmeye, dövülmeye, sövülmeye, hülasa şeref-i insaniyetimizi lekeleyecek musibetlerin hepsine...”

Aman ya Rabbi! Kur’an ne söylüyor, biz ne anlıyoruz! Sabır katlanmak değil, göğüs germek demektir. Neye göğüs germek? Evet sonunda katlanılmayacak acılara katlanmak ıstırabına mahkûm olmamak için önceden her türlü şedaide, mezahime merdcesine, insancasına göğüs germek.”⁹²

“(...) Azim, tevekkül. (...) Şurası da unutulmamalıdır ki, ne yalnız başına azim, ne de azim olmaksızın tevekkül hiçbir zaman kâfi değildir. (...) Tevekkülü bir nakisa, daha doğrusu bir rezile addederek bugünkü Müslümanları onunla imtihan etmek kadar sersemlik olmaz. (...)”⁹³

İsmail Kara, Âkif’in bu “tevekkül” ve “sabır” anlayışını geleneksel İslami refleksle şöyle eleştirmiştir:

“Âkif’in burada aktivist bir insan, toplum ve ahlak peşinde olduğuna şüphe yoktur. Ayet’in siyakına uyararak azim kavramını da tevekkülün önünde zikretmesi de bunun bariz bir tezahürü olarak görülebilir.” Kara, Âkif’in sabır ve tevekkül kavramlarını tek yönlü değerlendirdiği düşüncesindedir. Âkif’i “sabrın kötü ve olumsuz hallere katlanmak olduğunu, tevekkülün de Allah’ın

91 Mehmed Âkif, “İkinci Mevize”, *Sebilürreşad*, IX, 231, s. 394, (7. R. Evvel 1331/6 K. Sani 1328). Kara agm., s. 280.

92 Mehmed Âkif, “Tefsir-i Şerif”, *Sebilürreşad*, IX, 223, s. 261, (9 Muharrem 1331/6 K.evvel 1328). Kara, agm., s. 281.

93 Mehmed Âkif, “Tefsir-i Şerif”, *Sebilürreşad*, X/258, s. 381, (18 Ramazan 1331/ 8 Ağustos 1329). Kara, agm., s. 281.

iradesine teslim olmayı, kadere rıza vermeyi de içerdığını tamamen ihmal ve reddetmekle” suçlamıştır.⁹⁴

Âkif, “Azimden Sonra Tevekkül” adlı şiirinin girişinde de çalışıp, mücadele etmeden “Allah’a dayanmayı”, yani yanlış tevekkül anlayışını şöyle eleştirmiştir:

*“Allah’a değil, taptığın evhama dayandın;
Yandınsa eğer hakk-ı sarîhindi ki yandın.
Meflûc ederek azmini bir felc-i irâdî,
Yattın kötürümler gibi, yattın mütemâdî!
Mâdemki didinmez, edemez, uğraşmazsın;
İksîr-i bekâ içsen, emin ol, yaşamazsın.”⁹⁵*

Âkif geleneksel İslamın “tevekkül” anlayışına yönelik eleştirilerini şöyle sürdürmüştür:

*“‘Allah’a dayandım!’ diye sen çıkma yataktan...
Ma’nâ-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nâdan!
(...)
Âlemde ‘tevekkül’ demek olsaydı ‘atâlet’,
Mirâs-ı diyânetle yaşar mıydı bu millet?
Çoktan kürenin meş’al-i tevhîdi sönerdi;
Kur’an duramaz, nezd-i İlâhî’ye dönerdi.”⁹⁶*

Görüldüğü gibi Âkif, tembelliği, miskinliği, tevekkülle meşrulaştıran kafaya isyan etmiştir.

Bir şiirinde kaderciliğe şöyle isyan etmiştir:

*“‘Kadermiş!’ Öyle mi? Hâşâ, bu söz değil doğru:
Belânı istedin, Allah da verdi... Doğrusu bu.
Taleb nasılsa, tabî’î netîce öyle çıkar.
(...)
Sonunda bir de ‘tevekkül’ sokuşturup araya,*

94 Kara, agm., s. 283.

95 Safahat, s. 468.

96 age., s. 469.

Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya!

*Bırak çalışmayı emr et oturduğun yerden,
Yorulma, öyle ya, Mevlâ ecîr-i hâsın iken!
Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini,
Birer birer oku tekmîl edince defterini;
Bütün o işleri Rabbim görür: Vazifesidir...
Yükün hafıfladı... Sen şimdi doğru kahveye gir!
(...)*

*Hudâ vekîl-i umûrun değil mi? Keyfine bak!
(...)*

*Hüdâ'yı kendine kul yaptı, kendi oldu Hudâ;
Utanmadan da tevekkül diyor bu cür'ete... Ha!"⁹⁷*

Âkif'in "Sonunda bir de 'tevekkül' sokuşturup araya" / "Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya" dizeleri geleneksel tevekkül anlayışına yönelik en sert eleştirilerden biridir. Yüz yıl kadar önce, hatta bugün "tevekkülün dini maskaraya çevirdiğini" yazıp söyleyebilecek kaç din adamı veya kaç "islamcı" aydın vardır bu topraklarda?

Mehmed Âkif, Mithat Cemal'in evinde bazı dostlarıyla birlikte

97 age., s. 274, 275.

Türbelerin Kutsallaştırılmasına Karşı

“Kaldırın Bu Türbeyi Buradan”

Âkif'in geleneksel İslam anlayışında eleştirdiği konulardan biri de türbeler ve türbe kültürüdür. Âkif, İstanbul'da karşılaştığı bir evliya türbesinden şöyle söz etmiştir:

“Üç gün evvel Bayezit'ten Fatih'e doğru gidiyorum. (...) Kendimi bir tarafa atıp (arabalardan) kurtulmak istedim. Göğsüm Osman Baba Türbesi'nin parmaklığına çarptı. Fena halde canım yandı. O acının tesiriyle, ‘yol ortasında da mezar olur mu? Bu ne maskaralık?’ demiş bulundum. Vay efendim, derhal sağdan soldan itiraz sesleri yükselmeye başladı! Garibi neresi, işin içine yine şeriat bahsi karıştırdık...

Zavallı şeriat! Kimlerin elinde, hem de ne gibi işlere alet olduğunu biliyor musun? Allah aşkına olsun, biz daha ne zamana kadar şeriatı üzerimize çökmüş bir kâbus, karşımıza çıkmış bir umacı tahayyül edeceğiz? Dünyanın en kalabalık bir caddesinin ortasında bir ölü yatmış, gelip geçen dirilerin hayatı üzerinde adeta tasarruf ediyor! Yahu şu mezarı kaldıralım desen derhal kıyametler kopuyor, şeriatın müsaadesi yoktur, ne yapıyorsun? deniliyor. (...) hâlâ bir emr-i hayra teşebbüs edeceğimiz zaman sakın şeriat buna mani olmasın demek istiyoruz.

İyi ama Osman Baba'yı kaldırmak için ne yapmalı?

Pek kolay! Evvela parmaklığı, sonra taşları kaldırılır, daha sonra başındaki ağaçlar kestirilir. Bu işler bitince zemini düzeltilip bırakılır.

Vakıa aklen böyle...

Hayır efendim, şer'an da böyle.”⁹⁸

Görüldüğü gibi Âkif, Osman Baba Türbesi'ne yol ortasındaki “mezar”; bu mezarın yol ortasında olmasına “maskaralık” ve mezarda yatandan da “dirilerin hayatı üzerinde tasarruf eden bir ölü” diye söz etmiştir. Buna itiraz edenlerin kendilerine “şeriatı” dayanak yapmalarını da eleştirmiştir. Âkif, “aklen” ve “şer'an”

98 Mehmed Âkif, “Hasbıhal”, Sıratı müstakim, V/107, s. 38 (18 Ramazan 1328/9 Eylül 1326). Kara, agm., s. 284, 285.

doğru olanın Osman Baba Türbesi’ni oradan kaldırmak olduğunu belirtmiştir. Nasıl kaldırılacağını da çok açık şekilde anlatmıştır. Âkif’in burada geleneksel İslamcı anlayışın aksine türbeye hiçbir dinsel ve kutsi anlam yüklememiş olması dikkat çekicidir.

Âkif’in bu rahat tavrını İslamcı İsmail Kara şöyle eleştirmiştir:

*“İstanbul gibi fetih şehitleri ve evliya makamlarıyla, türbelerle iştihar etmiş bir şehirde, ziyaretgâh olan bir evliya türbesini Âkif merhum gibi bir edibin ve büyük bir şahsiyetin caddenin ortasında ‘bir ölü’ ve kaldırılması ‘bir emr-i hayr’ kelimeleriyle anlatması kesinlikle düz ve sıradan bir ifade biçimi olamaz. Burada mevcut kötü durumla beklenen-aranan-umulan iyi hal arasındaki gerilimin din üzerinden kelimelere, hatta hissiyata bürünmüş bir tezahür şeklini görüyoruz...”*⁹⁹

Âkif’in türbelere bakışının izdüşümlerini “Safahat”ta da görmek mümkündür. Örneğin bir yerde şöyle demiştir:

*“Enbiyâ yurdu bu toprak, şühedâ burcu bu yer,
Bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ titrer!”*

Etkilendiği Üç İslam Modernisti:

Muhammed Abduh, Cemalettin Efgani, Muhammed İkbâl İslamda Reform/İnkılâp İsteği

Peki ama Âkif’in bu akıl merkezli, anlaşılır, çağın gelişmelerine açık “ileri” İslam anlayışının biçimlenmesinde kimler etkili olmuştur?

Hiç kuşkusuz Âkif’i İslam modernizmine bağlayan, Muhammed Abduh ve Cemalettin Efgani’dir.¹⁰⁰

Muhammed Abduh’un şöyle bir programı vardır: 1) İslam dinin başlangıcındaki ilkelerine dönerek reform yapmak, 2) Arap

⁹⁹ Kara, agm., s. 285, 286.

¹⁰⁰ Muhammed Abduh: Kur’an merkezli bir İslam anlayışına sahiptir. İslamda mezhepler ve tarikatlar şeklindeki bölünmüşlüğü gidermeyi amaçlar. (Adnan Adıvar, Tarih Boyunca İlim ve Din, İstanbul, 1944, s. 147. Aktaran İnci Enginün, Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e, 4. bas., İstanbul, 2009, s. 593.)

dilini yenileştirmek, 3) Hükümete karşı halkın haklarını tespit etmek, 4) Batı ülkelerine, emperyalizme karşı durmak.¹⁰¹

Cemalettin Efgani ise 19. yüzyıl İslam modernizminin en önemli öncülerinden biridir. Mısır'da İngiliz hâkimiyetine karşı birlik çağrısı yapmıştır. İslamda reform yanlısıdır. Tüm dünya Müslümanlarının birleşmesini istemiştir. Ona göre dine karışıp kutsallık kazanmış gelenekler, İslamiyetin akla uygun ve ilerlemeyi emreden bir din olarak doğru biçimde anlaşılmasını engellemiştir. Dini hurafelerden arındırıp öze döndürmeyi savunmuştur. Ona göre “Asr-ı Saadet, ideal insan için orijinal bir örnektir.” Ona göre üstünlük akıl, bilgi ve fazilettedir.¹⁰²

1872’de Cemallettin Efgani Muhammed Abduh ile tanıştıktan sonra Paris’te onunla birlikte “*El-Urvetü'l-Vuska*” adlı bir cemiyetin aynı adlı gazetesini çıkarmıştır. Bu gazete ile sadece sekiz aylık sürede İslam dünyasında milliyetçilik hareketlerinin gelişmesinde etkili olmuştur.¹⁰³

Kısacası Abduh ve Efgani, Kur’an’ı temel kaynak olarak kullanıp İslamı saran hurafeleri dinden uzaklaştırmayı ve İslam dinini akla ve mantığa uygun bir şekilde yeniden yorumlamayı düşünmüşlerdir. Ayrıca Müslümanların sömürülmesine, dolayısıyla Batı emperyalizmine karşı mücadele etmişlerdir.

Âkif’in, Efgani ve Abduh yanında Muhammed İkbal’i de tanıdığı ve ondan da etkilendiği bilinmektedir.¹⁰⁴ “*Bugün İslama yapabileceğimiz en büyük iyilik, bizim onu temsil etmediğimizi söylemektir,*” diyen İkbal, tıpkı Âkif gibi Müslümanların gerçek İslamdan çok uzak olduklarını belirtmiştir. Ona göre, “Batı kalbi, Doğu akli öldürmüştür.” Bu nedenle Doğulu kalple Batılı akla yönelmek gerekir.

101 Fevziye Abdullah Tansel, Mehmed Âkif, Hayatı ve Eserleri, İstanbul, 1945, s. 60. Aktaran Enginün, age., s. 593.

102 Cemalettin Efgani hakkında bkz. Fevziye Abdullah Tansel, Elie Kedourie, “*Afghani and Abduh, An essay on religious unbelief and political activism in modern Islam*”, Belleten, no. 125, Ocak, 1968, 83-92; Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, Ankara, 1973, s. 310-321.

103 Enginün, age., s. 593.

104 Özkan, agm., s. 308, 309.

Âkif, *Sebilürreşad* dergisinde Muhammed Abduh'tan 31 tercüme, 48 tefrika yapmıştır. Ayrıca "*Hanjato'nun Hücumuna Karşı Şeyh Muhammed Abduh'un İslam'ı Müdafaası*" adlı kitabını çevirip 1915'te yayımlamıştır.¹⁰⁵

Âkif "*Safahat*"ta Muhammed Abduh'tan, Cemalettin Efgani'den ve Muhammed İkbâl'den övgüyle söz etmiştir.¹⁰⁶

*"Mısır'ın en muhteşem üstâdı Muhammed Abdu,
Konuşurken neye dâirse Cemâleddin'le;
Der ki tilmîzine Afganlı: 'Muhammed, dinle!
İnkılâb istiyorum, başka değil, hem çabucak.
Öne bizler düşüp İslâmı da kaldırmazsak,
Nazariyyât ile bir şeyler olur zannetme..."*¹⁰⁷

Âkif, "*Diyordu şâiri Hind'in o feylosof İkbâl*" dizesiyle de İkbâl'e gönderme yapmıştır.¹⁰⁸ Âkif, "*Kendime benzetmiştim,*" dediği İkbâl'den "*hakikat yaman şair...*" diye söz etmiştir.¹⁰⁹

Muhammed Abduh

Cemalettin Efgani

Muhammet İkbâl

Cemalettin Efgani, Muhammed Abduh ve Muhammed İkbâl ekseninde İslama bakmak demek üç aşağı beş yukarı aşağıdaki yedi ilkeyi kabul etmek demektir:

105 Yasa, agm., s. 403.

106 Kara, agm., s. 278, 279.

107 Safahat, s. 446.

108 age., s. 522.

109 age., s. 522, 523.

1. İslamda reform veya yeniden yapılanma istemek,
2. İslamın başlangıç dönemlerine özlem duymak, dinde öze dönüşü savunmak,
3. Hurafeleri, kutsallık kazanmış gelenekleri reddetmek,
4. Kur'an dışı tüm İslami kaynaklara kuşkuyla yaklaşmak,
5. Akla ve bilime değer vererek medeniyetten yararlanmak,
6. Müslümanların birliğini, kardeşliğini savunmak,
7. Emperyalizme karşı mücadele etmek.

Bu üç İslam modernistinden etkilenen Mehmed Âkif de üç aşağı beş yukarı bu yedi ilkeyi kabul etmiştir. Âkif de asr-ı saadet dönemine özlem duymuş, hurafeleri ve kutsallık kazanmış gelenekleri reddetmiş, Kur'an'ı temel almış, akla ve bilime değer vermiş, Müslümanların birliğini, kardeşliğini savunmuş ve fiilen emperyalizme karşı mücadele etmiştir.

Burada kilit soru şudur? Peki, ama Âkif de İslamda reform veya yeniden yapılanma istemiş midir?

Bu soruya bizzat Âkif yanıt versin!

Şöyle diyor Âkif:

*“İnkılâp istiyorum, ben de fakat Abduh gibi”*¹¹⁰

Âkif, inkılâbın yolunu da göstermiştir:

*“İnkılâbın yolu mademki bu yoldur yalnız,
‘Nerdesin hey gidi Berlin!’ diyerek yollanınız.”*¹¹¹

Görülen o ki Âkif, Muhammed Abduh gibi Kur'an kaynaklı ve Batı'nın maddi medeniyetinden yararlanılarak yapılacak bir inkılâp istemektedir.

Ancak inkılâbın aşırısına da karşıdır:

*“Âlî bir inkılâb olsun!” diyen me'yûs olur.
Başka hiçbir şey kazanmaz, sâde bir deyyus olur.*

110 age., s. 446.

111 age., s. 449.

*Çünkü ‘çıplak’ inkılâbâtın rezalettir sonu...
Ey denî kundakçılar, biz sizde çok gördük onu!”¹¹²*

Allah’a Sitem Eden Şair İman Titreten Dizeler

Âkif’in özellikle Müslümanların yanlış din anlayışlarına, Batı karşısında geri kalmalarına ve savaşlarda acımasızca öldürülmelerine, katledilmelerine karşı duyduğu büyük öfke şiirlerinde duygu patlaması halini almıştır. Âkif, “İstiklal Marşı” gibi milli amaçlarla kaleme aldığı şiirlerinde ve savaş yıllarında cami kürsülerinde verdiği vaazlarında milli duyguları dinle beslemek istemiştir. İşte o sırada yaşadığı duygu patlamaları zaman zaman “Allah’a sitem eden” dizelere bile dönüşmüştür. Yobazın ifadeyle “iman titreten dizelerdir” bunlar!

Örneğin Balkan Savaşlarında Müslüman Türklerin uğradığı vahşetten söz ettiği bir vaazını şöyle bitirmiştir:

*“Kur’an ayak altında sürünsün mü, İlâhî?
Âyâtının üstünde yürünsün mü, İlâhî?
Haç Kâ’be’nin alnında görünsün mü, İlâhî?
Çöksün mü nihâyet yıkılıp koskoca bir din?
Çektirme, İlâhî, bu kadar zilleti...
Âmin!”*

Âkif’in vaazında kullandığı bu üslup, geleneksel İslam anlayışına sahip bir din adamının kullanacağı veya onaylayacağı bir üslup değildir kuşkusuz. Âkif’in burada Allah’a yönelttiği soruları geleneksel İslam anlayışına sahip bir hocanın, değil bir vaazında dile getirmesi, düşünmesi bile çok zordur. Âkif burada, vaazlarda pek görülmeyen alışılmışın dışında, coşkulu, rahat ve etkileyici bir üslup kullanmıştır. İşin asıl ilginç yanı, Allah’a yakaran Âkif’in üslubunun inceden inceye bir sitem yüklü olmasıdır! Âkif’in Allah’a sitem yüklü yakarışlarına daha başka örnekler de verilebilir.

112 age., s. 239.

Âkif'in milli duygularla kaleme aldığı dinsel vurgularla yüklü şiirlerinden biri de meşhur “Çanakkale Şehitleri” şiiridir. Ancak Âkif'in bu şiirindeki bazı dinsel vurguları da İslamcılarımıza “aşırı” görünmüş ve onları fena halde kızdırmıştır:

*“Bir Hilâl uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alınını değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i,
Bedr'in aslanları ancak, bu kadar şanlı idi.”*

Âkif, “Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i” diyerek Çanakkale’de şehit düşen Mehmetçiğin kanının İslamın “özü”, “ruhu” durumundaki “tevhidi” kurtardığını belirtmiştir. “Bedr'in aslanları ancak, bu kadar şanlı idi” diyerek de Çanakkale kahramanlarının Bedr'in aslanları kadar “şanlı” olduklarını belirtmiştir, çünkü Âkif’e göre her ikisi de İslam dinini kurtarmıştır.

İşte Âkif'in Çanakkale Savaşı'nı Bedir Savaşı'na benzetmesi, daha doğrusu Çanakkale Savaşı'yla Bedir Savaşı'nı “eş” tutması, İslamcılarımızı fena halde rahatsız etmiştir. Örneğin bir İslamcı dergide bu konuda şöyle bir değerlendirme yapılmıştır:

“Böyle bir sözü ancak ashab-ı kiramı bilmekten uzak olanlar kaleme alabilir ve bu sözün sahibini ancak yine öyleleri müdafaa edebilirler. Ama bazı kimseler ne pahasına olursa olsun Âkif'i ille de korumak gayretine düşüyorlar. Oysa Mehmed Âkif hatadan masun değildir ve işte her şey ortadadır ve bu mısra basbayağı hata, hem de katmerli bir hatadır. Gelin görün ki bazı profesör unvanlı kişiler bile bunun bir teşbih (benzetme) olduğunu söyleme gülünçlüğüne düşüyorlar. (...) Çanakkale Harbi tabii ki küçümsenemez, ancak Çanakkale mücahitleri abartılı bir şekilde o kadar övülüyor ki açıkça ‘Bedr'in aslanları bunlardan üstün değillerdi, olsa olsa ancak bunlar kadar şanlı idiler’ deniliyor. Var mı daha ötesi?”

Bu kafa yapısı, Âkif'in aynı şiirindeki şu dizelerine de çok bozulmuştur:

*“Bu, taşındır’ diyerek Kâ’be’yi diksem başına;
Rûhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, ridâ namıyla
(...)
Yine bir şey yapabildim diyemem hâtırana.”*

Âkif’in, Çanakkale şehitlerinden söz ederken kullandığı, “mezar taşı diye Kâbe’yi başına dikmek”, “ruhunun vahyini duymak” ve “gök kubbeyi” almak gibi tanımlamaları –benzetme olarak kullanılmış olsa bile– geleneksel İslam anlayışının kabul edeceği türden tanımlamalar değildir. Burada daha da dikkat çekici olan Âkif’in, *“Bu, taşındır’ diyerek Kâ’be’yi diksem başına”* / *“Yine de bir şey yapabildim diyemem hâtırana”* diyerek Kâbe’nin bile Çanakkale şehitlerinin hatırasına saygıya yetmeyeceğini vurgulamış olmasıdır.

Âkif’in Çanakkale Savaşı ile Bedir Savaşı özdeşliği kurması ve Kâbe’yi Çanakkale şehitlerine mezar taşı olarak dikmekten söz etmesi, onun Çanakkale Savaşı’na, Çanakkale şehitlerine saygısının, sevgisinin, övgüsünün göstergesidir. Doğrusu, Çanakkale şehitleri bu saygıyı, bu sevgiyi, bu övgüyü sonuna kadar hak etmiştir.

Âkif’in bazı şiirlerinde, bir coşku, bir heyecan taşmasıyla veya Müslümanların yaşadığı bitip tükenmek bilmez olumsuzluklara isyanla olsa gerek, “Allah” kavramı da dahil olmak üzere dinsel kavramları çok rahat, çok cesur ve hatta pervasızca kullandığı görülmektedir.

İşte birkaç örnek:

*“Nur istiyoruz, sen bize yangın veriyorsun!
‘Yandık’ diyoruz, boğmaya kan gönderiyorsun!”*

*“Mâdemki ey adl-i İlâhî yakacaktın...
Yaksaydın a mel’unları... Tuttun bizi yaktın!”
“Ağzım kurusun... Yok musun ey adl-i İlâhî!”¹¹³*

113 Safahat, s. 232, 233.

Âkîf'in ilk bakışta çok ağır, çok cüretkâr, hatta "taşkınlık" olarak görülebilecek bu dizeleri –bu dizelerin yer aldığı şiirlerdeki bütünsellikle ve şiirlerin yazıldığı zamanla birlikte değerlendirildiğinde– Müslümanların hem geri kalmış olmalarına hem de özellikle Balkan Savaşlarında yaşanan büyük acılara, büyük yıkımlara yönelik bir duygu patlamasının, bir isyanın dışavurumu olduğu görülecektir. Örneğin Âkîf yukarıdaki dizeleri Balkan Savaşlarının Müslüman Türkleri iyice bunalttığı 1913 yılında yazmıştır.

Şu dizeler de I. Dünya Savaşı'nın en zor yılı olan 1915 tarihlidir:

*"Ey, bunca zamandır bizi te'dîb eden Allah;
Ey âlem-i İslamı ezen, inleten Allah!"¹¹⁴*

Ha! Bu arada Atatürk'ün din konusundaki bazı yazılarını ve sözlerini cımbızlayıp Atatürk'ü "dinsiz" ilan eden yobaz takımı, eğer Âkîf'in bu dizelerini görürse, korkarım Kur'an şairi Âkîf'i de "dinsiz, imansız" ilan edebilir! Nitem Âkîf'i ağır biçimde eleştirmeye başlamışlardır bile...

Yeri gelmişken hemen hatırlatayım ki Âkîf'i istismar etmek isteyen dinci çevreler öteden beri onun bazı dizelerini bütünselliğinden, gerçek anlamından, zamanından, zemininden koparıp kullanagelmüşlerdir. Örneğin sıkça Âkîf'in aşağıdaki dizelerini sömürmüşlerdir:

*"İşte ben mürteci'im, gelsin işitsin dünyâ!
Hem de baş mürteci'im, patlasanız çatlasanız!
Hadi kânûnunuz assın beni, yâhud yasanız."*

Âkîf'in bu dizelerine dayanarak onu gerçekten "mürteci" sananlar veya öyle gösterenler, bilerek veya bilmeyerek büyük bir yanılgı içindedirler. Tam tersine Âkîf, bağnazlığa, yobazlığa, softalığa; kısacası her türlü taassuba karşıdır. Ona göre taassup "maskaraca"dır:

114 age., s. 306.

“Ya taassupları? Hiç sorma nasıl maskaraca?
O, uzun hırkasının yenleri yerlerde, hoca,
Hem bakarsın eşi yok dine teaddisinde,
Hem ne söylersen olur dini hemen rencide!
Milletin hayrı için her ne düşünsen: Bid’at;
Şer’i tağyîr ile terzîl ise -hâşâ- Sünnet!
Ne Hûda’dan sıkılırlar, ne de Peygamber’dan.
Bu ilimsiz hocalardan, bu beyinsizlerden,
Çekecek memleketin hali ne olmaz? Düşünün!”¹¹⁵

Âkif İslamın, yobazın elinde oyuncak olmasından da çok rahatsızdır. Bu rahatsızlığını bir keresinde “Zavallı şeriat kimlerin elinde, hem ne gibi işlere alet olduğunu biliyor musun?” cümlesiyle dile getirmiştir.

Tasavvuf Eleştirileri

“Konusu Ya Oğlan Ya Karı”

“Türk’e Verilen Olgun Şıra”

Âkif’in özgün yanlarından biri de tasavvuftan etkilenmiş olmasına karşın, genellikle çok sert tasavvuf eleştirileri yapmış olmasıdır.

Âkif’in, “Ey aslına iltihak eden nur” / *Sensin bana her tarafta manzur*” ve “*Ruhumda ebed-karar şu’leri*” dizeleri tasavvuftaki “*vahdet-i vücudu hatırlatan mısralardandır.*”¹¹⁶ Âkif’in “Gece” şiirinde de çok ciddi tasavvuf etkileri vardır. Âkif bu şiirinde “*Suflerin elest âlemi veya bezm-i elest dedikleri ve Tanrı ile insan ruhları arasında gerçekleşen ahitleşmeye atıf yapar. Şiirde dikkat çeken kavramlar arasında ezeldenki ahitleşme, tek mevcut, tek gaip, itminan, nefha, afak-enfüs, lahuti şarap, mey zikredilebilir. Bütün bunlar İbnü’l Arabi başta olmak üzere vahdet-i vücudu anlatan suflerde değişik şekillerde gördüğümüz kavramlardır.*”¹¹⁷

115 age., s. 197, 198.

116 Demirli, agm., s. 361.

117 agm., s. 362, 363. Söz konusu dizeler şunlardır: “Ömürler geçti, sen yoksun, gel ey bir tânecik Ma’bûd” / “Gel ey bir tânecik gâib; gel ey bir tânecik mevcûd!” (...) “Hayır; îmanla, itmînânla dinmez rûhumun ye’si;” / “Ne âfâk isterim sensiz, ne enfüs, tamtakır hepsi!” / “Senin mecnûnunun, bir sensin ancak taptığım Leylâ;” / “Ezelden sanduğun şehlâ nigâhın mestiyim hâlâ!”

Ancak Âkif, Divan edebiyatı eleştirilerinin merkezine bu edebiyatı çepeçevre kuşatan tasavvufu yerleştirmiştir. Âkif, tasavvufun “batını” (gizli) yorumlarının, dinin “akaid” ve “muamelat” sınırlarına tecavüz ederek toplum üzerinde “efsunlayıcı”, “uyuşturucu” bir etki bıraktığını ileri sürmüştür. Tasavvufu yüzyıllarca Türklerin/Osmanlıların hararetle içtiği bir şıraya benzeten Âkif, bu şıranın etkisiyle meydana gelen “miskinliğin” hem toplumun geri kalmasına hem de uzun yıllar bu geri kalışın farkına varamamasına neden olduğunu belirtmiştir. Âkif’e göre her türlü fenalık, kötülük, çirkinlik edebiyata, eğitime ve topluma tasavvuf yoluyla sokulmuştur.

Buhara’daki medreselerin durumunu anlatırken hem tasavvuf yüklü Divan edebiyatını hem de Osmanlıyı çok ağır bir dille şöyle eleştirmiştir:

*“Üdebâ doğrusu pek çok, kimi görsen: Şâir,
Yalnız şi’rine mevzû iki şeyden biridir:*

*Koca millet! Edebiyyâtı ya oğlan, ya karı...
Nefs-i emmâre hizâsında henüz duyguları!*

*Sonra tenkîde giriş: tasavvufla dolu:
Var mı sûfîyyede bilmem ki ibâhiyye kolu?*

*İçilir, türlü şenâ’atler olur, bî-pervâ,
Hâfız’ın ortada Dîvân’ı; kitâbü’l-fetvâ!*

*‘Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!’
Urefâ mesleği; a’lâ, hem ucuz hem de şeker!”¹¹⁸*

*“Ne erâzil adam olmuş; oku târîhi de bak!
Edebiyyâta edepsizliği onlar soktu,
Yoksa, din perdesi altında bu siyan yoktu:
Sürdüler Türk’e ‘tasavvuf’ diye olgun şırayı;
Muttasıl şimdi ‘hakikat’ kusuyor Sıdkı Dayı!*

*Bu cihan boş, yalnız bir rakı hak, bir de şarab;
Kible; Tezgâh başı; meyhâneci oğlan: Mihrab.*

*Git o ‘dîvan’ mı ne karın ağrısıdır, aç da onu,
Kokla bir kere, kokar mis gibi ‘sandıkburnu’!*

(...)

*“Ne kaldı, bir edebiyâtımız mı? Vâ-esefâ!
Bırak ki ettiği yoktur bir ihtiyâca vefâ;*

*Ya rûh-i milleti efsunluyor, uyuşturuyor;
Ya sînelerdeki hislerle çarpışıp duruyor!*

*Şarâb kokmada bütün eslâfın en temiz gazeli,
Beş altı yüz sene ‘sâkî’ hevâ-yı mübtezel;*

*Sinir bırakmadı Osmanlılarda gevşemedik!
Muhîtin üstüne meyhâneler kusan bu gedik.*

*Kapanmak üzere iken başka rahneler çıktı;
Ayakta kalması lâzım gelen ne varsa pek yıktı!”*

Gerçek şu ki Âkif, Osmanlı Divan edebiyatını; konusu “ya oğlan, ya kari”, tasavvufu “Türk’e verilen olgun sıra” ve “yalnız bir rakı hak, bir de şarab”, divanı “karın ağrısı”, gazeli “şarap kokar” diye adlandırıp “edebiyata edepsizliği” tasavvufçuların soktuğunu belirtmiştir. Âkif’in, tasavvufu eleştirirken kullandığı “Kible; Tezgâh başı; meyhâneçi oğlan: Mihrab!” ifadesi de dikkat çekicidir.

Tasavvufu ağır şekilde eleştiren Âkif, yüzlerce yıllık tasavvuf kültürünün zengin terimlerine ve kavramlarına “Safahat”ta da yer vermemiştir. Âkif, Mevlânâ, Yunus Emre, Attar gibi çok değerli sufi şairler veya şiiirlerinden de söz etmemiştir.

Âkif’in tasavvuf eleştirilerinin temelinde onun Kur’an eksensli bir İslam ahlakçısı olması, bu nedenle “Batını” kaynaklardan da beslenen ahlaki öğretilere, dinsel yorumlara sıcak bakmaması

ve çok daha önemlisi tasavvufun toplumu uyuşturup “miskinleştirdiği” ve geri bıraktığı düşüncesi yatmaktadır. Bu nedenle Âkif’in bilinçaltında miskinlik kaynağı tasavvuf, ilerleme kaynağı sa’y (çalışma) ile çatışma halindedir. Âkif bu çatışmada doğal olarak tasavvuf’u değil, sa’yı tercih etmiştir. Âkif sadece tasavvufu değil, tasavvufun yaşadığı, serpilip büyüdüğü yerleri de eleştirmiştir. Dolayısıyla Âkif’in eleştirilerinden Osmanlı Divan edebiyatı, tekkeler, tarikatlar ve medreseler, hatta kahvehaneler de nasibini almıştır. Örneğin, “*Mahalle Kahvesi*” adlı şiirinde kahvehanelerde Bektaşî, Rufai timsalleriyle ilgili resimler bulunmasını eleştirmiştir. “*Süleymânîye Kürsüsünde*” şiirinde de Osmanlı’nın neredeyse tüm geleneksel kurumlarını; medreseleri, geleneksel İslamı ve tasavvufu ağır şekilde eleştirmiştir.¹¹⁹

Tasavvufa ağır eleştiriler yönelten Âkif’in Mevlânâ’nın “*Mesnevi*” sini okuyup etkilendiği de bilinen bir gerçektir. Mısır’da bulunduğu yıllarda “*Mesnevi*” okumuştur.

Divan Edebiyatı Eleştirileri “*Lisanın Sadeleşmesi Farzıdır*”

Âkif’in Osmanlı Divan edebiyatına yönelik eleştirileri sadece tasavvufla sınırlı değildir. Âkif aslında tüm Osmanlı edebiyatına eleştiriler yöneltmiştir.

Âkif, “*Mukallitliği de Yapamıyoruz*” başlıklı yazısında 600 yıllık Osmanlı siyasi tarihinin zengin hamaset sahneleriyle dolu olduğunu, ancak Osmanlı edebiyat tarihinin o siyasi tarihten sönük bir ışık, bir pırıltı bile taşımadığını belirtmiştir.

Âkif, “*Süleymânîye Kürsüsünde*” adlı şiirinde eski ve yeni şiirimizi oldukça sert bir dille eleştirdikten sonra, şu dizelere yer vermiştir:

“*Kudretim yetse eğer, on yedisinden yukarı,
Üdebâ nâmına kim varsa, huduttan dışarı,*

119 Âkif’in tasavvuf eleştirileri hakkında bkz. Ekrem Demirli, “*Mehmed Âkif’in Şiirinde Tasavvuf yahut Safahat’ı Bir Tasavvuf-Ahlak Metni Olarak Okumak*”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 345-365.

*Atarım taktırarak boynuna bah-nâmesini;
Okuyan yaftayı elbette çıkarmaz sesini,
Sonra bir tarz-ı telâfî bulurum; -gerçi garib-
Konturat akdederek Rusya'dan on, on beş edib,
Getirir, yazdırırım millet için birçok eser!”*

Âkif 17 yaşından büyük tüm edebiyatçıları sınır dışı edip Rusya'dan edebiyatçı getirmekten söz etmiştir. Böyle bir isteğin Nâzım Hikmet'ten değil de Mehmed Âkif'ten gelmiş olması bizi bir kere daha öteki Mehmed Âkif'le yüzleştirmektedir.

Âkif'in bu eleştirilerini, “*Aman sen de canım! Sonuçta Âkif de bir şair; bütün bir Osmanlı edebiyatını hangi yetkinlikle eleştiriyor?*” diye yabana atmamak gerekir. Çünkü Âkif, İstanbul Darülfünunu'nda *Osmanlı Edebiyatı* dersleri verecek kadar Osmanlı edebiyatına hâkimdir.¹²⁰ Bu yetkinlikle özellikle Divan edebiyatının anlaşılamayan ağdalı diline, Osmanlıcaya da ağır eleştiriler yöneltmiştir.

Âkif, “*Arapça, Acemce düşünülüp*”, “*Fransızca, Almanca tertip eyleyip*” sonra Türkçe yazmaya karşıdır. Şöyle demiştir: “*Dilimizin şivesini, -ister Napolyon çizmesi çekmiş, ister İngiliz çorabı giymiş olsun- hiçbir ecnebi ayağına çiğnetmeyeceğiz. Bu hususta ne kadar taassup, ne kadar muhafazakârlık kabilsen göstereceğiz. Evet, eskiler gibi Arapça, Acemce düşünülüp yahut yeniler gibi Fransızca, Almanca tertip eyleyip Türkçeye ondan sonra naklo-lunan yazılara karşı gücümüz yettiği kadar hücum edeceğiz.*”¹²¹

Eski şiirimizde tasvir olmamasını eleştiren Âkif, bunu resim sanatıyla ilgilenilmemesine ve bol tasvirli eski Arap şiiri ile Batı edebiyatından uzak kalınmasına bağlamıştır.¹²²

Gazellerimizin, Kasidelerimizin de son derece yetersiz olduğu düşüncesindedir:

120 Bkz. M. Fatih Andı, “*Mehmed Âkif'in Darülfünun Hocalığı ve Darülfünun'da Verdiği Edebiyat Dersleri*”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 388-400.

121 Ömür Ceylan, “*Vahdet Şarabıyla Mest Olmayan Meczup Mehmed Âkif ve Divan Şiiri*”, Mehmed Âkif Ersoy, s. 229.

122 Ceylan, agm., s. 230.

“Gazellerimizin hali malum! Kasidelerimiz ya birtakım küçük ekabire dalkavukluk etmekten, ya fahriye adı altında kendi boş meziyetlerini dinletmekten ibarettir.”¹²³

Âkif Osmanlı’da sadece şiirde değil, düz yazıda da nitelikli Türkçe eserler verilmediğini iddia etmiştir. Öyle ki, “Bizde Türkçe roman yazılıncaya kadar Fransız romanlarını okumaya devam edeceğim,” diyecek kadar romanlarımızın Türkçe olmadığını ifade edebilmiştir.¹²⁴

“Fransız romanlarını okuyacağım” ve “Rusya’dan edebiyatçı getirip birçok eser yazdıralım” diyen Âkif’in Batı edebiyatını, emekleme aşamasındaki Osmanlı edebiyatına yeğlediğini söylemeye gerek yok sanırım!

“... sanattan ziyade cemiyeti düşünmek istedim,” diyen Âkif, özellikle belli bir dönemden sonra şiirlerinde halkın anlayacağı bir dil kullanmaya çalışmıştır. Âkif, halk dilinin ağır özelliklerini daha çok “Safahat”ın altıncı kitabı olan “Âsım”da kullanmıştır. Âkif şiirlerinde halk dilinin en önemli unsurlarından biri olan argoya da yer vermiştir. Örneğin “Meyhane” adlı şiiri bu tür şiirlerinden biridir.¹²⁵

Âkif halkın bir türlü anlayamadığı Divan edebiyatına saldırmış ve anlaşılır İstanbul Türkçesini savunmuştur:

“Âkif çok şuurlu bir Türkçeci idi ve nesrine tamamen İstanbul Türkçesini hâkim kılacak şekilde ifade tarzını mütemadiyen ıslah ederek ilerliyordu. 1910 yılında dil meselemizle ilgili neşrettiği makalelerde onun İstanbul Türkçesini miyar alarak hem Enderun diline hem de tasfiyeci öz Türkçe cereyanına karşı mu- tedil, makul bir anlayışın sözcülüğünü yaptığı görülüyor.”¹²⁶

Âkif, 19 yüzyıldaki Osmanlıca, dilde sadeleşme tartışmalarında “ifrat” ve “tefrit” biçimindeki aşırılıklardan uzak bir yerde konumlanmıştır. Bir yazısında şöyle demiştir:

123 agm., s. 230.

124 Yetiş, agm., s. 248.

125 Arif Yılmaz, “Mehmed Âkif Ersoy’un Şiirlerinde Halk Dilinin Kullanımı”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2009, S. 11, s. 191-203.

126 Yasa, agm., s. 421.

“... hep o ifratlar, hep o tefritler. (...) Geçenlerde lisanı tasfiye edelim yahut etmeyelim meselesi meydan aldı. Her iki fırka o kadar ileri gitti ki aralarını bulmak kabil olmadı. Evet, bir kısmı rahmetli Veysi'nin devrini ihya etmek istiyor, diğeri de bize Maverâünnehir'den Osmanlılar için pek yeni olan hiç işlenmemiş, yaratıldığı gibi kalmış bir lisan getirmek hevesine kapılıyordu...”¹²⁷

Âkif burada “Veysi'yi ihya etmek” derken dilimizi halkın anlamayacağı şekilde Arapça, Farsça sözcüklerle doldurmayı kastetmiştir. Âkif'e göre bu bir aşırılıktır ve son derece yanlıştır. Aynı şekilde mevcut dili tamamen boşaltıp Orta Asya'dan alınacak kelimelerle doldurmak da aşırılıktır ve yanlıştır.

Aslında Âkif Arapça, Farsça, hatta Fransızca sözcüklerle boğulmuş bir Osmanlıcaya karşı halkın anlayacağı bir dil arayışı içindedir. Bunu birçok yerde dile getirmiştir. Âkif dilde sadeleşmeyi, yeniliği –ölçülü olmak kaydıyla- “farz” olarak görmektedir. Şöyle demiştir:

“Lisanın sadeleşmesi farzdır. Gazetelerde zabıta vukuatı öyle ağır bir lisanla yazılıyor ki avam bir dua gibi dinliyor.”¹²⁸

Âkif, halkın anlamayacağı kadar ağdalı, Arapça, Farsça sözcüklere boğulmuş bir dil kullanılmasını “maskaralık” olarak adlandırmıştır:

“‘Mehmet Bey'in hanesine leylen fırceyab-ı duhül olan sarık sekiz adet kalıçe-i giranbaha sirkat etmiştir.’ deyip de ‘Mehmet Bey'in evine bu gece hırsız girmiş, sekiz halı çalmış’ dememek maskaralıktır. Avamın anlayabileceği mana, avamın kullandığı lisan ile eda edilmeli...”¹²⁹

Dilde yabancılaşmaya karşıdır. Yabancı dilden sözcük alırken çok dikkatli olmak gerektiğini düşünmektedir:

“Tasarrufâtını aynen alırsak İngiliz'in,
Fransız'ın; ne olur hâli sonra şîvemizin?

127 Yetiş, agm., s. 233.

128 agm., s. 239, 240.

129 agm., s. 240.

*Lisânın olmalıdır bir vakâr-ı millisi,
O olmadıkça müyesser değil teâlîsi,*

(...)

*Bugün ne maskara olmuşa milletin kılığı;
Lisan da öyle olur!”*

Âkif'in bu dizelerinde altı çizilmesi gereken iki nokta vardır. Birincisi, Âkif daha önce Âkif Kemal ve Muallim Naci'nin söz ettiği dilde “Milli Söyleyiş”ten, dilde “Milli Vakar” diye söz etmiştir. İkincisi, eğer dikkat edilmezse, özen gösterilmezse milletin kılığı gibi dilinin de “maskara” olacağını söylemiştir. İlginçtir, burada Âkif Osmanlı Müslümanlarının kılık kıyafetini “maskara” diye adlandırmıştır. Bilindiği gibi Atatürk de Kılık Kıyafet Devrimi öncesi İnebolu’da yaptığı konuşmada Osmanlı Müslümanlarının kılık kıyafetini “çamura” benzetmiştir. Âkif, “Berlin Hatıraları”nda da kendi kılık kıyafeti üzerinden Müslümanların kılık kıyafetini şöyle eleştirmiştir:

*“Meğerse da’vet edermiş bizim fesin ibiği,
O yıldırım gibi enzârı bir siperden iyi!
Karârı bende kılarmış yağınla berk-i nigâh,
Uzak, yakın nereden çaksa... Hem ma’âzallâh.
Zemîne sarkamasaymış... Tutup da püskülümü;
Tepemde kışlayacakmış... Görür müsün ölümü!
Demek ki: Hiç daha fes girmemiş bu memlekete...
Bizimkiler ne giyermiş, külâh mı? Elbette!
Çenemle gömleğimin irtibâtı bir aralık,
Çözülmesiyle, kafam şöyle doğrulup azıcık,
Ne var ne yok diye etrâfı etti istikşâf.”¹³⁰*

130 Safahat, s. 336, 337.

Âkif, “Safahat”ta Âsım’la diyalogunda fesi ve sarığı şöyle hafife almıştır:

*“Başta bir dalgalı fes, tâ tepesinden o ibik,
Cuk oturmuş bakıyor; mâvi beş on kat iplik,
Sapı yok püskülü tutmuş da, dışından ibiğe,
Bağlamış sımsıkı, ‘Artık bu da kopmaz ya!’ diye,
Önü çökmüş sarığın, arka taraf vermiş bel;
Çağlıyor püsküle baktım, üzerinden tel tel.”¹³¹*

Âkif’in, –bugün bile kimilerinin din, iman ve Osmanlılık sembolü olarak gördüğü– fesle dalga geçmesi içimizdeki fesli yobazları fena halde rahatsız etmiştir.¹³²

Eğitim Sistemi Eleştirileri

Âkif’in eleştirilerinden Osmanlı eğitim sistemi de nasibini almıştır. Okul ve öğretmen yokluğundan yakınan Âkif, ilme doğru atılacak ilk adımın ilkokullar açmak, “öğretmen orduları” yetiştirmek olduğunu söylemiştir:

*“Demek ki: Atmalıyız ilme doğru ilk adımı.
Mahalle mektebidir işte en birinci adım;
Fakat; bu hatveyi ilkin tasarlamak lâzım.
Muallim ordusu derken, çekirge orduları
Çıkarsa ortaya, artık hesâb edin zararı!”¹³³*

İlkokullar açıp öğretmen orduları yetiştirirken de planlı, programlı hareket etmek gerektiğini belirtmiştir.

Âkif ilk ve orta eğitim gibi yüksek eğitimin de son derece yetersiz ve bozuk olduğunu düşünmektedir.

131 age., s. 416.

132 Âkif’in, “Meğerse da’vet edermiş bizim fesin ibiği” / “Zemîne sarkamasaymış... Tutup da püskülümü” / “Tepemde kışlayacakmış... Görür müsün ölümü!” dizeleriyle fesle dalga geçmesi, bugün bile başında fesle gezen Cumhuriyet düşmanı Kadir Mısıroğlu’nu rahatsız etmiştir!

133 Safahat, s. 287.

Örneğin, Osmanlı medreselerini doğrudan ve dolaylı olarak şöyle eleştirmiştir:

*“Hadi göster bakayım şimdi de İbnü’r-Rüşd’ü?
İbn Sînâ niye yok? Nerede Gazâlî görelim?
Hani Seyyid gibi, Râzî gibi üç beş âlim?”*

“Sayısız medrese var gerçi Buhârâ’da bugün...

*Okunandan ne haber? On para etmez fenler,
Ne bu dünyâda soran var, ne de ukbâda geçer!”*

Medreselerdeki “ezber”, “tekrar” ve “taklide” dayanan geri kalmış eğitim anlayışını eleştiren Âkif, Osmanlı’nın son zamanlarında açılan mekteplerin de yeterince “çağdaş” olmadıklarını örneklerle anlatmıştır:

*“Bir alay mekteb-i âlî denilen yerler var;
Sorunuz bunlara millet ne verir? Milyonlar.*

*Şu ne? Mülkiyye. Bu? Tıbbiyye. Bu? Bahriyye. O ne?
O mu? Baytar. Bu? Zirâ’at. Şu? Mühendishâne.*

*Çok güzel, hiçbirini hakkında sözüm yok; yalnız,
Ne yetiştirdi ki şunlar acaba? Anlatınız.*

*İşimiz düştü mü tersâneye, yâhud denize,
Mutlaka âdetimizdir, koşarız İngiliz’e,*

(...)

*Hani tezgâhlarımız nerde? Sanâyi nerde?
Ya Brüksel’de, ya Berlin’de, ya Mançester’de!”¹³⁴*

134 Safahat, s. 394, 395.

Böylece Âkif Osmanlı'da “medrese” ve “mektep” ikiliğinin iki farklı nesil yetiştirdiği şeklindeki ezberi de bir anlamda sorgulamıştır. Ona göre aslına bakılacak olursa Osmanlı'nın son zamanlarında kısmen modern bir anlayışla açılan mekteplerin de medreselerden pek bir farkı yoktur! Şöyle demiştir: “*Mektebin açsa eğer, medresen ondan daha aç!*” / “*Bu da muhtâc, o da yıllarca mugaddî yemeğe*” / “*Niye boynun bu kadar eğri’ demişler deveye*”, / “*A kuzum hangi yerim doğru’ demiş.*”¹³⁵ Sonuçta ne eski usul medreseler ne de yeni usul mektepler bilgi ve bilim üretememektedir. Âkif de haklı olarak, “*Hani tezgâhlarınız nerde?*” diye sorup “*Ya Briksel’de, ya Berlin’de, ya Mançester’de!*” diye yanıtlamıştır.

“*Dayak ‘Âmentü’ye girdiyse, benim karnum tok,*” diyen Âkif, dayaklı, falakalı geleneksel Osmanlı eğitim sistemini eleştirip, cehaleti yenecek düzeyde, gerçek anlamda medeni bir eğitim sisteminden söz etmiştir. Âkif’in sözünü ettiği o medeni eğitim Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra, 1924’teki Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla hayata geçirilecektir. Ancak nedendir bilinmez! Âkif, Cumhuriyet’in eğitim devrimiyle hiç ilgilenmeyecektir!

Âkif’in Tarih Görüşü

“*Ders Alınsa Etmezdi Tekrar*”

“*Mazimiz: ‘Dehşet Verici Deve Dikenliği’*”

Âkif tarih denilince –19. yüzyılın sonuna kadar neredeyse bütün Osmanlı aydınları gibi– önce uygarlık tarihini veya Türk tarihini değil, önce İslam tarihini anlamıştır. Ki o Âkif, uygarlık tarihinin kurucu medeniyetlerinden biri durumundaki –o tarihlerde daha yeni keşfedilen– eski Mısır uygarlığının kalıntılarını da bizzat görmüştür.

Eski Mısır’ın İzinde

“*Firavun’la Yüz Yüze*”

Âkif önce 1914 yılında, sonra 1923 yılında Abbas Halim Paşa’nın davetlisi olarak Mısır’a gittiğinde, Kahire’nin 600 km

135 age., s. 419.

kadar kuzeyinde Nil'in doğu sahilindeki El-Uksur (Lüksor) ve Karnak tapınaklarını gezmiş, eski Mısır kalıntılarını; piramitleri, heykelleri ve mumyaları görmüştür.

*Mehmed Âkif, Abbas Halim Paşa ile birlikte Mısır'da
piramitlerin ve Sfenks'in önünde...*

Âkif 1914'teki ilk Mısır ziyaretinde Lüksor Tapınağı'nı gördükten sonra "*El-Uksur*" adlı şiirini kaleme almıştır.

Âkif bu şiirinde Nil Nehri'ni, civardaki insanları, çölü ve Lüksor'da gördüğü tarihi eserleri, kalıntıları, piramitleri, heykelleri anlatmıştır.

Âkif'in anlatımından, daha yeni yeni keşfedilmekte olan eski Mısır tarihi hakkında pek de fazla bir bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen yanlarındaki rehberden veya Mısır'a gittiğinde dinlediklerinden, okuduklarından edindiğı yüzeysel bilgilere sahiptir.

Âkif şiirinde Mısır'da gördüğü heykellerden, mabetlerden şöyle söz etmiştir:

*"Evet, mezârı o heykellerin uzaktı bana;
Şu var ki mün'atıf oldukça gözlerim o yana,*

*Gülümsüyor diyorum onların da çehreleri.
Gülümsüyor koca bir ma'bedin uzakta yeri.
Gülümsüyor sağa baktıkça karşıdan 'Karnak'.
Gülümsüyor o sütunlar ki Nil'e müstağrak.”¹³⁶*

5000 yıllık uygarlığı saklayan o sıcak kumların üzerinde Nil esintisinin sıcak rüzgârıyla bunalan Âkif, tüm meraklı, araştıran, soran, sorgulayan akılların yaptığı gibi eski Mısır uygarlığının ihtişamıyla; tarihiyle, sanatıyla, mimarisiyle, gizemleriyle ilgilenmek yerine bu “ihtişamı”, “*zavallı hırs-ı beşer*” olarak adlandırmıştır. Âkif herkesi büyüleyen piramitlerden, heykellerden de fazla etkilenmemiş gibidir! Piramitlerin, heykellerin büyüklüğü, nasıl yapıldığı, nasıl bu kadar uzun süre ayakta kalabildiği ve barındırdığı gizemler de Âkif'i pek ilgilendirmemiştir! Ona göre piramitler, “*Kayadan dikilmiş mezar*”dır. Heykeller de “*Vahşetle istikrar verilmiş korkuluk*”lardır.¹³⁷ Âkif insanoğlunun, daha doğrusu firavunların binlerce yıl önce bu derece “muhteşem eserler” yaptırmış olmasına gizliden gizliye kızmış gibidir! Bu muhteşem eserlerin binlerce yıl içinde –doğal olarak– zarar görmüş olmasına da sevinmiş gibidir! “*El-Uksur*”daki şu dizleri o derin kızgınlığın ve büyük sevincin dışı vurumudur sanki:

*“Sabahleyin dolaşıp gördüğüm o heykeller;
Ki sermediyyete çılgın zavallı hırs-ı beşer,
(...)
Fakat zaman denilen dest-i kibriyâ-yı mehîb,
Bu kahramanları etmiş ki öyle bir te'dîb;
Ne enf-i nahveti kalmış kırılmadık, ne kolu!
Civâr-ı ibret-i enkâz-ı lâşesiyle dolu.
Ne çehrelerde mehâbet, ne cebhelerde gurûr.”¹³⁸*

136 age., s. 325.

137 age., s. 324.

138 age., s. 325.

Âkif 1923 yılında Mısır'a gittiğinde de Karnak Tapınağı'nı ziyaret etmiştir. Hilvan'da kaleme aldığı "*Fir'avun ile Yüz Yüze*" adlı şiiri bu ziyaretinin bir ürünüdür.

Karnak, Luksor'un 2,5 km kadar kuzeyindedir. Bu tapınağa her firavun kendine özgü yeni yapılar eklemek istediğinden, Karnak gittikçe büyüyüp çok görkemli bir tapınak halini almış, ancak bir türlü bitmemiştir. Karnak'ın yapımı 2000 yıldan fazla sürmüştür. Eski Mısır tarihi hakkındaki en önemli bilgi kaynaklarından biridir.

Gelin Karnak Tapınağı'nı Âkif'in gözünden görelim:

"O belki, yetmiş asırlık, mehîb Karnak'lar;

Alınların biriken kanlı, terli hüsrânı:

Şu Teb harâbesinin dalga dalga umrânı;

(...)

Ki hây u hây-i medîdiyle inlemişti civâr...

Bugün, sütunların küskün ihtişamıyla,

Ne ser-nigûn oluvermiş, aman bakın Nîl'e!"

(...)

"Göründü işte sütunlar; kırık dökük, yer yer,

Göründü yerlere bî-tâb düşmüş âbideler;

Göründü kaç sıra ma'bed ki kaplamış yurdu;

Göründü birçoğunun pâre pâre ma'bûdu!

Sağında nâ-mütenâhî yıkıntı dalgaları;

Solunda hangi harîminse tek kalan duvarı;

Önünde, gövdesi kırk elli parça, heykeller;

İlerde burnu kopuk başlar, arkasız beller.

(...)

Harâb emellerin enkâzı savrulur şurada;

Yıkık sarayları çiğner geçer nigâh arada...

Hülâsa, bir, ebedî kevnî yok, zemîn-i fesâd,

*İçinde haşre kadar haşrolur durur ecsâd."*¹³⁹

Görüldüğü gibi Âkif heykelleriyle, sütunlarıyla, yıkıntılarıyla, enkazlarıyla Karnak Tapınağı'nı, Teb harabelerini bir romancı gibi, hatta –hiç abartısız– bir film karesi gibi tasvir etmiştir.

Âkif'in ifadesiyle aralıksız “yıkıntı dalgaları”, “tek kalan duvar”, “gövdesi kırk elli parça heykeller”, “burnu kopuk başlar, arkasız beller”, “yıkık saraylar” harap emellerin savrulan enkazıdır. Âkif bir zamanların görkemli heykellerini, sütunlarını ve abidelerini yıkılmış biçimde, enkaz halinde gördükçe yine içten içe sevinmiş gibidir!

Bu arada Âkif'in “belki 70 asırlık” dediği Karnak, 170 asırlıktan daha eskidir.

Karnak Tapınağı'nın ilk avlusu, David Roberts, 1838

Âkif romansı tasvirlerle süslediği dizelerinde Karnak'ta kazı yapan arkeologlara ve mezar soyguncularına da yer vermiştir:

*“Delik deşik kayalıklar, delik deşik sağ sol:
Mezar araştırıyor her tarafta bir sürü kol.
Sürüklenir sıralanmış paçavra enkâzı,
Zuhûr eder diye, altında mumyalar ba'zı;
Didiklenir, elenir, kül, kemik, bütün kümeler...
Nedir bu acz-i beşer karşısında hırs-ı beşer?”¹⁴⁰*

Âkif daha sonra “*Ne ihtişâm-ı İlâhî! Ne saltanat! Ne celâl!*” dizesiyle firavun İkinci Amenofis'ten söz etmeye başlamıştır:

*“Bu kıpkızıl kayanın bağı kaç yerinden oyuk!
Sırayla birkaç isim var... Tesâdüfen okuduk:
'İkinci Amnofis' a'lâ! Hemen girip görelim...
(...)
Direkli bir yere çıkmaktayız, bakın, şimdi.
Harîm-i hâsına geldik, demek ki, Fir'avn'ın;
Gürültü etmeyelim, bî-huzûr olur, amanın!”*

Âkif, “*Gürültü etmeyelim, huzursuz olur, amanın!*” diye dalga geçtiği İkinci Amenofis'in mezar odasını şöyle görmüştür:

*“Fakat, bu sahne dağın sînesinde, pek müdhîş;
Açık semâ gibi yıldızlı, mâvi bir meneviş,
Parıldayıp duruyor, kaplamış bütün sakfı,
Duvarların görünen sağlı, sollu, her tarafı,
(...)
Ecinni ordusu şeklinde bin hurâfe dolu.
(...)
Peki, o nerde? Diyorduk, hemen zuhûr etti,
Benekli kırmızı benziyle parlayan lâhdi.
Açıktı üstü, kapak, şimdi, bir kalın camdı;*

140 age., s. 482.

*Başında düğme de varmış ki, asrın evlâdı,
Koşup bükünce, ziyâ huzme huzme fişkıracak.
Göründü, kalkamaz olmuş, zavallı bir hortlak!”¹⁴¹*

Ve işte Kur'an şairi Âkif, artık firavunla yüz yüzedir!

*“Adâletin ne şehâmetli bir tecellîsi,
Şu, leş görür gibi görmek ikinci Amnofîs'i!
Bu Fir'avun ki, civârından ürküyordu beşer;
Bu Fir'avun ki, saraylar, sütunlar, âbideler,
Bütün hayâtını ezberletirdi âfâka;
Bu Fir'avun ki, eğilmişse boynu bir hakka,
O sâde kendi bekâsıydı, kendi nefsiydi;
(...)*

*Dumanlı beynini sardıkça, artık efrâda,
Muhâl olurdu huzûr ihtimâli dünyâda;
Bu Fir'avun ki, cehennemdi yerde kâbüsu.
(...)*

*Bu Fir'avun ki, beşer, korkudan büküp belini,
Huşû' içinde tavâf eylemişti heykelini;
Bu Fir'avun, bu görünmez kazâ, bu saklı belâ,
Ki bir zaman tapılıp dendi: 'Rabbune'l-a'lâ!
Ne intikâm-ı İlâhî, ne sermedî hüsrân!
Gelen, geçenlere ibret, yatar sefil üryan!
Soyulmadık eti kalmış, bilinmiyor kefeni;
Açıktâ, mumyası hâlâ dağılmayan bedeni.
Bu çehre miydi ki titredi karşısında zemîn?
(...)*

*Hayır, bu, çehre değil şimdi, bir sicill-i azâb;
Bütün hutûtu perîşan, bütün meâli harâb,
Birer siyâh uçurum, gürleyen, çakan gözler;
O yıldırımların artık yerinde yeller eser!
Ölüm derinleşedursun çökük şakaklarda,*

Düğümlü bir acı hüsrân henüz dudaklarda,
Nedir düşündüğü, bilmem, o seyrelen sakalın;
Bir ıztırâb-ı mehîbin zebûnu lâkin alın.
Yanık kütüklere dönmüş, karm, kasık, el, ayak;
Yakında küllenerek hepsi târumâr olacak.

Şu gördüğüm mü nihayet, bu leş mi âkîbetin?
Bunun mu uğruna milyonla rûhu inlettin?
(...)

Evet sen eyleyemezdin sütun sütun feveran,
Boşanmasaydı o ter bîgünâh alınlardan.
Zehirli ot gibi fışkırdı heykelin, yer yer,
Sulandı çünkü şu vâdî, beşer kanıyla, beşer!
Zemîne sığmadı bir türlü, korkarım, cesedin;
Yazık ki murdarı toprak bulup da örtemedin!
Değer mi dağları tırnakla, dişle oydurarak,
İçine bir leş için muhteşem saray kurmak?
Nedir bu kokmuşâ dünyâda olmadık tekrîm?
Niçin nasîbi değil rûhunun, bu nâz ü naîm?
Merâmın ölmeyebilmekse, ölmek mümkün.
(...)

Ölüm saçarken o şimşekli gözler âfâka,
Eğildi baktı mı toprakta can veren halka?
(...)

Geçen hayât-ı sefilin –ki hep çamur, hep kan!–
(...)

Yumuldu gitti gözüün, kirpiğin yaşarmayarak!
Sığındı mumyaya ciyfen, yegâne şâheserin;
Fakat, sığındı mı gufrâna rûh-i derbederin?
(...)

Gözümde canlanıyor, şimdi devr-i muhteşemin;
Nasıl hayâleti kumlardan uğradırsa, demin.
(...)

Ne âşîyanları ezmişti, kim bilir, şu kaya?
Dokunsam ağlayacak, söylemez ki kaç kanı var,

*Uzandığın çukurun, karşıdan bakan şu duvar.
Ne yüzle söyleyebilsin: Şerîk-i hüsrânı!*

*Bileydim, ey koca Mısır'ın ilâh-ı üryânı!
Mezâra, heykele âid bütün bu velveleler,
Bekân için mi hakikat? Merâmın oysa, heder;
Evet, bütün beşerin hakkıdır bekâ emeli;
Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten istemeli!”¹⁴²*

Âkif, İkinci Amenofis'in mumyasından “*Şu, leş görür gibi görmek ikinci Amnofis'i!*”, “*Şu gördüğüm mü nihayet, bu leş mi akıbetin?*” ve “*İçine bir leş için muhteşem saray kurmak?*” dizeleriyle tam üç yerde “leş” diye söz etmiştir.¹⁴³

Âkif kendi ifadeleriyle, insanların “...*korkudan büküp belini*”, “*Huşû içinde*” heykelini tavaf ettiği, bir zamanlar “*Rabbune'l-a'lâ!*” diye tapınılan firavunun mumyasını gördüğünde “*leş görür gibi*” olmuştur. Ona göre bu “*Adâletin ne şehâmetli bir tecellîsi*” dir.

Âkif'in zihninde İkinci Amenofis'in izdüşümü Allah'a meydan okuyup kendini Allah'ın yerine koyan firavundur. “*Gelen, geçenlere ibret, yatar sefil üryan!*” diye tasvir ettiği İkinci Amenofis onun için “*şirk*”in cisimleşmiş halinden başka bir şey değildir!

Âkif, “ölümsüz” olabilmek için insanları “ölümüne” çalıştıran İkinci Amenofis'in muhteşem saraylar, sütunlar, heykeller yaptırmış olmasını “*Değer mi dağları tırnakla, dişle oydurarak,*”/ “*İçine bir leş için muhteşem saray kurmak?*”/ “*Nedir bu kokmuşa dünyada olmadık tekrîm?*” dizeleriyle eleştirmiştir.

Âkif, Luksor ve Karnak'ta gördüğü kral mezarlarını, devasa sütunları, görkemli heykelleri insanlık tarihinin en önemli uygarlık birikimlerinden biri olarak değil de “*Koca Mısır'ın ilâh-ı üryânı!*” diye adlandırdığı İkinci Amenofis'in “*Mezara, heykele ait (...) velveleler*”i olarak değerlendirmiştir.

Kur'an şairi Âkif'in eski Mısır'ın en önemli firavunlarından İkinci Amenofis'e tamamen dinsel pencereden bakması aslında son derece normaldir.

142 age., s. 485-487.

143 Leş: “çürümüş hayvan cesedi.”

Nitekim Kur'an'da firavunla ilgili 143 ayet vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

“Yemin olsun ki biz Firavun hanedanını yakalayıp ürün eksikliğiyle senelerce sıktık ki, düşünüp öğüt alabilsinler.” (A'raf, 130)

“Tıpkı Firavun hanedanı ve onlardan öncekilerin tavırları gibi Rablerinin ayetlerini yalanlamışlardı. Biz de onları günahları yüzünden mahvettik. Firavun hanedanını da boğmuştuk. Bunların tümü zulme sapanlardı.” (Enfal, 54)

“Firavun dedi: Ey seçkinler topluluğu! Ben sizin için benden başka bir tanrı tanımıyorum. Ey Hâmân! Benim için çamurun üzerinde ocağı yakıp bana bir kule yap ki Musa'nın tanrısına ulaşayım. Aslında ben onun yalancılardan olduğunu sanıyorum.” (Kasas, 38)

“Firavun dedi ki: ‘Ey, Hâmân! Sebeplere ulaşabilmem için bana yüksek bir kule yap.’” (Mümin, 36)

“Bunun üzerine Allah, onu sonraya ve önceye ibret olmak üzere bir ceza ile çarptı.” (Naziât, 25)¹⁴⁴

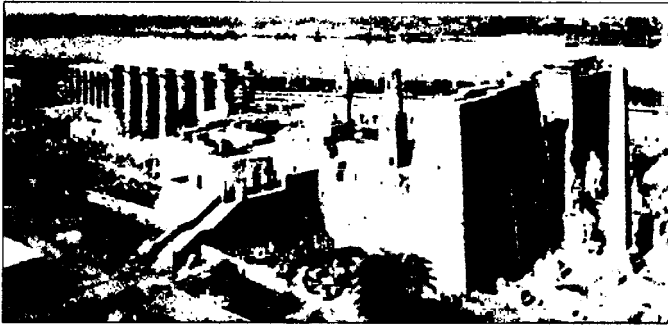
Kısacası Kur'an'a göre Allah'a isyan edip azan, kendisini tanrı olarak gören ve sonuçta Allah'ın gazabına uğrayıp boğulan, çarpılan, lanetlenen biridir firavun...

İşte Âkif, İkinci Amenofis'le yüz yüze geldiğinde tamamen Kur'an'daki bu firavun anlatılarının etkisi altındadır. O, İkinci Amenofis'in tarihsel anlamda gerçekten kim olduğuyla, nasıl yaşadığıyla, neler yaptığıyla, nasıl öldüğüyle pek ilgili değildir.

Kur'an'da Enfal Suresi 54. ayette “*Firavun hanedanını (...) günahları yüzünden mahvettik. Firavun hanedanını da boğmuştuk*” diye anlatılan firavunla yüz yüze gelen Âkif'in İkinci Amenofis'i “leş görür gibi görmesi”ni yadırgamamak gerekir. Kur'an şairi Âkif, Kur'an'ın lanetlediği firavuna övgüler dizecek değildir ya! Çünkü olaylara, olgulara, düşüncelere ve kişilere bakışımızı zihinsel kodlarımız, genetik hafızamız ve kültürel birikimimiz şekillendirir. Âkif'in zihinsel kodları, genetik hafızası ve kültürel birikiminde İkinci Amenofis'in mumyası sadece bir “leş”tir!¹⁴⁵

144 Kur'an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri), haz. Yaşar Nuri Öztürk, İstanbul, 1997.

145 İslamcı yazar Mehmet Şevket Eygi, “İkinci Amenofis'in Mumyalı Leşi” başlıklı bir köşe yazısında Mehmed Âkif'in “Adâletin ne şehâmetli bir tecellisi” / “Şu leş

Luksor Tapınağı

Âkif'in, firavun İkinci Amenofis'in eski Mısırı'nda gözü yoktur! Piramitler, mumyalar, heykeller, sütunlar, mezarlar, saraylar ne kadar gösterişli olursa olsunlar, sonunda bu "leş" için yapılmış "*saraylar*"dır, "*velveleler*"dir! Bunlara insanlığın ortak mirası, birer uygarlık eseri olarak bakmaz, bakamaz Âkif! Bu eserlerin gün ışığına çıkarılıp korunması ve insanların gelip bu uygarlık eserlerini görmesi gerektiğini de düşünmez, düşünemez! Tam tersine heykellerin, tapınakların, sütunların yıkılmış olmasına sevinir içten içe... O devasa piramitlerin binlerce yıl sonra hâlâ semaya değercesine yükseliyor olmasına bozulur!

görür gibi görmek İkinci Amenofis'i..." dizelerine gönderme yapmıştır. Mehmet Şevket Eygi, "İkinci Amenofis'in Mumyalı Leşi", Milli Gazete, 6 Ekim 2012.

Gerçek şu ki, sadece dinsel bakış, Âkif'in eski Mısır'ın uygarlık değerini, tarihsel önemini anlamasını engellemiştir.

Buna karşın 1798'de Mısır'a giden Fransız General Napolyon'un ve Batılı aydınların Mısır piramitlerine bakışı işe çok daha farklıdır. Örneğin Napolyon, Mısır seferine giderken eski Mısır eserlerini gün ışığına çıkarmak, eski eserler üzerinde incelemeler yapmak üzere yanında biliminsanlarından oluşan bir araştırma ekibi de götürmüştür. Napolyon ve Batılı aydınlar, eski Mısır eserlerinin bir uygarlık mirası olduğunun bilinciyle hareket etmişler; bu eserleri inceleyerek eski Mısır tarihini ortaya çıkarmak istemişlerdir.

Mısır'daki yıkık heykeller, sütunlar, harabeye dönmüş tapınaklar Âkif'i sevindirirken, Batılı aydınları üzmüştür. İşte bu basit fark, aslında Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki derin uçurumu barındırır içinde...

İşte bu derin uçurum nedeniyle ki, örneğin Mısır'ın en önemli uygarlık değerlerinden biri olan Sfenks'in tarihi değeriyle ilgilenmek yerine, Sfenks'in tam tepesine bir Türk bayrağı dikmiştik bir zamanlar!

Mısır piramitlerinin ve Sfenks'in önünde Arap aşiretlerini gösteren Sultan Reşad posta pulu¹⁴⁶

146 Pulun üzerinde şöyle yazıyor: “Mısır’da Ehramda Ebulhul Üzerine rekz edilen hilafet sancağına karşı evladı Arabın tezarru ve niyazı. Ya Rab işbu mukaddes sancağı hilafeti tabekıyamet payidar eyle.”

İslam ve Osmanlı Tarihine Eleştirel Bakış

Âkif'in, "Ey koca Şark, ey ebedi meskenet!" derken kastettiği o "koca şark"ın o "ebedi meskenet"in en büyük parçalarından biri de Müslüman Osmanlı'dır. Âkif'e göre Osmanlı da zamanla "miskinlik yuvası" haline gelmiştir. Bu öyle son üç beş yılda meydana gelmiş bir durum da değildir; yüzlerce yıllık yanlış tevekkül-sabır anlayışı ve bunun yarattığı yüzlerce yıllık tembellik, geri kalmışlık, miskinlik durumu söz konusudur.

Âkif'in "düne" bakışı ile "dine" bakışı arasında ilginç bir benzerlik vardır. Âkif nasıl ki İslamın ilk dönemlerini "altın çağ" olarak görme eğiliminde ise, Osmanlı'nın klasik dönemlerini de "altın çağ" görme eğilimindedir. "Mahalle Kahvesi" adlı şiirinde "Kış uykusunda mı geçmişti ömrü ecdâdın?" / "Damarlarında kan yerine yığitlik yüzen 'şanlı evlat', 'üstün kavim'dir ecdat" / "Fakat biz onlara âid ne varsa elde, yazık" / "Birer birer yıkarak kahvehâneler yaptık!" demiştir.¹⁴⁷ Ona göre 16. yüzyıldan sonra başlayan bozulmanın sonunda "Yurdu baştanbaşa vîrâneye dönmüş(tür) Türk'ün" / "Dünkü şen, şâtir ocaklar yatıyor yerde bugün" / "Milletin hâlini gör, sonra da mâzîyi düşün."¹⁴⁸

Âkif İslamın ilk dönemlerine duyduğu özlemi Osmanlı'nın klasik çağlarına da duymuştur.

Şu dizeleriyle yansıtmıştır bu özlemini.

"Nerde Ertuğrul'u koynunda büyütmüş obalar?
Hani Osman gibi, Orhan gibi gürbüz babalar?
Hani bir şanlı Süleyman Paşa? Bir kanlı Selîm?
Ah, bir Yıldırım olsun göremezsın, ne elîm!
(...)
Hani târîhi soruldukça, mefâhir söyler,
Kahramanlar yetişen toprağı zengin köyler?
Hani orman gibi âfâkı deşen mızraklar?
Hani atlar gibi sahrâyı eşen kısraklar?
Hani ay parçası kızlar ki, koşar oynardı?

147 Safahat, s. 142.

148 age., s. 381, 385.

*Hani dağ parçası milyonla bahâdır vardı?
Bugün artık biri yok... Hepsi masal, hepsi yalan!
Bir onulmaz yaradır, varsa yüreklerde kalan.”¹⁴⁹*

Âkif’e göre evet, son birkaç yüzyılda İslam dünyasının, Müslümanların durumu içler acısıdır. Ancak buna bakıp da umutsuzluğa kapılmak da yersizdir. Nasıl olsa kökler derindedir, sağlamdır:

*“En derin köklere yaslanmada; hem sonra onun,
Bir mübârek suyu var, hiç kurumaz; Dîn-i mübîn.
(...)
İki üç balta ayırmaz bizi mâzîmizden.
Ağacın kökleri mâdemki derindir cidden,
Dalı kopmuş, ne olur? Gövdesi gitmiş, ne zarar?”¹⁵⁰*

Daha önce de anlattığım gibi Âkif, 1908’de yayımladığı mısralarında “mazi” diye adlandırdığı İslam’ın ve Osmanlı’nın son birkaç yüzyıllık yakın geçmişi “çöl ve mugaylanzâr-ı dehşetnâk” (dehşet verici deve dikenliği) ifadeleriyle eleştirmiştir. Âkif, Müslümanların, Osmanlıların ilerleyebilmeleri için öncelikle bu “çöl”, bu “dehşet verici deve dikenliği” ile yüzleşmeleri gerektiğini düşünmüş ve şiirlerinde, yazılarında bu yüzleşmeyi gerçekleştirmeye çalışmıştır.

*“Kârvân akvâm; çöl mâzî; atâlet sedd-i râh.
Durma, mâzî bir mugaylanzâr-ı dehşetnâktir;
Git ki, âtî korkusuzdur, hem ne kudsî hâktir!”¹⁵¹*

Bu şiirinde “mazi”yi, geçmişi “çöl ve dehşet verici deve dikenliği” diye adlandıran Âkif, başka bir şiirinde ise “Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem” / “Gelenin keyfi için geçmişe

149 age., s. 381.

150 age., s. 448.

151 age., s. 61.

kalkıp sövemem”/ “*Biri ecdâdıma saldırdı mı, hattâ boğarım*” / “*Boğamazsın ki!*” / “*Hiç olmazsa yanımdan koğarım*” demiştir. Siyasal İslamcıların, Yeni Osmanlıcılarının çok sevdiği bu dizelerinde Âkif, çok açıkça görüldüğü gibi, “*geçmişe sövemem*”, “*ecdâdıma saldırılmasına izin vermem*” diyor, “*geçmiş eleştiremem*”, “*ecdâdımın hatalarını görmem*” demiyor. Bir şiirinde de “*Mazisi yıkık milletin âtîsi olur mu?*” diye soran Âkif’in derdi tabii ki maziye/geçmiş/tarihi yıkmak, yok saymak değildir; onun derdi “mazi”nin hastalıklarını görüp “âtî”nin, geleceğin sağlıklı kurulmasını sağlamaktır!

Ancak Âkif, geçmişe takılıp kalan veya geçmiş bütünü olumsuzluklarına karşın sürekli yücelten romantik bir tarih görüşüne de sahip değildir. Türk-İslam tarihine bakışı büyük oranda eleştirel ve sorgulayıcıdır.

Âkif övünmek, hamasi düşler görmek için değil, geçmişten dersler çıkartmak için tarih öğrenmek gerektiğini düşünmektedir.

Ona göre toplumsal hastalıkları görüp tedavi etmek için tarihe başvurulmalıdır. Şöyle demiştir: “*Bizim fıtratımız, bizim bünye-i kavmiyetimiz, bizim mazi-i maişetimiz bilinmedikçe, ne hastalığımızın mahiyeti anlaşılabilir ne de makul bir usul-i müdevvat ittihazı kabil olur.*”¹⁵²

“*Dünkü ilmin bile bigânesiyiz, cahiliyiz,*”¹⁵³ diyen Âkif, –daha önce anlattığım gibi– Osmanlı’nın medreselerini, tekkelelerini, tarikatlarını, türbelerini, Divan edebiyatını, Osmanlıcasını, Batı karşısında geri kalmasını, yanlış İslam anlayışını hiç çekinmeden eleştirmiştir.

Âkif, Osmanlı tarihinden ders alınmamasını “*ağlanacak felaket*” olarak adlandırmıştır:

“*Yakın zamanlara kadar dünyanın üç büyük kıtasına hâkim olan altı yüz otuz senelik koca bir saltanat evvela Afrika’dan, sonra Avrupa’dan çekilmiş, bugün Asya’da bile büyük, hem pek büyük fedakârlıklarla yaşayabilecek kadar küçülmüş iken, bizim*

152 Kara, agm., s. 272.

153 Safahat, s. 448.

*hâlâ uyumamız, hâlâ ibret gözünü açmak taraflarına yanaşmayı-
şımız ne ağlanacak felakettir.*"¹⁵⁴

Yine Âkif'in dediği gibi, "'Târîh'i 'tekerrür' diye ta'rîf edi-
yorlar" / "Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?"¹⁵⁵

II. Abdülhamid Eleştirileri

"İblis'in Ruhuna Rahmetler Okutan Mel'un"

"Gölgesinden Korkup Bağırın Bir Ödle"

"Yıldız'daki Baykuş"

Âkif'in İslamcıların ezberini, hatta asabını bozan özellikle-
rinden biri de ağır II. Abdülhamid eleştirileridir.

"*Safahat*"taki şiirlerinin tamamını II. Meşrutiyet'ten sonra,
"*Gölgeler*"in dışındaki kitaplarında yer alan şiirlerin çoğunu ise,
Cumhuriyet'ten önce yazan Âkif, tartışmasız bir Meşrutiyet dö-
nemi şairidir. Nitekim Âkif'in başyazarı olduğu *Sıratı müstakim*
dergisi de yayın hayatına meşrutiyetin ilanından hemen sonra
başlamıştır.¹⁵⁶

Âkif Meşrutiyet yıllarında sadece edebiyatla, şiirle değil, si-
yasetle de yakından ilgilenmiştir. 24 Temmuz 1908'de II. Meş-
rutiyet ilan edildiği sırada İstanbul'da Umur-ı Baytariye Dairesi
müdür muavini olan Âkif, meşrutiyetin ilanına çok sevinmiştir.
Mithat Cemal'le birlikte yazdığı "*Acem Şahı*"nda çok ateşli bir
Meşrutiyet taraftarıdır. Nitekim o günlerde meşrutiyetin ilan
edilmesini sağlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmıştır. İt-
tihat ve Terakki'nin Hey'et-i İlmiyye üyesi olarak cemiyetin Şeh-
zadebaşı Kulübü'nde bazı Arapça eserler okutup Arap edebiyatı
ve tercüme usulü dersleri vermiştir.¹⁵⁷

Âkif bir dönem sadece İttihat ve Terakki'ye üye olmakla kal-
mamış Teşkilat-ı Mahsusa'nın görevlendirmesiyle propaganda fa-
aliyetlerinde bulunmuştur. Ancak 1918'de yazdığı "*Hâlâ mı Bo-
ğuşmak?*" başlıklı şiirinde İttihat ve Terakki'yi şöyle eleştirmiştir:

¹⁵⁴ Kara, agm., s. 273.

¹⁵⁵ Safahat, s. 499.

¹⁵⁶ Fazıl Gökçek, "*Mehmed Âkif'in Şiirine Dair*", Mehmed Âkif Ersoy, s. 171.

¹⁵⁷ Düздаğ, agm., DİA, s. 433.

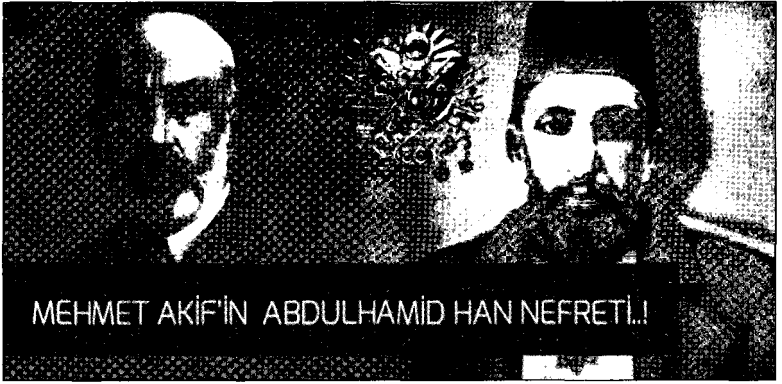
“Hürriyeti aldık!” dediler, gaybe inandık;
‘Eyyah, bu bâzîçede bizler yine yandık!’
Cem’iyyete bir fırka dedik, tefrika çıktı;
Sapasağlam iken milletin erkânını yıktı.
‘Tûran ili’ nâmıyle bir efsâne edindik;
‘Efsâne, fakat gâye!’ deyip az mı didindik?
Kaç yurda vedâ etmedik artık bu uğurda?
Elverdi gidenler, acıym eldeki yurda!”¹⁵⁸

Âkif 1912’de yayımladığı “Süleymâniye Kürsüsünde” adlı kitabının bir bölümünü doğrudan doğruya II. Meşrutiyet’in ilânına ayırmıştır. Burada Meşrutiyet’in getirdiği “hürriyet”in beklediği gibi ülkeyi kurtaramayacağını, çünkü yanlış anlaşıldığını, hatta pek anlaşılamadığını ifade etmiştir. Şöyle demiştir:

“Bir de İstanbul’a geldim ki: Bütün çarşı, pazar,
Nar’adan çalkalanıyor! Öyle ya... Hürriyyet var!
Galeyan geldi mi, mantık savuşurmuş... Doğru:
Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru,
Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının;
Kafalar tütsülü hülyâ ile, gözler kızgın.
Sanki zincirdekiler hep boşamp zincirden.”

Âkif, Meşrutiyet’in beklediği gerçek hürriyeti getirmediğini düşense de milleti, “zulüm ve istibdat devri” dediği II. Abdülhamid devrinden kurtardığı için yine de mutludur. “İstibdat”, “Hürriyet” ve “Âmin Alayı” başlıklı manzumelerinde hürriyetin/özgürlüğün önemine değinmiştir. II. Abdülhamid dönemini “istibdat dönemi” olarak adlandırıp çok ağır biçimde eleştirmiştir.

İstibdat/baskı döneminde canı yanan tüm Osmanlı aydınları, II. Abdülhamid’i eleştirmiştir. II. Abdülhamid’i eleştirmeyen Meşrutiyet aydını yok gibidir. Ancak Âkif’in II. Abdülhamid eleştirileri hakarete varan türden çok ağır eleştirilerdir.

Mehmed Âkif'in II. Abdülhamid'e yönelik ağır eleştirilerini İslamcılar, "Mehmed Âkif'in Abdülhamid Han Nefreti" olarak adlandırmıştır.

Âkif'in, II. Abdülhamid karşıtlığıyla kaleme aldığı yazıların ve şiirlerin sayısı bir hayli kabarıktır.

"İstibdad" adlı şiirinde II. Abdülhamid'i şöyle eleştirmiştir:

*"O birkaç hayme halkından cihangîrâne bir devlet
Çıkarmış, bir zaman dünyâyı lerzân eylemiş millet;
Zaman gelsin de görsün böyle dünyâlar kadar zillet,
Otuz üç yıl devâm etsin, başından gitmesin nekbet...
Bu bir ibrettir amma olmayaydık böyle biz ibret!*

Ne âlî kavm idik; hayfâ ki sen geldin sefîl ettin;

(...)

Rezîl olduk... Sen ey kâbûs-i hûnî, sen rezîl ettin!

*Hammiyet gamz eden bir pâk alın kimde gördünse,
'Bu bir cânî' dedin sürdün, ya mahkûm eyledin hapse,
(...)*

*Düşürdün milletin en kahraman evladını ye'se...
Ne mel'un sun ki rahmetler okuttun rûh-i İblîs'e!"¹⁵⁹*

Görüldüğü gibi Âkif, II. Abdülhamid'den “zillet”, “nekbet” (*musibet/felaket*), “kâbûs-i hûnî”, “rezil eden” ve “rûh-i İblîs'e rahmetler okutan mel'un” diye söz etmiştir.

Âkif “Safahat”ta II. Abdülhamid'e öylesine ağır suçlamalar yöneltmiş, II. Abdülhamid'i öylesine aşağılamıştır ki Cemil Meriç, “Akif, keşke Abdülhamid aleyhine yazdığı bu hicviyeyi ‘Safahat’ına almasaydı,” demiştir.¹⁶⁰

İşte “Safahat”ın altıncı kitabı “Âsım”daki o hicviye:

“Çoktan beridir vardı benim bir derdim:
Gideyim, zâlimi îkâz edeyim, isterdim.
O, bizim câmi uzaktır, gelemez, mâni ne?
Giderim ben diyerek vardım onun câmi'ine.
Kafes ardında hanımlar gibi saklıydı Hamid.
Koca Şevketli! Hakîkat bunu etmezdim ümid!
Belki kırk elli bin askerle sarılmış Yıldız;
O silâhşörler, o al fesli herifler sayısız.
Neye mâl olmada seyret, herifin bir namazı:
Sâde altmış bin adam kaldı namazsız en azı!
Hele tebzîri aşan masrafı, dersen sorma.
(...)

Dedim ki: ‘Bunca zamandır nedir bu gizlenmek?’
Biraz da meydana çıksan da hasbihâl etsek.
Adam mı, cin mi nedin? Yok ne bir gören, ne eden:
Ya çünkü saklanıyorsun bucak bucak bizden.
Değil mi saklanıyorsun, demek ki: Korkudasın;
Ya çünkü korkan adamlar, gerek ki saklansın.
Değil mi korkudasın, var kabâhatin mutlak!”¹⁶¹

Görüldüğü gibi Âkif “Safahat”ta II. Abdülhamid'den “zalim”, kafes ardında hanımlar gibi saklanan, kırk elli bin askerle korunan “korkak”, aşırı “müsrif”, “adam mı cin mi” bilinmeyen biri olarak söz etmiştir.

160 Cemil Meriç, *Kültürden İrfana*, İstanbul, 1986, s. 225.

161 *Safahat*, s. 417, 418.

Âkif “*Safahat*”ta başka bir yerde de II. Abdülhamid’e “*Ah o Yıldız’daki baykuş ölüvermezse eğer,*”¹⁶² diye seslenmiştir.

Âkif, “*Köse İmam*” adlı şiirinde II. Abdülhamid’e yönelik eleştirilerini sürdürmüştür:

*“Gölgesinden korkup bağırان bir ödlek,
Otuz üç yıl bizi korkuttu ‘şeriat’ diyerek.
Vahdetî muhlisiniz, elde asâ çıktı herif,
Bir alay zâbiti kestirdi. Sebep: ‘Şer’i Şerîf.”*¹⁶³

Âkif’e göre Abdülhamid, “*gölgesinden korkup bağırان bir ödlek*”tir. Otuz üç yıl boyunca milleti “*şeriat*” diyerek korkutmuş bir din istismarcısıdır.

Âkif’in “*Safahat*”ta “*Âsım*” kitabında yer alan aşağıdaki ifadeleriyle de II. Abdülhamid’i kastettiği yaygın bir görüştür:

*“Sen de bir tekmede buldun mu nihâyet, yerini,
(...)
Sana her gün sekiz on kere söverler mutlak.
Hani dillerde gezen nâmın, o hiçten şerefîn?
Ne de sağlammış, evet, anlasın aptal halefîn:
Ah efendim, o ne hayvan, o nasıl merkepti,
En hayır-hâhı idik, bizleri hattâ tepti.
(...)*

*Kimsiniz, söyleyiniz, Hazret-i Mûsâ mısınız?
Hele Fir’avn’ın elinden yakamız kurtuldu;
Hele mahvolmadan evvel sizi millet buldu.
Ah efendim, o herif yok mu, kızıl kâfirdi;
Çünkü bir şey tanımaz, her ne desen münkirdi.
Ne edep der, ne hayâ der, ne fâzilet, ne vakar;
Geyirir leş gibi, mu’tâdı değil istiğfar,
Aksırır sonra, fütûr etmeyerek burnumuza...*

162 age., s. 403.

163 age., s. 155.

Yutarız, çare ne, mümkün mü ilişmek domuza?”¹⁶⁴

Âkif sonra Âsım’a şöyle seslenir:

*“Bu rezâlet beni me’yûs ediyor âtîden,
Hâle baktıkça adam kahroluyor, elde değil.”*

Âkif’in II. Abdülhamid’e yönelik olarak kullandığı “kızıl kâfir”, “havyan”, “merkep”, “baykuş”, “firavun” gibi hakaretimiz ifadeler, II. Abdülhamid’i “Ulu Hakan” diye yücelten, hatta ona “evliya” gözüyle bakan İslamcı çevreleri derinden yaralamıştır.

Âkif’in gerçek bir II. Abdülhamid karşıtı olduğuna ilişkin başka kanıtlar da vardır. Örneğin Mithat Cemal Kuntay’ın “*Mehmed Âkif*” adlı kitabına göre Âkif, üç padişahın Reşad’a kızıyor, Hamid’den iğreniyor, Vahdettin’e hem kızıyor hem iğreniyordu... Yine Kuntay’ın anlattığına göre bir keresinde II. Abdülhamid’i gördüğünde iğrenmiş, midesi bulanmıştır!¹⁶⁵ Âkif, 31 Mart İsyanı’nın arkasında II. Abdülhamid’in parmağı olduğundan emindir. Nitekim Âkif, Ferid Vecdi’nin 31 Mart İsyanı’nı II. Abdülhamid’in tertiplelediğine ilişkin Mısır gazetelerinde çıkan yazılarını tercüme edip *Sıratımüstakim*’de yayımlamıştır.¹⁶⁶

Bu arada Âkif’in başyazarı olduğu *Sıratımüstakim* ve *Sebilürreşad* dergileri II. Abdülhamid karşıtlığıyla doludur. İsmail Kara’nın ifadesiyle, “*Fikir babalığını yaptığı 25 ciltlik Sıratımüstakim-Sebilürreşad koleksiyonu (1908–1925) başından sonuna kadar Abdülhamid ve istibdat aleyhtarı, meşrutî idare taraftarıdır. Hilafet ve saltanata tenkitçi bakarken, anayasa (Kanun- Esasi) ve meclis fikirlerini benimsiyor ve destekliyor...*”¹⁶⁷

Aslında Âkif’in II. Abdülhamid’e yönelttiği ağır eleştiriler, onun özelinde biraz da padişahlığa yöneltilmiş eleştirilerdir. Âsım’a şöyle seslenmiştir:

164 age., s. 423, 424.

165 Mithat Cemal Kuntay, Mehmed Âkif, İstanbul, 1939, s. 242, 243.

166 M. Ertuğrul Düzdağ, Mehmed Âkif Ersoy, İstanbul, 2004, s. 27.

167 Kara, agm., s. 276.

*“Adam mısın: Ebediyen cihanda hürsün, gez;
Yular takıp seni bir kimsecik sürükleyemez,
Adam değil misin oğlum: Gönüllüsün semere.”*¹⁶⁸

Mandal’dan söz ederken, “Tâcı yok, tahtı da yok, kendine mâlik sultan” / “Gâlibâ öldü ki hiç gördüğümüz yok?” diyen Âsım’a Âkif, “Ne güzel söyledin, oğlum, hoca sultandı evet” / “Yoktu dünyâda esîr olduğu hiçbir kuvvet” diye yanıt vermiştir.¹⁶⁹

Âkif, saltanata sıcak bakmadığı gibi halifelige de pek sıcak bakmamıştır. Örneğin halifeliğin kaldırılmasına yönelik bilinen herhangi bir eleştirisi yoktur. Gerçi –ileride görüleceği gibi– 1936 yılında Mısır’da ve Hatay’da bazı hilafetçilerle görüştüğüne yönelik istihbarat raporları olsa da bu görüşmelerinin içeriği tam olarak belli değildir. “Safahat”ta “halife” sözcüğü birkaç yerde, o da dört halifeden söz ederken geçer. Örneğin bir yerde Hz. Ömer’den söz ederken, “Halife, hazret-i Serdara: ‘Nerededir ordu?’” dizesiyle halifeye atıf yapmıştır.¹⁷⁰ Başka bir yerde de “Ömer halife iken başka çıkar mes’ûl?” demiştir.¹⁷¹ Gerçi Âkif de Atatürk gibi, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki konuşmalarında hilafeti, saltanatı “kurtarmaktan” bahsetmiştir, ancak bu söylem biçimi daha çok o dönemin koşullarıyla ilgili stratejik bir yaklaşım biçimidir. Gerçek şu ki siyasal İslamcılarımızın Osmanlı ve padişah seviciliği, daha doğrusu “ecdatperestliği” ile halife, hilafet düşkünlüğü Âkif’te yoktur. Âkif, İslam ve yönetim konusunda “adalet” ve “özgürlük” vurgusu yapmıştır. Ona göre yönetici her şeyden önce adil olmalıdır. Halkın özgürlüğünü kısıtlamamalıdır.

Ümmetçilik ile Milliyetçilik Arasında

Âkif’in en çok çarpıtılan özelliklerinden biri de ümmetçiliğidir. Evet, hiç tartışmasız ki Âkif, İslami duyarlılığa sahip, Kur’an’ı hayatının merkezine yerleştirmeye çalışan dünya Müslümanlarının

168 Safahat, s. 404.

169 age., s. 416.

170 age., s. 276.

171 age., s. 126.

birliğini, bütünlüğünü savunan dindar bir şairdir. Şiirlerinde ve yazılarında “Şark”, “Müslümanlar” diyerek aslında bütün bir İslam ümmetini kastetmiştir. Âkif genel anlamda kavmiyetçiliğe, ırkçılığa da karşıdır. Kavmiyetçiliğin, ırkçılığın yıkım getirdiğini düşünmektedir. Peki, ama Âkif Türklüğe, Türk milliyetçiliğine de karşı mıdır? Âkif’in Türklüğe ve Türk milliyetçiliğine de karşı olduğunu iddia edenlerin en güçlü delili Âkif’in aşağıdaki dizeleridir:

*“Hani milliyyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyyetine.
‘Arnavutluk’ ne demek? Var mı Şerîat’ta yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!
Arap’ın Türk’e; Lâz’ın Çerkes’e, yâhud Kürt’e;
Acemin Çinliye rûchânı mı varmış? Nerde?
Müslümanlıkta ‘anâsır’ mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti tel’în ediyor Peygamber.
En büyük düşmanıdır rûh-i Nebî tefrikanın;
Adı batsın onu İslâm’a sokan kaltabanın!
(...)
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak, aç gözünü!
Dinle peygamber-i Zîşân’ın İlâhî sözünü,
Türk Arapsız yaşayamaz. Kim ki ‘yaşar’ der, delidir!
Arap’ın Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.”*

Âkif bu şiirini 1913’te yayımlamıştır. 1912–1913 Balkan Savaşları ile Osmanlı’nın Hristiyan unsurlarının elden çıkması, geriye Müslümanların; daha doğrusu Türklerle Arapların kalması üzerine Âkif, Türklerle Arapları Müslümanlık ortak paydasında birleştirmek istemiştir. Uğur Mumcu’nun dediği gibi, “Mehmed Âkif bu dizeleri 1913 yılında yazmıştır. Bu dizeler, 1913 yılının umutsuz koşullarını yansıtmaktadır. İslamcı bir aydın, çözüm yolları arıyor. Bulduğu çözüm yolu Türk ile Arap’ın birleşmesi.”¹⁷²

172 Uğur Mumcu, “Akif’e Saygı”, Cumhuriyet, 1 Ocak 1987.

Aynı Âkif, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Almanya ittifakı günlerinde ise şu dizleri yazmıştır:

“Değil mi bir anasın sen? Değil mi Almansın?
O halde fikr ile vicdâna sâhip insansın,
O halde ‘Asyalıdır, ırkı başkadır’ diyerek,
Benât-ı cinsin olan ümmehâtı incitecek,
Yabancı tavrı yakışmaz senin fazîletine...
Gel iştirâk ediver şunun felâketine.
Ya paylaşıldı mı artar durur sürûr-i beşer;
Kederse aksine: ‘Ortakla eksilir’ derler,
Bilir misin ki senin Şark’a meyleden nazarm,
Birinci def’a doğan fecridir zavallıların?”

Balkan milletlerinin “milliyetçilik” etkisiyle Osmanlı’dan ayrıldıkları 1913 yılında kavmiyetçiliği, milliyetçiliği eleştiren ve “Türk Arapsız yaşayamaz!” diyen Âkif, çok değil sadece iki yıl sonra 1915 yılında bu sefer “Değil mi Almansın, O halde fikr ile vicdâna sahip insansın!” diyerek Almanları yardıma çağırmıştır!

Aynı Âkif 1920 yılında Kurtuluş Savaşı sırasında Kastamonu Nasrullah Camii’ndeki vaazında, “Bilirsiniz ki bizim Harb-i Umumi’ye girmemizden en çok istifade eden bir millet varsa o da Almanlardı. (...) Ortada bir vak’a var ki biz Almanlarla birlikte olarak harbe girdik. Yüz binlerce şehit verdik. Yüz binlerce hanüman söndü (...)” diyerek bu sefer de Almanları eleştirmiştir.

Âkif, I. Dünya Savaşı’nda Arapların da Türkleri terk ettiklerini gördüğünde ise Arabı bir kenara bırakıp sadece Türk’ten söz etmeye başlamıştır. Örneğin I. Dünya Savaşı yıllarında yazdığı “Asım”da şöyle demiştir:

“Yurdu baştanbaşa vîrâneye dönmüş Türk’ün.
(...)
Sitmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk’ün.
“Hocazâdem, ne sülûkmüş o meğer vay canına!
Diş bilermiş senelerden beri Türk’ün kanına.”

1913'te “*Hani milliyyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!*”/ “*Küfr olur, başka değil kavmini sürmek ileri!*” diyen Âkif, 1914–1922 yılları arasında Türklere yönelik emperyalist saldırıları görünce Türk milletinden, hatta Türk ırkından söz etmeye başlamıştır:

*“Değişik sanki o arslan gibi ırkın torunu!
Bense İslâm’ın o gürbüz, o civan unsurunu,
Kocamaz, derdim, asırlarca, sorulsaydı eğer!”*

“Sözü sağlam, özü sağlam, adam ol, ırkına çek.”

*“Kahraman ırkıma bir gül... Bu ne şiddet, bu celâl!
(...)
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl.”*

*“Türk eriyiz, silsilemiz kahraman...
Müslümanız Hakk’a tapan Müslüman.”*

Görülen o ki hayatın gerçekleri herkes gibi Âkif’i de bir hayli değiştirmiştir. Dolayısıyla Âkif’i özellikle şiirleriyle tanımaya çalışırken, şiirlerini ne zaman, hangi koşulların etkisi altında yazdığını çok iyi bilmek gerekir.

Âkif’in Hoşgörüsü Mademki Dinde Zorlama Yoktur

Âkif’in dikkat çekici özelliklerinden biri de hoşgörüsüdür. Son derece dindar olmasına karşın asla “bağnaz” ve “baskıcı” bir din anlayışına sahip değildir. “*Dinde zorlama yoktur*” ilkesini hayat felsefesi yapmış gibidir. Önce kendi aile bireylerine, sonra arkadaşlarına ve dostlarına karşı dinsel konularda hiçbir zaman baskı yapmamıştır. Örneğin, eşinin ve kızlarının başı açıktır. Bir mektubunda kızı Suad Hanım’a, “*Nasıl, oruç tutuyor musun, yoksa güzel güzel yiyip içiyor musun?*” diye sormuştur.¹⁷³ Oğullarından Emin’in, bazı sureleri bir türlü ezberleyememesi üzerine ona da bu

173 Turan Karataş, “*Mehmed Âkif’in Mektupları*”, Mehmed Âkif Ersoy, s. 458.

konuda herhangi bir baskı yapmamıştır. Âkif'in anlatımıyla: “*Ramazanın başından beri çalıştığı Tebbet Yeda suresini Kadir Gecesi dinletebildi, o da dört yanıyla! Sonra da bana, ‘Baba beni hafız mı etmek istiyorsun?’ demesin mi! ‘Oğlum, böyle bir şey aklımdan geçmedi. Zaten baksana, maazallah öyle bir tasavvurum olsa, bu gidişle ömr-i beşeriyet bile yetismeyecek’ dedim.*”¹⁷⁴

Âkif'in eşi İsmet
Hanım, oğlu Emin,
kızı Feride

Âkif'in kızları
Feride ve Suat

Âkif oğulları
Tahir ve Emin ile

Torunu Selma, kızı Suad, oğlu Tahir

Âkif'in özel mektuplarındaki bazı kavramları kullanış biçimi de onun katı, bağnaz bir din anlayışına sahip olmadığının işa-

174 agm., s. 456.

reti gibidir. Örneğin “mektup”, “çarşaf” ve “başörtüsü” benzetmesi yaparken çok rahattır! Şöyle demiştir Âkif: “*Suad, Tahir’e yazdığım mektup eski kadınların uçkurlu çarşafları kadar; bana yazdığım ise şimdiki hanımların başlarına sardıkları el bezi hacmindeki örtü miktarı. İnsaflı!*”¹⁷⁵

Âkif’in rahat ve şakacı kişiliği şiirlerine de yansımıştır. Nükte dizeleri çok fazladır.

Halkın dilini kullanmaya özen gösteren Âkif, zaman zaman şiirlerinde halk ağzından argo sözcükler kullanmıştır. Âkif’in “*Safahat*”ta kullandığı argo sözcükler arasında “imamsuyu”, “moruk”, “kılkuyluk”, “orospu”, “zamane piçleri”, “züppe”, “eşek”, “domuz”, “besmelesiz”, “deyyus”, “gebermek”, “hayvan”, “hödük”, “it”, “kahpe”, “kahpe dölü”, “kaltaban”, “maskara”, “piç”, “salak”, “yaltak”, “yardakçı”, “zıpır”, “zırzop”, “zibidi”, “leş” gibi sözcükler vardır.¹⁷⁶

Âkif riyakârlığa, abartıya ve din istismarına da karşıdır. Örneğin katıldığı bir Mevlid’de mevlithanın “*Muhammed*” geçen yere Mustafa, “*Mustafa*” geçen yere de Muhammed eklemesine sinirlenerek bu eklemelerle mevlidin vezninin bozulduğunu söylemiştir. Bunun üzerine mevlithan, “*Onu bana hocam öyle öğretti: Muhammed Mustafa’yı sen nasıl Muhammed okursun?*” diye yanıt verince Âkif gülerek: “*Hocan da senden az cahil değilmiş*” deyip orayı terk etmiştir.¹⁷⁷ Bir şiirinde de “*Ömer’den isteniyor beklenen Muhammed’den,*” demiştir.¹⁷⁸

Bilindiği gibi Âkif’in en yakın dostlarından biri durumundaki Neyzen Tefvik çok fazla içki içen biridir. Âkif birçok defa Neyzen’i bu kötü alışkanlığından vazgeçirmek istemiş, ancak başarılı olamamıştır. Âkif’in, sadece rakı içmekle yetinmeyen, bazen de rakıyı avucuna boşaltıp kolonya gibi yüzüne gözüne süren¹⁷⁹ Neyzen’le arkadaşlığına devam etmesi, onun kesinlikle bağınaz bir din anlayışına sahip olmadığının kanıtlarından biridir.

175 agm., s. 463.

176 Yılmaz, agm., s. 196-203.

177 Özcan, agm., s. 484.

178 Safahat, s. 126.

179 Özcan, agm., s. 470.

BÖLÜM 3

DİRENİŞÇİ ÂKİF

İşgallere Tepki
Atatürk'ün Çağrısıyla Anadolu'ya Geçiş
Burdur Milletvekilliği
Kuvvacı Vaiz

Âkif Balkan Savaşları'nın Türk milletini bunalttığı, Bulgar ordularının Çatalca'ya dayandığı günlerde, 15 Ağustos 1328'de (1912) “*Süleymânîye Kürsüsünde*” gelecek 10 yıl boyunca Türkiye'de yaşanacakları, Müslümanların başına gelecekleri büyük bir öngörüyle şöyle sıralamıştır:

*“Bırakın eski hükûmetleri, meydandakiler
Yetişir, şöyle bakıp ibret alan varsa eğer.
İşte Fas, işte Tunus, İşte Cezâyir gitti!
İşte İrân'ı da taksîm ediyorlar şimdi.
(...)
Medenî Avrupa üç lokma edip yutmaz mı?
Ey cemâat, yeter Allah için olsun, uyanın...
Sesi pek müdhiş öter sonra kulaklarda çanın!
(...)
Etmeyin! Memleketin hâli fenâlaştı... Gelin!
Gelin, Allah için olsun ki zaman buhranlı;
Perdenin arkası –Mevlâ bilir amma– kanlı!
(...)
Böyle bir yurdu elinden çıkaran nesl-i sefil,
Yerin üstünde muhakkar, yerin altında rezil!
Hem vatan gitti, yoktur size bir başka vatan;
(...)
Öyle iğrenç olacak âkıbetin manzarası!
Ki tasavvur bile vicdanlar için yüz karası!*

*Azıcık bilmek için kadrini istiklâlin,
Bakınız çehre-i meş'ûmuna izmihlâlin:
(...)
Sen işin yoksa namaz kılmak için mescid ara!
Kimi câmi'lerin artık kocaman bir opera;
Kiminin göğsüne haç, boynuna takmışlar çan,
Kimi olmuş balo vermek için a'lâ meydan!
Vuruyor bando şu karşımda duran minberde,
O, sizin secdeye baş koyduğunuz mermerde,
Dişi, erkek, bir alay murdar ayak dans ediyor;
İşveler, kahkahalar kubbeyi gümbürdetiyor!”¹⁸⁰*

10 Yıl Sonra...

Âkif olacakları 10 yıl önceden görmüş gibidir! 1919–1922 arasında Anadolu Yunan işgaline uğramıştır. Yunan ordusu Anadolu'daki birçok camiyi yıkmış, birçok camiyi hayvan ahırına yapmış, hatta bazı camilerde tıpkı Âkif'in 10 yıl önce öngördüğü gibi eğlenceler düzenlemiştir.¹⁸¹

1922 yılında Bakanlar Kurulu'nun ilk toplantısında konuşan Atatürk, Yunan çekilişi sırasında Anadolu'da birkaç bin caminin yakılıp yıkıldığını belirterek şöyle demiştir: *“Bu camileri yenilemek görevimizdir. Bu hizmeti nutuk atmadan, gösterişe kaçmadan, siyasete alet etmeden yerine getirelim.”*

Atatürk, 1 Mart 1923'te yaptığı meclis konuşmasında da şunları söylemiştir:

“Efendiler! Geçen yıl içinde Vakıf Bakanlığı, dini yapılar ve hayır kurumlarının onarım ve inşaatında oldukça önemli bir çalışma yapmıştır. Yapılan onarım içinde ülkemizin çeşitli yerlerinde olmak üzere 126 cami ve mescit (...) bulunmaktadır.”¹⁸²

180 Safahat, s. 208, 209.

181 Türkiye'de “CHP camiyi yıktı, cami sattı!” diyerek Atatürk'ü ve İnönü'yü cami düşmanı olarak göstermeye çalışanlar, işgal yıllarında Yunanlıların camilerimize yaptıkları çirkinlikler konusunda sessizdirler. Ayrıntılar için bkz. Sinan Meydan, Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın Tarih Tezlerine EL-CEVAP, 6. bas., İstanbul, 2014, s. 217-294.

182 *“Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin I. Dönem 4. Yasama Yılımı Açış Konuşmaları”*, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. 1, C 28, 1 Mart 1923, s. 2.

Kasım 1918'den itibaren Anadolu'nun ve Trakya'nın işgal edilmeye başlanması tüm vatanseverler gibi Mehmed Âkif'i de derinden yaralamıştır. Âkif o işgal günlerinde *Sebilürreşad*'da yayımladığı yazılarında teslimiyetçilere, mandacılara inat hal-ka sabır, ümit ve cesaret aşılamaaya çalışmıştır. Örneğin, sansüre rağmen derginin 3 Nisan 1919 tarihli 402. sayısında yayımlanan “*Bugünün Büyük Vazifesi*” ve “*İttihad-ı Milli*” başlıklı yazılarla halka direniş çağrısı yapılmıştır.¹⁸³ “*Bugünün Büyük Vazifesi*” başlıklı yazıda bugünün görevinin, her türlü ihtirasları, nifakları bırakarak elbirliği ile bir kurtuluş çaresi aramak olduğu belirtilmiştir. Yazıda ayrıca, “*Kurulan partilerin hiçbirisi milletin ruhunu temsil etmiyor,*” denilerek “partiler üstü” bir kurtuluş çaresinden söz edilmiştir.¹⁸⁴ Aynı dergide yer alan Mehmed Âkif'in bir şiiri de tamamen sansür edilmiştir.¹⁸⁵ 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalinden sonra İstanbul'daki pek çok yayın organı İngiliz veya Amerikan mandasını savunurken, Âkif'in başyazarlığındaki *Sebilürreşad* dergisi mandacılığa karşı çıkarak milletin kurtulabilmesi için bir an önce millî birlik sağlanması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁶ Halide Edip'in bile Amerikan mandası istediği günlerde, Âkif sonuna kadar mandaya karşıdır.

10 Ekim 1919'da bazı sayfaları sansürlendiği için boş çıkan *Sebilürreşad*'da Âkif'in “*Hüsran*” adlı şiiri yayımlanmıştır.¹⁸⁷ 30 Ekim 1919 tarihli sayıda da “*Yeis Yok*” başlıklı şiiri yayımlanmıştır.¹⁸⁸

183 Abdullah Uçman, “II. Meşrutiyet'ten İstiklal Savaşı'na Mehmed Âkif'in Mücadele Yılları”, Mehmed Âkif Ersoy, s. 80.

184 *Sebilürreşad*, “partiler üstü” kurtuluş çaresine verdiği önemi sıkça tekrarlamıştır. Örneğin 12 Ekim 1919 tarihli sayısında son Osmanlı Mebusan Meclisi için seçilecek adayların özelliklerinden birini “*Faal fırkacılık ihtiraslarından uzak olmak*” diye ifade etmiştir (Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C 2, Ankara, 1994, s. 176).

185 Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C 1, Ankara, 1993, s. 193.

186 Sarıhan, *Vatan Türküsü-İstiklal Marşı, Tarihi ve Anlamı*, s. 22.

187 Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C 2, s. 188.

188 *age.*, s. 202.

Âkif milli hareketin “*Bir İttihatçılık hareketi*” olduğunu söyleyenlere, “*Hayır! Artık buna da İttihatçılık denemez. Bu memleket meselesidir. Buna herkes elbirliğiyle sarılmalıdır,*” yanıtını vermiştir.¹⁸⁹

13 Kasım 1918’de İstanbul’un fiilen işgali üzerine Süleyman Nazif, 9 Şubat 1919’da *Hadisat* gazetesinde “*Kara Bir Gün*” başlıklı bir yazıyla işgali kınamıştır. Fransız işgal kuvvetleri komutanı General D’Espèrey, bu yazısından dolayı Süleyman Nazif’in idam edilmesini istemiştir. Süleyman Nazif son anda idam edilmekten kurtulmuş, ancak Malta’ya sürgün edilmiştir. Süleyman Nazif Malta’da “*Son Nefesimle Hasbıhal*” adlı bir şiir yazmıştır. Âkif, Süleyman Nazif’in bu şiirine 15 Nisan 1921’de Ankara’da Taceddin Dergâhı’nda “*Süleyman Nazif’e*” adlı bir şiirle yanıt vermiştir. Âkif, Süleyman Nazif’in “*Kara Bir Gün*” başlıklı yazısından övgüyle söz edip onun milletin elemelerini dünyaya duyurduğunu belirtmiştir.¹⁹⁰

*“Ey, tek kara gün dostu, bu hicran-zede yurdun!
Sen milletin âlâmını dünyâya duyurdun,
En korkulu günlerde o müdhiş kaleminle...¹⁹¹
Takdis ederiz nâmını... Lâkin, beni dinle.”*

Mehmed Âkif, 1920 yılı Şubat ayının ilk haftasında, yakın dostu Eşref Edip’le birlikte Kurtuluş Savaşı’na katılmak için Balıkesir’e gitmiştir.¹⁹² Burada *İzmir’e Doğru* gazetesini çıkaran Mustafa Necati ve Vasıf Çınar’ın isteği ile Zağanos Paşa Camii’nde bir vaaz vermiştir.¹⁹³

Âkif 23 Ocak 1920’de Balıkesir’de Zağanos Paşa Camii’ni dolduran cemaate—Cuma namazından sonra—şöyle seslenmiştir:

189 Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, 3. bas, İstanbul, 2011, s. 45.

190 *Safahat*, s. 471-474.

191 Mehmed Âkif, bu dizesinin sonuna şu dipnotu düşmüştür: “*Nazif, kahraman bir vatanseverdi. Bu hakikat, kendisinin birkaç defa hayatını istihkarıyla sabittir*”, *Safahat*, s. 473.

192 Eşref Edib, Mehmed Âkif-Hayatı ve Eserleri, İstanbul, 1962, s. 128, 129.

193 Sarıhan, age., s. 23.

“Bu namert taarruza karşı koymak kadın, erkek, çoluk çocuk, genç, ihtiyar her fert için farz-ayn olduğu bir an olsun hatırdan çıkarılmamalıdır. Başta dini namus ve vatan olmak üzere bütün varlığımız tehlikeye düşmüş, düşman kapılarımıza kadar dayanmıştır. Bu durumda yapılacak şey, ayrılık, gayrılık gibi küçük meseleleri bir tarafa bırakmak ve elbirliğiyle bu namert istilayı bir an önce geri püskürtmektir.”

İzmir’e Doğru, Âkif’in 23 Ocak’taki konuşmasını 1 Şubat’ta yayımlamıştır.¹⁹⁴ İzmir’e Doğru’nun haberine göre Âkif’in bu konuşması halkı çok duygulandırmış, heyecanlandırıp “*mest ve medhuş*” etmiş, ağlatmıştır.¹⁹⁵ Söz konusu konuşmanın özeti 12 Şubat 1920’de *Sebilürreşad*’da da yayımlanmıştır.¹⁹⁶

Ayrıca Âkif’in konuşmasına başlarken okuduğu şiir, Yunus Nadi’nin İstanbul’da çıkardığı *Yenigün*’de, konuşmanın tamamı ise Atatürk’ün Sivas’ta çıkarttığı *İrade-i Milliye*’de yayımlanmıştır.¹⁹⁷ Atatürk’ün 4 sayfalık *İrade-i Milliye* gazetesinin tam 2 sayfasını bu konuşmaya ayırması dikkat çekicidir.

Âkif’in, halkı düşmana karşı direnişe çağıran bu Balıkesir konuşmasının metni İstanbul’da çıkan *Sebilürreşad* dergisinde yayımlanınca, hem dergisi sansür edilmiş hem de kendisi takibe alınmıştır.¹⁹⁸

Aynı Zağanos Paşa Camii’nin minberine üç yıl sonra, 1923’te bu sefer Atatürk çıkacak ve “*Allah birdir. Şanı büyüktür...*” diye başlayan meşhur Balıkesir Hutbesi’ni verecektir.

Âkif’in Balıkesir’deki faaliyetleri ile daha 1920 yılının ilk aylarından itibaren milli hareketin öncülerinden Mustafa Necati, Yunus Nadi ve Atatürk’le fikir ve eylem birliği içinde olduğu görülmektedir.

194 Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C 2, s. 355.

195 İzmir’e Doğru, 1 Şubat 1920, S. 24, s. 2; Sebilürreşad, 12 Şubat 1920, C 18, S. 458, s. 183-186.

196 Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C 2, s. 373.

197 Yenigün, 14 Şubat 1920, S. 330, s. 2; İrade-i Milliye, 4 Mart 1920, S. 28, s. 1, 2.

198 M. Ertuğrul Düzdag, M. İsmet Uzun, “*Mehmed Âkif Ersoy, Hayatı, Eserleri*”, Mehmed Âkif Ersoy, s. 22.

Atatürk ayrıca 1920 yılı Nisan ayı başlarında Ali Şükrü Bey aracılığıyla da Âkif'i Ankara'ya davet etmiştir.²⁰¹ Eşref Edip'in anlatımıyla, "...merhum Âkif'le idarehanede konuşuyorken, merhum Ali Şükrü Bey geldi. 'Haydi, hazırlanın gidiyoruz,' dedi. 'Nereye?' dedik. 'Ankara'ya. Oradan sizi çağırıyorlar. Paşa sizi istiyor. Sebilürreşad'ın Ankara'da neşrini istiyor. Sebilürreşad'ın Ankara'da intişarı milli hareketin manevi cephesini kuvvetlendircektir.' Âkif'le bakıştık. Ali Şükrü kati bir lisanla: 'Hiç düşünmeyiniz, gideceğiz, her halde gideceğiz'..."²⁰²

Atatürk'ün bu çağrısı üzerine Âkif arkadaşı Eşref Edip'e, "Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lazım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış, çağırıyorlar, mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle topla, Sebilürreşad klişesini al, arkamdan gel..."²⁰³ diyerek Ankara'ya gitmek için hazırlıklara başlamıştır.

Âkif, 10 Nisan 1920'de 12 yaşındaki büyük oğlu Emin'i yanına alarak Ali Şükrü Bey'le buluşup Ankara'ya doğru yola çıkmıştır.²⁰⁴ TBMM'nin açılışından bir gün sonra, 24 Nisan 1920'de Ankara'ya ulaşmıştır.²⁰⁵

Oğlunun anlattığına göre meclis önünde Âkif'le karşılaşan Atatürk: "Sizi bekliyordum, efendim! Tam zamanında geldiniz! Şimdi görüşmek kabil olmayacak. Ben size gelirim," diyerek hoş geldin demiştir.²⁰⁶

Torunu Selma Argon'un anlatımıyla: "Dedem meclisin açılışına yetişemiyor. Zannediyorum açılıştan 1-2 gün sonra gidebiliyor Ankara'ya. Mustafa Kemal, bizzat kapıda karşılıyor Meh-

201 D. Mehmet Doğan, "İstiklal Marşı: İslam Şairine Yazdırılan Milli Marş", Mehmed Âkif Ersoy, s. 184.

202 Hayreddin Karan, "Milli Mücadele'de Sebilürreşad, Mehmed Âkif ve Eşref Edip", Sebilürreşad, C X, Ocak 1957, S. 237, s. 184.

203 Eşref Edip, age., s. 139.

204 Düzdağ, Uzun, agm., s. 23.

205 agm., s. 23.

206 "Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz", Millet, 19 Şubat 1948, S. 107; Ertuğrul Düzdağ, Mehmed Âkif Ersoy, İstanbul, 2004, s. 93.

med Âkif'i. İnsanlar, Atatürk'le dedemi karşı karşıya getirmeye çalışıyorlar."²⁰⁷

Âkif'in Ankara'ya gidişi, Atatürk'ün bizzat kontrolündeki *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin 28 Nisan 1921 tarihli sayısında "İslam Şairi Âkif Bey" başlığıyla halka duyurulmuştur.²⁰⁸

"İslam şairi Mehmed Âkif Bey

Pek hassas ve ulvi İslam şairi Mehmed Âkif Bey dahi, İstanbul'dan çıkarak birkaç gün evvel Ankara'ya ulaşmıştır. Şairlik ilhamının asıl kaynağı bilhassa hamiyet-i diniye ve gayret ve vataniyesinde olan bu güzide İslam şairi, aynı zamanda erbab-ı ilim ve hikmetin en ileri gelenlerinden bir mümtaz şahıstır da. Milletin geçirdiği vatansever mücadele, İslam şairi Mehmed Âkif Bey'in hizmetlerinden pek çok feyz ve kuvvet alacaktır. Şair-i hâkim-i İslam'ın önümüzdeki Cuma günü bir vaaz vereceklerini memnuniyetle haber aldık."²⁰⁹

Atatürk'ün ısrarla Âkif'in milli harekete katılmasını istemesinin üç temel nedeni vardır:

1. Akif'in İslam dinini çok iyi bilen bir şair ve vaiz olması... Atatürk o günlerde Müslüman Anadolu insanına, milli harekete katılmanın, işgale karşı direnmenin dinsel bir zorunluluk olduğunu en iyi anlatabilecek kişilerin başında Âkif'in geldiğini düşünmüştür.
2. Akif, 1912 yılında Balkan Savaşları sırasında kurulan *Müdafaa-i Milliyye Cemiyeti*'ne bağlı *İrşad Heyeti*'nin genel kâtipliğini yapmıştı. Bu çerçevede Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye camilerinde verdiği vaazlarda halka düşmana karşı direniş azmi ve umut aşılamaya çalışmıştı. Atatürk, Âkif'in bu tür direniş vaazlarının Kurtuluş Savaşı'nda çok işe yarayacağını düşünmüştür.
3. Âkif'in daha önce I. Dünya Savaşı sırasında birkaç kere "İslami propaganda" işinde görev almış olması... 1914 yılı

207 Yaşar Ahmet Bahar, "Dedem Mehmed Âkif Ersoy-Selma Argon'la Söyleşi", *Düşünce ve Tarih*, Aralık 2014, S. 3, s. 39.

208 Doğan, agm., s. 184; Sarıhan, age., s. 24.

209 Hâkimiyet-i Milliye 28 Nisan 1920, S. 25. (Kısmen sadeleştirilmiştir. S.M.)

sonlarında Teşkilat-ı Mahsusa'nın verdiği görevle Berlin'e gitmiştir. 1915'te yine Teşkilat-ı Mahsusa'nın görevlendirilmesiyle bu sefer Arabistan'da başlayan Şerif Hüseyin isyanına karşı Arap kabilelerinin desteğini sağlamak amacıyla bir heyetle Arabistan'a gitmiştir. Ancak orada Arapları kıskırtmakla görevli İngiliz Lawrence'a karşı pek de başarılı olmamıştır.²¹⁰ İşte Atatürk, Âkif'in bu "İslami propaganda" tecrübesinden yararlanmak istemiştir.

Âkif, Ankara'ya gider gitmez ilk cuma günü Hacı Bayram Camii'nde verdiği vaazda halkı milli harekete katılmaya çağırmıştır.²¹¹

Âkif Ankara'ya varınca halkı milli harekete katılmaya teşvik etmekle görevlendirilmiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Ankara Heyet-i Merkeziyesi'nin karar defterine kayıtlı 5 numaralı ve 2 Mayıs 1920 tarihli bir karara göre, *"Heyet-i İrşadiye Riyaseti'ni ifa etmekte olan şair Mehmed Âkif Bey'e zaruri masraflarını karşılamak üzere 200 lira verilmesine karar verildiği"* belirtilmiştir.²¹² Âkif'e bu paranın verildiği gelir gider defterindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.²¹³

Âkif bu görevlendirme doğrultusunda Anadolu'da halka, milli hareketin "İttihatçı" bir hareket olmadığını, işgalci düşmana karşı direnmenin dinsel bir görev, yani "cihat" olduğunu ve buna katılmanın "farz" olduğunu anlatmıştır.

Mehmed Âkif Bey, 1921

210 Özgen, agm., s. 21.

211 Düzdağ, Uzun, agm., s. 23.

212 Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C 3, s. 19.

213 Naşit Hakkı Uluğ, Hemşehrimiz Atatürk, 2. bas., İstanbul, 1973, S. 267. Ak-taran Sarıhan, Vatan Türküsü, İstiklal Marşı, Tarihi ve Anlamı, s. 26.

Âkif Anadolu'ya geçtikten bir süre sonra tam da Atatürk'ün istediği biçimde *Sebilürreşad*'ı da Anadolu'ya geçirmiştir. Eşref Edip ve Âkif, *Sebilürreşad*'ı önce Kastamonu'da sonra Ankara'da yayımlamıştır. *Sebilürreşad*, *Hâkimiyet-i Milliye* ile birlikte Ankara'da TBMM'nin verdiği ödenekle dağıtılan iki süreli yayından biridir.²¹⁴ Âkif'in Kastamonu'daki çok önemli konuşmalarının da yer aldığı *Sebilürreşad*'ın üç sayısı binlerce nüsha bastırılarak Anadolu'ya, halka ve cephelere dağıtılmış; camilerde, kahvelerde, derneklerde, askeri birliklerde okutulmuştur.²¹⁵

Âkif Anadolu'ya geçtikten sonra Biga'dan ve Burdur'dan milletvekili seçilmiştir.²¹⁶ Ancak Burdur milletvekili olmayı tercih etmiştir. O sırada yeni seçilmiş bir mebus Miralay İsmail Bey'in istifa etmesiyle boşalan yere Atatürk, özellikle Mehmed Âkif'in seçilmesini teklif etmiştir.²¹⁷

Torunu Selma Argon'un anlatımıyla: "*Dedem, Atatürk'ün bizzat seçtiği manevi bir liderdir. Çünkü Atatürk dedemin Sebilürreşad dergisinde çıkan yazılarını okuduğu için, daha sonra Mehmed Âkif'in Burdur mebusu olmasını istiyor.*"²¹⁸

Âkif daha sonra Eskişehir ve Burdur'a giderek halkı milli hareket saflarında birleşmeye çağırmıştır.

1920 Haziran ayından itibaren Yunan ordusu Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlamıştır. İngiliz destekli Yunan birlikleri Mudanya'ya asker çıkararak 8 Temmuz 1920'de Bursa'ya girmiştir. Bir zamanlar Osmanlı'ya başkentlik yapan Bursa, Yunan ordularınca kanlı bir şekilde işgal edilmiştir. 12 Temmuz 1920'de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde "*Bahtsız Bursa*" başlıklı bir yazıda Yunanlıların burada yaptığı vahşet şöyle anlatılmıştır:

"... *Bahtsız Bursa, artık altı yüz senedir gönül verdiği Türkün sesinden uzak, yabancı bayrakların gölgesinde sıtmalı bir halde kurtuluş yolunu bekliyor. Kara Osman'ın, Keşişin yamaçlarına*

214 Doğan, agm., s. 185.

215 Düzdağ, Uzun, agm., s. 24.

216 Zabıt Ceridesi, Birinci Devre, C 2, s. 87, 138, 139.

217 Düzdağ, Uzun, agm., s. 24; Uçman, agm., s. 84.

218 Bahar, agm., s. 39.

yüksekten bakan türbesi artık bu, yeşil Türk beldesine başını uzatamaz. Başının üstünde parlayan bir Yunan satırı asılı. Günde beş defa bu fâni, toprak adamlarına ilk ümit sesini veren vakur minareler, minarelerinde cihat hutbeleri okunan camiler belki bir keyif için, bir eğlence için atılan bomba ve silâh seslerinin aksiyeli inliyor. Nilüfer Sultan'ın asırlardır sönmeyen aşk fısıldayan türbesi, şimdi harap bir mezarlıktan başka bir şey değil, belki de bir penceresi bir Ayasofya eder denen Türk mabetleri yıkılıyor.”

Bursa'nın işgali üzerine 10 Temmuz 1921'de 31 milletvekiline TBMM başkanlığına sunulan bir önergeyle oturuma 20 dakika ara verilip riyaset kürsüsünün üstüne siyah bir örtü serilmesi teklif edilmiştir. Bursa düşman işgalinden kurtuluncaya kadar o örtü meclis kürsüsünde kalmıştır.

Bursa'nın işgali ve oradaki Yunan mezalimi Âkif'i derinden yaralamıştır. Ayrıca Osmanlı başkenti Bursa'nın işgalinin hem işgalci için hem de işgal edilen için çok sembolik anlamları vardır. Örneğin Bursa'da işgalci Yunan orduları komutanı Sofoklis'in Osman Gazi'nin türbesine girip sandukasını tekmelemesi Osmanlı özelinde aslında İslama yapılmış bir saygısızlıktır.

Âkif'in, Bursa'nın işgaline duyduğu öfkenin, tepkinin ve üzüntünün izlerini “Bülbül” aldı şiirinde görmek mümkündür. Âkif, Bursa'nın işgalinin o sembolik anlamının da farkındadır:

*“Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!
Teselliden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;
Bugün bir hânümansız serserîyim öz diyârımda,
Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Serâpâ, Garb'a çiğnettim de çıktım hâk-i ecdâdı.
Hayâlinden geçerken şimdi, fikrim hercümerc oldu,
Salâhaddîn-i Eyyûbî'lerin, Fâtih'lerin yurdu.
Ne zillettir ki: Nâkûs inlesin beyrinde Osmân'm,
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ'nın!
Ne hicrandır ki en şevketli bir mâzî serâb olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!
Çökük bir kubbe kalsın mabedinden Yıldırım Hân'm,*

*Şenâ'atlerle çiğnensin muazzam kabri Orhan'ın!
Ne haybettir ki: Vahdet-gâhı dînin devrilip, taş taş,
Sürünsün şimdi milyonlarca me'vâsız kalan dindaş!
Yıkılmış hânümanlar yerde işkenceyle kivransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüz binlerce doğransın!
Dolaşsın, sonra, İslam'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!"*

Âkif düşman Bursa'ya yaklaşırken, 1921 Mayıs'ının başlarında, Taceddin Dergâhı'nda "*Bülbül*"ü yazarken Yunan ordusu Yalova, Gemlik civarında Müslüman köylerini yakmakta, İzmit'te çoluk çocuk demeden Müslüman öldürmektedir.²¹⁹

"*Bülbül*", 7 Mayıs 1921'de *Sebilürreşad*'da, 13 Mayıs 1921'de *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayımlanmıştır.

Âkif, Kurtuluş Savaşı yıllarında Kastamonu'da *Açıksöz*'de, Ankara'da *Sebilürreşad*'da ve *Hâkimiyet-i Milliye*'de ve yurdun değişik yerlerindeki birçok "millici" gazetede, dergide yayımlanan çok sayıda "işgal" ve "direniş" temalı şiir yazmıştır. Örneğin Âkif'in "*Berlin Hatıraları*"nın sonundaki "*Cehennem olsa gelen göğsümüzde söndürürüz!..*" diye başlayan dizeleri, "*Cephelerde Kahraman Mücahitlerimize*" sunumuyla 26 Mart 1921'de *Sebilürreşad*'da, 28 Mart 1921'de de *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayımlanmıştır.²²⁰

1919 yılı yaz aylarında Damat Ferit hükümeti, Müslüman halkı Anadolu'daki milli harekete karşı isyana teşvik etmek amacıyla Anadolu'ya "*Tahkik Heyetleri*" göndermiştir. Süleyman Şefik Paşa başkanlığındaki ilk heyet, 7 Ağustos 1919'da Konya'ya gelerek gerekli propagandayı yapıp İstanbul'a dönmüştür. Bu propaganda faaliyetleri ve Vali Cemal Bey'in kışkırtmaları sonunda Konya'da Bozkır İsyanı (26 Eylül-4 Ekim 1919) patlamıştır.²²¹ Kısa süre sonra İkinci Bozkır İsyanı (20 Ekim-4 Kasım 1919), bir yıl kadar sonra da Konya İsyanı (2 Ekim-22

219 Eşref Edip, Mehmed Âkif Hayatı-Eseri, 2. bas., İstanbul, 1962, s. 84.

220 Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C 3, s. 466, 469.

221 Taha Niyazi Karaca, "Milli Mücadele'de Bozkır İsyanları", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004, S.16, s. 169-190.

Kasım 1920) çıkmıştır. Din istismarına dayalı olarak gelişip yayılan isyan, 2 Ekim 1920’de Delibaşı Mehmet’in yaklaşık 500 kişiyle Çumra’yı basması ile başlamıştır. İsyancılar 3 Ekim günü Konya’yı ele geçirmiştir. İsyan, Konya’nın dışında Isparta, Karaman, Bozkır, Seydişehir, Ermenek, Ilgın, Akşehir, Kadınhanı, Eğridir, Yalvaç, Şarki Karaağaç, Akseki, Manavgat gibi kazalara da yayılarak milli hareketi tehdit etmeye başlamıştır.²²² Konya İsyanı’nın amacı Yunan ordusuna Ankara yolunu açmaktır. İsyan, milli kuvvetler tarafından bastırılıp, isyana katılanlar ise Konya İstiklal Mahkemesi’nde yargılanıp cezalandırılmıştır.²²³

Âkif, Ankara’ya geldikten bir ay kadar sonra Konya’daki isyanların bastırılması, bu bölgede yeni isyanların çıkmasının engellenmesi amacıyla kurulan heyetle birlikte Konya’ya gönderilmiştir. Konya Milletvekili Refik Bey, mecliste yaptığı konuşmada halka yönelik olumsuz propaganda ve telkinlerin önlenmesi, gelecekte bu tür fenalıklara meydan verilmemesi için bir “İrşat Heyeti”nin Konya’ya gönderilmesini önermiştir. Refik Bey’in bu önerisinin kabul edilmesi üzerine halkı aydınlatmak amacıyla Antalya Milletvekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, Konya Milletvekili Refik Bey ve Burdur Milletvekili Mehmed Âkif Bey’den kurulu bir heyet, 25 Mayıs 1920 günü Konya’ya hareket etmiştir.

Âkif, Konya’da vatanın bölünme, parçalanma ve milletin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu o günlerde ayrılık gayrılık yerine bir bütün olarak Ankara’daki hükümete yardım edilmesinin “dine uygun” olduğunu anlatarak isyan ateşinin daha fazla yayılmasını önlemeye çalışmıştır.²²⁴ Konyalıları ikna etmek için bir hayli dil dökmüş, konuşmalar yapmış ve “kalabalık insan kitleleri onu huşu içinde” dinlemiştir.²²⁵

222 *Türk İstiklal Harbi "İç Ayaklanmalar" (1919-1921)*, C 6., Ankara, 1964, s. 131-132; Hamit Pehlivanlı, *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı*, Ankara, 1992, s. 156.

223 Osman Akandere, “3 Numaralı Konya İstiklal Mahkemesi’nin Konya İsyanı İle İlgili TBMM Başkanlığına Sunduğu Raporu”, <http://e-dergi.atauni.edu.tr>, (Son erişim, 11 Şubat)

224 Eşref Edip, age., s. 142.

225 Aynı dergi, 25 Mart 1948, S. 112, Sarıhan, age., s. 25, 26.

Âkif durup dinlenmek bilmeden Kuvvacı faaliyetlerini sürdürmüştür. Halkı aydınlatmak üzere Sandıklı, Dinar, Antalya ve Afyon'a gitmiştir.²²⁶

Âkif, 1920 Ekim ayı sonlarında TBMM tarafından propaganda amacıyla bu sefer Kastamonu'ya gönderilmiştir. Bu nedenle meclis Âkif'i 1,5 ay izini saymıştır.²²⁷

Âkif, 7 Ekim 1920'de Çankırı Mebusu Hacı Tevfik Bey, Binbaşı Halim Bey ile birlikte Kastamonu'ya gitmek için yola çıkmıştır. Önce, 15 Ekim 1920'de Çankırı'nın en büyük camisi olan Ulu Cami'de bir vaaz vererek halkı Kurtuluş Savaşı'na katılmaya çağırmıştır. 19 Ekim 1920'de Kastamonu'ya varmıştır.²²⁸ Burada Müdafaa-i Hukuk ve Gençler Mahfili üyelerince karşılanmıştır.

Âkif'in Kastamonu'ya gelişini *Açıksöz* gazetesi "*Mehmed Âkif Bey Şehrimizde*" başlığıyla şöyle duyurmuştur:

"*Büyük İslam şairi, büyük edebiyatçı Mehmed Âkif Beyefendi, iki gün evvel şehrimize gelmiştir. Sebilürreşad'daki yazıları ve birçok seçkin eserleriyle İslamlık âleminin yegâne şairi tanıyan Mehmed Âkif Beyefendi'ye gazetemiz namuna beyan-ı hoşamedî eyleriz.*"²²⁹

Açıksöz daha sonra birçok sayısında Âkif'in *Âsım* adlı eserinden parçalar yayımlamıştır. O günlerde Konya'daki *Öğüt* gazetesi de Âkif'in şiirlerine yer vermiştir.²³⁰

Âkif, 5 Kasım 1920 Cuma günü Kastamonu'nun en büyük camisi Nasrullah Camii'nde, daha sonra çoğaltılarak elden ele dolaşacak, hatta ordulara dağıtılacak o meşhur vaazını vermiştir.

Kastamonu'da iki ay kadar kalan Âkif, bu sırada Nasrullah Camii'nde verdiği vaazlarıyla, *Sebilürreşad* dergisindeki, *Açık-*

226 Düzdağ, age., s. 99.

227 Zabıt Ceridesi, C 5, s. 4; Sarıhan, age., s. 26.

228 Burdur Milletvekili Mehmed Âkif Bey Kastamonu'ya geldikten sonra, önce Vali Cemal Bey'in Sinop'a sürdürdüğü *Sebilürreşad* dergisinin sahibi Eşref Edip'in dönmesini sağlamıştır. Daha sonra "başyazarlığını" yaptığı dergiyi 28 Kasım'da Kastamonu'da çıkarmaya başlamıştır. Kastamonu merkez ve ilçelerde halkı milli harekete çağırان konuşmalar yaptıktan sonra Eşref Edip'le birlikte 24 Aralık'ta Ankara'ya hareket etmiştir.

229 *Açıksöz*, 21 Teşrinievvel (Ekim) 1920, s. 2.

230 Sarıhan, *Vatan Türküsü, İstiklal Marşı ve Tarihi Anlamı*, s. 27.

söz gazetesindeki yazılarıyla, şiirleriyle ve kahvehanelerdeki konuşmalarıyla halkı milli harekete katılmaya, düşmanla mücadele etmeye çağırmıştır. Ankara'ya döndüğünde de İstiklal Marşı'nı yazmıştır.²³¹

Nasrullah Manifestosu

Âkif, 5 Kasım 1920'de Kastamonu Nasrullah Camii'nde kimilerince “*Milli Mücadele'nin Manifestosu*” diye adlandırılan meşhur vaazını vermiştir.²³²

Mehmed Âkif, Nasrullah Camii ve Nasrullah Kürsüsünde²³³

231 Bkz. Sebilürreşad, 25 T. Sani 1336/25 Kasım 1920, S. 464. Metin için ayrıca bkz. Mürebbi, age., s. 15-54.

232 Yunus Mürebbi, Manifesto-Mehmed Âkif'in Kastamonu'da Milli Mücadele Çalışmaları, İstanbul, 2012, s. 56.

233 Fotoğraf kaynak: “*Milli Mücadele'ye Işık Tutan Gazete: Açıksoz*”, www.bik.gov.tr, 7 Ocak 2014.

Âkif vaazında İngilizler özelinde Batı emperyalizminin Müslümanlara ve Türklere bakışını örneklerle gözler önüne sermiştir. Sevr Antlaşması'nın Müslüman Türk milletine kurulmuş nasıl berbat bir tuzak olduğunu ve İslam dünyasının son özgürlük kalesi Anadolu'nun düşman çizimleri altında çiğnenmemesi gerektiğini çok etkileyici ve anlaşılır bir dille ifade etmiştir. Vaazının sonundaki şu cümleler her şeyi özetler niteliktedir:

“Endülüis diyarını gözünüzün önüne getirin. (...) Şevketin, medeniyetin, irfanın, ümranın müntehasına varmışken birbirlerine düşerek vatanlarını üç buçuk İspanyol'a karşı müdafaa-dan aciz kalan bu zavallı dindaşlarımızdan olsun ibret alalım da İslamın son mültecası olan bu güzel toprakları düşman istilası altında bırakmayalım. Ye'si, meskeneti, ihtirası, tefrikayı büsbütün atarak azme, mücahedeye, vahdete sarılalım. Cenab-ı Kibriya halk yolunda mücadele için meydana atılan azim ve iman sahipleriyle beraberdir.”

Âkif önce büyük resme bakmıştır: “Biz Müslümanlar bin tarihinden itibaren çalışmayı bıraktık. Atalete, sefahete, ahlaksızlığa döküldük. Avrupalılar ise gözlerini açtılar, alabildiğince ilerlediler,” diyerek Anadolu'nun işgalinin aslında Müslümanların bin yıla yakın bir zaman bilim, teknik konusunda geri kalmalarının doğal bir sonucu olduğunu anlatmak istemiştir. Bir daha bu tür felaketlerle karşılaşmamak için de “Düşmanlarımızın kuvvet namına neleri varsa hepsini elde etmek için çalışmak tüm Müslümanlara farzdır,” demiştir.

“Heriflerin ilimlerini, fenlerini almalı fakat kendilerine asla inanmamalı, kapılmamalıdır,” diyerek yine Batı'nın medeniyeti ile Batı'nın emperyalizmini birbirinden ayırmıştır. Batılı emperyalistlerin; İngilizlerin, Fransızların dünyanın değişik yerlerindeki sömürgelerine karşı çok acımasızca davrandıklarını örneklerle anlatmıştır. Örneğin bir yerde, “İngilizler, Hindistan'daki kumaş tezgâhlarını yok etmek için ustaların başparmaklarını kesmekten bile çekinmemişlerdir. Bunlar yerli sanayini mahvetmek için hiçbir melanetten geri durmazlar,” diyerek İngilizlerin Hindistan'daki vahşetlerini; başka bir yerde de “Cezayir'de,

Tunus'ta, Fas'ta Müslümanlara Fransızlar tarafından hayvan muamelesi edilir,” diyerek Fransızların Kuzey Afrika'daki çirkinliklerini sergilemiştir.

“Bugünkü Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya isyanları da hep o melun düşmanın işidir,” diyerek iç isyanların işgalcilerce çıkarıldığını belirterek tüm Müslümanları düşmanın oyunlarına karşı uyarıp birlik, beraberlik çağrısı yapmıştır.

Âkif, emperyalizmin Anadolu'yu bölüp parçalamak ve Türkleri Anadolu'dan atmak için hazırlayıp İstanbul hükümetine kabul ettirdiği Sevr Antlaşması'nı çok ağır biçimde eleştirmiştir. Sevr Antlaşması'nı bütün önemli maddeleriyle analiz ederek bu anlaşmanın kabul edilmesi halinde Müslüman Türklere yer yüzünde *“hakk-ı hayat”, “imkân-ı hayat”* kalmayacağını ifade etmiştir. *“Allah rızası için olsun şu muahedenamenin bizim hakkımızdaki maddelerini okuyunuz. Okumak bilmiyorsanız, birisine okutunuz da dinleyiniz. Maazallah onu kabul ettiğimiz gün acaba nemiz kalıyor,”* diyerek Sevr'in nelere mal olacağını şöyle sıralamıştır:

1. Çatalca dahil Trakya kaybedilecektir.
2. Halife İstanbul'da bırakılacak, ancak kendisine 700 asker bulundurma hakkı verilecektir.
3. İstanbul'un Yunan elinde olması, İngilizlerin elinde olması anlamına gelecektir.
4. Aydın'ın Yunan elinde bulunması *“oralarda tek bir Müslüman kalmaması demektir.”* Bölgedeki Müslümanlar bir süre sonra katliamla korkutularak göç etmeye mecbur bırakılacaktır.
5. Anadolu'da asker besleyemeyeceğiz. Yalnız bir miktar jandarma bulunduracağız. Zabitlerin yüzde on beşi *“ecnebilere”* olacaktır.
6. Anadolu bölgelere ayrılıp her bölge bir *“ecnebi zabitin”* kontrolüne bırakılacaktır.
7. İstanbul, sözde bize bırakılıyor olsa da aslında yönetimi İngilizlerin kontrolündeki bir komisyona bırakılacaktır. Bu

komisyon ekonomimizi tamamen kontrol ederek, “*Anadolu’daki Müslüman tüccarı tamamıyla iflas ettirecektir*”.

8. Devletimizin bütçesi İngiliz, Fransız, İtalyan temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından düzenlenecektir. Dolayısıyla “*verdiğimiz vergiler hep Rumların, Ermenilerin menfaatine sarf olunacaktır.*”
9. İngilizler Mısır’da ve Hindistan’da yaptıkları gibi bizim de okul açmamıza izin vermeyecektir. İçimizdeki gayrimüslimlerin çocukları “*bizim paramızla mektepler açıp okuyacaklar, adam olacaklar. San’atı, ticareti, ziraati kâmilten ellerine alacaklar. Bizden yalnız ırgat yetişebilecek.*”
10. Avrupa ülkelerine verilen kapitülasyonlar (her türlü ayrıcalıklar) “*şimdi Rumlara, Ermenilere, Yahudilere de verilecektir.*”
11. Azınlıklar vergilerden tamamen muaf olacaktır. “*Açıkkçası bütün parayı Müslümanlar verecekler. Bütün parsayı ecnebilerle, içimizdeki gayrimüslimler toplayacak!*”
12. Gümrüklerimize sahip olamayacağımız için yabancılar “İstanbul piyasasına döktükleri ekini bizden, yani Anadolu’dan daha ucuza mal edecekler”.

Âkif istismarcısı İslamcıların çok sevdiği, hatta Lozan’la kıyasladıkları Sevr Antlaşması hakkında Âkif işte böyle düşünmektedir. Türk ulusunun “idam fermanı” Sevr Antlaşması’na karşı o günlerde Anadolu’da kamuoyu oluşturulmasında Âkif’in elden ele dolaşacak olan bu vaazının çok büyük bir etkisi olmuştur.

Âkif’in başyazarlığındaki *Sebilürreşad*’da Sevr’den “O zalim barış anlaşması” diye söz edilmiştir. Derginin 3 Aralık 1920 tarihli sayısında “İslam âlemine büyük müjde. O zalim barış anlaşması Şark tarafından yırtıldı.” ifadesi kullanılmıştır.²³⁴

Âkif, Kurtuluş Savaşı’nda karşımızda “iki büyük düşmanın” olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birincisi “Yunan ordusu”, ikincisi ise “nifak” olarak adlandırdığı iç isyanlardır. Ona göre “Zaten bu ikinci kuvvet olmasa birincisinin hiç ehemmiyeti yoktu(r)...”

234 Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C 3, s. 311.

Âkif'in düşmanlarımızın (emperyalizmin) önündeki "iki müthiş tehlike"den birinin "İslam tehlikesi", diğerinin "Bolşevik tehlikesi" olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir. Âkif'in, bir anlamda Atatürk'ün "Müslümanlık ve Bolşeviklik" merkezli Kurtuluş Savaşı stratejisinin açıklaması olarak da değerlendirilebilecek nitelikteki şu sözleri son derece önemlidir:

"Kuvvetlerinin, kudretlerinin pek büyük olduğunu bildiğimiz düşmanlarımızın önünde bugün iki müthiş tehlike var; Biri onların kendi ta'birleri veçhile İslam tehlikesi, diğeri Bolşeviklik tehlikesi! İslam tehlikesini herifler çoktan beri hesaba almışlardı da ona göre ellerinden gelen tedbirleri tatbikten geri durmamışlardı. Lakin altı, yedi seneden beri devam eden bu harp birçok hesapları altüst etti... Birçok tahminler yanlış çıktı. Bugün İngilizler artık müstemlekelerindeki insanlardan eskisi kadar emin olamıyorlar. Beşeriyetin gözü açıldı. Mahkûm milletler kendilerinin hâkim milletler elinde ne büyük bir kuvvet olduğunu bu sefer gözleriyle gördüler. Kanlarını, canlarını kimlerin hesabına döktüklerini anladılar. (...) Bugün cihan eski cihan değil. Hele Asya hiç o bildiğimiz halde bulunmuyor. Bilumum Şark'ta bilhassa Müslümanlarda büyük bir intibah, bir uyanıklık mevcut. (...) Fikirler gittikçe değişiyor. İstiklal sevdaları her yerde uyanıyor. İşte bütün bu hareketler İslam tehlikesi namı altında toplanarak düşmanlarımızı tir tir titretiyor.

İkinci tehlikeye gelince: Bolşeviklik denilen bu hareketler Avrupa'nın doğrudan doğruya kalbine çevrilmiş bir silahtır. Senelerden beri sosyalistlik namı altında için için kaynayarak Avrupa hükümetlerini ürkütüp duran bu hareket, bugün Rusya'da yanardağlar gibi alevler saçmaya başladı. Bu yangının kıvılcımları Paris, Londra, Roma ufuklarına dağılır, oralarda yer yer yangınlar çıkarır oldu. Çünkü hükümetleri ne kadar uğraşsa, ne kadar çabalasa zaten böyle bir yangın için Avrupa'nın her tarafında istidat, hazırlık vardı. Sermaye sahipleriyle amele arasındaki gerginlik son senelerde, bilhassa bu muharebe esnasında son dereceyi bulmuştu. Ruslar önyak olarak çarı, çarlığı, asilzadelerin bitmez tükenmez imtiyazlarını, servetlerini, samanlarını

hak ile yeksan edince, Avrupa'daki sosyalistler de ayaklanmaya azmetti. Bu adamlar diyor ki:

"Bu harp, bu yedi seneden beri devam eden afet kırk, elli milyon beşerin doğrudan doğruya harp meydanlarında helakine sebep oldu. Bir o kadar insanı da bu sönen hayatların arasında bokes, perişan bir halde bıraktı, manevi bir ölüme mahkûm etti. Neticede ne oldu? Birkaç zalim hükümetin istibdadını artırdı. Milyonlarca servet sahibi birkaç muhtekirin hazinelerini, kasalarını doldurdu. Fukara tabakasının, işçi tabakasının sefaletini artık tahammül edilemeyecek derecelere getirdi. Ahlak namına, hayâ namına, ırz namına, haysiyet namına, insaf namına bir şey bırakmadı. Hepsini sildi, süpürdü. Kimsenin kimseye emniyeti, itimadı kalmadı. Âlem-i beşeriyet her türlü insani duygulardan sıyrılarak yırtıcı hayvanlar derecesine indi. O halde biz kimin için çarpışmış, hangi gayeye hizmet etmiş olduk? (...) Artık beşeriyet buna tahammül edemez. Artık sefil mahiyetleri bütün çıplaklığı ile meydana çıkan bütün bu teşkilatı, bütün bu müessesatı yıkmalı, yerine yenilerini koymalıdır.

İşte heriflerin mülahazaları aşağı yukarı bu merkezdedir. (...)

Avrupa hükümetlerini titreten Bolşevik tehlikesi, bizler gözlerimizi açmak şartıyla, âlem-i İslam hakkında tehlike değil, bilakis istifade olunacak bir fırsattır. Çünkü evvela bizde Bolşevikliğin zuhurunu yahut hariçten sirayetini hazırlayacak sebepler yok. Ne sermaye sahiplerimiz, ne bankalarımız, ne amele mes'elemiz, ne arazi mes'elemiz mevcut değil. Saniyen bütün harekâtımızı, muamelatımızı tanzim eden şeriatımız sosyalistlerin, Bolşeviklerin bundan asırlarca sonra belki bulabilecekleri düsturların esaslarını en insani, en ulvi, en fıtri, en şefik, en rahim eşkâlini ihtiva etmektedir. Binaenaleyh Bolşeviklerin Garp medeniyetini yıktıkları gibi bizim esaslı hiçbir şeyimiz sarsılacak değildir. Sarsılsa sarsılsa Avrupalıları körü körüne ve hiç lüzumsuz yere taklit ederek aldığımız birtakım şeyler sarsılacaktır ki zaten bugünkü felaketimizin en birinci sebebi o mefasidin harim-i mevcudiyetimize sokularak hayat-ı içtimaiye ve siyasiye-

mizi zehirlemesidir. O halde bizim Bolşeviklerden korkmamıza mahal olmadığı gibi, Bolşevik olmaya da ihtiyacımız yoktur: Biz elimizdeki şeriatın ahkâmına, esasat-ı fazılasına tamamıyla sarıldığımız gün yakamızı kurtarmış oluruz. Evet, düşmanın düşmanı dost olmak itibarıyla müşterek, müteakabil, menfaatler da-iresinde Bolşeviklerle ittifak edebiliriz. Garb'ın âlem-i beşeriyeti bilhassa biz Müslümanları ezmek için kuvvet almakta oldukları o mel'un zulüm müesseselerini yıkmak hususunda Bolşeviklere yardım da ederiz. Artık bu ittifakın zamanını, zeminini, daire-sini, bu muavenetin derecesini tayin etmek tabiidir ki selahiyet sahiplerine aittir. O cihetleri onlar düşünsünler, onlar halletsin-ler. Böyle bir ittifaktan biz ne kadar istifade edersek Ruslar da o derece istifade edeceklerdir. Çünkü ihmal edilmeyecek bir kuvvet olduğunu demincek söylediğimiz İslam âlemi kendileriyle müt-tefik olmak şöyle dursun, bitaraf kalmakla bile Bolşeviklere pek kıymetli muavenette bulunmuş olur. Buna mukabil şimdiye ka-dar şimalden, cenuptan, Şark'tan, Garp'tan mahsuriyet içinde kalan Müslüman milletlere de böyle bir ittifakın vereceği faydeler inkâr olunamaz. Henüz silah tedarik edememiş olanları silahla-nacaklar, arkalarından emin olarak önlerindeki düşmanı denize dökmeye asırlardan beri kaybettikleri istiklali ele geçirmeye mu-vaffak olacaklardır.”

Bu sözlerin Âkif'e ait olduğuna inanmayanlar olabilir! Âkif'in Bolşeviklikle, Komünizmle ne alakası olabilir? Strate-jik nedenlerle de olsa “dini bütün” Âkif, “dinsiz” Bolşeviklerle ittifak kurmaktan nasıl söz edebilir diye sesini yükselteceklerin sayısı bir hayli fazladır! Aslında bu Bolşeviklik konusu, “uydu-rulan Âkif”le gerçek Âkif arasındaki derin uçurumu gözler önü-ne sermesi bakımından çok iyi bir örnektir. Uydurulan Âkif'in, Müslümanların Bolşeviklerle birlikte ortak düşmana karşı aynı safta omuz omuza mücadele etmesi gerektiğini savunması ola-naksızdır. Ancak gerçek Âkif, tam da böyle bir ittifakı –üstelik Anadolu'da bir cami minberinden– savunabilmiştir.

Âkif'in burada İngilizlerin “*müstemlekesi*” (sömürgesi) du-rumundaki Müslüman milletlerin “*istiklal sevdalarının*” uyanı-

şından söz etmesi ve bunun İngilizler için bir “İslam tehlikesi” anlamına geldiğini belirtmesi çok doğru bir tespittir. Âkif burada “*müstemleke*” sözcüğüyle sömürgeciliğe, emperyalizme dikkat çekmiştir. Ayrıca burada kullandığı “*mahkûm milletler*” ifadesi de Atatürk’ün “*mazlum milletler*” ifadesine benzemektedir. Âkif, “*müstemlekelerin*”, “*mahkûm milletlerin*”, “*istiklal sev-dalarından*” söz ederek son derece etkileyici bir antiemperyalist çıkış yapmıştır. Âkif aslında “*mahkûm milletler*” tabirini çok daha önce, 1912 yılında “*Süleymâniye Kürsüsünde*” adlı eserinde “*Kuşatır millet-i mahkûmeyi hüsrân-ı mübin*” dizesinde kullanmıştır.²³⁵

Âkif’in Bolşeviklik ve Bolşevikliğin Avrupa’da sosyalistler üzerindeki etkileri konusunda verdiği bilgiler –üstelik henüz Türkiye’de Bolşevikliğin iyi tanınmadığı bir dönemde– hiç de yabana atılır türden bilgiler değildir. O dönemde, özellikle muhafazakâr çevrelerdeki yaygın kanaatin aksine, Âkif’in, Bolşevikliğin bize herhangi bir zarar vermeyeceğini söylemiş olması da önemlidir. Burada Âkif’in, Bolşeviklikle Müslümanlığın uyumundan söz eden, hatta Bolşeviklikle Müslümanlığı aynı şey zanneden Yeşil Ordu gibi bazı teşkilatlardan çok farklı düşündüğü de gözden kaçırılmamalıdır. Âkif, “Bolşeviklik Müslümanlığa benzer!” mantığıyla değil, “Bolşeviklerle Müslümanların düşmanları ortaktır” mantığıyla hareket ederek Bolşeviklerle ittifak kurulması gerektiğini söylemiştir. Âkif’in Bolşeviklerle ittifak kurulması halinde elde edilecek faydalar konusundaki şu öngörülerini ise çok değil bir, iki yıla kalmadan gerçekleştirmiştir: “*Henüz silah tedarik edememiş olanları (Türk düzenli orduları) silahlanacaklar, arkalarından emin olarak önlerindeki düşmanı denize dökmeye, asırlardan beri kaybettikleri istiklali ele geçirmeye muvaffak olacaklardır.*” Gerçekten de çok geçmeden tam da Âkif’in 5 Kasım 1920’de dile getirdiği biçimde, Atatürk’ün çabalarıyla Sovyet Rusya ile TBMM hükümeti arasında 16 Mart 1921’de imzalanan Moskova Antlaşması’yla Bolşeviklerle itti-

235 Safahat, s. 206.

fak kurularak silah ve cephane alınmaya başlanmıştır. Böylece silahsız birliklerimiz silahlanmış ve “arkalarından emin olarak önlerindeki düşmanı denize dökmeye, asırlardan beri kaybettikleri istiklali ele geçirmeye muvaffak” olmuşlardır. Burada geçen “düşmanları denize dökmek” ve “istiklali ele geçirmek” ifadeleri de anlamlıdır. Nitekim Atatürk’ün başkomutanlığındaki düzenli birliklerimiz 30 Ağustos 1922’de kazandıkları Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nden sonra düşmanları denize dökmüşlerdir, böylece “istiklal (bağımsızlık) ele geçirilmiştir.”

Âkif’in Nasrullah Camii’ndeki bu vaazı büyük ilgi görmüştür. Cemaatin büyük bir bölümü kendini tutamayarak hüngür hüngür ağlamıştır. O sırada cemaat arasında sessizce Âkif’i dinleyen Eşref Edip’e kulak verelim: “Cemaat ağlıyordu. Ortalığı müthiş bir heyecan kaplamıştı. Üstad da kendinden geçecek derecelere gelmişti. Onun o kadar heyecanlı bir zamanını görmemişim. Artık sesi kesiliyordu. Çok yorulmuştu. Öyle ki, heyecanından kalbi duracak diye korkuyordum.”²³⁶

O güne kadar görülmemiş bir dini-millî heyecan dalgası önce Nasrullah Camii’ni, sonra Kastamonu’yu, daha sonra da tüm Anadolu’yu sarmıştır.

Âkif’in “Nasrullah Kürsüsünde” vaazını yayımlayan *Sebilürreşad* dergisi üç baskı yapmıştır. İl basımevinde ve Açıksoz matbaasında binlerce nüsha basılarak ülkenin en ücra köşelerine kadar dağıtılmıştır.

O günlerde Ankara’da yayımlanmakta olan *Sebilürreşad* dergisinin 314. sayısında şöyle bir bilgi verilmiştir:

“Nasrullah Kürsüsündeki vaazı yayımladığımız sayımız ikinci defa basılmışsa da büyük bir kısmı batı ordusuna gönderildiğinden o da bitmiştir. Müsait bir zamanda üçüncü bir defa basılacaktır.”

Âkif’in “Nasrullah Kürsüsünde” vaazı Anadolu’nun bütün illerine, sancaklarına, kazalarına; yöneticilere, müftülere ve komutanlara gönderilmiştir. Kahvelerde, camilerde, evlerde, kışla-

236 Eşref Edip, age., s. 144.

Matbaası'nda bastırılıp cephelere dağıtılmıştır.²³⁸ El-Cezire Cephesi Komutanı Nihat Paşa, 1 Şubat 1921 tarihinde Mehmed Âkif'e gönderdiği mektubunda ancak bir nüshasını elde edebildiği konuşmayı Diyarbakır Büyük Camii'nde cuma namazından sonra halka okuttuğunu ve Diyarbakır Vilayet Matbaası'nda yeniden bastırarak Elazığ, Diyarbakır, Bitlis ve Van illeriyle çevredeki bağımsız mutasarrıflıklara gönderdiğini belirtmiştir.²³⁹

Âkif'in Kastamonu'daki "*vatanperverane*" faaliyetleri Atatürk'ü de çok memnun etmiştir. Âkif Kastamonu'dan döner dönmez Atatürk onunla görüşmek istemiştir. İstasyondaki küçük bir odada bir saat kadar süren görüşmede Atatürk, Âkif'e şunları söylemiştir:

*"Kastamonu'daki vatanperverane mesainizden çok memnun oldum. Sevr Muahedesi'nin memleket için ne kadar feci bir idam hükmü olduğunu Sebilürreşad kadar hiçbir gazete memlekete neşr edemedi. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine Sebilürreşad'ın büyük hizmeti oldu. Her ikinize de bilhassa teşekkür ederim."*²⁴⁰

Atatürk görüşme biterken Âkif'e, "*Görüştüğümüze çok memnun oldum, inşallah beraber çalışırız,*" demiştir.

Âkif'in karşılığı şöyledir: "*Tabii, beraber çalışmak için geldik.*"²⁴¹

İstiklal Marşı

1920 yazında Anadolu ve Trakya'nın önemli bir bölümü düşman işgali altına girmiştir. İstanbul ve Boğazlar İtilaf Devletlerinin; İzmir, Aydın çevresi Yunanlıların; Muğla, Antalya, Burdur çevresi İtalyanların; Çukurova ve Güneydoğu Fransızların işgali altındadır. Kars ve Ardahan civarında ise İngiliz destekli Ermeni kuvvetleri vardır.

238 Eşref Edip, age., s. 60-66.

239 Sebilürreşad, 17 Şubat 1921, C 18, S. 468, s. 315.

240 Hayreddin Karan, "*Milli Mücadele'de Sebilürreşad, Mehmed Âkif, Eşref Edip*", Sebilürreşad, C XI, S. 254, s. 58, 59.

241 agm., s. 59.

Haziran 1920’de Yunanlılar Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlamıştır. Balıkesir, Bursa ve Doğu Trakya’nın tamamı Yunan işgaline girmiştir.

Yunan ordusunun Anadolu içlerine doğru ilerlediği 1920 yılının sonlarına doğru Genelkurmay Başkanlığı’nın isteğiyle Milli Eğitim Bakanlığı “milli marş” yarışması açmıştır. Birinci seçilen şiirin söz yazarına 550, bestecisine 500 olmak üzere toplam 1000 lira ödül konulmuştur.²⁴² Mehmed Âkif para ödülünden rahatsız olduğu için yarışmaya katılmamıştır. Yarışmaya katılan 724 eserden 6’sı dışında hiçbirisi milli marş olacak nitelikte görülmediğinden elenmiştir. Bunun üzerine, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi’nin teşebbüsleriyle Mehmed Âkif –para ödülünü almamak şartıyla– yarışmaya katılmaya ikna edilmiştir. Âkif, 41 dizelik şiirini tamamlayıp Milli Eğitim Bakanlığı’na teslim etmiştir. Şiir önce 17 Şubat 1921’de “*Kahraman Ordumuza*” ithafıyla *Sebilürreşad*’da, sonra 21 Şubat 1921’de Kastamonu’da çıkan *Açıksöz* gazetesinde yayımlanmıştır.

12 Mart 1921’de Âkif’in şiiri TBMM tarafından milli marş olarak kabul edilmiştir.

Mecliste kabul edildikten sonra da *Hâkimiyet-i Milliye*, *Gaye-i Milliye*, *Yeni Giresun* ve *Ceride-i Resmîye* gazetelerinde yayımlanmıştır.²⁴³ Hatta *Vakit* gazetesi yazarı Hakkı Tarık (Us), İstiklal Marşı’nı sansüre uğramasın diye “şiir” başlığıyla iç sayfalarda yayımlamıştır.²⁴⁴

Meclis kararıyla kazanana verilmesi zorunlu olan para ödülünü Âkif, “Darül Mesai” adlı bir hayır kurumuna bağışlamıştır.²⁴⁵ O günlerde 140 liraya Ankara’da bir çiftlik alınabildiği dü-

242 Hâkimiyet-i Milliye, 26 Ekim 1920. “İstiklal Marşı’nın intihap ve kabul edilen güftesi için beş yüz lira ikramiye olarak verilmesi, tespit olunan beş yüz liranın Müdafaa-i Milliye Vekaletince Maarif Vekaletine itası İcra Vekilleri Heyeti’nin 29/5/1337 tarihinde karargir olmuştur.” BCA., 030.18.3.23.8.

243 Bkz. Hâkimiyet-i Milliye, 14 Mart 1921, S. 132, s. 2; Ceride-i Resmîye, 7-21 Mart 1921, S. 18, s. 1; Gaye-i Milliye, 26 Mart 1921, S. 18; Sarıhan, age., s. 60.

244 Muhiddin Nalbantoğlu, “Mehmed Âkif Anlatıyor”, Yeniçağ, 10 Mart 2013.

245 A. Azmi Bilgin, “İstiklal Marşı’nın Kabulü, Tablîli ve Üzerine Yapılan Çalışmalar”, Mehmed Âkif Ersoy, s. 205, 206; Düzdağ, agm., DİA, s. 434; Düzdağ, Uzun, agm., s. 24-26. Ayrıca bkz. Recep Duymaz, Milli Mücadelemiz ve İstiklal Marşımız, İstanbul, 2008.

şünülecek olursa Âkif'in nasıl bir paradan vazgeçtiği çok daha iyi anlaşılacaktır.

İstiklal Marşı kabul edildikten sonra Almancaya, İngilizceye, Fransızcaya, Arapçaya, Farsçaya ve Macarcaya çevrilerek basılmıştır.²⁴⁶

İstiklal Marşı, 1924'ten 1930'a kadar Ali Rıfat'ın (Çağatay) bestesiyle söylenmiştir. 1930'dan itibaren ise Zeki Üngör'ün bestesiyle söylenmeye başlanmıştır.²⁴⁷

1921 yılının hemen başlarında Kurtuluş Savaşı'nın ilk ciddi başarısı durumumdaki I. İnönü Savaşı kazanılmıştır. I. İnönü Zaferi'nin önemi, aynı anda hem Çerkez Ethem kuvvetlerinin etkisiz hale getirilmesinden, hem de Yunan ordusunun ilk kez durdurulmasından kaynaklanmıştır.

Oğlunun anlatımına göre Âkif, I. İnönü Savaşı'nın kazanılmasına çocuklar gibi sevinmişti.²⁴⁸ Bugün, I. İnönü Savaşı'nın aslında hiç olmadığını, sonradan uydurulduğunu iddia edenlerin acaba kaç Âkif'in I. İnönü Zaferi'ne “çocuklar gibi sevindiğini” biliyorur?

İşte o “I. İnönü Savaşı'nın kazanılmasına çocuklar gibi sevinen Âkif”, İstiklal Marşı'nı I. İnönü Zaferi'nin ulusa ilk umut olduğu günlerde yazmıştır.²⁴⁹ I. İnönü Savaşı, 6-11 Ocak 1921 tarihleri arasında meydana gelmiştir. Milli marş ise 5 Şubat 1921'de Âkif'e ısmarlanmıştır.²⁵⁰ Yani Âkif, I. İnönü Savaşı'ndan bir ay sonra yazmaya başlamıştır İstiklal Marşı'nı...

Milli heyecanı yükseltip orduyu coşturacak bir marşın ek-sikliğı ilk olarak I. İnönü Savaşı sırasında hissedilmiştir. Bunu ilk hissedenlerden biri de Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa'dır. İsmet Paşa, 1920 Eylülü'nde Eğitim Bakanı Rıza Nur Bey'den bir milli marş istemiştir.²⁵¹ İstiklal Marşı yarışması, I. İnönü Savaşı'ndan önce, Ekim 1920'de açılmıştır. Yarışmaya katılan şiirlerin 23 Aralık 1920'ye kadar teslim edilmesi istenmiştir.²⁵²

246 Sarıhan, age., s. 61.

247 age., s. 78.

248 Uçman, age., s. 85.

249 Sarıhan, Vatan Türküsü, İstiklal Marşı Tarihi ve Anlamı, s. 86.

250 Mithat Cemal Kuntay, Mehmed Âkif, İstanbul, 1939, s. 133; Sarıhan, age., s. 16.

251 Sarıhan, age., s. 12.

252 Hâkimiyet-i Milliye, 26 Teşrinievvel (Ekim) 1920.

Âkif'in İstiklal Marşı'ndaki *"tek dişi kalmış"* emperyalizm *"canavari"*na kafa tutan dizelerinin, zafere olan kesin inancının, büyük coşkusunun ve heyecanının altında Kurtuluş Savaşı'nın ilk zaferi I. İnönü Savaşı vardır. Âkif İstiklal Marşı'nı, I. İnönü Zaferi'nin verdiği moral, sevinçle, heyecanla yazmıştır. Başka bir ifadeyle, İstiklal Marşı bir anlamda, İstiklal Savaşı'nın ilk zaferi I. İnönü Savaşı'nın bir eseridir.

I. İnönü Savaşı'nda daha yeni kurulan düzenli ordularımızın İngiliz destekli şımarık Yunan ordusunun ilerleyişini ilk kez durdurması çok önemlidir, ancak yeterli değildir. Anadolu ve Trakya'nın her yanı hâlâ işgal altındadır ve Yunan ordusu da yeni taarruzlara hazırlanmaktadır. İstiklal Marşı Sakarya Savaşı'ndan yaklaşık 7 ay, Büyük Taarruz'dan ise yaklaşık 19 ay önce yazılmıştır. Dolayısıyla Âkif İstiklal Marşı'nı yazarken, çok karanlık, korku duyulan günler devam etmektedir. Âkif bu nedenle İstiklal Marşı'na *"korkma"* diye başlamış ve zaferi müjdelemiştir.

*"Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak."*

Âkif'e, yurdun üstünde tüten en son ocak sönmeden, herkes ölmeden bu şafaklarda yüzen al sancağın sönmeyeceğini düşündüren, Türk tarihindeki büyük zaferlerle birlikte daha bir ay kadar önce kazanılan I. İnönü Savaşı'dır.

Âkif İstiklal Marşı'nın hangi koşulların ürünü olduğunu 16 Haziran 1936'da şöyle ifade etmiştir:

"... Yarabbi ne heyecanlı ve heyecanlı günler. (...) Bir gün bile ümidimizi kaybetmedik, asla ye'se düşmek. Ne topumuz, ne tüfeğimiz vardı, fakat imanımız büyüktü. 'Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın' / 'Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın!' Bu ümitle, imanla yazılır. Zaten ben başka türlü düşünüp yazanlardan değilim... O şiir, milletin o günkü heyecanının ifadesidir. Bin bir facialar karşısında bunalan ruhların ızdırapları içinde halas (kurtuluş) dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan bu marş, o günlerin bir hatırasıdır. O şiir bir daha yazılamaz... Onu ben de yazamam..."

I. İnönü zaferinin coşkusuyla yazılan İstiklal Marşı, II. İnönü zaferini (31 Mart–1 Nisan 1921) kutlamak için coşkuyla okunmuştur. Meclisin yanında binlerce kişinin katılımıyla yapılan zafer kutlamalarında Hamdullah Suphi Bey İstiklal Marşı'nı okumuştur.²⁵⁴

Âkif İstiklal Marşı'nı, “*Kahraman Ordumuza*” diyerek düzensiz, disiplinsiz Kuva-yi Milliye kuvvetlerinin yerine kurulan TBMM'nin düzenli ordularına ithaf etmiştir.

Âkif, “*O benim değil milletimindir*” diyerek de İstiklal Marşı'nı “*Safahat*”ına almamıştır.

İstiklal Marşı'nın kabul edildiği 12 Mart toplantısında ön sırada oturan Atatürk, şiiri büyük bir heyecan içinde dinlemiş ve ayakta alkışlamıştır. Atatürk, marşın en beğendiği yerinin; “*Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyyet*” / “*Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl*” mısraları olduğunu söylemiştir.²⁵⁵ Türk Bağımsızlık Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün İstiklal Marşı'nda en beğendiği mısraların “bağımsızlık” vurgusunun en güçlü, en etkili şekilde yapılan mısralar olması çok doğaldır.

İşte tam da burada Muhittin Nalbantoğlu tarafından dile getirilen bir iddiadan söz etmek istiyorum. Nalbantoğlu'na kulak verelim:

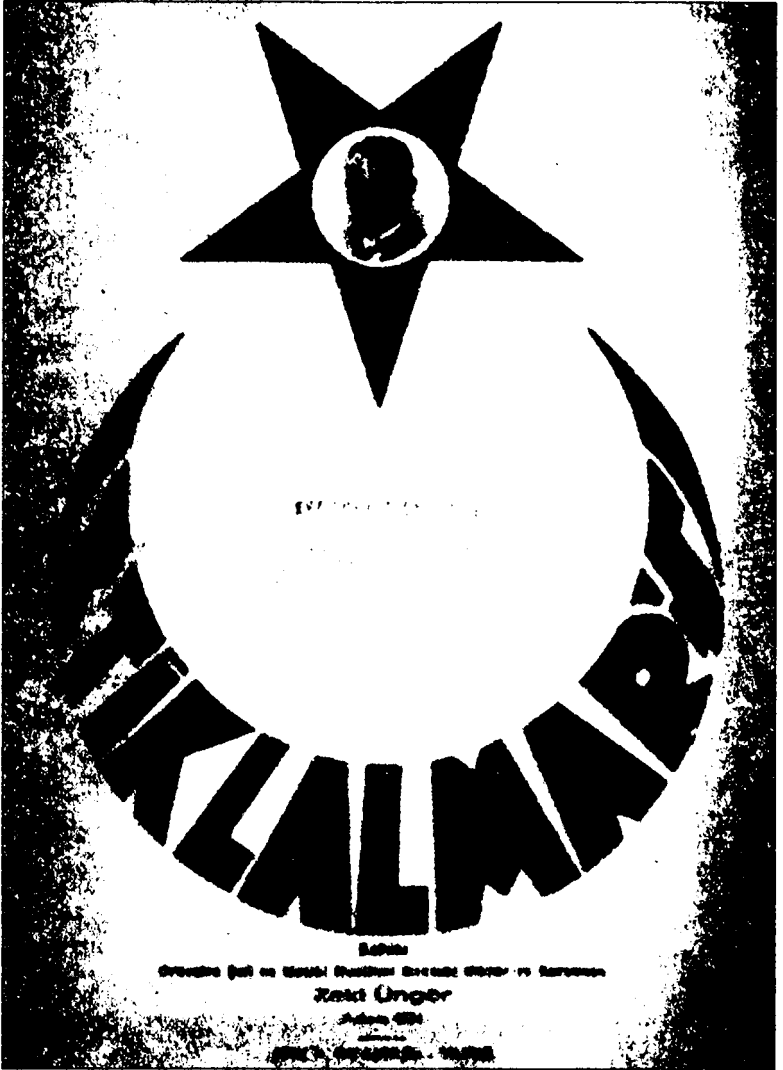
“Atatürk'ün İstiklal Marşı için söylediği bir çift cümlesi vardır ki Milli Marşımızın can alıcı bölümüne işaret eder. Şöyle ki, o sıralarda İstiklal Marşı şiiri bestelenecekken, Atatürk'ün bir müdahalesi olur. Şiirin bestelenecek kıtaları seçilirken Atatürk dikkate alınmamış bir bölümü gündeme getirir ve şöyle der: ‘Benim en beğendiğim mısraları almamışsınız. Bu marşın İstiklal davamızı ve ruhunu anlatması bakımından en önemli mısraları şunlardır: ‘Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyyet’ / ‘Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin İstiklal’. Benim bu millettten asla unutmamasını istediğim mısralar bunlardır.’ Atatürk'ün bu uyarısından sonra ‘en beğendiğim’ dediği bu mısralar da marşın bestelenen bölümüne dahil edilmiştir.”²⁵⁶

254 Sarıhan, age., s. 62.

255 Düzdağ, Uzun, agm., s. 26.

256 Muhiddin Nalbantoğlu, “*Mehmed Âkif Anlatıyor*”, Yeniçağ, 10 Mart 2013.

Âkif'in dediği gibi, "Allah bu millete bir daha bir İstiklal Marşı yazdırmasin".

İstiklal Marşı (dolayısıyla Mehmed Âkif) ve Atatürk'ün nasıl iç içe geçmiş birer vatan figürü olduğunu o günlerde İstiklal Marşı bestesi için hazırlanan bu görsel çok iyi anlatmıştır.

Karabekir İstismarcılarına Hatırlatma Karabekir'in İstiklal Marşı Eleştirileri “İlahi Gibi Şiir-Dehşetli Geriye Gidiş”

Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen isimlerinden Doğu Cephesi komutanı Kâzım Karabekir Paşa, Kurtuluş Savaşı sonrasında beklediği makam ve mevkilere getirilmediğinden ve Atatürk'ün önderliğindeki Türk Devrimi'ne karşı olduğundan muhalifler arasında yer almıştır. Muhalif Karabekir, Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Fırkası'na karşı kurulan muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda yer almıştır. Ancak Şeyh Said İsyanı'nda rolü olduğu gerekçesiyle partisi kapatılmıştır. Karabekir ayrıca İzmir Suikastı'na karışmak suçlamasıyla İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmıştır. Atatürk'ün *Nutuk*'ta ağır şekilde eleştirdiği Karabekir de yazdığı kitaplarda (*Nutuk'a Cevaplar ve İstiklal Harbimiz*) Atatürk'ü çok ağır şekilde eleştirmiştir. Karabekir, Kurtuluş Savaşı'nı Atatürk'ün değil de kendisinin başlattığı, Atatürk'ün halife olmak istediği, toplumu dinsiz, imansız ve Bolşevik yapmak istediği gibi hem kendi içinde çelişen hem de tarihsel gerçeklere ters düşen iddialar ileri sürmüştür²⁵⁷ (Karabekir'in, Atatürk ve Kur'an tercümesi konusundaki iddialarına ileride cevap vereceğim).

Atatürk muhalifi Karabekir çok geçmeden Atatürk ve Cumhuriyet düşmanlarının “biricik önderi” oluvermiştir!

Siyasal İslamcı çevreler “dini bütün”, “muhafazakâr” ve “Doğu Fatih” bir Karabekir kurgulamışlar ve bu Karabekir'i kullanarak Atatürk'e saldırmışlardır.

Ancak siyasi İslamcılarımızın “biricik alternatif önderi” Karabekir, aslında ne o kadar dindardır ne de o kadar muhafazakârdır! “Doğu Fatihliği” konusunda ise Misak-ı Milli'nin Doğu sınırlarına bakmak yeterlidir!

İlginç olan nokta şu ki, Atatürk ve Cumhuriyet düşmanları hem Mehmed Âkif'i, hem Kâzım Karabekir'i sahiplenip her ikisini de kullanarak Atatürk'e saldırmaktadırlar.

257 Ayrıntılar için bkz. Sinan Meydan, Atatürk'ü Anlamak İçin, *Nutuk'un Deşifresi*, 4. bas., İstanbul, 2014, s. 479-519.

Ancak gelin görün ki Kâzım Karabekir, Mehmed Âkif'in o muhteşem İstiklal Marşı'na karşıdır. İstiklal Marşı Derneği'nin resmi sitesinde Gökhan Göbel bu gerçeği şöyle itiraf etmiştir:

*“Kâzım Karabekir de İstiklâl Marşı'nın muarızlarından ve İstiklâl Marşı'nın yerini başka bir marşın alması gerektiğini düşünenlerden biriydi. İstiklâl Marşı'nda Türk kelimesi geçmediğini söyleyip ‘Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar’ mısraına da hassaten cephe almıştı.”*²⁵⁸

En iyisi her şeyi en başından anlatalım:

Milli marş yarışması açıldığı günlerde Karabekir de güzel bir şiirle yarışmaya katılmış, ancak yarışmayı kazanamamıştır. Üstelik kendi şiirinin kazanması için kulis yapmış, Atatürk'ün kendisine destek vereceğini düşünmüş, ancak düşündüğü gibi olmamıştır. Her konuda “baş” olmayı, “birinci” olmayı, “kazan” olmayı çok seven Karabekir'in şiirinin milli marş olarak kabul görmemesi onu kızdırmıştır.

Karabekir 7 Mayıs 1922'de İsmet Paşa'dan bir mektup almıştır. İsmet Paşa'nın, Karabekir'in çalışmalarından övgüyle söz ettiği bu mektup Karabekir'e, kendi ifadesiyle, *“bir istiklal marşı yapmak ilhamını”* vermiştir.

Karabekir'in şiiri marş olarak kabul görmemiş olsa da o vazgeçmeye niyetli değildir. İstiklal Marşı için Paris'te beste yarışması açılacağını duyunca harekete geçmiştir.

Karabekir, Başbakan Rauf Bey'e Sarıkamış'tan 26 Temmuz 1922'de gönderdiği bir mektupta Âkif'in “ilahi” türündeki şiirini alkışlarla kabul eden TBMM'nin beste konusunda benzer bir hata yapmamasını istemiştir. Karabekir sadece beste konusunda değil, marş konusunda da hâlâ umutludur.

İşte Karabekir'in Rauf Bey'e gönderdiği o mektup:

“Mebus sıfatıyla bir kere de zatı samilerine İstiklal Marşı hakkında maruzatta bulunuyorum: Milletimiz muazzam eserler ve emsalsiz fedakârlıklarla tarihini doldurmaktadır. Gerek

258 Gökhan Göbel, *“İstiklal Marşı Muarızlarının Gündemi İşgali”*, <http://www.istiklalmarsiderneği.org.tr> (Son erişim, 3 Ocak 2015).

kendisi, gerekse ahfadı muazzam tarihini okurken iftihar duyacağı gibi, terennüm edeceği İstiklal Marşı ile de gurur duymalı ve bunun tesiriyle atının bir tehlike ihtimaline karşı nefsinı fedaya ruhundan bir saik gelmelidir. Âkif Bey'in şiiri pek yüksek ve muhteremdir. Ancak milletin vicdanından çıkacak bir fer-yad değil, muhterem şairin halka hitabesidir. Arkadaş hitabıyla söylenen satırları millete başka biri hitap ediyor ki, halk bunu okurken şahsiyetini küçültecektir. 'Kim bilir belki yarın' hitabı, millete dışınızı sıkın nasihatinden başka bir şey olmadığı gibi, istiklalimize muvaffak olduktan sonra da manasız kalacaktır. Düşmanlarımız, Türkler kabiliyetsizdir, medeniyet kabul etmez diye iddia ederken, milletimizi 'evet, medeniyet canavardır' diye bağıştırmak doğru mudur? Hilale ve Cenab-ı Hakk'a münacat kısımları ilahiye yakışır, marşta maneviyatı kırar. Bütün bunlar şiir ve nutka girer fakat milletin İstiklal Marşı için muvafık olamaz sanırım. Hüda, cüda gibi kafiye hatırı sözleri halk söylemez. Marşın güftesi de bestesi de halkın seviye ve harsına göre olmalı. Bu da kısa ve herkesin vicdanından gelebilecek sesler olmak ve bu sesler Türk milletinin terennüm edebileceği bir besteye bürünmek lazımdır. Medeniyete canavar diyen bir marşın Paris'e gönderilmesi de gariptir. Kelimelerin kuvvetini ve güfte ile beste arasındaki münasebeti ve bunların Türk'ün ruhuna ve vicdanına yapacağı tesiri Fransızcaya tercümesinden okuyacak Fransız musikişinasları nasıl anlar? Onlar Fransızca güfteye uyacak ve kendi milli zevklerine hoş gelecek beste arayacaklardır. İstiklali uğruna çarpışan bir milletin, ecnebi bir adama veya memlekete kendi marşını seçtirmesi mucibi teessürdür. Hem de henüz sulh münasebetleri tam teessüs etmemişken.

İstiklal Marşı'nı milletimizin ağzı ve ruhu terennüm etmelidir. Yoksa anlamadığı, sevmediği bir şey zorla söyletilemez. Bu derin ve ilmi nokta hissi kararlarla düşü mesuliyete alınmamalı ve makul netice teemmül olunmalıdır ki şudur: erbabı nefretle karşılar ve itiraz tufanı durmaz, milli zevki okşamayarak rağ-bete mazhar olmaz ve herhangi bir başka marş ağızlarda gezer. Ecnebler bu garip neticeye gülerler. Ansiklopedilere geçecek, her

lisana tercüme edilecek bir güfteye, bir ecnebi gözü ile bakmalı ve en mühim kanunları bile tashih ve tadil ederken bu ilmi hatayı da tashih etmeliyiz.

Bir mebus sıfatıyla istirham ediyorum ki, kabul edilecek marşımız, şiir ve musikiye biraz vukufumla beraber yaptığım aşadaki marştan daha sönük olmasın. Marşın ruhu üç noktadır: Birincisi mukaddesatım hürdür, ikincisi esarete karşı her şeyimi feda ederim, üçüncüsü Türklüğün ne olduğunu tarih de söyler. Bu esasların umumuna şamil olan ‘ya istiklal ya ölüm’ de marşa başlangıçtır. Bunlardan başka ne münacaat ne taan ne de medeniyetin leh ve aleyhinde sözleri marşa yakıştıramıyorum. Millet bayramı şerefine bando ile çaldırdım, beste dahi güfte ile münasebetli ve o derece kuvvetli olduğundan derhal taammüm etmiştir.

Marş şudur, notası posta ile takdim olunmuştur:

*‘Ya istiklal ya ölüm
Ya istiklal ya ölüm
Vatanım, milletim, sancağım, evim,
İstiklalsiz yoktur yerim.*

*Zincir vurdurur mu Türkler boynuna,
Varlığı fedakâr vatan yoluna,
Biz tarihin Türk dediği yılmaz milletiz,
Hür yaşar, hür ölür nurlu ümmetiz.”²⁵⁹*

Karabekir’in, İstiklal Marşı’na yönelik bu eleştirileri içinde gerçekten de üzerinde durup düşünülmesi gereken çok doğru noktalar yok değildir. Örneğin Karabekir’in İstiklal Marşı’nın beste çalışmalarına yönelik şu eleştirilerine aynen katılıyorum:

“Medeniyete canavar diyen bir marşın Paris’e gönderilmesi de gariptir. Kelimelerin kuvvetini ve güfte ile beste arasındaki münasebeti ve bunların Türk’ün ruhuna ve vicdanına yapacağı tesiri Fransızcaya tercümesinden okuyacak Fransız musikişinas-

259 Kâzım Karabekir, İstiklal Harbimiz, C II, İstanbul, 2009, s. 1244.

ları nasıl anlar? Onlar Fransızca güfteye uyacak ve kendi milli zevklerine hoş gelecek beste arayacaklardır. İstiklali uğruna çarpışan bir milletin, ecnebi bir adama veya memlekete kendi marşını seçtirmesi mucibi teessürdür. Hem de henüz sulh münaşebetleri tam teessüs etmemişken.”

Karabekir burada çok haklıdır. Türk’ün İstiklal Marşı’na, daha düne kadar (20 Ekim 1921 Ankara İthafnamesi ile Fransa ile aramızdaki savaş durumu sona ermiştir) Türk’ün istiklalini tehdit eden işgalci Fransızlara beste seçtirilmek istenmesi –Karabekir’in ifadesiyle– gerçekten de *“mucibi teessürdür.”* Milli marş yarışmasının açıldığı Ekim 1920’de Fransızlar Güney Anadolu’da işgalci durumdadır. Daha dün “istiklali” tehdit eden “tek dişi kalmış canavara”, bugün İstiklal Marşı bestesi seçtirmeye çalışmak neresinden bakılırsa bakılsın son derece yanlış bir davranıştır. Allah’tan bu yanlışta ısrar edilmemiştir.

Gelelim Karabekir’in İstiklal Marşı’na yönelik eleştirilerine... İşte Rauf Bey’e gönderdiği o mektuptan süzülen İstiklal Marşı eleştirileri:

1. Akif’in şiiri *“milletin vicdanından çıkacak bir feryat değildir,”* Âkif’in *“halka hitabesidir.”*
2. *“Arkadaş hitabıyla”* başkası tarafından söylenen satırlar milletin *“şahsiyetini küçültecektir”*.
3. *“Dişinizi sıkın”* anlamındaki *“Kim bilir belki yarın hitabı”* bağımsızlık kazandıktan sonra *“manasız kalacaktır”*.
4. Düşmanlarımızın bizi *“kabiliyetsiz”*, medeniyetsiz diye suçladıkları bir dönemde milletimizi *“evet, medeniyet canavarıdır”* diye *“bağdırtmak”* yanlıştır.
5. *“Hilale ve Cenabı Hakk’a münacat kısımları ilahiye yakışır, marşta maneviyatı kırar.”* Bunlar *“milletin İstiklal Marşı’nda olmaz.”*
6. *“Hüda, Cüda gibi”* kafiye için konulmuş sözleri halk söylemez.
7. *“Milli zevki okşamayarak, rağbete mazhar olamaz”*, nefretle karşılanır, itiraz edilir, *“bir başka marş ağızlarda gezer”*.
8. Akif’in İstiklal Marşı benim marşımdan daha sönüktür.

Karabekir, Âkif'in TBMM tarafından büyük bir coşkuyla milli marş olarak kabul edilen İstiklal Marşı'nın öylesine yanlış bir tercih olduğunu düşünmektedir ki, “*en mühim kanunları bile tashih ve tadil ederken bu ilmi hatayı da tashih etmeliyiz,*” diyerek İstiklal Marşı'nı milli marş olarak kabul eden kanunun değiştirilmesini –hem de dönemin başbakanına– önerebilmiştir.

Karabekir'in Mehmed Âkif'in İstiklal Marşı'na yönelik eleştirileri sadece bunlarla da sınırlı değildir. Karabekir, Rauf Bey'e gönderdiği mektubundaki bu eleştirilerine, kitabında iki dipnotla şöyle devam etmiştir:

“*Millet Meclisi Âkif Bey'in yaptığı ilahi gibi şiiri alkışlarla İstiklal Marşı diye kabul etti. Bestesi için de Paris'te müsabaka yapılacağını haber alınca bunun muvafık olmadığını Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti'ne yazdığım gibi, Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey'e şunu (yukarıdaki mektubu) yazdım.*

Ankara gerek maarif programıyla, gerekse İstiklal Marşı'yla dehşetli geriye gidiyor. Layihalarım bunu protesto demektir.”²⁶⁰

Zeki Sarıhan'ın dediği gibi, “*Yukarıdaki satırlar, İstiklal Marşı hakkında yapılmış hemen hemen en sert eleştirilerdir.*”²⁶¹

Karabekir kendi marşını Rauf Bey dışında İsmet Paşa ve başka önemli kişilere de göndermiştir. Hep çok iddialıdır. Ona göre “*Türk Yılmaz*” marşını kabul etmeyene Türk bile denmemelidir!

Karabekir marşındaki “*Ya İstiklal ya ölüm*” dizesinin Atatürk'ün “*Nutuk*”unda geçiyor olmasından da kendisine pay çıkarmıştır. Bilindiği gibi Atatürk “*Nutuk*”ta, “*... Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evladır! Binaenaleyh, ya istiklal ya ölüm! İşte halas-ı hakiki (gerçek kurtuluş) isteyenlerin parolası bu olacaktır,*” demiştir. 1922'de kendi şiirinde kullandığı bu dizeyi, 1927'de Atatürk'ün “*Nutuk*”unda gören Karabekir, hemen altını çizip yanına şu notu düşmüştür: “*Bu parolayı kim buldu? Bunun İstiklal Marşı olarak kabulüne olsun mani olunmamalı idi!*”²⁶²

260 Kâzım Karabekir, İstiklal Harbimiz, 2. bas., İstanbul, 1969, s. 1054-1057.

261 Sarıhan, age., s. 75.

262 Karabekir, İstiklal Harbimiz, C II, İstanbul, 2009, s. 1244.

Kurtuluş Savaşı'nı “Atatürk değil, ben başlattım!” diyen Karabekir'in “Ya istiklal ya ölüm!” parolasını da “Atatürk değil, ben buldum!” demesine şaşdırmamak gerekir!

Karabekir'in Atatürk'e, Rauf Bey'e ve İsmet Paşa'ya yaptığı baskıya rağmen Âkif'in İstiklal Marşı milli marş olarak kabul edilmiş ve milli marş olarak kalmıştır. Yani Atatürk –Karabekir'in kulis çalışmalarına rağmen– Karabekir'in değil Âkif'in marşını beğenmiştir.

Ne ilginçtir ki, Atatürk'ü “dinsiz olmamızı istiyor!” diye eleştiren Karabekir, Âkif'in İstiklal Marşı'nı ise “ilahiye benziyor!” diye eleştirmiştir.

Mehmed Âkif'i çok seven siyasal İslamcıların “biricik alternatif önderleri” Karabekir, İstiklal Marşı'nı, “İlahi gibi şiir”, “*Hilale*²⁶³ *ve Cenabı Hakk'a münacat kısımları ilahiye yakıştır*”, “*Ankara (...) İstiklal Marşıyla dehşetli geriye gidiyor,*” diyerek eleştirmiştir.

Ne gariptir ki İstiklal Marşı'nı dinsel unsurlardan dolayı “ilahiye” benzeten Karabekir, kendi marşını da “*nurlu ümmetiz*” diye bitirmiştir.

İstiklal Marşı'nı 1922'de “geriye götüren”, yani “gerici” diye nitelendiren Karabekir'in çelişkilerini Zeki Sarıhan'dan okuyalım:

*“Ankara'nın İstiklal Marşı'yla ‘dehşetli’ geriye gittiğini ileri süren Karabekir, zaferden sonra aynı Ankara'nın siyasi ve toplumsal alandaki devrimlerini ‘mukaddesatın kanla yıkılması’ olarak nitelemiş, halifeliğin kaldırılmasını bile hazmedememiş ve muhalefete geçerek ‘Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’ içinde yer almıştır. Karabekir (...) kendi onayı alınmadan yapılan hemen her işi eleştirmiş, bunlarda bir kusur aramıştır.”*²⁶⁴

263 2015 yılı Ocak ayının sonlarında AKP Genel Başkanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu, “28 Şubat sürecinde ulusalcılar bayraktan hilali kaldırmak istedikler!” diye bir açıklama yapmıştır. (“Bayraktan Hilali Kaldırmak İstediler”, Hürriyet, 26 Ocak 2015). Davutoğlu'nun bu açıklaması bana 1922'de Kâzım Karabekir'in İstiklal Marşı'ndaki “hilal”den rahatsız olmasını çağrıştırdı. Bu açıklamayı siyasal İslamcıların “biricik alternatif önderi” Karabekir değil de Atatürk yapmış olsaydı –hiç kuşkunuz olmasın– birileri hemen tarihle yüzleşip Atatürk'ü “İslam düşmanı” ilan ederdi!

264 Sarıhan, age., s. 75.

Başka bir İstiklal Marşı söylemek SOYTARILIKTIR

Kazım Karabekir'in kızı Timsal Karabekir, 2012'de Diyarbakır'da bir toplantıda okunan sözde Kürdistan marşı için "Başka bir İstiklal Marşı söylemek soytarılıktır" demiştir.²⁶⁵ Timsal Hanım çok haklı! Evet, başka bir İstiklal Marşı söylemek soytarılıktır!

Türk'ün Türksüz İstiklal Marşı

İstiklal Marşı'na yönelik eleştirilerin başında marşın içinde Türk sözünün geçmemesi gelmektedir.

Türk'ün İstiklal Marşı'nda Türk sözünün olmamasının temelinde iki nedeni vardır:

1. Türk Bağımsızlık Savaşı'nın kendine özgü koşulları, 2. Âkif'in düşünce iklimi...

Atatürk'ün önderliğindeki Türk Bağımsızlık Savaşı'nın temel stratejisi Anadolu'nun o günkü koşullarından dolayı İslami meşruiyet politikasıdır.²⁶⁶ İşgalci Hristiyan, işgal edilen Müslüman olduğundan Atatürk, alevi-sünni unsurlarıyla Anadolu'da-

265 "Kâzım Karabekir'in Kızının Kürtçe Marş Tepkisi: Soytarılık", <http://www.sonkulis.com>, 9 Mart 2012.

266 Bu politika hakkında bkz. Sinan Meydan, Atatürk ile Allah Arasında-Bir Ömrün Öteki Hikâyesi, 8. bas., İstanbul, 2014, s. 325 vd.

ki “halk İslamını” kurtuluş ideolojisinin başat figürü haline getirmiştir. Atatürk, özellikle Anadolu’da emperyalist kışkırtmaya açık durumdaki etnik unsurları “İslam” ortak paydasında bir araya getirip “*vatanın (İslamın son kalesinin) kurtuluşu-halife-nin kurtuluşu ve İslamın kurtuluşu*” formülüyle direnişi güçlendirmiştir. Bu süreçte yaptığı konuşmalarda, yazdığı telgraflarda ve yayımladığı beyannamelerde sürekli İslami bir üslup kullanmış; düşmana karşı birlik ve beraberliği “Türklük” kavramı etrafında değil, “Müslümanlık” kavramı etrafında oluşturmuştur. Bu nedenle Âkif de yazdığı İstiklal Marşı’nda, “*Hakkıdır, Hakk’a tapan milletimin istiklâl*”, “*O benim milletimin yıldızıdır parlayacak*”, “*Kahraman ırkıma bir gül*”, “*Ebediyyen sana yok ırkıma yok izmihlâl*” gibi dizelerde “ırk” ve “millet” kavramlarını sıkça tekrarlamış olmasına rağmen doğrudan “Türk” sözcüğüne yer vermemiştir. O yıllarda Kurtuluş Savaşı’nın diyalektiği gereği Türk olmayan, ancak Müslüman olan diğer etnik unsurların, özellikle Kürtlerin Kurtuluş Savaşı’na katılımını sağlamak için bilinçli olarak “Türk” sözcüğü fazla kullanılmamıştır. Doğal olarak bu Kurtuluş Savaşı stratejisinden Âkif’in İstiklal Marşı da nasibini almıştır. Normalde Türklüğe çok özel bir önem ve değer veren Atatürk de –bu strateji gereği– Karabekir’in “Türk” sözcüğüyle dolu marşının değil de Mehmed Âkif’in İslami vurgularla dolu İstiklal Marşı’nın milli marş olarak kabul edilmesini onaylamıştır. İsmail Habib Sevük’ün ifadesiyle, “*Atatürk de onun (Akif’in) büyük şair olduğunu biliyordu. Bunu, İstiklal Marşı’na ilişmeyişinden anlıyoruz.*”²⁶⁷

Ancak yine de Âkif’in, Türk’ün Bağımsızlık Savaşı sırasında yazdığı İstiklal Marşı’nda Türk sözcüğünü hiç kullanmaması ciddi bir eksikliklerdir.

İstiklal Marşı’nda Türk sözcüğünün geçmemesinde Âkif’in düşünce ikliminin de etkisi vardır.

Âkif, bildiği gibi Meşrutiyet yıllarının İslamcı şairidir. Düşünce ikliminin özünde modern millet/ulus kavramları değil,

267 Son Posta, 11 Ocak 1948. Aktaran Sarıhan, age., s. 83.

İslam ümmeti, İslam ümmetinin birliği, bütünlüğü düşüncesi yer almaktadır. Bu cümleden olarak Âkif, örneğin tarih denildiğinde Ziya Gökalp veya Yusuf Akçura gibi önce Türk tarihini değil, önce İslam tarihini anlamaktadır. Nitekim “*Çanakkale Şehitlerine*” adlı şiirinde Çanakkale Savaşlarını yüceltmek için Türk tarihindeki herhangi bir savaşı değil, İslam tarihindeki Bedir Savaşı’nı hatırlamıştır. Çünkü “*Onun zihninde canlanan, Anadolu topraklarına Türk mührünü vuran Malazgirt, Mohaç, Kosova ve Çaldıran sahnelerinden önce, ümmet muhayyilesinin cengâverliğidir. Bir şair olarak Âkif, zihinsel özelinde modern anlamdaki milli/ulusal duyarlılıktan öteye ve bundan önce İslamın harimi ismetine giren düşmana yoğunlaşır.*”²⁶⁸

Âkif, İstiklal Marşı’nda yücelttiği “ırkın”, övdüğü “milletin” kahraman “ordunun” adını vermekten kaçınmıştır. Gökteki hilalin hangi millete güleceğini, hangi milletin ordusunu zafere götüreceğini de açıkça ifade etmemiştir?²⁶⁹

Ancak aynı Âkif çok değil, birkaç yıl önceki I. Dünya Savaşı yıllarında yazdığı şiirlerinde Türk sözcüğüne yer vermekten çekinmemiştir:

“Yurdu baştanbaşa virâneye dönmüş Türk’ün.”
“Sıtmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk’ün.”
“Hocazâdem, ne sülükmüş o meğer vay canına!
Dış bilermiş senelerden beri Türk’ün kanına.”
“Türk eriyiz, silsilemiz kahraman...”

Âkif’in bu ve buna benzer Türklü dizeleri, “onun düşünce ikliminde Türk sözcüğünün, millet ve milliyetçilik kavramlarının yeri olmadığı için İstiklal Marşı’nda Türk sözcüğünü kullanmadığı” tezini çürütmektedir.

Türk’ün İstiklal Marşı’nda “Türk” sözünün geçmemesi nedeniyle bazı çevrelerin 1925’te ve 1937’de yeni bir milli marş

268 Osman Selim Kocahanoğlu, Atatürk-Karabekir Kavgası, Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası, 2. bas., İstanbul, 2013, s. 427.

269 age., s. 427.

girişimleri olmuşsa da, Âkif'in İstiklal Marşı -1930'da sadece bestesi değiştirilerek- bugüne kadar milli marş olarak çalınıp söylenmeye devam etmiştir.²⁷⁰

Bazı çevrelerin yeterince "milli" bulmayarak eleştirdiği İstiklal Marşı'nı bazı çevreler ise fazla milli, hatta gerici ve ırkçı bularak eleştirmiştir. Örneğin 1979 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin öğretim yılına başlama töreninde İstiklal Marşı çalınırken bir grup öğrenci ayağa kalkmamış, İstiklal Marşı bitince ayağa kalkarak Enternasyonal Marşı'nı söylemiştir. Bu olayın yarattığı İstiklal Marşı tartışması haftalarca sürmüştür.

İstiklal Marşı'nı değerlendirirken özellikle marşın yazıldığı koşulları dikkate alarak değerlendirmek gerekir. İstiklal Marşı, yeryüzündeki ilk antiemperyalist zaferin bağımsızlık marşıdır ve içinde Türk sözcüğü geçmese de Türk Bağımsızlık Savaşı'nın ruhunu her yönüyle en iyi anlatan manzumelerden biridir. İstiklal Marşı bazılarının iddia ettiği gibi "gerici, ırkçı değil, devrimci bir yapıttır".²⁷¹

Ankara İslam Kongresi Hazırlıkları

Atatürk Kurtuluş Savaşı'nı -Akif'in "*Nasrullah Kürsüsünde*" ifade ettiği biçimde- "İslam" ve "Bolşeviklik" stratejileriyle yürütmek istemiştir. Atatürk'ün son derece akılcı ve gerçekçi bu iki ayaklı kurtuluş stratejisi Bolşeviklerin "antiemperyalist" ideolojileri gereği, Müslümanların ise dinlerindeki "cihat" ilkesi gereği işgalci Batı'ya karşı olmalarının doğal bir sonucudur. Bu nedenle Atatürk, Anadolu'ya çıkar çıkmaz bir taraftan Sovyet Rusya'dan gelen Bolşevik heyetlerle görüşüp Lenin başta olmak üzere Bolşevik liderlerle temas kurarak Türk-Sovyet ilişkilerini geliştirmek istemiş; diğer taraftan Anadolu'daki vatansever din adamlarıyla -Alevi, Sünni- kol kola girip dünya Müslümanlarıyla diyalog halinde ve yoğun İslami söyleme dayanan bir mücadele yürütmek istemiştir.

270 Sarıhan, age., s. 83, 84.

271 age., s. IX.

Atatürk, İslam politikasını başarıyla uygulayabilmek için Rıfat Börekçi, Şeyh Ahmet Senusi ve Mehmed Âkif gibi İslam dinini iyi bilen ve toplum üzerinde etkili olabilecek dindar kanaat önderlerine ihtiyaç duymuştur. Bu kişiler aracılığıyla hem içerideki Müslümanları hem de dünya Müslümanlarını Anadolu'daki Hıristiyan işgalcilere karşı harekete geçirmek istemiştir. Bu amaçla, örneğin o sıralarda Türkiye'de olan Libyalı Şeyh Ahmet Senusi Anadolu'nun güneyinde, Mehmed Âkif ise Anadolu'nun iç batı ve kuzey bölgelerinde cami cami dolaşarak Müslüman halkı düşmana karşı direnişe çağırmıştır.

İşte o günlerde Atatürk, düşman karşısındaki İslami cepheyi daha da büyütebilmek için Ankara'da bir İslam kongresi düzenlemek istemiştir.

Matbuat İstihbarat Umum Müdürü Hüseyin Ragıp (Baydur), Atatürk'ün isteğiyle *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 11 Mart 1920 tarihli sayısında "*Ankara'da Bir İslam Kongresi*" başlıklı bir başyazı kaleme almıştır. Yazıda Ankara, emperyalist Batı'ya karşı başlatılan İslam isyanının genel karargâhı olarak ilan edilmiştir.²⁷²

Mehmed Âkif'in İstiklal Marşı'nın milli marş olarak kabul edildiği 12 Mart 1921'de Matbuat Umum Müdürü Hüseyin Ragıp, *Sebilürreşad* dergisinin yayıncısı Eşref Edip'le görüşerek İslam Kongresi'nin hazırlıklarına başlamıştır. İslam Kongresi için Şer'îye Vekâleti'nde bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Komisyon, Şer'îye Vekili Hasan Fehmi, Recep (Peker), Eşref Edip ve Mehmed Âkif'ten oluşturulmuştur. Hasan Basri (Çantay) de heyetin kâtibi olmuştur.²⁷³

Komisyon 19 Mart 1921'de Ankara İstasyon binasında toplanmıştır. Başkanlığa Şer'îye Bakanı Mustafa Fehmi Efendi seçilmiştir. İslam ülkelerine kongreye delege göndermeleri için bir çağrı yazısı yazılmasına karar verilmiştir. Bu çağrı yazısını Mehmed Âkif ve Eşref Edip'in yazması kararlaştırılmıştır. Çağrı

272 Doğan, agm., s. 191.

273 Doğan, agm., s. 191; Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C 3, s. 454.

yazısının, Basın Genel Müdürü Hüseyin Ragıp Bey aracılığıyla Atatürk'e sunulmasına karar verilmiştir.²⁷⁴

Ankara'da İslam Kongresi hazırlıklarının yapıldığı o günlerde, 16 Mart 1921'de Sovyet Rusya ile TBMM arasında Moskova Antlaşması imzalanmıştır.

Çok değil, sadece bir gün sonra, 17 Mart'ta *Hâkimiyet-i Milliye*'de Eşref Edip'in "*Anadolu'da İslam Kongresi*" başlıklı yazısı yayımlanmıştır. Eşref Edip yazısında böyle bir işe girişen hükümeti hararetle tebrik etmiştir.

"*Anadolu'da İslam Kongresi*" haberi, 21 Mart 1921 tarihli *Sebilürreşad*'da da yayımlanmıştır.²⁷⁵

Bütün bu hazırlıklara rağmen düşman ilerleyişinin devam etmesi ve Kütahya-Eskişehir Savaşlarının kaybedilmesi nedeniyle Ankara İslam Kongresi toplanamamıştır.

Atatürk, Âkif'in de katkılarıyla Ankara'da bir İslam Kongresi toplayamamış, ama Âkif'in katkılarıyla İslami meşruiyet politikasına tüm hızıyla devam etmiştir. Örneğin 28 Mart'ta *Hâkimiyet-i Milliye*'nin birinci sayfasının sol alt köşesinde üç sütun üzerine "*Cephelerde Kahraman Mücahitlerimize*" başlığıyla Mehmed Âkif'in "*Berlin Hatıraları*" şiirinin bir bölümü yayımlanmıştır. Âkif'in Çanakkale Savaşları sırasında yazdığı bu şiirin birinci bölümünde cephelerde savaştan büyük mücahitlerimizin bıkip usanmadan sonuna kadar mücadele etmeleri istenmektedir. "*Korkma*" diye başlayan ikinci bölümde ise, savaşçı mücahitlerin cevabına yer verilmiştir.²⁷⁶

"*Korkma!*

Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!

Düşer mi tek taşı, sandın, harîm-i nâmûsun?

Meğer ki harbe giren son nefer şehîd olsun.

Şu karşımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;

274 Sarıhan, age., s. 456.

275 age., s. 460.

276 Doğan, agm., s. 191, 192.

*Denizler ordu, bulutlar donanma yağıdır;
Bu altımızdaki yerden bütün yanardağlar,
Taşıp da kaplasa âfâkı bir kızıl sarsar;
Değil mi cebhemizin sînesinde îman bir;
(...)
Cihan yıkılsa, emîn ol bu cebhe sarsılmaz!”²⁷⁷*

30 Nisan 1921 tarihli *Sebülürreşad*’ın haberine göre Mehmed Âkif ve Eşref Edip, Afgan elçisini ziyaret etmiştir. Elçi yayımladığı demeçte, “*İslam dünyası büyük bir güce sahip olacak,*” demiştir.²⁷⁸

Görülen o ki Atatürk, Kurtuluş Savaşı’nın manevi cephesini güçlendirirken –pek çok din adamından yardım almış olsa da– daha çok Mehmed Âkif’ten yararlanmıştır. Âkif, TBMM’de neredeyse hiç konuşmadan²⁷⁹ hem şiirleriyle ve yazılarıyla hem vaazlarıyla hem de İstiklal Marşı’nı yazarak gerçekten de Kurtuluş Savaşı’nın manevi önderi olmayı hak etmiştir.

Mehmed Âkif, Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Mayıs 1923’te yanında bir İstiklal Madalyası ve milletvekillerine verilen bir mavzer tüfeği ile Ankara’dan İstanbul’a dönmüştür. O ömrü boyunca bu hediyeleri yanından ayırmamıştır.²⁸⁰

Mehmed Âkif ve Said-i Nursi Farklı Yolun Yolcuları

Âkif, 1918 Ağustosunda Lübnan’dan dönüşünde İstanbul’da şeyhülislamlığa bağlı “dini-akademik bir kuruluş olan” Dâr’ül-hikmet-il-İslâmiyye’nin önce başkâtipliğine, sonra asli üyeliğine

²⁷⁷ Safahat, s. 353.

²⁷⁸ Sarıhan, age., s. 515.

²⁷⁹ Âkif, TBMM’de sadece bir kere konuşmuştur. 8 Şubat 1921’de Tefvik Paşa hükümetine yumuşak bir cevap yazılmasını önermişse de, bu önerisine Atatürk karşı çıkmıştır. Meclisin gizli oturumunda İstanbul hükümetine yazılacak cevap tartışılmıştır. Görüşmeler sırasında Mehmed Âkif, Hamdullah Suphi’nin yazdığı metni çok sert bulduğunu belirtip kendi önerdiği metni okumuştur. Atatürk, Âkif’in bu önerisine bazı noktalardan karşı çıkmıştır. Sonuçta önerilerin birleştirilerek cevap yazılması başkanlığa bırakılmıştır.

²⁸⁰ Uçman, agm., s. 95.

tain edilmiştir. Aynı zamanda kurumun yayın organı *Ceride-i İlmîyye*'nin de yönetimini üstlenmiştir (Ocak 1920).²⁸¹

O günlerde Dâr'ül-hikmet-il-İslâmiyye'nin üyelerinden biri de Bediüzzaman Said-i Nursi'dir.²⁸² Kurumun üyelerine maaş da ödenmiştir. Örneğin Said-i Nursi hal tercümesinde bu kurumda-ki görevine karşılık 5000 kuruş ücret aldığını belirtmiştir.²⁸³

Önce Şubat 1920'de Balıkesir'e gidip orada halkı Kurtuluş Savaşı'na katılmaya çağırması ve oradan döndükten sonra da Atatürk'ün davetiyle Ankara'ya giderek TBMM'de milletvekili olup fiilen Kurtuluş Savaşı'na katılması üzerine, İstanbul hükümeti/Damat Ferit, 3 Mayıs 1920'de Âkif'in Dâr'ül-hikmet-il-İslâmiyye'deki görevine son vermiştir.²⁸⁴

Ancak Ertuğrul Düздаğ, "*Vazifesinden izinsiz ayrıldığı gerekçesiyle Dâr'ül-hikmet-il-İslâmiyye'deki görevinden azledildi,*" demiştir.²⁸⁵ Fakat bu bilgi doğru değildir. Sormak lazım? Acaba Âkif, "*Ben Kurtuluş Savaşı'na katılmak için Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşa'nın yanına gidiyorum!*" deseydi, Dâr'ül-hikmet-il-İslâmiyye, "*Buyur git! Milli harekete katıl! Ücretsiz izinli sayılacaksın!*" mı diyecekti? Tabii ki hayır! Âkif Ankara'ya gidip TBMM'ye katıldıktan 10 gün sonra İstanbul'daki görevinden alınmıştır (Ankara'ya gidişi 24 Nisan 1920, görevden alınışı 3 Mayıs 1920). Görevinden alınma nedeni hiç şüphesiz İstanbul hükümetinin Ankara merkezli milli harekete karşı olması, hatta İngilizlerle birlikte milli hareketi bitirmek için elinden gelen her şeyi yapmasıdır. Sonuçta İstanbul hükümetinin şeyhülislamlığına bağlı Dâr'ül-hikmet-il-İslâmiyye de Anadolu'da Atatürk'ün

281 Düздаğ, agm., DİA, s. 433.

282 23 Ağustos 1918'de kurulun Dâr'ül-hikmet-il-İslâmiyye'nin kurucuları şunlardır: Arabgirli Hüseyin Avni, Betamalı Cevdet, Şevketi, Şeyh Beşir, Şeyh Bedrettin, Haydarizade İbrahim, Mustafa Tefvik, Bediüzzaman Said-i Nursi. Başkanlığa vekâleten Fetva Emmini Muğlalı Ali Rıza Efendi tayin edilmiştir. (Sadık Albayrak, *Son Devrin İslam Akademisi Dâr'ül-hikmet-il-İslâmiyye*, İstanbul, 1973, s. 88.)

283 Albayrak, age., s. 86.

284 Takvim-i Vekayi, 5 Mayıs 1920; Sebilürreşad, Ocak 1957, C 10, S. 237, s. 184; Mürebbi, age., s. 12; Sarıhan, *Vatan Türküsü...*, s. 23.

285 Düздаğ, agm., DİA, s. 434.

liderliğinde gelişen milli harekete karşıdır. Dolayısıyla bu kurumun milli harekete katılacak bir üyesine izin vermesi olanaksızdır. Yani Âkif'in Ankara'ya "izinli" olarak gitmesi imkânsızdır. Bunun bilincinde olan Âkif, gemileri yakarak ardına bile bakmadan İstanbul'dan yola çıkıp gizlice Ankara'ya gitmiştir.

Âkif'in Dâr-ül-hikmet-il-İslâmiyye defterini kapatmasını kolaylaştıran bir başka neden de kurumun son zamanlarında bağnaz, katı, baskıcı bir İslam anlayışına yönelmiş olmasıdır. Örneğin, Dâr-ül-hikmet-il-İslâmiyye'nin o günlerde yürüttüğü bazı "önemli" dini işler şunlardır: Dine saldırıldığı gerekçesiyle gazetelerin cezalandırılması, Ramazan aylarında kıraathanelerde ince saz eşliğinde kadınların şarkı söylemesi, çocuk düşürülmesi, dergilerin kapaklarına kadın resmi basılması, askerlerin yanlarında kadınlarla dolaşması, operet oynatılması vb. "dindışı", "ahlakdışı" gördüğü konularda gereğinin yapılması için hükümete yazılar yazmıştır. "*Hayâ ve Namus*", "*Çocuk Düşürme*", "*Memleket Gençliği*", "*Ahlaksızlık*" beyannameleri yayımlamıştır.²⁸⁶

Mehmed Âkif ve Said-i Nursi, Dâr-ül-hikmet-il-İslâmiyye çatısı altında doğal olarak yan yana gelmişlerdir. Âkif'in yakın arkadaşı Eşref Edip, 1952 yılında kaleme aldığı makalesinde, "*Üstadla (Said-i Nursi'yle) tanışmamız kırk seneyi geçti. O zamanlar her gün idarehaneye gelir; Âkifler, Naimler, Feridler, İzmirliilerle birlikte tatlı tatlı musahabelerde bulunurduk...*"²⁸⁷ diyerek Mehmed Âkif ile Said-i Nursi'nin bir araya geldiklerini doğrulamıştır.

Ancak bu birliktelik kısa sürmüştür. Çok geçmeden yolları ayrılmıştır.

İstanbul işgal edilince ailesini ve Dâr-ül-hikmet-il-İslâmiyye'deki "maaşlı" görevini bırakan; Kastamonu'da yayımlanan *Açıksöz* gazetesinin ifadesiyle "*Zulme, hakarete tahammül edemeyerek ailesini, refahını İstanbul'da terk ile Anadolu'ya firar eden bu vicdanlı şair*"²⁸⁸ Mehmed Âkif, Atatürk'ün yanında milli harekete katılarak Ankara'da Taceddin Dergâhı'nda, mü-

286 Albayrak, age., s. 73.

287 Tarihçe-i Hayat, Tahliller, s. 540.

288 *Açıksöz*, 2 Mayıs 1920, S. 46, s. 4.

tevazı bir evde paltosuz yaşarken; Said-i Nursi İstanbul'daki refahını, rahatını bırakmayarak Dâr-ül-hikmet-il-İslâmiyye'deki "maaşlı" görevine devam ederek Çamlıca'da Yusuf İzzettin Paşa Köşkü'nde paşalar gibi yaşamıştır.²⁸⁹

Said-i Nursi, işgal İstanbulu'ndaki o günlerin hayatındaki "son derece mutlu bir dönemi" olduğunu belirtmiştir.²⁹⁰ İşgal altındaki Anadolu'da milletin inim inim inleyip kan ağladığı o günlerin Said-i Nursi için "mutlu" günler olması düşündürücüdür.

Mehmed Âkif, Şeyh Ahmet Senusi ve Kuvvacı din adamları Anadolu'da Atatürk'ün yanında işgallere karşı halkı örgütlemek için cami cami gezerken, yerel kongrelere katılırken, Müdaffa-i Hukuk Cemiyetlerinin başkanlığını yaparken ve hatta alaylar kurup cepheye koşarken, Said-i Nursi işgal altındaki İstanbul'da maaşlı bir işte çalışıp, "kadınlar evlerinden çıkmamalıdır", "resimler küçük cenazelerdir", "Osmanlı'yı İttihatçıların dinsizliği çökertmiştir"²⁹¹ biçiminde yazılar ve bazı risaleler (küçük kitaplar) yazarak Hristiyan işgalcilerle uyumlu bir şekilde, Çamlı'da bir yalıda "mutlu" biçimde yaşamıştır. Ayrıca bu "mutlu" döneminde *Kürdistan Teali Cemiyeti* ve *Teali İslam Cemiyeti* gibi milli hareket karşıtı ayrılıkçı cemiyetlere de üye olmuştur.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı başladığında sadece Mehmed Âkif'i değil, onun gibi dini konularda az çok bilgisi, görgüsü olan herkesi Anadolu'ya çağırmıştır. Çünkü o zor işgal yıllarında Müslüman halkla doğrudan doğruya temas kurup Kurtuluş Savaşı'nın dini-milli bir mücadele olduğunu halka anlatacak din adamlarına ihtiyaç vardır. Bu çerçevede Atatürk, özellikle Kürtlerin iyi tanıdığı Said-i Nursi'yi de birçok kere Anadolu'ya çağırmıştır. Onu da Kürt bölgelerine "vaiz" olarak göndermek istemiştir. Nitekim Said-i Nursi de Emirdağ Lahikası'nın bir bölümünde Atatürk'ün kendisinden, Senusi liderlerin Libya'da

289 Şerif Mardin, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, "Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim", 4. bas., İstanbul, 1994, s. 148; Mustafa Yıldırım, Meczip Yaratmak, 2. bas., Ankara, 2006, s. 71.

290 Mardin, age., s. 145.

291 Albayrak, age., s. 186; Yıldırım, age., s. 76.

yaptıklarına benzer bir görevi yerine getirmesini, yani dini bir ittifak odağı oluşturulmasıyla halkın bu ittifak etrafında birleştirilmesini istediğini belirtmiştir.²⁹² Ama Said-i Nursi bir türlü İstanbul'daki rahatını, mutluluğunu bırakıp Anadolu'ya geçmeye yanaşmamıştır. Ta ki savaş bitip galip belli oluncaya kadar! Said-i Nursi Anadolu'ya gitmeyince Atatürk de Libyalı Şeyh Ahmet Senusi'den yararlanmak zorunda kalmıştır.

Seyfi Güzeldere "*Gerçek Bediüzzaman Said-i Nursi ve Doktrinleri*" adlı kitabında Kurtuluş Savaşı yıllarındaki Said-i Nursi hakkında şu bilgileri vermiştir:

"Molla (Said-i Nursi) İstanbul'a geldiği vakit Mütareke olmuştu. Müslüman-Türk toptan tutsak gitmemek için yer yer birleşip tedbirler arıyordu. O hemen kardeşinin oğlu Abdurrahman'ın Çamlıca'daki köşküne yerleşti. Kitap dediği uyduruk serisini bütünülemeye başladı. Molla bu işlerle uğraşırken Anadolu bağımsızlık savaşının kan ve ateşi içinde idi. Bir dergi mollanın bağımsızlık savaşına katıldığını yazıyor. Doğru değil. O savaşın gazilerinden binlercesi bugün (1966) yaşamdadır. Yalnız benim tanıdığım 200 gazi var. Biri diyebilir mi ki bu insan, değil silahla, fikir yoluyla olsun bu savaşa katılmıştır.

Önce kendi diyor ki, 'Tutsaklıktan döndüm. İstanbul'da üç ay kaldım. 1918'in ortasından 1921'in ortasına gelelim.' Sonbaharda ayrıldığını söylüyor. Demek 1922 olmaktadır. O zaman mollanın İstanbul'da beklemesinin açık gerekçesi oydu ki; halife kazanırsa zaten halifeli, Türk ulusu kazanırsa Türk ola! Halifenin artık çöktüğünü görünce Ankara'dan geçip Van'a gitmiştir (1922). (Zöhretunnur, s. 57)."²⁹³

Said-i Nursi ancak Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra, 1922'de Ankara'ya gitmiştir. Said-i Nursi biyografisi yazarlarından Necmettin Şahiner, Said-i Nursi'nin maaş aldığı Dâr-ül-hikmet-il-İslâmiyye 1922 yılında kapatılınca Said-i Nursi'nin Ankara'ya gittiğini belirtmiştir.²⁹⁴

292 Emirdağ Lahikası, 1959, 10; Mardin, age., s. 153.

293 Seyfi Güzeldere, Gerçek Bediüzzaman Said-i Nursi ve Doktrinleri, İstanbul, 1966, s. 132, 133.

294 Yıldırım, age., s. 89.

Yine Said-i Nursi biyografisi yazarlarından Şerif Mardin de şöyle demiştir:

“(İstanbul’da) kendini herkes tarafından terk edilmiş hissetti; yeğeni ve kâtibi Abdurrahman yanından ayrılmıştı. Gerçi sonunda ondan bir haber alabilmişti; ama Abdurrahman bundan kısa bir süre sonra öldü. Bu kayıp Said-i Nursi’yi derinden sarstı. Belirttiğine göre özel dünyasının yarısı annesinin ölümüyle kaybolup gitmişti. Abdurrahman’ın ölümü ise özel evreninin diğer yarısının da yok olması anlamına geliyordu... (Lem’alar, 232.)”²⁹⁵

Görüldüğü gibi Said-i Nursi 1922’de vatan millet aşkıyla, Kurtuluş Savaşı’na katılmak için değil (zaten o tarihte savaş bitmişti), kişisel mecburiyetler nedeniyle Ankara’ya gitmiştir. Birincisi, çalıştığı Dâr’ül-hikmet-il-İslâmiyye kapatılınca işsiz kalmış, 5000 kuruştan olmuştur. İkincisi, yeğeni ve kâtibi Abdurrahman’ın da ölümüyle yalnız kalmış, ruhsal bunalımlar yaşamıştır. Üçüncüsü, Ankara’nın Kurtuluş Savaşı’nı kazanmasıyla İstanbul’un Said-i Nursi için artık tadı kaçmıştır! Çünkü işgalcilerle birlikte işbirlikçiler; İstanbul hükümeti ve halife/sultan da yenilmiştir. Dolayısıyla Said-i Nursi için daha düne kadar çalışıp maaş aldığı kurumun bağlı olduğu hükümet artık yok hükmündedir. Said-i Nursi de doğal olarak kaybedenin değil, kazananın yanında olmak istemiş, bu nedenle apar topar Ankara’ya gitmiştir. Ancak ona asıl ihtiyaç duyulduğunda, iki yıl kadar önce çağrıldığında Ankara’ya gitmediği için ve Atatürk’ün asla kabul etmeyeceği kadar “bağnaz” bir din anlayışına sahip olduğu için Ankara’da fazla tutunamayarak oradan Van’a geçmiştir.

Demem o ki:

Dar’ül Hikmet’il İslamiye üyesi Mehmed Âkif, 1920 yılında Yunan işgalinin en şiddetli döneminde Ankara’ya gidip hem TBMM milletvekili olarak hem de Anadolu’yu cami cami dolaşan Kuvvacı bir “vaiz” olarak Kurtuluş Savaşı’na katılıp “Nasrullah Kürsüsü”nden halkı direnişe çağırmıştır.

Dar’ül Hikmet’il İslamiye üyesi Said-i Nursi ise 1922 yılında Kurtuluş Savaşı kazanılıp işgaller sona erdikten sonra Ankara’ya

gidip TBMM’de milletvekillerine “İslama ve İbadete Çağrı” bildirileri dağıtmıştır.

Özetle, biri Kurtuluş Savaşı’na katılmıştır, diğeri katılmamıştır; biri halkı işgalciye karşı direnişe çağırmış, diğeri milletvekillerini namaza çağırmıştır.²⁹⁶

Âkif ile Said-i Nursi’nin İslam dinine bakışları da çok farklıdır. Âkif modernist, hurafelere karşı, Kur’an merkezli bir İslam anlayışına sahiptir. Said-i Nursi ise yer yer bağnaz ve Kur’an’dan gizli anlamlar çıkaran “hurufi” bir İslam anlayışına sahiptir.

İşin ilginç yanı, Âkif’in aşağıdaki dizeleriyle Said-i Nursi’yi kastettiği iddia edilmiştir:

*“Hani vâiz geçinen maskara şeyler var ya,
Der ki bir tânesi peştahtayı yumruklayarak:
Dinle, dünya neyin üstünde durur, hey avanak!
Yerin altında öküz var, onun altında balık;
Onun altında da bir zorlu deniz var kayalık,
Öteden Kürt atılır:
– Doğru mu dersin be hoca?
– Ne demek doğru mu dersin? Gidi câhil amıca!
Sözlerim basma değil, yazma kitaptan tekmil;
Kim inanmazsa kızıl kâfir olur böylece bil.”*

Aşağıdaki dizeleri daha da serttir:

*“Yıkıp Şerîat’i bambaşka bir binâ kurduk;
Nebî’ye atf ile binlerce herze uydurduk!”*

*“Lisân-ı pâk-i Nebî’den yalanlar uyduruyor:
Sıklımadan da ‘sevâb işledim’ deyip duruyor!
Düşünmedin mi girerken Şerîat’in kanına?
Cinâyetin kalacak zanneder misin yanına?”*

296 Said-i Nursi konusunda bkz. Sinan Meydan, Cumhuriyet Tarihi Yalanları, 2. Kitap, 3. bas., İstanbul, 2014, s. 500-580.

*Sevâb ümid ediyor ha! Deyin ki nâmerde:
'Sevâbı sen göreceksin huzûr-i Mahşer' de!
Tepende gezdirecek ra'd-ı intikâmımı Hak,
Ki yıldırımları beyrinde kaynayıp duracak.
Yakandan inlmeyecek dest-i kahri hüsrânın...
Nasıl iner ki, önünden kaçıp da nûrânın,
Civâr-ı nur-i nübüvvette mültecâ bulsan;
Bu türlü kurtuluş imkânı yok ya... Kurtulsan;
Şu izdihâmın elinden -ki belki bir milyar
Nüfûs-i hâsiredir- kaçmak ihtimali mi var?
Bugün fesâdına kurban olan zavallıların
Vebâli boynuna yüklenmesin mi, yoksa yarın?
Kolay mı ümmeti idlâl edip sefîl etmek?
Kolay mı dîni hurâfât içinde inletmek?
Niçin Kitâb-ı İlâhî'yi pâyimâl ettin?
Niçin Şerîat'ı murdâr elinle kirlettin?
Çıkıp tepinmeye yok muydu başka bir sâha?
Nedir bu salladığın çifte, Kâ'betullâh'a?
Herif! Şu millet-i ma'sûmeden ne isterdin,
Ki doğru yol diye tuttun, dalâli gösterdin!'"²⁹⁷*

Mithat Cemal'e ithafedilen bu manzume 1914'te "*Safahat*"ın dördüncü kitabı "*Fatih Kürsüsünde*"de yayımlanmadan önce 1913-1914 arasında *Sebilürreşad*'da yayımlanmıştır.

Âkif'in yukarıdaki dizeleri arasına sıkıştırdığı, "*Öteden Kürt atılır: Doğru mu dersin be hoca?*" dizesinde "Kürt" derken Said-i Kürdi'ye gönderme yaptığı iddia edilmiştir.²⁹⁸

Âkif, şiirin bütününde açıkça görüldüğü gibi aslında bu dizeleriyle bir kişiyi değil, bir anlayışı eleştirmiştir. Akıldışı, bilim-dışı, hurafe yığını haline getirilen dini anlayışadır öfkesi... Âkif,

297 Safahat, s. 281.

298 Âkif'in bu dizeleriyle Atatürk'ü kastettiğini iddia eden "ileri zekâlı" Cumhuriyet tarihi yalancıları da vardır. Ancak birincisi, Âkif'in bu dizeleri "*Fatih Kürsüsünden*" alınmıştır. Bunun ilk yayımlandığı tarih 1913-1914 yılıdır. 1914 yılında Atatürk bırakın devrimler yapmayı henüz Çanakkale'de bile savaşmamıştır. İkincisi, Âkif bu dizelerinde çok açıkça görüleceği gibi cahil hocaları ve hurafe dinciliğini eleştirmiştir.

akla ve bilime aykırı hurafeleri savunan hocaları “*vâiz geçinen makara şeyler*” diye adlandırmıştır. “*Yıkıp Şerai’i bambaşka bir bina kurduk!*” / “*Nebi’ye atf ile binlerce herze uydurduk!*” diyerek de Peygamber’e atfedilen uydurma hadislerle gerçek dinin yıkılarak bambaşka bir dinin kurulduğunu belirtmiştir. Âkif’in burada uydurma hadisleri “*herze*” diye adlandırmış olması da dikkat çekicidir. “*Dini hurufat içinde inletenlere*” adeta öfke saçan Âkif bu dizeleriyle doğrudan Said-i Nursi’yi hedef almamış olsa bile, bu dizelerinde anlattığı “sakat” din anlayışının temsilcilerinden birinin de Said-i Nursi olduğu çok açıktır. Nursi’nin risalelerinde Kur’an’a, akla, bilime aykırı onlarca hurafe vardır.

Âkif, “*Der ki bir tanesi peştahtayı yumruklayarak*” / “*Dinle, dünya neyin üstünde duruyor hey avanak!*” / “*Yerin altında öküz var, onun altında balık*” / “*Onun altında da bir zorlu deniz var kayalık*” dizeleriyle doğa olaylarını akıl ve bilim dışı hurafelerle açıklamaya çalışan bir din adamını eleştirmiştir. Âkif’in bu eleştirileri hemen akla Said-i Nursi’nin doğa olaylarıyla ilgili şu iddialarını getirmektedir:

“*Erzurum’da bir eserim hakkında tatbikat yapıldığı için ısı -18’e inmişti!*”

“*...Risale-i Nur’un kerameti karşı koyuyorsa yağmur yağmıyor, aylarca kuraklık oluyor; gerekli kılıyorsa yağmur yağıyor. Yağmur ve şimşek meleşti Risale-i Nur’u alkışlıyor; ona saygısızlık gösterildiği, aleyhinde bir iş yapıldığı zaman yeryüzü itiraz ediyor. Bu yüzden deprem oluyor...*”

Türkiye’nin II. Dünya Savaşı’na girmemesini Risale-i Nurların önlediğini iddia eden Said-i Nursi, Risale-i Nurlarına çekirge-lerin, kuşların bile ihtiyaç duyduklarını; o okunurken gelip onu dinlediklerini ileri sürmüştür:

“*... Baktım küddüs, küddüs zikrini yapan bir kuşu odamda gördüm. Gülerek dedim: ‘Bu misafir ne için geldi? Tam bir saat bana baktı; uçmadı, ürkmedi. Ben de okuyordum. Bir saat bana baktı; ekmek bıraktım yemedi. Yine kapıyı açtım çıktım, yarım dakikada geldim; o misafir de kayboldu.*”²⁹⁹

299 Bkz. Sinan Meydan, Atatürk ile Allah Arasında, Bir Ömrün Öteki Hikâyesi, 8. bas., İstanbul, 2014, s. 1021-1027.

Uzatmayalım! Said-i Nursi'nin “*Sikke-i Tasdiki Gaybı*” bu tür İslam dışı hurafelerle doludur.

Her neyse!

Mehmed Âkif ile Said-i Nursi arasında iki önemli benzerlik vardır: 1. Her ikisi de II. Abdülhamid'e karşıdır. 2. Her ikisi de Dâr-ül-hikmet-il-İslâmiyye'de görev almıştır.

Sonuç olarak bu Mehmed Âkif ile bu Said-i Nursi'yi aynı kefeye koymak, aynı yolun yolcusu olarak göstermek, her şeyden önce Kuvvacı Âkif'e yapılmış çok büyük bir haksızlık, çok büyük bir saygısızlıktır.

Mehmet Vahdettin Mehmed Âkif'e Karşı “Âkif Kur'an Tercüme Ediyor” “Vahdettin Kur'an Tercümesini Yasaklıyor”

Âkif, Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde verdiği vaazıyla halkı direnişe çağırıp İstanbul'a döndüğünde takibata uğramış, *Sebilürreşad* dergisine de baskı ve sansür uygulanmıştır. Ankara'ya gidip TBMM'de milletvekili olup milli harekete katılınca da Dâr-ül-hikmet-il-İslâmiyye'deki görevine son verilmiştir.

Yani Âkif de Mütareke'nin ilk zamanlarında işbirlikçi İstanbul hükümetinin ve işbirlikçi, teslimiyetçi padişah Vahdettin'in baskısını hissetmiştir.

Âkif'in nefret ettiği padişahların başında Vahdettin gelmektedir. Mithat Cemal Kuntay'ın anlattığına göre Âkif, “*Vahdettin'e hem kızıyor, hem iğreniyordu.*”

Bu nefretin nedenlerinden biri Kur'an'la ilgilidir.

Nasıl mı? Şöyle ki!

Mustafa Kemal'in komutasındaki Türk ordularının 13 Eylül 1921'de Sakarya Meydan Savaşı'nı kazanmasından yaklaşık bir buçuk ay sonra işbirlikçi Padişah Vahdettin bir kararname yayımlayarak ayet ve hadislerin meallerinin gazetelerde yayımlanmasını yasaklamıştır. 23 Ekim 1921 tarihli kararnameyle yasak bildirilmiştir. Kararname 19 Ekim 1921'de imzalanmıştır.³⁰⁰ Kur'an ve

300 BOA, DH.İ.U.M. 19/18.1//28. Aktaran Atilla Oral, *İşgalden Kurtuluşa İstanbul*, İstanbul, 2013, s. 562.

hadis meallerinin yayımlanmasını yasaklayan kararname 23 Ekim 1921 tarihli *Takvim-i Vekayi* gazetesinde yayımlanmıştır. Kararnamede bu yasağa uymayanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Vahdettin'in ve İstanbul hükümetinin nazırlarının (bakanlarının) imzasıyla yayımlanan, gazetelerde Kur'an ve hadis meallerini yasaklayan kararname şudur:

“11 Recep 1327 tarihli *Matbuat Kanunu*'na Müzeyyel Kararname:

Madde 1: Resail-i mevkuteden maada (Belli aralıklarla çıkan küçük kitaplardan başka) ceraidde (gazetelerde) Ayet-i Kuraniye ve Ehadis-i Şerife'nin meallerinden bahs olunabilirse de aynen ve tamamen derci memnudur (yasaklanmıştır). İşbu memnuiyete (yasağa) muhalif hareket eden gazetenin müdür-i mesulü ile makaleyi yazan, onar liradan yirmişer liraya kadar cezay-i nakdi ya, yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapis ile yahud her iki ceza ile birden mücazat olunurlar.

Madde 2: İşbu kararname tarihi neşrinden muteberdir (geçerlidir).

Madde 3: İşbu kararnamenin icrasına Harbiye, Dâhiliye ve Adliye Nazırları memurdur.

Meclis-i Umumi'nin içtimasında kanuniyeti teklif edilmek üzere işbu kararnamenin mevki mer'iyeye vaz'ını irade eylerim.

17 Sefer 1340–19 Teşrinievvel 1337

İmza: Mehmed Vahideddin.

*Dâhiliye Nazırı ve Nafia Nazır Vekili: Ali Rıza, Hariciye Nazırı: Ahmet İzzet, Şeyhülislam: Nuri, Sadrazam: Tevfik, Şura'yı Devlet Reisi: Tevfik, Harbiye Nazırı ve Bahriye Nazır Vekili: Ziyaeddin, Ticaret ve Ziraat Nazırı: Safa, Adliye Nazırı: Kâzım, Maliye Nazırı: Faik Nuzhet, Maarif Nazırı ve Efkafl Hümayun Nazır Vekili: Said.*³⁰¹

301 “11 Recep 1327 tarihli *Matbuat Kanununa Müzeyyel Kararname*”, *Takvim-i Vekayi*, 23 Ekim 1921, s. 1.

قانون مطبوعات

۱۱ رجب ۱۳۲۷ تاربخلی مطبوعات قانونه مذیل

قرارنامه

محمد وحیدالدین

ماده : ۱ رسائل موقوتهدن ماعدا جراندده آیات قرانیه واحادیث شریفه نك ماللرندن بحت اولته بیلیرسهده عیناً وتماماً درجی ممنوعدر . اشبو ممنوعیه مخالف حرکت ایدن غزته نك مدیر مسئولی ايله مقالیه یازان اوزر ایرادن یکره بشیر لیرابه قدر جزای نقدی یا بکرمی دوت ساعتدن برهنهده قدر حبس ايله یاخود هر ایکی جزا ايله بدون مجازات اولورلر .

ماده : ۲ اشبو قرارنامه تاریخ نشرندن معتبردر .

ماده : ۳ اشبو قرارنامه نك اجراشه خارجه ، داخله وعدله ناظرلری مأموردر .

مجلس عمومیتك اجتماعنده قانونیق تکلیف ایدلك اوزره اشبو قرارنامه نك موقع مرعیه وضعی اراده ایلدم .

۱۷ صفر ۱۳۴۰ ۱۹ تشرین اول ۱۳۳۷

داخلیه ناظری و نایفه ناظر وکیل خارجه ناظری شیخ الاسلام صدراعظم

علی رضا احمد عرت نوری توفیق

شورای دوت رئیس حریبه ناظری و بحریه ناظر وکیل
توفیق ضیاءالدین

مبارت و زراعت ناظری عدلیه ناظری
صنا کاکم

مالیه ناظری معارف ناظری و اوقاف و ایون ناظر وکیل
فائق نزهت سعید

23 Ekim 1921 tarihli Takvim-i Vekayi'de yayımlanan, Vahdettin'in gazetelerde Kur'an ve hadis yayımlanmasını yasaklayan kararnamesi.

Vahdettin sadece gazetelerde değil, kitaplarda da yayımlanmasını yasaklamıştır. Bu yasak 19 Nisan 1920 tarihli dir.³⁰²

Peki, ama Padişah Vahdettin, işgal yıllarında Kur'an ve hadis meallerini neden yasaklamıştır? Bu soruya doğru yanıt verebilmek için o günlerde Türkiye'de gazetelerde ve kitaplarda yayımlanan Kur'an ve hadis meallerine ve yasakların zamanlamasına bakmak gerekir.

O günlerde gazetelerde, dergilerde yayımlanan Kur'an meallerine bakınca, karşımıza öncelikle Mehmed Âkif çıkmaktadır.

Şöyle ki:

Âkif, Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'da yazdığı şiirlerde, verdiği vaazlarda Kur'an ve hadis meallerine yer vermiş, düşmana karşı direniş içerikli konuşmalarını daha çok Kur'an mealleriyle zenginleştirmiştir. Örneğin 5 Kasım 1920'de Kastamonu'da Nasrullah Camii'ndeki meşhur vaazına, önce Kur'an-ı Kerim'deki Al-i İmran, Tevbe, Bakara ve Maide surelerinden bazı ayetler okuyarak ve bu ayetlerin meallerini yaparak başlamıştır.

Örneğin Al-i İmran Suresi 118. ayeti şöyle tercüme etmiştir:

"Ya eyyühe'l-lezine amenü. (...) Binaenaleyh meal-i ulvisi-ni bir kerede toplayıp ifade edelim. Cenab-ı Hak buyuruyor ki: 'Ey Müminler! Size ellerinden gelen fenalığı yapmaktan çekinmeyen, bu hususta hiçbir fırsatı kaçırmayan, dininize yabancı milletlerden kendinize mahrem-i esrar, dost, arkadaş olarak kabul etmeyiniz. Bunların sureti haktan görünerek size güler yüz göstermelerine, hayrınızı ister gibi tavırlar takınmalarına asla kapılmayınız. Onların gece gündüz isteyip durdukları sizin felaketinizden, izmihlalinizden, esaretinizden başka bir şey değildir. Baksanıza size karşı kalplerinde besledikleri düşmanlık o kadar dehşetli ki, bir türlü zapt edemiyorlar da ağızlarından kaçırıyorlar. Hâlbuki yüreklerinde kök salmış olan husumet, ağızlarından taştan ile kabil-i kıyas değildir. Ondan çok fazladır, çok şiddet-

302 "Kitabı Diniye Hakkında" (Kitaplarda meal yasağı) Bkz. İleri gazetesi, 19 Nisan 1920, s. 2. Aktaran Oral, age., s. 562.

lidir. İşte bütün hakayıkı ayat-ı celilemizle sizlere açıktan açığa tebliğ ediyoruz, bildiriyoruz. Eğer akli başında insanlarsanız, eğer dareynde zelil olmak, hüsranda kalmak istemezseniz bizim ayat-ı celilemizin muktezasına hareket ederek felahı bulursunuz. Bu ayet-i celile Suret-i Ali İmran'dır."

Âkif'in vaazlarında işgal ve direnişe uygun düşecek nitelikte ayetleri özenle seçip kullandığı görülmektedir. Örneğin burada Al-i İmran Suresi 118. ayeti seçmesinin nedeni, ayetin "...dininize yabancı milletlerden kendinize mahrem-i esrar, dost, arkadaş olarak kabul etmeyiniz" biçimindeki mealinden yola çıkarak Hıristiyan işgalcilerle dost olunmamasının, onlarla mücadele edilmesinin dini bir gereklik olduğunu anlatmak istemesidir. Al-i İmran Suresi 118. ayetinin bu mealinin o günlerde herkesten önce Padişah Vahdettin'i rahatsız etmesi doğaldır. Çünkü bilindiği gibi Vahdettin, Al-i İmran Suresi 118. ayete aykırı olarak "dini-ne yabancı milletlerden kendisine dost edinmiştir." Vahdettin'in işgal yıllarındaki en sıkı dostları İngilizlerdir.

Âkif, vaazının devamında da Enfal Suresi 60. ayet, Hucurat Suresi 10. ayet, Fetih Suresi 29. ayet, Maide Suresi 54. ayet, Haşr Suresi 14. ayet, Mü'min Suresi 85. ayet, Fatır Suresi 43. ayet, İsra Suresi 77. ayet, Al-i İmran Suresi 103. ayet, Enfal Suresi 46. ayet, Ankebut Suresi 69. ayetin meallerine yer vermiştir. Âkif'in bu vaazı -içindeki Kur'an mealleriyle birlikte- 25 Kasım 1920 tarihli *Sebilürreşad* dergisinde on sayfa olarak yayımlanmıştır.³⁰³ Ayrıca yine Kastamonu'daki *Açıksöz* gazetesinde yayımlanmıştır.

Derginin bu sayısı talep üzerine binlerce adet basılarak Anadolu'nun çeşitli il, ilçe ve köylerine; vali, mutasarrıf, kaymakam, müftü ve komutanlara gönderilmiştir. Âkif'in Kur'an mealleriyle dolu bu "direniş" vaazı köy odalarında, kahvelerde, cephelerde, meydanlarda, mahallelerde toplanan kalabalıklara yüksek sesle okunmuştur. Vaaz, bazı yerel gazetelerde ve dergilerde de yayımlanmıştır.³⁰⁴

303 Sebilürreşad, 25 Kasım 1920, S. 464.

304 Eşref Edip, age., s. 148.

Âkif'in ayet ve hadis mealleriyle dolu daha birçok vaazı 1920, 1921 yılları içinde *Sebilürreşad* dergisinde yayımlanmıştır. Örneğin Âkif, 3 Aralık 1920 tarihli *Sebilürreşad*'da yayımlanan Kastamonu vaazında Enfal Suresi 24. ayet, Alak Suresi 1. ayet, Zümer Suresi 9. ayet, Fıtır Suresi 28. ayet, Ankebut Suresi 43. ayet, Ali İmran Suresi 92. ayet, Nisa Suresi 58. ayet, Nahl Suresi 90. ayet, Hicr Suresi 9. ayetin meallerine yer vermiştir.³⁰⁵

13 Aralık 1920 tarihli *Sebilürreşad*'da yayımlanan Kastamonu vaazında da En'am Suresi 153. ayet, Bakara Suresi 85. ayetin meallerine yer vermiştir.³⁰⁶

3 Şubat 1921 tarihli *Sebilürreşad*'da yayımlanan Kastamonu vaazında ise Yusuf Suresi 87. ayet, Hicr Suresi 56. ayet, Zümer Suresi 53. ayet, Fussilat Suresi 49. ayet, Al-i İmran Suresi 9, 194, 159, 173. ayetler, Saffat Suresi 171, 172, 173. ayetlerin meallerine yer vermiştir.³⁰⁷

Âkif'in 1908'de, 1913'te, 1920'de ve 1921'de verdiği bütün vaazların içinde yer alan tercümelerin sayısı, 38 sureye ait 130 ayet çevirisidir. Âkif, şu surelerin tercümelerini yapmıştır: Fatıha, Bakara, Âl-i İmran, Nisa, Mâide, Enam, A'raf, Enfal, Tevbe, Yusuf, Ra'd, Hicr, Nahl, İsrâ, Tâhâ, Hacc, Şuârâ, Neml, Ankebut, Rum, Fâtır, Saffat, Zümer, Mü'min, Fussilet, Fetih, Hucurât, Mücadele, Haşr, Safî, Naziât, Abese, Mutaaffîfîn, Gâşiye, Duhâ, İnşirah, Asr, Kevser.

Sadece Âkif değil, milli hareketin yanında yer alan başka din adamları da zaman zaman gazetelerde ve dergilerde Kur'an ve hadis mealleri yayımlayarak Müslümanları düşmana karşı direnişe geçirmeye çalışmıştır. Hatta Atatürk bile Kurtuluş Savaşı yıllarındaki konuşmalarında, beyannamelerinde Kur'an meallerine yer vermiştir. Örneğin Atatürk, 9 Mayıs 1920 tarihinde yayımladığı, "*İslam Âlemine Beyanname*"sinde 7 defa Kur'an ayetine yer vermiştir.

305 *Sebilürreşad*, 3 Aralık 1920, S. 465.

306 *Sebilürreşad*, 13 Aralık 1920, S. 466.

307 *Sebilürreşad*, 3 Şubat 1921, S. 467.

Âkif ve Kuvvacı din adamları –Atatürk’ün dinsel meşruiyet politikası gereği– İslam dininin temel kaynaklarına dayanarak milli hareketin “dine uygun” bir hareket olduğunu anlatmak istemişlerdir. Ancak aynı günlerde İstanbul’daki işbirlikçi padişah Vahdettin ve onun güdümündeki din adamları da tam tersine milli hareketin “dindışı” bir hareket olduğu propagandasını yapmışlardır. Bu propaganda savaşları sırasında halkın Kur’an’daki gerçek İslamı anlaması işbirlikçi Vahdettin’in hesaplarını bozacağı için Vahdettin Kur’an meallerini yasaklamıştır. Yani Vahdettin, Türk ulusunun varlık yokluk kavgasında Müslümanları Allah ile aldatabilmek için Kur’an’ın anlaşılmasına engel olmak istemiştir.

Evet! Tabii ki Vahdettin, Kur’an ve hadis meallerini yasaklarken, doğrudan Âkif’i hedef almamıştır. O Kur’an ve hadis meallerini hedef almıştır. Dinin anlaşılmasını istememiştir. Ancak biraz önce de belirttiğim gibi, 1920–1921 Türkiye’sinde, özellikle gazetelerde ve dergilerde yayımlanan Kur’an mealı denilince, dinin anlaşılması denilince akla ilk gelen isim Âkif’tir. Bu nedenle Vahdettin’in bu yasağının muhataplarından biri, hatta birincisi Âkif’tir.

Şimdi gelelim yasağın zamanlamasına:

Vahdettin’in kitaplarda Kur’an ve hadis meallerinin yasak tarihi 19 Nisan 1920’dir. Yani kurnaz Vahdettin, TBMM’nin açılmasından dört gün önce böyle bir yasak getirerek Atatürk’ün ve Kuvayi Milliyecilerin dine aykırı hareket ettikleri yalanının açığa çıkmasını engellemek istemiştir. Çünkü bilindiği gibi 11 Nisan 1920 tarihli bir fetvayla (Şeyhülislam Mustafa Sabri’nin hazırladığı, Şeyhülislam Dürriyade Abdullah’ın imzaladığı) Kuvayi Milliye’nin “din düşmanı” olduğu ve “*Kuvayi Milliyecilerin faaliyetlerinin Allah’ın buyruklarına ve şeriata aykırı olduğu*” ilan edilmiştir. İşte Vahdettin, bu çirkin propagandanın etkili olması için, halkın Allah’ın buyruklarını okuyup anlamasına engel olmak istemiş, bu amaçla 19 Nisan 1920’de Kur’an ve hadis meallerinin kitaplarda yayımlanmasını yasaklamıştır. Atatürk

ise bu çirkin propagandaya karşı Anadolu'daki vatansever din adamlarının imzaladığı bir karşı fetva yayımlatmış ve TBMM'yi tekbir ve dualarla açtırmıştır.

Ayrıca Vahdettin, bu yasak kararından bir gün önce, 18 Nisan 1920'de Kuva-yi Milliye'ye karşı "paralı ordu" Kuva-yi İnzibatiye'yi kurmuştur. İşte Vahdettin bu süreçte halkın Kur'an'daki gerçekleri öğrenmemesi için Kur'an ve hadis meallerine yasak getirmiştir. Çünkü Halife/Padişah Vahdettin, Kur'an'daki gerçeklere uygun davranmadığının farkındadır ve Müslüman halkın, müstakbel halifelerinin Kur'an'a aykırı davranışlarını öğrenmesini istememiştir.

Vahdettin'in gazete ve dergilerdeki Kur'an ve hadis meallerinin yasak tarihi ise 23 Ekim 1921'dir. Halife/Padişah Vahdettin, Türk'ün ölüm kalım savaşı olan Sakarya Zaferi'nden bir buçuk ay sonra Kur'an ve hadis meallerini yasaklayarak halkın milli coşkusunun Kur'an'la dini bir coşkuya dönüşmesini önlemek istemiştir.

Vahdettin'in işgal yıllarında Kur'an ve hadis meallerinin gazetelerde, dergilerde ve kitaplarda yayımlanmasını yasaklaması, onun sadece vatana değil, aynı zamanda İslam dinine de ihanet ettiğini kanıtlamaktadır.

Kaderin garip cilvesine bakın ki!

"Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" diye adlandırılan Halife Vahdettin, Kur'an'ın ve hadislerin anlaşılmasını engellemek için mealleri yasaklarken; kimilerince "dinsiz, İslam düşmanı" diye adlandırılan Mustafa Kemal Atatürk, Kur'an ve hadislerin anlaşılması için mücadele etmiştir.

Daha da önemlisi Atatürk, bu "dini anlama" mücadelesini, Kurtuluş Savaşı yıllarında olduğu gibi Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da Âkif'le sürdürmüştür.

Görülen şu:

Âkif, Kur'an'ı tercüme etmiştir.

Vahdettin, Kur'an'ın tercümelerini yasaklamıştır.

Sözün özü: Âkif'i ne Said-i Nursi ile ne de Vahdettin ile aynı kefeye koymak mümkün değildir.

Edirne Selimiye Camii'nde Venizelos'a Şükran Ayini Yunan Bayrağının Renklerine Boyanmış Koyunlar İşbirlikçi Cahil Hocalar

Mehmed Âkif, –Atatürk'ün ve TBMM'nin görevlendirmesiyle– Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde düşmana karşı mücadele etmenin dinin bir gereği olduğunu anlatırken, Edirne Müftüsü Hilmi de –Vahdettin'in ve İstanbul hükümetinin görevlendirmesiyle– Edirne Selimiye Camii'nde Venizelos'a şükran ayini düzenlemiştir.

Şeyhülislam Mustafa Sabri, Yunan işgali altındaki Edirne'ye Hilmi adlı birini Edirne müftüsü olarak atamıştır. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından iki gün sonra, 12 Ağustos 1920'de Edirne'de Metropolithane Kilisesi'nde yapılan Venizelos'a şükran ayinine Edirne Müftüsü Hilmi ile adamları da katılmıştır. Öğleden sonra başta Rum vali General Zimbrakakis, General Leonardopulos, Metropolit Efendi ve mahiyetleri Selimiye Camii'ne gelmişler ve burada müftü Hilmi Efendi tarafından karşılanmışlardır. Kilisede yapılan Venizelos'a şükran ayini camide de tekrarlanmıştır. Önce Kur'an okunmuş, sonra caminin iç avlusunda müftü Hilmi Efendi dua okuyup Venizelos'u özgürlüğün ve adaletin temsilcisi diye övmüştür.³⁰⁸

Edirne'de Müftü Hilmi Efendi, Selimiye Camii'nde Kur'an ve dualar eşliğinde Yunan işgalcilere, Venizelos'a şükran ayini düzenlerken; İstanbul'da da Hafız İsmail Efendi, Kuva-yi Milliye'ye karşı gönderilecek “ihanet ordusu” Kuva-yi İnzibatiye'yi (Hali-felik Ordusu) “irşad” amacıyla bir vaaz vermiştir. Hafız İsmail Efendi, 14 Mayıs 1920'de Beyazıt Meydanı'ndaki vaazında şunları söylemiştir:

“Yarabbi, sen bizi ıslah et! Aramızdaki hainleri güçlü elinle at! Dünyada İngiltere yalnız zafer kazanmayı değil, aşırılıktan kaçınarak zaferini sürekli kılmayı her devletten iyi bilir. Mevcut hükümetin iyi niyet, azim ve sağlamlığından eminiz. Hele içimiz-

308 Sabahattin Özel, Mustafa Kemal Atatürk, Yeni Gerçekler Yeni Düşünceler, İstanbul, 2014, s. 155, 156.

*deki vatan ve İngiliz düşmanlarını atalım. Caniler, hainler hak ettikleri cezalarını alsınlar. Bakınız ondan sonra daha ne müsaadelere kavuşacağız. Büyük İngiltere ve müttefikleri buralarda zayıf, elinden silahları alınmış, yoksul bırakılmış bir millet görmek istemezler. Aksine kuvvetli, yükselen, dostuna sadık, düşmanını öldürücü bir Türkiye isterler.”*³⁰⁹

İstanbul hükümetinin güdümlü din adamı işbirlikçi Hafız İsmail Efendi işgalci İngilizlerin, onun ifadesiyle “büyük İngiltere”nin “kuvvetli, yükselen... bir Türkiye istediklerini” sanmıştır. Daha doğrusu, İngiliz işgalcilerin korkusuyla İngilizlere yaranmak için dini kullanmaktan çekinmemiştir.

İşte tam da burada Mehmed Âkif’in Kastamonu Nasrullah Camii’nde İngilizler için söylediklerini hatırlayalım:

*“Neden bu İngilizler bizim mahvımızı te’min için bu kadar uğraşıyorlar? Evet, bunlar Harbi Umumi’nin bidayetinde ‘Biz bütün milletlerin istiklali için harb ediyoruz’ tekerlemesini müttasıl tekrar edip durdukları için mahkûmiyetleri altında bulunan yüz milyon Müslümanda istiklal sevdası geldi. Mısır’da, Hind’de birbiri ardına isyanlar başladı. Vakıa İngiliz, bu isyanları kendisine mahsus olan müthiş bir vahşetle bastırdı. Lakin bunların bir daha başkaldırmamaları için dünyada hiçbir Müslüman memleketin müstakil (bağımsız) kalmaması lazımdı. Mütareke-den sonra ise müstakil olarak iki Müslüman hükümet kalmıştı ki biri biz idik. Diğeri de İran idi. Biliyorsunuz ki İran hükümet-i İslamiyesinin icabına baktılar. İngiliz himayesini la’net halkası gibi Acemlerin boynuna geçirdiler. O halde yalnız biz kaldık. Ey cemaat-i Müslimin! İngilizin asıl düşmanlığı bizedir...”*³¹⁰

Hafız İsmail Efendi: “Yarabbi, sen bizi ıslah et! (...) Hele içimizdeki vatan ve İngiliz düşmanlarını atalım...” demiştir.

Mehmed Âkif: “Ey cemaat-i Müslimin! İngilizin asıl düşmanlığı bizedir,” demiştir.

309 Özel, age., s. 154. Hafız İsmail Efendi’nin vaazları için bkz. Alemdar, 14 Şubat 1920, 28 Şubat 1920, 7 Mart 1920, 15 Mart 1920, 27 Mart 1920, 10 Nisan 1920, 17, 18 Nisan 1920.

310 Sebilürreşad, 25 Kasım 1920, S. 464.

Görüldüğü gibi Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul’da ve Anadolu’da iki farklı düşünce ve bu düşünceye eklemlenmiş durumda iki farklı İslam anlayışı vardır. Hafız İsmail Efendilerin temsil ettiği teslimiyetçi görüş ve Mehmed Âkiflerin temsil ettiği direnişçi görüş... Teslimiyetçi görüşün İslam anlayışına göre işgalcilere direnmek, direnişçilerin İslam anlayışına göre işgalcilere direnmemek günahtır.

Kastamonu’da Mehmed Âkiflerin, Denizli’de Ahmet Hulusi Efendilerin, Havza’da Sıtkı Hocaların, Amasya’da Abdurrahman Kâmil Efendilerin, Ankara’da Rıfat Börekçilerin Atatürk’le omuz omuza “ya istiklal ya ölüm” parolasıyla kelle koltukta vatan ve özgürlük mücadelesi verdiği günlerde; İstanbul’da Hafız İsmail Efendiler, Dürriyade Abdullahlar, Mustafa Sabriler İngilizlerle omuz omuza Anadolu’daki özgürlük savaşçılarına saldırmıştır.

Aslında yine iş gelip dayanıyor –Akif’in de isabetle ortaya koyduğu gibi– bağımlılık ve cehalet ilişkisine... Din kisvesine bürünmüş cehaletin bağımlılık, teslimiyet doğurduğu çok net görülüyor.

Örneğin Âkif’in Anadolu’da cami cami dolaşıp “bağımsızlığın”, “birliğin, beraberliğin”, “bilimin, tekniğin”, “çalışmanın”, “ilerlemenin” öneminden söz ettiği günlerde İstanbul’un selâtin camisinde bir hoca şunları söylemiştir: “Beni I. Dünya Savaşı’na götürüp sarığımı çıkarttılar, sakalımı kestiler, ayağıma pantolon giydirdiler.” Yani hoca efendi, savaşın kaybedilmesini, ilmiye mensuplarının, daha doğrusu kendisinin askere alınmasına bağlamıştır. 1922 başlarında Beyazıt Camii’nde bir hoca da çatal kullanmanın günah olduğundan dem vurmıştır: Yemek tabağının içine çekiç gibi demiri sokup lokmayı almak için bastırmanın tuhaflığını, “Aman Yarabbi, daha neler göreceğiz?” diyerek eleştirmiştir.³¹¹

Ne acıdır ki, Âkif’in Anadolu’yu cami cami gezip “direniş vaazları” verdiği o günlerde, yine Anadolu’da “teslimiyet vaazları” veren hocalar vardır.

311 Özel, age., s. 155.

Yüzbaşı Selahattin anlatıyor:

“Geceden haber vermişler. Alaşehir camilerine dört hoca gelmiş, halka vaaz ederek diyorlarmış ki:

‘Yunan ordusu padişah emriyle geliyor, sakın hürmette kusur etmeyin!’”³¹²

Dahası da var! O kara günlerde Anadolu’da işgalci Yunan birliklerini kurban keserek karşılayan hocalar vardır.

Yine Yüzbaşı Selahattin anlatıyor:

“(Akhisar’da) her taraf Yunan bayrakları ile süslü zafer tak-ları ile donatılıyordu. Bir sürü koyun Yunan bayrağı gibi maviye boyanmıştı.

Bu hayvanlar gelecek Yunan ordusunun ayakları altında ke-silecekti.

Koyunlardan birisini sarıklı bir hoca götürüyordu.

Hoca ve Yunan bayrağına boyan-muş koyun...

Din nereye düşmüştü?

‘Kisve-i Peygamber’ denen hoca giysisi hangi melanete alet oluyordu?’”³¹³

Bağımsızlığın öneminden, vatanın değerinden, İslamda gaza ve cihattan, hatta temizlikten habersiz; dini sarığa ve sakala indirgeyen cahil hocalardan çok çekmiştir bu ülke... Bu nedenle Mehmed Âkif gibi bağımsızlıkçı, vatansever ve aydın Müslü-manlara gereken değeri vermek gerekir.

Mehmed Âkif

312 İlhan Selçuk, Yüzbaşı Selahattin’in Romanı, II, 16. bas., İstanbul, 2010, s. 85.

313 age., s. 58, 59.

BÖLÜM 4

ÂKİF'İ KULLANIP ATATÜRK'E
SALDIRMAK

Âkif'in Mısır'a Gidişi Şapka Devrimi'nden Kaçtı Yalanı Sürgün Edildi Yalanı

Mehmed Âkif'i kullanıp Atatürk'e saldıranların en büyük yalanlarından biri Âkif'in güya Şapka Devrimi'ne karşı olduğu için, şapka takmamak için Mısır'a gittiği şeklindedir.

Bir başka yalana göre Âkif Atatürk Cumhuriyeti tarafından Mısır'a sürgün edilmiştir!

Peki, ama Âkif neden Mısır'a gitmiştir?

Öncelikle Âkif'in Cumhuriyet döneminde İstanbul'da geçirdiği iki yılı ve Mısır'la ilişkisini gözden geçirelim:

Âkif ilk olarak 1914 yılı başlarında Abbas Halim Paşa'nın maddi desteğiyle Mısır'a gitmiştir (Mısır ve Medine'de iki ay kadar kalmıştır).³¹⁴

1922'de Ankara'da İslami Araştırmalar ve Telifler Akademisi'ne üye seçilmiştir.

Kurtuluş Savaşı bitince, 1923'te İstanbul'a dönmüştür. Beylerbeyi'nde Çakaltepe'ye yerleşmiştir.

1923'ten itibaren başyazarlığını yaptığı *Sebilürreşad* İstanbul'da çıkmaya başlamıştır.

1923'te Abdülaziz Çaviş'in "*İçkinin Hayat-ı Beşerde Açtığı Rahneler*", "*Müslümanlık Fikir ve Hayatı Neler Bahşetti*", "*Müslümanlıkta Kadın Hukuku*" ve "*Anglikan Kilisesi'ne Cevap*" adlı üç eserini tercüme edip *Sebilürreşad*'da yayımlamıştır.³¹⁵

II. TBMM'ye aday gösterilmemiştir. 11 Ağustos 1923'te II. TBMM açılmıştır.

314 Düzdağ, agm., DİA, s. 433. (*Safahat*: Beşinci Kitap: *Hatıralar*'daki "*el-Uksur'da*" şiiri bu seyahati anlatır.)

315 Tuncer, age., s. 540.

Âkif, Ekim 1923'te Abbas Halim Paşa'nın davetlisi olarak Mısır'a gidip 7 ay kalmıştır.³¹⁶

1924 yazında İstanbul'a dönen Âkif, aynı yıl hem *Âsım*'ı yayımlamış hem de Abdülaziz Çaviş'in "*Esrar-ı Kur'an*" adlı kitabını tercüme edip bölümler halinde *Sebilürreşad*'da yayımlamıştır.³¹⁷

1924 yılının sonunda yeniden Mısır'a gitmiştir. Bu sefer de 1925 Mayıs'ında geri dönmüştür.

Yani Âkif, 1923–1925 arasında iki yıl kışları Mısır'da, yazları Türkiye'de geçirmiştir.³¹⁸

Âkif son kez 1925 Eylülü'nde Mısır'a gitmiştir. 11 yıl Mısır Hilvan'da yaşadıktan sonra, 17 Haziran 1936'da hasta vaziyette yurda dönmüştür.

Görüldüğü gibi Âkif, biri Cumhuriyet'ten önce olmak üzere (1914) tam dört kez (1923, 1924, 1925) Mısır'a gitmiştir.

Peki ama Âkif, 1925'te neden temelli olarak Türkiye'den ayrırlıp Mısır'a yerleşmiştir?

Hep iddia edildiği gibi Âkif Şapka Devrimi'ne karşı olduğu için veya sürgün edildiği için mi Mısır'a gitmiştir? Yoksa bu gidişin daha başka nedenleri mi vardır?

Mehmed Âkif üzerine araştırmalarıyla tanınan Ertuğrul Düzdağ bu soruya şöyle yanıt vermiştir:

*"Bunda da hak kazandığı emekli maaşının bağlanmamasından doğan geçim sıkıntısı ve hükümetin muhalif kabul ettiği birçok fikir ve siyaset adamı arasında kendisinin de polis takibine alınmasının ağırlığına gitmiş olması önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu yılın başında çıkan Şeyh Said İsyanı vesilesiyle hükümet muhalifler üzerine baskı kurmuş, aralarında Sebilürreşad'ın da yer aldığı pek çok dergi ve gazeteyi kapatarak sahiplerini ve bazı yazarlarını İstiklal Mahkemelerine sevk etmiş bulunuyordu."*³¹⁹

316 Düzdağ, agm., DİA, s. 434; Tuncer, age., s. 540.

317 Tuncer, age., s. 540.

318 Düzdağ, agm., DİA, s. 434.

319 agm., s. 434.

Âkif'in en yakın arkadaşlarından Neyzen Tevfik'in kardeşi Şefik Kolaylı³²⁰ Âkif'in kendisine, “*Arkamda polis hafiyesi geziyorlar. Ben vatanını satmış ve memlekete ihanet etmiş adamlar gibi muâmele görmeye tahammül edemiyorum ve işte bundan dolayı gidiyorum,*” dediğini aktarmıştır.³²¹

Yeni rejimin tutunmaya çalıştığı o günlerde muhalifler ve rejim karşıtlarıyla birlikte rejim karşıtı olabileceği düşünülenler de polis takibine alınmıştır. Örneğin o günlerde polis takibine alınanlardan biri de muhaliflerden Kâzım Karabekir'dir.

Hasan Basri Çantay'ın anlattığına göre, Çanakkale Zaferi'nin yıldönümünde dönemin önemli şairlerinden biri, “*Maalesef Çanakkale Şehitleri için güzel, şehitlerimizin şanına lâyık bir Türk şâiri tarafından şiir yazılamadı. Çanakkale destanını yazan maalesef Türk değildir. Çaresiz Türk olmayan bir adamın şiirini okuyacağız*” şeklinde “ırkçı” bir yaklaşımla gönülsüzce Âkif'in “*Çanakkale Şehitlerine*” adlı şiirini okumuştur. Bu olayı duyan Âkif, çok üzüлp kırılmış, hatta o kadar ki dayanamayıp ağlamıştır. Aynı günlerde bir yazarın Âkif'e, “*Hadi git artık, sen kumda oyna!*” demesi de Âkif'i küstürmüştür.³²²

1925 Şeyh Sait İsyanı nedeniyle yeni kurulan rejim büyük bir tehlike atlatmıştır. Bu nedenle yokluk ve yoksulluk içinde kurulmaya çalışılan bağımsız ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni din ve şariat oyunları ile daha doğmadan boğmaya çalışanlara karşı her türlü önlem alınmıştır: Tahrir-i Sükûn Kanunu çıkarılmış, İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve basın kontrol altına alınmıştır. Hükümet özellikle dinin kullanılmasına karşı aşırı duyarlı hale gelmiştir. İşte o kritik günlerde Âkif'i de polis takip etmiştir. Âkif bu duruma “*Ben vatanını satmış ve memlekete ihanet etmiş adamlar gibi muamele görmeye tahammül edemiyorum,*” diye isyan edip Mısır'a gitmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarındaki vatanseverli-

320 Âkif, Ankara soğuşunda giyecek paltosu yokken çok şiddetli günlerde, meclise giderken Şefik Kolaylı'nın muşambasını ödünç almıştı.

321 Şefik Kolaylı bu açıklamayı, 27 Aralık 1950 tarihinde Ziraat ve Veteriner Fakültesi salonunda yapılan Mehmed Âkif'i anma toplantısında yapmıştır.

322 Yeni İstanbul, 31 Aralık 1967 (Osman Yüksel Serdengeçti Hasan Basri Çantay'dan naklen).

ğini anımsayınca Âkif'e hak vermemek elde değildir. Ancak bu Cumhuriyet'in hangi güçlülere göğüs gerilerek kurulduğunu en iyi bilenlerden biri olan Âkif'in Şeyh Sait İsyanı gibi geniş çaplı bir etnik ve dini kışkırtmaya karşı hükümetin aldığı önlemleri – bu önlemler arasında kendisini takip etmek bile olsa– biraz olsun anlayışla karşılaması gerekirdi. Ne de olsa çiğ yememişti ki karnı ağrısın! Örneğin Âkif'in yakın arkadaşlarından *Sebilürreşad*'ın sahibi Eşref Edip tutuklanmış, İstiklal Mahkemelerinde yargılandıktan sonra serbest bırakılmıştır. Nitekim o dönemde benzer tatbikatlara uğrayan, hatta İstiklal Mahkemelerinde yargılanıp “suçsuz” oldukları için beraat eden ve daha sonra genç Cumhuriyet'e hizmet eden Elmalılı Hamdi Yazır, Ahmed Hamdi Akseki gibi çok sayıda din adamı vardır. Ancak ne ilginçtir ki şiirlerinde, yazılarında çalışmaktan, mücadele etmekten, umutsuz olmamaktan söz eden Âkif, kendisi mücadele etmekten kaçmıştır. Bir kenara çekilip, yalnız başına ağlamayı tercih etmiştir. Âkif'i iyi tanıyan Mithat Cemal Kuntay'ın anlatımıyla; *“Bir kenarda olmak, uzak olmak, kimseye çarpmamak için az mevcut olmak istiyordu. Kırmıldadıkça başkalarının yerini alıyor gibi çekingen bir hali vardı. Dertlerini kendi emziriyor, kendi büyütüp yetiştiriyor, bir kadın gibi gizli gizli ağlamayı biliyordu.”*

Âkif kendisine *“Türk değil”, “mürteci”* ve *“kumda oyna”* diyenleri fazla ciddiye almayacak veya onlara mükemmel yanıtlar verebilecek zekâya ve yeteneğe sahiptir. Ama maalesef o hakkındaki bu tür eleştirileri fazla ciddiye almak ve Mithat Cemal'in ifadesiyle *“gizli gizli ağlamak”* dışında bir şey yapmamıştır.

Özetle Âkif, Şapka Devrimi'ne karşı olduğu için değil, polis takibatına uğramayı, kendisine gerekli değer verilmemesini ve bazı ağır eleştirileri hazmedemediği için Mısır'a gitmiştir. Bu arada uzaklaşmak, yalnız kalmak istemiştir. Ayrıca Mısır'da Abbas Halim Paşa'nın himayesinde içine düştüğü geçim sıkıntısından kurtulacağını düşünmüştür.³²³

323 Âkif bir dönemler geçim sıkıntısı çekmiş olmasının etkisiyle olsa gerek, paranın önemini geçte olsa anladığını belirtmiştir. 1928'de damadı Ahmed Bey'e yazdığı mektupta ‘paranın önemini’ şöyle anlatmıştır: *“Suad'ın muktesit oluşu*

Yusuf Ziya Ortaç, Âkif'in Mısır'a gidişini şöyle açıklamıştır:

“Safahat şairini Abbas Halim Paşa davet etmişti. Hayalindeki eseri, hele büyük bir aşk ile yazmak istediği ‘Selahaddin Eyyübi’ isimli manzum piyesi yaratabilmesi için, geçim zorluğundan uzak, rahat bir hayat hazırlamıştı ona... İşte Âkif'in seyahat sebebi.” (Portreler, s. 65).³²⁴

Anlayacağınız, Âkif'in Mısır'a gitmesinin nedenleri arasında “Şapka Devrimi'ne tepki duyması” gibi bir neden hiç yoktur.

İşin ilginç yanı Âkif, Eylül 1925'te Mısır'a gitmiştir. 671 nolu “Şapka İktizası Hakkında Kanun” ise 25 Kasım 1925 tarihinde kabul edilmiş, 28 Kasım 1925'te resmi gazetede yayımlanıp yürürlüğe girmiştir. Yani Âkif, Şapka Devrimi gerçekleştirilmeden 2 ay kadar önce Mısır'a gitmiştir.

Buna rağmen Atatürk ve Cumhuriyet düşmanları “Âkif Şapka Devrimi nedeniyle Mısır'a gitti!” yalanını tekrarlamaya devam etmişlerdir. Asıl şaşırtıcı olan ise bu komik yalanı, kendini solcu, hatta Atatürkçü diye adlandıran bazı kesimlerin de aynen tekrarlamış olmasıdır. Örneğin çok satan tarihi romanların yazarı Hıfzı Topuz, “Çılgın ve Özgün” adıyla yayımladığı Neyzen Tefvik romanında şu cümlelere yer vermiştir:

“Meclis 25 Kasım 1925'te Şapka Kanunu'nu onayladı. Mehmed Âkif de şapkaya karşı gelenler arasındaydı. Ertesi yıl Mısır'a giderek (...) Hilvan'a yerleşti.”³²⁵

Hıfzı Topuz, Mehmed Âkif'in Mısır'a gidişini Şapka Devrimi'yle ilişkilendirmek için Âkif'i 1926'da Mısır'a göndermiştir!

Âkif 1925'te Mısır'a temelli gidinceye kadar Türkiye'de 1922'de Saltanat kaldırılmış, 1923'te cumhuriyet ilan edilmiş, 1924'te halifelik kaldırılmış, Osmanlı hanedanı yurtdışına sür-

çok iyi bir hadise. Dünyada para kadar lüzumlu bir şey daha olmadığı için onu idare ile harc etmek en ziyade aranılacak bir meseledir. Biz bu hakikati pek geç anladık. Siz vaktiyle anlamışsınız demektir ki, ciddi söylüyorum, şâyân-ı tebrik ve hürmetsiniz. Her ikinize de aferin.” Kürşad Oğuz, “Mısır Sürgünü İstiklal Marşı Şairi”, Habertürk, 11 Ekim 2011.

324 Tuncer, age., s. 541.

325 Hıfzı Topuz, Çılgın ve Özgün-Neyzen Tefvik'in Romanı, 7. bas., İstanbul, 2014, s. 156.

gün edilmiş, eğitim-öğretim birleştirilmiş ve yine 1924'te medreseler kapatılmıştır. Bu radikal devrimler olurken, Âkif'in bir ayağı hep Türkiye'dedir. Bu devrimler nedeniyle Türkiye'yi temelli terk etmeyen Âkif'in sırf Şapka Devrimi nedeniyle Türkiye'yi temelli terk ettiğini iddia etmek her şeyden önce Âkif'e saygısızlıktır.

Âkif'in Şapka Devrimi yüzünden Mısır'a gitmediğini fark eden bazı uyanık Atatürk düşmanları, "Evet! Şapka Devrimi yüzünden gitmemiş olabilir ama bir daha geri dönmemesinin nedeni Şapka Devrimi'dir!" demeye başlamıştır. Örneğin Burhan Bozgeyik, "M. Kemal'e Karşı Çıkanlar" adlı kitabında şöyle demiştir: "*Şapka Devrimi'nden sonra, başına şapka koymamak için bir daha Türkiye'ye dönmemişti.*"³²⁶

Bu arada Âkif'in Şapka Devrimi nedeniyle Mısır'a gittiği yalanı akıllarda, şapkaya düşman fese ve sarığa hayran bir Âkif portresi oluşturmuştur.

Oysaki Âkif, İslam dinini başlığa; fese, sarığa ve şapkaya indirgeyen şekilcilerden değildir. Onun için fesin, sarığın ve şapkanın hiçbir "kutsallığı", "dinselliği" yoktur.

Örneğin Âsım'da bir yerde, "*Fes yıkık, kelle çıkık, kaş yılışık, göz süzgün*" / "*İğne, boncuk, yakalık, tasma, yular... Hepsi tamam*" / "*Koçyiğit sanki bunak*"³²⁷ diyerek fesli bir "zamane züppesini" tasvir etmiştir.

"*Bugün ne maskara olmuştusa milletin kılığı*" diyerek Osmanlı dönemindeki Müslüman kılık kıyafetini "maskara" olarak adlandıran Âkif, bazı şiirlerinde fesle dalga geçmiştir.

Örneğin, "*Berlin Hatıraları*"nda kendi kılık kıyafeti üzerinden Müslümanların kılık kıyafetini eleştirirken fese bakışı şöyledir:

*"Meğerse da'vet edermiş bizim fesin ibiği,
O yıldırım gibi enzârı bir siperden iyi!
Karârı bende kılarmış yığınla berk-i nigâh,
Uzak, yakın nereden çaksa... Hem ma'âzallâh.*

326 Burhan Bozgeyik, M. Kemal'e Karşı Çıkanlar, İstanbul, 1996, s. 239.

327 Safahat, s. 73.

*Zemîne sarkamasaymış... Tutup da püskülümü;
Tepemde kışlayacakmış... Görür müsün ölümü!
Demek ki: Hiç daha fes girmemiş bu memlekete...
Bizimkiler ne giyermiş, külah mı? Elbette!
Çenemle gömleğimin irtibatı bir aralık,
Çözülmesiyle kafam şöyle doğrulup azıcık,
Ne var ne yok diye etrâfı etti istikşâf.”³²⁸*

Âkif, “Safahat”ta Âsım’la diyalogunda da fesi ve sarığı şöyle hafife almıştır:

*“Başta bir dalgalı fes, tâ tepesinden o ibik,
Cuk oturmuş bakıyor; mâvi beş on kat iplik,
Sapı yok püskülü tutmuş da, dışından ibiğe,
Bağlamış sımsıkı, ‘Artık bu da kopmaz ya!’ diye,
Önü göçmüş sarığın, arka taraf vermiş bel;
Çağlıyor püsküle baktım, üzerinden tel tel.”³²⁹*

“Küfe” adlı şiirinde fesle dalga geçmeyi sürdürmüştür:

*“O yamrı yumru beden, upuzun boyun, o bacak,
O arkasındaki püskül ki kuyruğu olacak!
(...)
Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!
Düğümlü alnının üstünde sâde bir çember”³³⁰*

Âkif, Müslümanların fesli, şapkalı kavgasının yarattığı bölünmüşlükten de rahatsızdır. Bunun Müslümanlığa sığmayan “nifak alametleri” olduğunu şöyle ifade etmiştir:

*“Ne Müslümanlığıdır, anlamam ki, yaptığımız?
Çıkar yol olmayacak, korkarım, bu saptığımız!”*

328 age., s. 336, 337.

329 age., s. 416.

330 age., s. 59.

*Görünce fesli, atılmak, tasarlayıp bıçağı;
Görünce şapkalı, sinmek, değiştirip sokağı;
Gönüller ayrı olmuş, sîneler bir olsa bile...
Nifâk alâmeti bunlar, kuzum, tamâmıyle.”*³³¹

Burada çok açıkça görüldüğü gibi Âkif, “*Görünce şapkalı, sinmek, değiştirip sokağı*” dizesiyle şapkaya, şapkalıya düşman olmanın yersiz olduğunu belirtmiştir. Şapkalı görünce sinip sokağı değiştirenleri eleştiren Âkif’i şapka karşıtı diye tanıtmak da neyin nesidir?

Ayrıca Âkif Mısır’da bulunduğu zamanlarda fes de takmamıştır. Bunun nedenini Şair Mithat Cemal’e şöyle anlatmıştır: “*Mısır’da fesi Hristiyanlar takarlar da ondan...*”³³²

Ayrıca Âkif şapka konusunda olumlu görüşlere sahiptir. Âkif’in şapka konusundaki olumlu görüşlerini, onun yanında bulunan Faruk Nafiz Çamlıbel, Sedad Simavi’nin *Yedigün* dergisinde “*Âkif’i Nasıl Tanıdım*” başlığı altında anlatmıştır. Bu anılarında Faruk Nafiz, Âkif’e 1925’lerde “*Süleyman Nazif ile İskilipli Atıf Hoca arasındaki şapka konusunda tartışmalara ne buyurursunuz?*” diye sorduğunda Âkif, şapka giyilmesini onayladığını belirtmiştir. Âkif şöyle demiştir: “*Esas maksat kafalarda inkılâp yapmalıdır. Zihniyetler değişmelidir. Yoksa serpuş o kadar önemli değildir. Şapka da bir, herhangi bir başka serpuş da birdir...*” Faruk Nafiz şunu eklemiştir: “*Ne zaman Âkif’in Mısır’a gitmesini şapka inkılâbına bağarlarsa, aklıma bu mülahakat gelir...*”³³³

Âkif’in özellikle Mısır’da çekilmiş fotoğraflarına bakılacak olursa son derece Batılı, modern giysiler içinde olduğu görülecektir. Örneğin Mısır’da çekilen yandaki fotoğrafta, bacasında Batı tarzı bir pantolon, sırtında moda bir ceket, onun altında bir yelek ve dik yakalı, kolalı gömlek ve boğazında bir kravatla

331 age., s. 291.

332 Muhiddin Nalbantoğlu, “*Ertuğrul Özkök’ün Bilmedikleri*”, Yeniçağ, 13 Aralık 2008.

333 agm., 13 Aralık 2008.

objektife poz veren Âkif'in başına şapka takıp takmaması çok da önemli değildir doğrusu! Fatih Fethiye Medresesi'nde öğrenci olan Neyzen Tevfik'le Galata Mevlevihanesi'nde tanışıp dost olan Âkif, Neyzen Tevfik'e bir setre pantolon vermiştir. Neyzen Tevfik medresenin resmi okul kıyafeti cüppe ve şalvar yerine bu pantolonu giyince okuldan kovulmuştur.³³⁴ Bu arada Âkif'in 1936'da Türkiye'ye başında bir şapkayla döndüğüne ilişkin iddialar vardır. Ayrıca daha önce ifade ettiğim gibi, karısının ve kızlarının başı açıktır. Oğulları da son derece modern giyinmiştir. Bu konuda Muhiddin Nalbantoğlu şu bilgileri vermiştir: *"Ben Âkif'in büyük kızı ile 1918'lerde Ziraat Okulu'ndaki yetişkin gençler arasında çekilmiş, yanında kızı da olduğu halde bir fotoğrafını görmüştüm. Kızı gelinlik çağında idi. Hemen yanında ve ayakta bulunuyordu. Başı da açıktı. Âkif'in hasta halinde iken eşi İsmet Hanım ile vapurdan inerken başında şapka ile alınmış bir fotoğrafı vardır. 1936'larda gazetelerde de yayımlanmıştır. Gördüm. Bu fotoğrafından Mithat Cemal de bahseder ve der ki: 'Zayıflamış durumdaki şapkalı Mehmed Âkif'in kolundaki refikası İsmet Hanım'ı görmese idim tanıyamayacaktım'..."*³³⁵

Âkif'in Mısır'daki son yıllarında çekilmiş bir fotoğrafı

334 Özgen, agm., s. 22.

335 Nalbantoğlu, agm., 13 Aralık 2008.

Mehmed Âkif Ersoy'un torunu Selma Argon Âkif'in Şapka Devrimi nedeniyle Mısır'a gitmediğini ifade etmiştir:

“İrtica onun yanından geçmemiş, yani o kelime hiç iyi bir kelime değil. İrtica düşmanı bir insan; ileri fikirli, çağının belki de en ileri fikirli adamlarından biridir. Aksiyon adamı, çok yönlü bir insan. Doktordur, veterinerdir, profesördür, sporcudur. ‘Şapka giymemek için Mısır’a kaçtı,’ diyenler onu hiç tanımamışlardır. Protesto etmek isteseydi, vatanında kalırdı. ‘Etmesin beni vatanımda cüda’ diyen vatanına hayran, âşık bir insan. Demişler ki, ‘Şapka giymemek için Mısır’a gittiğiniz söyleniyor?’ Demiş ki, ‘Ben yıllardır kafaların içini aydınlatmaya, beslemeye, içine bilgi doldurmaya çabalıyorum. Başımın üstüne taktığının ne önemi var?’ İster fes olsun, ister şapka. İnsanın başının üstüne taktığı şey hiç önemli değildir. Başınız çıplak da gezersiniz, bere de giyersiniz ama başın içi önemli.”³³⁶

“Âkif, Şapka Devrimi nedeniyle Mısır’a gitti!” yalanı tutmayınca “Âkif Mısır’a sürgün edildi!” yalanı üretilmiştir.

Örneğin 11 Ekim 2011 tarihinde *Habertürk* gazetesinde Kürşat Oğuz'un köşe yazısının başlığı “Mısır Sürgünü İstiklal Marşı Şairi”dir. Âkif Emre'nin 27 Aralık 2012 tarihli *Yenişafak* gazetesindeki yazısının başlığı ise “Bir Sürgün Şairi Mehmed Âkif”tir.

Ancak Âkif sürgün edilmemiş, biraz önce de anlattığım gibi kendi isteğiyle Mısır'a gitmiştir.

Birazdan ayrıntılı olarak anlatacağım gibi, Atatürk Cumhuriyeti Âkif'e belli bir para karşılığında Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme etme görevi vermiştir. Âkif de Cumhuriyet hükümetinin kendisine verdiği bu görevi kabul etmiştir.

Bu nasıl sürgünlüktür!

Hükümet hiç sürgün ettiği birine görev verip o göreve karşılık o kişiye para ödemeyi taahhüt eder mi?

Peki ya sürgün edilen o kişi, onu sürgün edenlerin verdiği görevi kabul eder mi?

Sonuç olarak Âkif'in Mısır'a sürgün edildiği iddiası da gülünç bir yalandır!

336 “Mehmed Âkif'in Fişlendiği ‘İrtica Belgeleri’ Sergisi Açıldı”, <http://www.aktifhaber.com>, 21 Şubat 2015.

Âkif, kendi isteğiyle gönüllü olarak Mısır'a gitmiştir. Bu gerçeği Mısır'dan yazdığı mektuplarından birindeki *"İhtiyarımle (seçimimle-isteğimle) çekildiğim şu inziva âleminde..."*³³⁷ cümlesiyle bizzat itiraf etmiştir.

Âkif Mısır'da bir taraftan Kur'an tercümesi üzerinde çalışırken, diğer taraftan Mısır Darülfünunu El Camiatü'l Mısriyye'de Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri vermiştir.³³⁸

Âkif'in Kur'an Tercümesini Sömürmek

Mehmed Âkif'i kullanıp Atatürk'e saldıranların en çok çarptıkları konulardan biri de Âkif'in Kur'an tercümesidir.

Kimi Cumhuriyet düşmanlarına göre Âkif'e Kur'an tercümesi görevi veren Atatürk değil, TBMM'dir! Atatürk'ün bu işle hiçbir ilgisi yoktur!

Bu Cumhuriyet düşmanlarına, e, hani Atatürk, TBMM'nin üzerinde tek adamdı, tek güçtü, tek otoriteydi; ondan habersiz karar alınmaz, adım atılamazdı! E, hani o diktatördü! Nasıl oldu da Kur'an'ın tercümesi gibi önemli bir iş ondan habersiz, ondan bağımsız yapılabilirdi diye sormak gerekir!

Minareyi çalmaya kararlı olan Atatürk düşmanlarının kılıfı da çoktan hazırdır! Örneğin Âkif'in Kur'an tercümesi üzerinden Atatürk'e saldıran Burhan Bozgeyik, bu soruya şu yanıtı vermiştir:

*"Ezanı Muhammedi'yi yasaklatacak olan M. Kemal, Kur'an'ın asli şekliyle okunmasını yasaklatmaya da kararlıydı. Ancak yine okutacağı tercümele hususunda ihtilaf çıkmıştı. Bunun için de şöyle bir yol takip edilecekti Kur'an'ın mealı halkın sevdiği ve itimat ettiği birisine hazırlatılacak, bu meal bütün camilerde namaz esnasında okutulacaktı. Diyanet İşleri Başkanlığı bu maksatla Kur'an mealı hazırlama işini Mehmed Âkif'e, tefsirini hazırlama işini de Elmalılı Hamdi Efendi'ye teklif etmişti."*³³⁹

337 Yusuf Turan Günaydın, Mehmed Âkif'in Mektupları, Ankara, 2009, s. 125.

338 Düzdağ, agm., s. 434, 435.

339 Bozgeyik, age., s. 239. Bu paragrafta anlatılanların yarısından fazlası yalan, uydurma ve çarpıtmadır. Önce doğrulardan başlayalım: Kur'an mealinin "halkın sevdiği ve itimat ettiği birine" yaptırılmak istendiği doğrudur, ancak bu mealin camilerde namazda okutulacağı yalandır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Âkif'e ve

Kimilerine göre de Âkif, yaptığı Kur'an tercümesiyle Atatürk'ün namaz kıldıracağını düşünerek yaptığı tercümeyi yakmıştır! Atatürk düşmanı Bozgeyik'in anlatımına göre, *“Meal üzerinde ciddi şekilde çalışan ve bunu da tamamlayan Mehmed Âkif, Mısır'da iken bu işin niçin kendisine yaptırıldığını ve bundan maksadın ne olduğunu öğrenince bu yazdığı meal nüshalarını yakarak imha etmişti.”*³⁴⁰

Bu ve benzeri iddialara ayrıntılı yanıt vermeden önce, Türkiye'de Türkçe Kur'an tercümelerinin tarihine göz atalım kısaca:

Türkün Kur'an'ı Anlama Tarihi

Türkler tarihte en çok din değiştirmiş milletlerden biridir. Türklerin din, inanç konusundaki en önemli özelliklerinden biri mensup oldukları dinin dilini Türkçeleştirmeleridir. Örneğin Peçenek Türkleri İncili Türkçeye çevirmişlerdir.

Yakın zamanlara kadar Anadolu Ortodoksları Türkçe konuşmuş ve ibadetlerini de Türkçe yapmıştır.³⁴¹

Türkler Müslüman olduktan sonra da İslamın kutsal kitabı Kur'an'ı anlamak istemişler bu nedenle Kur'an'ı Türkçeye tercüme etmişlerdir.

Elmalılı'ya Kur'an tercüme ve tefsir görevi verdiği de doğrudur. Yani koca paragrafta toplam 1,5 doğru vardır. Gelelim yalanlara: Atatürk'ün ezanı yasaklattığı yalandır, çarpıtmadır; bir! Atatürk döneminde ezanlar gürül gürül okunmuştur, hem de Türk'ün anladığı dilden Türkçe okunmuştur! Ezanın yasaklanması başka şeydir, ezanın Türkçe okutulması başka şeydir. Ezanın Türkçe okutulması ezanın yasaklandığı anlamına gelmez. Atatürk'ün Kur'an'ın aslı şekliyle okunmasını yasaklayacağı yalandır, uydurmadır; iki! Mealin bütün camilerde namaz esnasında okutulacağı da yalandır, uydurmadır, çarpıtmadır; üç! Görüldüğü gibi paragrafta 1,5 doğruya karşılık 3 yalan vardır! Bir de Bozgeyik kitabının tamamında özel isimleri adlarıyla ve soyadlarıyla açık şekilde yazarken Atatürk'ten söz edeceği zamanlarda “Mustafa Kemal” yerine “M. Kemal” biçiminde adı kısaltarak yazmıştır. Aslında bu genel bir İslamcı hastalığıdır. “Atatürk” adını duymaya ve yazmaya tahammülleri olmadığı için Mustafa Kemal'i tercih etmelerine karşın, buradaki “Mustafa” da onlara “Hz. Muhammed Mustafa”yı hatırlattığı için olsa gerek kısaca “M. Kemal” veya sadece “Kemal” yazmayı tercih etmişlerdir.

340 Bozgeyik, age., s. 239.

341 Besim Atalay, *“Son Yıllarda Tercüme Edilen Kur'an'ın Türkçeleri Yanlıştır”*, Dün ve Bugün, 10 Ağustos 1956, S. 39, s. 7.

Anadolu'da ilk Kur'an tercümeleri beylikler döneminde yapılmıştır. Örneğin ilk Kur'an tercümelerinden biri Türkçeye büyük önem veren Karamanoğlu Mehmet Bey döneminde, Konya'da yapılmıştır. Besim Atalay'ın verdiği bilgiye göre bu tercümelerden biri Sadrettin Konevi Türbesi'ndedir.³⁴²

Kastamonu ve civarında hüküm süren İsfendiyaroğulları da Kur'an'ı "*Cevahir'ül-Esdaf*" adıyla Türkçeye tercüme etmiştir.

Osmanlı Devleti döneminde de zaman zaman değişik Kur'an tercümeleri yapılmıştır. II. Meşrutiyet'ten (1908) önce "*Tıbyan ve Mevakip*" adlı tercüme yapılmıştır.³⁴³

Zaman zaman da Kur'an'dan "*Yasin*" ve "*Amme*" gibi bazı sureler tercüme edilmiştir.

Osmanlı'da Kur'an tercümeleri gibi ara sıra Kur'an tefsirleri de yapılmıştır. 1841'de "*Tefsir-i Ayıntabi*", 1865'te "*Tevsir-i Mevahip*" ve 1875'te "*Tefsir-i Züptetü'l Ahtar*" adlı çalışmalar bunlara örnektir. Ancak bu tefsirler eksik, yanlış ve hurafelerle doludur.

Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet döneminde Kur'an tercümelerine ilgi artmıştır. Bu dönemde beş, altı tercüme yapılmıştır. "*Kimi Fransızcadan, kimi eski tercümelerden, kimi şöyle, kimi böyle, çok tercümeler yapılmış, basılmıştır.*"³⁴⁴ Ancak bu çevirilerin çoğu şeyhülislam emriyle toplatılmış veya basılmadan yasaklanmıştır.³⁴⁵ Örneğin, İbrahim Hilmi'nin "*Kur'an'ı Kerim Tercüme ve Tefsiri*" adlı Arapça metinsiz tercüme ve tefsiri hükümet tarafından yasaklanmıştır.³⁴⁶

Meşrutiyet'ten sonra Şeyhülislam Musa Kazım Efendi "*Saf-fetülbeyan*", Temyiz Mahkemesi üyelerinden Bereketzade İsmail Hakkı Bey de "*Envarül Kur'an*" adlarında birer Kur'an tercümesi ve tefsiri yapmışlardır.³⁴⁷

342 Atalay, agm., s. 6.

343 "*Cumhuriyet Devrinde En Güzel Kur'an Tercümesini Yapan Mehmed Âkif*", Yakın tarihimiz, (Birinci Meşrutiyetten Zamanımıza Kadar", C 4, s. 132.

344 Atalay, agm., s. 6.

345 Niyazi Bekes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, 16. bas., İstanbul, 2011, s. 258, s. 458.

346 "*Cumhuriyet Devrinde En Güzel Kur'an Tercümesini Yapan Mehmed Âkif*", s. 132.

347 agm., s. 132.

1914'te Zeki Maganiz'in Kur'an tercümesi basılıp piyasaya sürülmüştür. Ancak o sırada Osmanlı'dan ayrılıp bağımsız olmak isteyen Araplar bu tercümeyi "*Türkler İslam dininden ayrılıyorlar, Kur'an'ı terk ediyorlar!*" propagandasına alet etmişlerdir.³⁴⁸

1919'da Çağatay lehçesiyle bir Kur'an tercümesi yapılp yayımlanmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında da bazı Kur'an tercümeleri yapılmıştır. Ancak bu tercümelerin çoğu Cemil Said'in Fransızca tercümesinden (1924) Türkçeye çevrilen nüshanın yanlışlarını aynen tekrarladıkları için itibar görmemişlerdir.³⁴⁹

1927'de Seyyit Süleyman Tefvik Efendi'nin "*Tercüme-i Şerife*" adlı meali yayımlanmıştır.

Hüseyin Kâzım ve arkadaşları "*Nur'l Beyan*" adlı bir tercüme hazırlamıştır.

1927'de Osman Reşit başkanlığında bir heyet de bir tercüme hazırlamıştır.

Cumhuriyet döneminin en iyi tercümelerinden birini 1927'de İsmail Hakkı İzmirli yapmıştır.

Bu arada Mehmet Vahbi Efendi "*Hülasatü'l Beyan Fi Tefsiril Kur'an*" adlı bir tefsir hazırlamıştır.³⁵⁰

Görüldüğü gibi Osmanlı döneminde Kur'an tercümeleri ve tefsirleri yapılmıştır. Fakat bunlar ilk kez ancak 1874'te matbaada basılabilmıştır (matbaanın Osmanlı'ya gelişi 1727).³⁵¹ Bu nedenle Osmanlı'da Kur'an tercümeleri ve tefsirleri hiçbir zaman yayılıp halka mal olmamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan Kur'an tefsir ve tercümeleri de eksik, yanlış olduğu için pek bir ilgi görmemiştir. Bunun üzerine tarihimizde uzun bir aradan sonra ilk kez Atatürk Cumhuriyeti, Kur'an tefsir ve tercümesi yaptırmak için harekete geçmiştir.

348 agm., s. 132.

349 Atalay, agm., s. 7.

350 Ayrıntılar için bkz. Sinan Meydan, Akl-ı Kemal, Atatürk'ün Akıllı Projeleri, (özel baskı), İstanbul, 2014, s. 893, 894.

351 Berkes, age., s. 258.

Âkif'e Verilen Kur'an Tercümesi Görevi Kur'an Tercümesinde Atatürk Etkisi

1924 yılında Atatürk'ün işaretiyle Eskişehir mebusu Abdullah Azmi Efendi ve elli arkadaşı Diyanet İşleri bütçesine “*Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerin Türkçe tercüme ve tefsir heyeti için ücret ve masraf olarak 20.000 lira ödenek eklenmesini*” teklif etmiştir.

23 Şubat 1924 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin haberine göre meclis “*Kur'an-ı Kerim'in tercümesini kabul etmiştir.*”

TBMM'nin 21 Şubat 1925 tarihinde bütçe müzakereleri sırasında aldığı bir karara göre, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir Kur'an-ı Kerim tercümesi ve tefsiri ile “*Sahih-i Buhari*” adlı hadis kitabının tercüme ve şerhini yapması kararlaştırılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an tefsirini Elmalılı Hamdi'ye (Yazır), hadis tercümesini Ahmet Naim Bey'e, Kur'an tercümesini ise Mehmed Âkif'e (Ersoy) vermek istemiştir.³⁵²

Kur'an tercümesi görevinin özellikle Âkif'e verilmek istenmesinin üç önemli nedeni vardır.

Birincisi: Âkif, Meşrutiyet döneminden beri *Sebilürreşad* dergisinde Kur'an tercümeleri yapmıştır. İlk tercümesi 8 Mart 1912'de *Sebilürreşad*'ın ilk sayısında yayımlanmıştır. Derginin “*Tefsir-i Şerif*” bölümünü yazmak görevini –istemeyerek de olsa– Âkif üstlenmiştir. Âkif 1912–1913 yıllarında burada birçok mensur ve manzum tefsir ve tercüme yapmıştır. Şiirlerinin başında yer alan ayet tercümeleri de 1913'ten itibaren “*Safahat*”da yer almaya başlamıştır. Bir ara Mehmed Âkif, Babanzâde Ahmed Naim, Kuşadalı Rıza Efendi, İzmirli İsmail Hakkı ve Kâmil Miras Kur'an tercümesi yapmak için kendi aralarında işbölümü yapmıştır: Âkif'le Ahmed Naim tercümeyi yapacaklar, İzmirli İsmail Hakkı da tefsir kısmını yazacaktır. Ancak sadece Fatiha Sûresi'nin tercümesini yapabilmişlerdir.³⁵³ Ayrıca 1924'te Âkif, Abdülaziz Çaviş'in “*Esrar-ı Kur'an*” adlı eserini tercüme etmiş-

352 Aydı, “*Mehmed Âkif Ersoy'un Tefsirciliği*”, s. 325; Düzdağ, *agm.*, DİA, s. 434.

353 Bkz. “*Düccane Cündioğlu'yla yapılan Röportaj-Mehmed Âkif'in Meali Neden Yakıldı?*”, Tarih ve Düşünce, Kasım 1999, S. 2.

tir. Kısacası Âkif'in Kur'an tercümesi işinde bir hayli tecrübesi vardır.

İkincisi: Âkif'in tercümeleri çağdaş tercümelerdir. O Kur'an'ı "asrın idrakiyle" söyletmeyi amaçlamıştır. Âkif'in bu çağdaş yorumculuğu Cumhuriyet ideolojisine uygundur.

Üçüncüsü: Özellikle Atatürk, Kur'an'ın ses güzelliğinin, akustiğinin korunarak Türkçeye tercüme edilmesini istemiştir. Bu işi yapabilecek kişinin, hem çok iyi bir şair olması, hem çok iyi Arapça ve Türkçe bilmesi hem de Kur'an'a hâkim olması gerekmektedir. Bu niteliklere en uygun kişi ise tartışmasız Âkif'tir.³⁵⁴

Âkif önceleri bu teklifi reddetmiş, ancak Ahmed Hamdi'nin (Akseki) ısrarları ve sevip saydığı dostlarının ricasıyla -bazı şartlarla- kabul etmiştir.³⁵⁵ Âkif'in şartları, yapılacak tercümenin adına "meal" denilmesi ve Elmalılı Hamdi'nin (Yazır) hazırlayacağı tefsirle birlikte basılmasıdır.³⁵⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı adına Aksekili Ahmet Hamdi, Mehmed Âkif ve Elmalılı Hamdi ile 10 Ekim 1925 tarihinde Beyoğlu 4. Noteri'nde bir Kur'an Tefsir ve Tercüme Sözleşmesi yapmıştır.³⁵⁷ Sözleşmeye göre Mehmed Âkif ve Elmalılı Hamdi'ye 1000'er lirası peşin olmak üzere 6000 lira ödeme yapılması taahhüt edilmiştir.³⁵⁸

Atatürk'ü "din düşmanı" olarak tanıyıp öyle tanıtanlar bu Kur'an tefsir ve tercümesinde Atatürk'ün herhangi bir etkisinin, katkısının olmadığını iddia etmektedirler! Maalesef bu düşünce Âkif üzerine yazıp çizenleri de etkilemiştir. Örneğin M. Ertuğrul Düzdağ ve M. İsmet Uzun'a göre Kur'an tefsir ve tercümesi işi tamamen II. TBMM'deki "*dindar mebusların*" işidir!³⁵⁹

354 Kur'an'ın ses güzelliğinin korunması konusunda bkz. Meydan, age., s. 923-925.

355 Aydı, agm., s. 325.

356 "Diyanet İşleri Başkanlığı ile Elmalılı Ahmed Hamdi Efendi ve Şair Mehmed Âkif Arasında Yapılan Kur'an-ı Kerim Tercümesi ve Tefsirine Dair Anlaşma", Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Tarih: 26.10.1925, Dosya: 2218, Fon Kodu: 30.10.0.0. Yer No: 26.149.18. Düzdağ, agm., DİA, s. 434; Hasan Basri Çantay, Âkifname, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, s. 331; Aydı, agm., s. 325.

357 Meydan, age., s. 897.

358 Dücan Cündioğlu, Bir Kur'an Şairi Mehmed Âkif ve Kur'an Meali, s. 142, 143; Aydı, agm., s. 325.

359 Düzdağ, Uzun, agm., s. 27.

Kişi bilmediğinin düşmanıdır! Atatürk'ün en büyük devrimci planlarından biri din dilinin Türkçeleştirilmesidir. “*Akl-ı Kemal, Atatürk'ün Akıllı Projeleri*” adlı kitabında “*Atatürk'ün Dinde Öze Dönüş Projesi*” başlığı altında çok ayrıntılı bir şekilde anlattığım gibi Atatürk, daha Kurtuluş Savaşı yıllarında başlamıştır dinde Türkçeleştirme hareketinin hazırlıklarına. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren de Kur'an'ın, hadislerin, hutbelerin ve ezanın Türkçeleştirilmesi konusunda din adamlarıyla, devlet adamlarıyla ve halkla görüş alışverişinde bulunmuştur. Ziya Gökalp, Seyyit Bey ve Reşit Galip'le bu konuda uzun sohbetler etmiştir. Atatürk, öncelikle Müslüman Türk insanının anlayamadığı Kur'an-ı Kerim'i tefsir ve tercüme ettirmek istemiştir.³⁶⁰ İşin doğrusu şu ki, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kur'an-ı Kerim'i tefsir ve tercüme ettirmek isteyen “*dindar mebuslar*” değil, doğrudan doğruya Atatürk'tür.

Öyle ki Atatürk, Elmalılı Hamdi (Yazır) ve Mehmed Âkif (Ersoy) ile yapılan Kur'an tefsir ve tercümesi sözleşmesinde yer alan teknik ayrıntılarla bile bizzat ilgilenmiştir.

Atatürk'ün kütüphanecisi Nuri Ulusu'ya kulak verelim:

“Atatürk yapılacak tefsirle bizzat ilgilenmiştir. Nitekim benim dönemimde de bu çalışmalar süratle devam etti. Sonuçta yedi ana maddeyle bu işi sonuçlandırttı. Tabii şimdi tafsilatlı (ayrıntılı) olarak bu maddeler pek hafızamda değil. Ana hatlar, hatırladığım kadar, ayetlerin inişlerinin sebepleri belirtilecek, kelimelerin dil izahları olacak, ayetlerin anlatmak istediği din, hukuk, sosyal ve ahlaki konular hakkında bilgiler verilecek, bunlarla ilgili eski tarihi olaylar uzun uzun anlatılacak, vs.”³⁶¹

Kur'an'ın Türkçeye tercümesini meclisteki “dindar mebuslar” istedi! Atatürk'ün bu konuda kişisel bir teşebbüsü yoktu! iddiasını bizzat Atatürk şu sözleriyle yalanlamıştır:

“Kur'an'ın tercüme edilmesini emrettim. Bu da ilk defa olarak Türkçeye tercüme ediliyor...”³⁶²

360 Ayrıntılar için bkz. Meydan, age., s. 889-943.

361 Mustafa Kemal Ulusu, Atatürk'ün Yanı Başında, Çankaya Kökü Kütüphanecisi Nuri Ulusu'nun Hatıraları, İstanbul, 2008, s. ???

362 Ayın Tarihi, N. 73, 1930; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C III, s. 85; Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara, 1999, s. 234.

Görüldüğü gibi Atatürk çok net biçimde, “Kur’an’ın tercüme edilmesini emrettim,” demiştir.

Peki, ama Kur’an tercümesini özellikle Âkif’in yapmasını isteyen de Atatürk müydü? “Atatürk özel olarak Âkif’ten böyle bir ricada bulunmuş mudur?” sorusuna Düccane Cündioğlu bir röportajında şöyle yanıt vermiştir:

“Bu hususta elimizde en küçük bir bilgi ve belge bulunmamaktadır. Ancak devrin şartlarını bilen, tarafları iyi tanıyan kimseler böyle bir şeyin mümkün olamayacağını da takdir ederler sanırım. Unutmamak icab eder ki: Takrir-i Sükûn Kanunu, Kur’an’ın Türkçeye tercümesi hakkında meclis kararı çıktıktan kısa bir süre sonra ve Âkif henüz Mısır’da iken (4 Mart 1341/1925 tarihinde) ilan edilmiştir. Kapatılan gazete ve mecmualar arasında Sebilürreşad da vardır ve Âkif’in yakın arkadaşı Eşref Edip de ‘İsyana teşvik’ suçundan önce Ankara, sonra Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi’nin huzuruna çıkarılanlar içerisindeydi. Binaenaleyh bu vasatta Atatürk’ün Âkif’ten ricada bulunması düşünülemez. Belki söylenebilecek tek şey, bu ismin seçilişine şahsî bir itirazının bulunmadığıdır.”³⁶³

Ancak Cündioğlu’nun unuttuğu başka gerçekler vardır.

Şöyle ki:

Birincisi: Âkif’in arkadaşı Eşref Edip’in Sebilürreşad dergisinin “isyana teşvik” suçundan kapatılması ve Eşref Edip’in önce Ankara, sonra Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi huzuruna çıkarılmasının nedeni 1925 yılındaki Şeyh Sait İsyanı’dır. Takrir-i Sükûn Kanunu da daha çok bu nedenle çıkarılmıştır. Sebilürreşad’ın kapatılıp Eşref Edip’in İstiklâl Mahkemelerinde yargılanmasının temel nedeni de bizzat Şeyh Sait’in sorgusunda söylediği sözlerdir. Şeyh Said sorgusunda “Tevhid-i Efkâr” ve “Sebilürreşad”da yazılan bazı yazılardan etkilenecek isyan ettiğini belirtmiştir. Şeyh Said şöyle demiştir: “Derdik ki, yalan ise nasıl yazar? Nasıl söyler? O halde doğrudur ki yazmaya cesaret

363 “Düccane Cündioğlu’yla yapılan Röportaj-Mehmed Âkif’in Meali Neden Yakıldı?”, Tarih ve Düşünce, Kasım 1999, S. 2.

ediyor (...) Velhasıl din, ırz, namus, farmasonluk, laiklik hakkındaki yazılardan kin ve nefret duyuyorduk."³⁶⁴

İkincisi: Çok önem verdiği Kur'an tefsir ve tercümesinin teknik ayrıntılarıyla bile ilgilenen Atatürk'ün bu tefsir ve tercümeyi kimlerin yapacağıyla ilgilenmemiş olması düşünülemez. Kur'an tercümesi gündeme geldiğinde Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'da yanı başında Kur'an tercümeleri yapan Âkif'i unutmış olması da düşünülemez! Kuşkusuz ki Atatürk'e bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Rıfat Börekçi ve Ahmed Hamdi (Aksekili) tarafından öneride de bulunulmuş olabilir. Atatürk bu önerileri değerlendirmiş ve tefsiri Elmalılı Hamdi'nin (Yazır), tercümeyi Mehmed Âkif'in (Ersoy) yapmasını uygun bulmuş olabilir. Aslında Atatürk'ün Kur'an tercümesi işi için Âkif'i bizzat seçmesi ile bu iş için önerilen Âkif'i kabul etmesi, ona itiraz etmemesi arasında pek bir fark yoktur. Ayrıca hatırlanacağı gibi Kurtuluş Savaşı başladığında Âkif'i, yazı yazdığı *Sebilürreşad* dergisiyle birlikte "halkı irşad etmesi için" Anadolu'ya çağıran bizzat Atatürk'tür. Âkif'in Kur'an ayetlerinin tercümeleriyle süslü *Sebilürreşad*'ını meclise finanse ettiren de odur. Atatürk, *Sebilürreşad*'daki Kur'an tercümelerinden Âkif'in Kur'an'ı son derece iyi tercüme ettiğini ve Kur'an'ın çağcıl yorumlarını yaptığını çok iyi bilmektedir. Bu nedenle Âkif'in bu işi hakkıyla yerine getireceğini düşünmüş olmalıdır. Ayrıca Atatürk, "*Ezanı ve Kur'an'ı Türklerden başka hiçbir Müslüman milleti bu kadar güzel okuyamaz. Bunlara muhteşem müzik ahengi veren Türk sanatkârlarıdır,*"³⁶⁵ demiştir. Hiç bilinmemesine karşın, Kur'an'ın müzikalitesine, ses güzelliğine, akustiğine önem veren Atatürk'ün, bu ses güzelliğini koruyarak Kur'an'ı Türkçeye tercüme edebilecek "Türk sanatkârın" Âkif olduğunu düşünme ihtimali de çok yüksektir.

Atatürk'ün, 1935'te Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsir ve tercümesi tamamlanmış olmasına karşın, hâlâ Âkif'in tercümesini

364 Şeyh Said'in sorgusu hakkında bkz. Meydan, Cumhuriyet Tarihi Yalanları, 2. Kitap, s. 345-354.

365 Kocatürk, age., s. 234.

ele geçirmeye çalışması, onun Âkif'in tercümesine özel bir önem verdiğini kanıtlamaktadır. Bu durum, Âkif'i bu iş için bizzat Atatürk'ün görevlendirdiği tezini güçlendirmektedir.

Karabekir'in Tercüme İddiaları

Karabekir'in Uydurmaları

Atatürk'ü Din Düşmanı Göstermenin Dayanılmaz Hafifliği

Bu konudaki bir başka iddia Atatürk'le yolları ayrıldıktan sonra kaleme sarılan Kâzım Karabekir'e aittir. Karabekir'in “*Kurtuluş Savaşını Atatürk değil, ben başlattım! Atatürk Bolşevik, Hristiyan, dinsiz, imansız olmamızı istiyordu!*” şeklindeki iddialarından biri de Atatürk'ün yaptırmak istediği Kur'an tercümesiyle ilgilidir.

15 Ağustos 1923 Çarşamba günü Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Darü'l Muallim'in salonunda bir heyeti ilmiye toplantısı düzenlemiştir. İki gün önce yeniden TBMM başkanı seçilen Atatürk'ün “şeref misafiri” olarak katıldığı toplantıya Köprülüzade Fuat ve İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) gibi Darülfünun hocaları yanında Kâzım Karabekir de davetlidir.

Vakit gazetesinin haberine göre o toplantıda Kur'an tercümesi konusu da konuşulmuştur:

“(...) *Kur'an-ı Kerim'in tefsir ve tercümesi üzerine saatlerce süren münakaşalar yapıldı. (...) Hamdullah Suphi Bey, Gazi'yi ve hazır bulunanları çaya davet ettiler. Gazi Paşa, 'Bu münakaşa çaydan daha tatlı! Burada oturmama müsaade ediniz,' dediler ve münakaşaya devam ettiler. (...) Gazi Paşa, yine Kur'an tefsiri bahsine döndüler. Münakaşalar gene kızıştı ve tam beş buçuk saat geç vakte kadar bu dostluk muhitinde, büyük kahramanlarımızın muhabbet ve samimiyeti içinde, mesut dakikalarda hislendik...*”³⁶⁶

Karabekir'in, Atatürk'ün Kur'an tercümesiyle ilgili aşağıdaki iddiaları işte bu toplantıya dayalıdır.

366 Vakit, 17 Ağustos 1923; Hâkimiyet-i Milliye, 16 Ağustos 1923; Atatürk'ün Bütün Eserleri, C 16, s. 85; Kocahanoglu, age., s. 440.

Karabekir'in anlattığına göre Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesi konusunun tartışıldığı o toplantıda, Şeriye Vekili ve Konya milletvekili Hoca Vehbi Efendi ve diğer sözüne güvendiği bazı zatlar gûya Karabekir'e şunları söylemiştir:

*“Gazi Kur'an-ı Kerim'i bazı İslamlık aleyhtarı zübbele-
re tercüme ettirmek arzusundadır. Sonra da Kur'an'ın Arapça
okunmasını namazda bile yasaklayarak bu tercümeyi okutacak
ve zübbelerle işi alaya boğarak gûya Kur'an'ı da, İslamı da
(ortadan) kaldıracaktır.”*³⁶⁷

Karabekir bu toplantıda bir ara Atatürk'ün hiddetlenerek bütün içini ortaya döktüğünü belirtmiştir! Karabekir'in iddiasına göre Atatürk şunları söylemiştir:

*“... Evet, Karabekir, Araboğlunun yavelerini Türk oğullarına öğretmek için Kur'an'ı Türkçeye tercüme ettireceğim ve böyle de okutturacağım. Ta ki budalalık edip aldanmakta devam etmesinler...”*³⁶⁸

Karabekir'in bu iddiaları 1930'lardan beri Atatürk düşmanlarının ağzında sakız olmuştur. Atatürk düşmanları bu sakızı sürekli şişirip büyük bir gürültüyle patlatmışlardır. “Din düşmanı! Kur'an düşmanı!” Atatürk algısı yaratırken en çok Karabekir'in bu iddialarından yararlanmışlardır.

Örneğin Burhan Bozgeyik, “Mehmed Âkif M. Kemal'in liderliğini yaptığı Birinci Grub'un tavırlarını tasvip etmiyordu. Onlara ve dolayısıyla M. Kemal'e muhalifti. Ancak onun M. Kemal'le kavgasının temel sebebi Kur'an'a karşı takınılan tavrıydı. Kâzım Karabekir Paşa, bu tavır için şu bilgileri verecekti,” dedikten sonra Karabekir'in yukarıda yer verdiğim iddialarını –peşinen doğru kabul ederek– sıralamıştır.³⁶⁹

Peki, bakalım Karabekir'in bu meşhur iddiaları doğru mudur?

367 Kâzım Karabekir, Nutuk'a Cevaplar, haz. Faruk Özerengin, C 12, İstanbul, 1997, s. 3823; Uğur Mumcu, Kâzım Karabekir, İstanbul, 1990, s. 93, 94. Burada geçen “zübbeler” ifadesi Uğur Mumcu'da “kimseleler” olarak yer almıştır.

368 Karabekir, age., C 12, s. 3824; Uğur Mumcu, age., s. 93, 94.

369 Bozgeyik, age., s. 236.

Sırayla gidelim:

Bir: Karabekir'in, "*Gazi Kur'an-ı Kerim'i bazı İslamlık aleyhtarı zübbelere tercüme ettirmek arzusundadır!*" iddiasını her şeyden önce tarih çürütmüştür. Çünkü bilindiği gibi Gazi, Kur'an-ı Kerim'i "*İslamlık aleyhtarı zübbelere*" değil, İslamı en iyi bilen Mehmed Âkif'e (Ersoy) ve Elmalılı Hamdi'ye (Yazır) tercüme ve tefsir ettirmek istemiştir!

İki: Karabekir'in, Atatürk, "*Kur'an'ın Arapça okunmasını namazda bile yasaklayarak bu tercümeyi okutacak!*" iddiasını da tarih çürütmüştür. Bilindiği gibi Atatürk namazda Arapça Kur'an okunmasını hiçbir zaman yasaklamamıştır. Elmalılı'nın tercümesini de hiçbir zaman namazda kullandırtmamıştır.

Üç: Karabekir'in Atatürk'ten duyduğunu iddia ettiği, "*Araboğlunun yavelerini Türk oğullarına öğretmek için Kur'an'ı Türkçeye tercüme ettireceğim...*" biçimindeki ifadeler gelince... İleride görüleceği gibi bu ifadeler Atatürk'e ait değil, Karabekir'in uydurmasıdır. Ama varsayalım ki Atatürk'e aittir! Bu cümleyi kurgulayan Karabekir –belki farkında değil– ama aslında bu cümle ana fikir olarak Atatürk'ün Kur'an tercümesinden beklediği amacı özetler nitelikte bir cümledir. Çünkü Türkler maalesef yüzyıllardır Allah ile, Kur'an ile aldatılmıştır. Türk insanının anlamadığı Arapça Kur'an, Atatürk'ün ifadesiyle "din oyunu aktörleri" tarafından bir aldatma aracı olarak kullanılmıştır. Atatürk, Arapça Kur'an'ı Türkçeye tercüme ettirerek Türk halkının Kur'an'ı anlamasını, böylece "*budalalık edip aldanmakta devam etmemesini*" amaçlamıştır.

Dört: Atatürk'ün, Kur'an-ı Kerim'i "*Araboğlunun yaveleri*" diye adlandırmış olduğu iddiasına gelince: Normalde Atatürk, yüzyıllardır Türklerin Kur'an'ı anlamadan Arapça okumalarına ve bu topraklarda Arapça Kur'an'ın yüzyıllardır bir "aldatma aracı" olarak kullanılmasına duyduğu büyük tepkiyi en etkili şekilde anlatabilmek için böyle bir ifade kullanmış olabilir! Çünkü gerektiğinde bu tarz muhatabını sarsıcı ifadeler kullanmak Atatürk'ün etkili anlatım yöntemlerinden biridir. Ancak Karabekir gibi huyunu suyunu bildiği muhafazakâr geçinen birinin yanında –yöntem gereği de olsa– Kur'an'dan böyle söz etmesi her şeyden önce Atatürk'ün o meşhur stratejisine uygun değildir.

Beş: Karabekir'in yazdıklarıyla *Vakit* gazetesinin haberinde yazılanlar (Kur'an tercümesi konusunun tartışılması, olayın tarihi ve yeri dışında) birbirine uymamaktadır. Karabekir'in yazdıklarına göre kendisi Atatürk'le yüksek tonda bir tartışmaya girmiştir! Güya, Kur'an'ın tercümesinin "*rastgele şunun bunun içinden çıkabileceği basit bir iş olmadığı gibi, kötü politika zihniyetinin de işi karıştırabileceği göz önüne alınarak*" hareket edilmelidir diyerek Atatürk'ü uyarmıştır!³⁷⁰ Yine Karabekir'in anlattığına göre Atatürk bir ara öfkelenip o meşhur "*Araboğlunun yavele-rini...*" cümlesini kurmuştur! *Vakit* gazetesinin haberine göre ise tartışmada Atatürk'ün hiç de öyle öfkeli, sinirli bir hali yoktur. Öyle ki, kendisini çaya davet eden Hamdullah Suphi Bey'c, "*Bu münakaşa çaydan daha tatlı!*" yanıtını vererek "münakaşaya" devam edecek kadar rahattır, sakindir. Gazeteye göre tartışmalar "*dostluk muhitinde*", "*muhabbet ve samimiyeti içinde*" geçmiş ve oradakileri de "*mesut dakikalarda hislendirmiştir*".

Osman Selim Kocahanoğlu'nun dediği gibi: "*Bu sözler ancak öfke ve şiddetin zirvesinde söylenebilir. Mustafa Kemal acaba bu sözleri söylemiş midir? Söylemişse hangi bağlama getirmiştir? Veya aynen böyle mi söylemiştir? İlim Heyeti önünde yaşanan tartışmayı gören Maarif Vekili Hamdullah Suphi ile Ruşen Eşref yanlarına gelerek 'Paşam çaylar hazır, sofrada herkes sizi bekliyor,' diye tartışmayı sona erdirirler. Karabekir'in 'berbat şekle dönüştü' dediğine bakılırsa, nezaket dışı bir ağız dalaşı olmuşsa benzer... Ne Hamdullah Suphi ne Ruşen Eşref'in anılarına geçmeyen; gazetelere yansımayan bu cümle cemaat tarihçilerinin tekfir lügatine buralardan girmiştir...*"³⁷¹

Kısacası Atatürk'ün o toplantıda Kur'an'a saldıracak kadar öfkelendiğine ilişkin elimizde –Karabekir'in olaydan yıllar sonra yazdıkları dışında– hiçbir kanıt yoktur. Tam tersine, bu olayla ilgili elimizdeki tek kanıt durumundaki *Vakit* gazetesinin haberi de Karabekir'i tekzip etmektedir.

³⁷⁰ Karabekir, age., C 12, s. 3824.

³⁷¹ Kocahanoğlu, age., s. 442.

Altı: Olayın meydana geldiği tarih de Karabekir'in iddialarını çürütmektedir. 15 Ağustos 1923 tarihi, Atatürk'ün herkesin içinde uluorta Kur'an'la ilgili dedikodu malzemesi olabilecek şeyler söylemeyeceği kadar erken bir tarihtir. Atatürk'ün en önemli özelliklerinden biri radikal düşüncelerini yeri ve zamanı gelmeden asla açıklamamasıdır. “*Nutuk*”ta bu özelliğini bizzat açıklamıştır. Daha cumhuriyetin bile ilan edilmediği, halifeliğin kaldırılmadığı, hanedanın yurtdışına sürgün edilmediği, tekke ve zaviyelerin, medreselerin kapatılmadığı; kısacası neredeyse hiçbir devrimin yapılmadığı bir ortamda Atatürk'ün –nabız yoklama amacıyla bile olsa– Kur'an'a yönelik bu tür sözler söylemesi her şeyden önce onun meşhur taktisyenliğine aykırıdır.

Yedi: Karabekir'in iddialarının Karabekir'den başka tanığı yoktur. Oysaki o günkü Kur'an tercümesi tartışmasında Karabekir ve Atatürk baş başa değildir. Toplantıda Köprülüzade Fuat, İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ve Ruşen Eşref (Ünaydın) gibi daha pek çok önde gelen, eli kalem tutan insan vardır. Ancak ne hikmetse onlardan hiçbiri Atatürk'ün o gün orada Karabekir'in iddia ettiği gibi Kur'an'la ilgili olumsuz şeyler söylediğine ilişkin tek bir satır bile yazmamıştır.

Sekiz: Karabekir'in bu iddialarını yine Karabekir'in bizzat kendisi çürütmüştür. Şöyle ki: Karabekir, olayın üstünden yaklaşık on yıl geçtikten sonra yazdığı kitabında yer vermiştir Atatürk'le ilgili bu iddialarına... Ancak son zamanlarda bir de Karabekir'in günlükleri ortaya çıkmıştır. Ne ilginçtir ki, Karabekir'in günlüklerinde ne 15 Ağustos 1923 tarihinde ne de başka bir gün yazılmış böyle bir not yoktur... Karabekir o gün günlüğüne aynen şunları yazmıştır: “...15 Ağustos 1923 Çarşamba. Heyet-i İlmiye'nin son müzakeresinde bulundum. Kitap bayramı teklifimi kabul ettiler. Akşam Maarifin ziyaretine beni çağırdılar. Terbiye mütehassısı İsmail Hakkı ile Köprülü Fuat Beylerle din ve ahlak ve terbiye hususunda görüştük, mütalaamı kabul ettiler...”³⁷²

372 Kâzım Karabekir, *Günlükler*, II, İstanbul, 2009, s. 871.

Görüldüğü gibi Karabekir'in günlüklerinde Atatürk'le ilgili on yıl sonra –Atatürk'le yolları ayrılınca– ortaya atacağı (uyduracağı) iddialarından hiçbir eser yoktur. Günlüklerinde o gün ne Atatürk'le tartıştığına ne de Atatürk'ün öfkelenmesine ilişkin de tek bir satır yoktur. Karabekir, tüm günlük tutanlar gibi, başından geçen, onda birazcık iz bırakan bütün önemli olayları birkaç satırla da olsa günlüklerine kaydettiğine göre, Atatürk'ün Kur'an'a yönelik yukarıdaki “aykırı” ifadelerini –özetleyerek de olsa– sıcağı sıcağına günlüğüne neden not etmemiştir? Anılarını yazarken geçmiş olayları bu günlüklerinden izleyen Karabekir, nasıl olmuş da on yıl önce sıcağı sıcağına not etmeyi gerekli görmediği bir olayı on yıl sonra noktasına, virgülüne kadar anımsayıp kitabına yazabilmiştir?

Kocahanoğlu'nun şu yorumuna aynen katılıyorum: “Görürlür ki kendi notları ile zerzevat tarihçilerinin İnkılâp Tarihi saydığı *Nutuk*'a Cevaplar arasında hiçbir mutabakat yok... Yani ajandasına (günlüğüne) yazdıkları on sene sonra yazdığı anılarını tekzip ediyor; olayları çarpıtma, cümleleri uydurma ve kurgulama becerisi yeterli düzeyde...”³⁷³

Karabekir, “*Nutuk'a Cevaplar*” kitabında, 16 Ağustos 1923'te meclis kulisinde görüştüğü Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'ya –dün geceki toplantı ile ilgili– şunları söylediğini iddia etmiştir:

“*Gazi'nin (...) dün gece heyet-i ilmiye karşısında Peygamberimiz ve Kur'an'ımız hakkında hatırlar ve hayale gelmeyecek biçimde konuştuğunu anlattım...*”³⁷⁴

Yine “*Nutuk'a Cevaplar*”da yazdığı kadarıyla İsmet Paşa Karabekir'e, “(...) *İslam kaldıkça müstemlekeci devletlerin ve bilhassa İngilizlerin daima aleyhimize olacaklarını ve istiklalinizin daima tehlikede kalacağını...*” anlatmıştır! Karabekir ise “*bu fikre iştirak etmediğini*” söylemiştir!³⁷⁵

Olaydan on yıl sonra kaleme aldığı kitabında, “Bunları bana

373 Kocahanoğlu, age., s. 443.

374 Karabekir, age., C 12, s. 3828.

375 age., s. 3829.

İsmet Paşa söyledi!” diyen Karabekir, on yıl önce günlüklerine “Bunları bana Fethi Bey söyledi” diye yazmıştır.³⁷⁶

Görülen o ki Karabekir, öyle ya da böyle Atatürk’ü, hatta zaman zaman da İsmet İnönü’yü “din düşmanı” göstermeye kararlıdır!

Bu sefer tersten gidelim. Karabekir’in günlüklerine bakalım:

“19 Ağustos 1923 Pazar. Gazi Paşa, Latife Hanım ve İsmet Paşa akşam yemeğe geldiler. Atı programı hakkında saatlerce görüştük. İsmet, hocaları toptan kaldıralım diyor. Hocaları kaldırmadıkça bir iş yapamayız. Bugünkü kudretimizle bu inkılâbı yapamazsak, başka hiçbir zaman yapamayız...”³⁷⁷

Karabekir günlüklerinde “Hocaları toptan kaldıralım!” ifadesini İsmet Paşa’nın söylediğini yazmıştır. Ancak gelin görün ki yıllar sonra yazdığı “Nutuk’a Cevaplar” da bu sözleri Atatürk’ün söylediğini belirtmiştir.³⁷⁸

Güya Karabekir o günkü görüşmede Atatürk’e ve İsmet Paşa’ya, “(...) Peki, ama siz ne olmak istiyorsunuz? Hristiyan mı, dinsiz mi? Münevver Hristiyanlık ilim zihniyetine uygun yeni bir din araştırırken bizim onların köhne müesseselerini benimsememiz geri bir hareket olur...”³⁷⁹ demiştir.

Karabekir böylece Atatürk’ü ve İnönü’yü İslamı ortadan kaldırıp Türkleri Hristiyan yapmak isteyen kişiler olarak göstermiştir. Ayrıca kendisinin bunu engellemeye çalıştığını yazmıştır... Sonunda da onları ikna ettiği kanaatine varmıştır.³⁸⁰

Yani Karabekir Paşa olmasaymış “İslam düşmanı” Atatürk ve İnönü, Türkiye’yi Hristiyan yapacaktı!³⁸¹ Vah! Vah!

Özetle:

Karabekir’e göre Atatürk;

1. Kur’an-ı Kerim’i bazı İslamlık aleyhtarı züppelere tercüme ettirmek arzusundaydı!

376 Karabekir, Günlükler, C II, s. 871.

377 age., s. 872.

378 Karabekir, Nutuk’a Cevaplar, C 12, s. 3833.

379 age., s. 3833.

380 age., s. 3834.

381 Bkz. Kadir Mısıroğlu, Geçmiş Günü Elerken, C II, İstanbul, 1995, s. 322. Aktaran Kocahanoglu, age., s. 447.

2. Kur'an'ın Arapça okunmasını namazda bile yasaklayacaktı!
3. Kur'an'ı da, İslam'ı da (ortadan) kaldıracaktı!
4. Araboğlunun yavelerini Türk oğullarına öğretecekti!
5. Hocaları toptan kaldıracaktı!
6. Bizi Hıristiyan yapacaktı!

Ancak Atatürk;

1. Kur'an-ı Kerim'i "*bazı züppelere*" değil, Mehmed Âkif ile Elmalılı Hamdi Yazır gibi üstatlara tercüme ve tefsir ettirmek istedi.
2. Kur'an'ın namazda Arapça okunmasını hiçbir zaman yasaklamadı.
3. Kur'an'ı da, İslam'ı da ortadan kaldırmadı.
4. "*Araboğlunun yavelerini öğretmek*" diye bir cümle hiç kurmadı.
5. Hocaları toptan kaldırmadı, sadece hain ve cahil hocalarla mücadele etti.
6. Bizi Hıristiyan yapmadı. Tam tersine Osmanlı'nın son zamanlarında açılmış "bizi Hıristiyan yapmayı amaçlayan" misyoner okullarını kapattı ve Patrikhane'nin yetkilerini kısıtladı.

Şu gerçek bilinmeden Karabekir'in Atatürk'e yönelik bu iddiaları anlaşılamaz:

Karabekir, Atatürk'le yolları ayrıldıktan sonra Atatürk'ü halkın gözünden düşürmek için yazdığı kitaplarında ("*İstiklal Harbimiz*" ve "*Nutuk'a Cevaplar*"). birçok gerçektışı iddiaya yer vermiştir. Kur'an tercümesi konusunda Atatürk'e atfederek anlattığı hikâyelerin çoğu da maalesef ya abartma ya çarpıtma ya da uydurmadır. Nitekim Atatürk, Karabekir'in bu tür gerçektışı iddialarının bazılarını bizzat yanıt vermiştir. Örneğin Karabekir'in kitabında kendisini Bolşeviklikle suçladığı yere Atatürk elyazısıyla şu notu düşmüştür:

"Sayfa 54: Bolşeviklik... Çok alçakça uydurmak istediği bir hikâye... Bana yapıştırmak istiyor."³⁸²

382 Uğur Mumcu, Kâzım Karabekir Anlatıyor, 21. bas., İstanbul, 1998, s. 8, 9.

Atatürk'ün ifadesiyle Karabekir'in Atatürk'le ilgili “*uydurmak istediği*” şeyler, Atatürk'e “*yapıştırmak istediği*” etiketler vardır. Bu etiketlerden biri de “din düşmanı” etiketidir. Ancak yukarıda ifade ettiğim gibi bu tür uydurma, çarpıtma ve yalanları aslında yine tarih çürütmüştür.

Atatürk'ün Kur'an tercümesinden beklediği amaç bazen iddia edildiği gibi toplumu dindarlaştırmak veya dinsizleştirmek değildir. Atatürk'ün Kur'an'ı tercüme ettirmek istemesi özünde laik bir çabadır. Çünkü burada Atatürk'ün temel amacı, büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Türk toplumunun kutsal kitabını okuyup anlamasını sağlamaktır. Çünkü düşünmek ve sorgulamak için önce anlamak gerekir. Anladıktan sonra düşünerek dine bağlanmak veya dinden uzaklaşmak ise tamamen insanların kendi bileceği iştir.

Yeniden Âkif'e dönelim...

Âkif Tercümesine Güvenemiyor Hiç Bitmeyen Kur'an Tercümesi

Âkif, 1926 yılı başından itibaren Mısır'da Kur'an tercümesini yapmaya başlamıştır. “*Mehmed Âkif tercümeyi yapıyor, Mehmet Hamdi'ye gönderiyor, o da tefsir ve tavzih edip Diyanet İşleri Riyaseti'ne takdim ediyordu.*”³⁸³

Mektuplarından anladığımıza göre 1929 yılı sonunda tercümesini bitirmiştir.³⁸⁴ Çünkü 1929'da Mahir İz'e yazdığı mektubunda, “*Tercüme bitti ama tebyizi henüz bitmedi. Bakalım o mu benden önce bitecek, yoksa ben mi ondan evvel biteceğim,*” demiştir.³⁸⁵

1929'da Mısır'a giden Eşref Edip, temize çekilmiş durumdaki meali okuyup hayran kalmış ve İstanbul'a getirip basmak iste-

383 Osman Ergin, “*Şair Âkif'in Kur'an Tercümesi Ne Oldu?*”, Dün ve Bugün, C 2, S. 39, 10 Ağustos 1956, s. 7.

384 Aydıöz, agm., s. 325.

385 M. Uğur Derman, “*Mehmed Âkif'ten Mektuplar*”, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl: 6, No:1, Ocak 1977, s. 43-49; Komisyon, Güzel Yazılar, Mektuplar, TDK Yayınları, Ankara, 1997, s. 18.

miştir. Ancak Âkif, sayfaların kenarlarındaki düzeltmeleri göstererek, “*Şu tashihleri görüyorsun ya. Onlar hep tebyizden sonra olmuştur. Bir kelimenin en güzel zannettiğim karşılığını bir zaman sonra beğenmem. Daha güzel bir tercüme aklıma gelir. O kelimenin bütün tercümelerini değiştirmek icap eder...*” diyerek basılmasına izin vermemiştir.³⁸⁶ Âkif ayrıca bazı ayetlere müfessirlerin verdikleri farklı anlamları da dipnot olarak tercümesine koymak istediğini ve son olarak mealin bir ilim heyetince gözden geçirildikten sonra basılabileceğini belirtmiştir.³⁸⁷ Eşref Edip’in ısrarı üzerine Âkif, “*Canım, ben bunu mezara götüreceğim değilim ya! Maksud, daha güzel olması, hatadan salim bulunmasıdır. Noksanı tamam olunca neşrine müsaade ederim,*” demiştir.³⁸⁸

Görülen o ki Âkif, 1926 yılında Mısır’da Kur’an tercüme işine girdiğinde bu işin düşündüğünden çok daha zor bir iş olduğunu anlamış, bir şair olarak Kur’an’ı hakkıyla Türkçeye tercüme edemeyeceğini hissetmeye başlamıştır. Yakınlarına, yaptığı tercümeyi beğenmediğini, Kur’an’daki ifadelerin tam karşılığını tercümeyle yansıtamadığını, kısacası çeviriyi hakkıyla yapamadığını açıklamıştır. Bunun üzerine 1931’de daha önce yapıp gönderdiği tercümeleri geri istemiş, aldığı avansı da geri vermiştir. Meali soranlara, daha eksikleri olduğunu, üzerinde daha çalışılması gerektiğini, kendisini tatmin etmeyen bir eserin başkalarını da tatmin etmeyeceğini belirtmiştir. Son hastalığında, “*İyi olursam getirir, üzerinde meşgul olurum. Belki o zaman basılabilir,*” demiştir.³⁸⁹

Âkif 1936’da Mısır’dan dönmüş ve ölümünden birkaç ay önce hasta yatmaktadır. Ziyaretine gelenlerden biri Kur’an ter-

386 Aydüz, agm., s. 325.

387 agm., s. 325.

388 M. Ertuğrul Düzdağ, Mehmed Âkif, Mısır Hayatı ve Kur’an Meali, İstanbul, 2003, s. 165; Aydüz, agm., s. 326.

389 Osman N. Ergin, Türk Maarif Tarihi, C V, İstanbul, 1977, s. 1934, 1935; Saadettin Kaynak’ın hatıralarından naklen Sadi Borak, Atatürk ve Din, İstanbul, 1962, s. 72; Düccane Cündioğlu, Bir Kur’an Şairi: Mehmed Âkif Ersoy ve Kur’an Meali, İstanbul, 2004, s. 312, 344, 345, 347, 355; Düzdağ, Mehmed Âkif, s. 209.

cümesinin ne durumda olduğunu merak edip sorunca Âkif, – Mithat Cemal Kuntay’ın aktarımıyla– şunları söylemiştir:

“Tercüme’yi bitirmişti. Bastıracaktı. Hatta karar vermişti, bir ilmi heyet tetkik edecekti. Ve Mevlana Mehmet Ali’nin İngilizce Kur’an tercümesi gibi ipek kâğıtlara bastırarak, ortaya metni, etrafına tercümesi konacaktı. Ve ilave etti: ‘Beyaz etmiştim’. Misafir daha fazla merak ederek sordu: ‘Niçin bastırmıyorsunuz, mademki beyaz da etmişsiniz.’ ‘Beyaz etmiştim ama gün geçtikçe kenarları yine simsiyahtı. Kâfi şeklini verdim sandıktan sonra yine düzeltiyordum. Bazı bir tek kelimenin daha iyi mukabilini buluyordum. O zaman bütün Kur’an’da da bu kelimenin tercümelerini baştanbaşa değiştirmek lazım geliyordu.’ Misafir bu lüzumsuz titizliği anlamayan gözlerle susuyordu. Âkif anlatmaya mecbur oldu. ‘Bir lisan ki bir kelimesi, bir sigası hep birden hem zat, hem zaman, hem mekân ifade eder. Bunun başka bir lisana tercümesi nasıl kabil olur?’ Hülasa (özetle) bu Kur’an tercümesi Âkif’in gözünde bir türlü bitmiyordu. ‘Tercüme bitti ama,’ diyordu ‘tashihi bitmedi. Bakalım o mu benden evvel bitecek ben mi ondan evvel.’”³⁹⁰

Görüldüğü gibi Âkif’in 1929’da kendisini Mısır’da ziyaret eden Eşref Edip’e Kur’an tercümesiyle ilgili söyledikleri ile 1936’da kendisini Türkiye’de ziyaret eden misafirine söyledikleri neredeyse birebir aynıdır. Âkif, Kur’an tercümesi konusunda 1929’da neredeyse 1936’da da oradadır. Aradan 7 yıl geçmiş olmasına rağmen yaptığı tercümenin hâlâ yetersiz olduğunu düşünmekte, hâlâ eksikleri tamamlamaktan söz etmekte, hâlâ tercümesine güvenememektedir.

Atatürk döneminin önemli din adamlarından Ercüment Demirer, Mehmed Âkif’in Kur’an tercümesinden neden vazgeçtiğini şöyle açıklamıştır:

“Mehmed Âkif, yazdığı tefsiri noksan yaptığı, tam karşılığını

³⁹⁰ Mithat Cemal Kuntay, Mehmed Âkif, Hayatı-Seciyesi-Sanatı, 2. bas., Ankara, 1990, s. 196-198.

veremediği düşüncesine kapılarak yırtmıştır (yakmıştır). Nitekim bize, ‘Kur’an’ı istediğim şekilde tefsir edemedim,’ demişti...”³⁹¹

Yakın zamanların en önemli Kur’an tercümelerinden birini hazırlayan Prof. Yaşar Nuri Öztürk, Âkif’in Kur’an’ı hakkıyla tercüme edemeyeceğini anladığı için bu işten vazgeçtiğini belirtmiştir:

“Âkif ilahiyatçı değildi. Din ilimlerini bilen bir bilgin değildi. O edipti, şairdi. Birkaç ayeti çok güzel yapabiliyordu, ama bütün Kur’an’ı tercüme ve tefsir Âkif’in işi değildi. Tercüme ve tefsiri yapmak üzere Kur’an’ın içine girince bu işi yapamayacağını anladı. Yapsaydı ismini lekelerdi. Büyük hata olurdu. Çünkü ilmi ve birikimi bu işe yetmezdi. Âkif, hassasiyetli bir mümin sıfatıyla bunu gördü ve yaptığı bir kısım tercümeleri de işte bunun için imha etti.”³⁹²

Kısacası Düccane Cündioğlu’nun dediği gibi “Yaptığı meâlin içine sinmediğini kesin olarak ve kendi ifadelerinden biliyoruz.”³⁹³

Ancak bu apaçık gerçeğe rağmen Âkif’in Kur’an tercümesinin Kur’an’ın aslı yerine namazda okutulacağı düşüncesine kapılarak yapmış olduğu meali teslim etmediğini iddia edenler vardır. Örneğin Osman Ergin’e göre, “Âkif kendi tercümesinin inkılâpçılarca bu maksatla (namazda) kullanılacağını anlayarak yapıp gönderdiği tercümeleri geri almış...”tır.³⁹⁴

M. Ertuğrul Düzdağ’ın açıklaması da şöyledir: “1926–1929 yılları arasında yoğun bir mesai sarf edip tercümeyi bitirdiyse de vefatına kadar üzerinde çalışmaya devam etti. Ancak ezanın kanun zoruyla Türkçe okutulduğu o yıllarda namazların da devlet zoruyla Kur’an’ın Türkçe tercümesiyle kıldırılacağı endişesini taşıdığından yaptığı anlaşmayı feshedip avans olarak aldığı bir miktar parayı geri verdi ve çalışmasını teslim etmedi.”³⁹⁵ Yine,

391 Ercüment Demirer, *Din, Toplum ve Atatürk*, İstanbul, 1999, s. 154.

392 Yaşar Nuri Öztürk, *Allah ile Aldatmak*, 9. bas., İstanbul, 2008, s. 139.

393 “Düccane Cündioğlu’yla yapılan Röportaj-Mehmed Âkif’in Meali Neden Yakıldı?”, *Tarih ve Düşünce*, Kasım 1999, S. 2.

394 Ergin, agm., s. 7.

395 Düzdağ, agm., DİA, C 28, Ankara, 2003, s. 434.

M. Ertuğrul Düzdağ, M. İsmet Uzun, “1930’lu yıllarda başlatılan ‘Dinde Reform’ cereyanı kendisini endişeye düşürdüğü için, tercümeyi bitirdiği halde Türkiye’ye göndermedi,” demişlerdir.³⁹⁶

Bu iddiaların bir niyet okuma, bir yakıştırmadan öteye hiçbir anlamı yoktur. Bunlar eksik bilgi ve belgeye dayalı yorumlardır.

Şöyle ki:

Âkif tercümesini 1929’da bitirmiştir. Kesin olarak hükümetle (Diyanet İşleri Başkanlığı) yaptığı sözleşmeyi 1931 yılında feshetmiştir. Dinde Türkçeleştirme hareketi ise 1932 Ramazan ayında bizzat Atatürk tarafından hayata geçirilmiştir. İlk Türkçe ezan 1932’de okutulmuştur. Demem o ki, Âkif’in tercümesini bitirdiği 1929 yılında henüz dinde Türkçeleştirme hareketi başlamamıştır. Dolayısıyla Âkif, “ezanlar Türkçe okutuluyor! Namazlar da Türkçe kılınacak!” endişesiyle değil, yapıp bitirdiği tercümeyle güvenemediği için tercümesini hükümete teslim etmemiştir. “1926 Ramazanında Mehmed Cemaleddin Efendi tarafından Göztepe Camii’nde Türkçe namaz kıldırılmasını veya 1932 Ramazanında camilerde Türkçe Kur’an’lar okunup, tekbir’in ve ezan’ın Türkçeleştirilmesini, Âkif’in 1931’deki kararına etki eden hâdiseler olarak değerlendirmek pek isabetli görünmüyor. Bu hâdiseler, olsa olsa Âkif’in 1936 yılında tercümesini Mısır’dan getirmemesi ve öldüğü takdirde yakılmasını vasiyet etmesi olgusunu açıklamakla kullanılabilir.”³⁹⁷

Ayrıca 1932 yılındaki dinde Türkçeleştirme hareketiyle bizzat ilgilenen Atatürk, tam bir hafta boyunca camilerde Türkçe Kur’an okuyacak hafızlarla toplantılar yapmış, hangi ayeti nasıl okuyacaklarını hafızlara bizzat göstermiştir.³⁹⁸ Çok daha önemlisi, Atatürk hafızlara verdiği talimatlarda, camilerde surelerin

396 Düzdağ, Uzun, agm., s.27.

397 “Düccane Cündioğlu’yla yapılan Röportaj-Mehmed Âkif’in Meali Neden Yakıldı?”, *Tarih ve Düşünce*, Kasım 1999, S. 2.

398 Bu konudaki ayrıntılar için bkz. Sinan Meydan, *Atatürk ile Allah Arasında, Bir Ömrün Öteki Hikâyesi*, 8. bas., İstanbul, 2014, s. 679-703.

önce Arapça asıllarının okunmasını, namazların bu şekilde kılınmasını, daha sonra sure ve ayetlerin Türkçe anlamlarının cemaate açıklanmasını istemiştir. Bu arada aşırıya kaçanları da hükümet cezalandırmıştır. Örneğin 15 ve 22 Mart 1926'da içinde geçen Kur'an ayetleriyle birlikte bütün hutbeyi Türkçe okuyan Cemaleddin Efendi bir süreliğine görevinden alınmıştır.³⁹⁹

Dönemin din adamlarından Ercüment Demirer, Atatürk'ün Kur'an'ın Arapça aslının okunmasını yasaklamadığını, böyle bir yasak olsaydı, buna mutlaka itiraz edeceklerini şöyle ifade etmiştir:

*"... Eğer Atatürk, Kur'an'ın aslının okunmasını yasaklamış ve sadece Türkçe olarak okunmasını uygulamış olsaydı, biz de bir Müslüman olarak bunu Kur'an'a bir müdahale olarak kabul eder, tenkit ederdik."*⁴⁰⁰

Eğer Âkif, bazı dedikodulara kanıp yaptığı tercümenin namazda kullanılacağını düşündüyse, bu düşüncesinde yanıldığı da ortaya çıkmıştır. Çünkü bilindiği gibi Âkif'in yarım bıraktığı işi Elmalılı Hamdi Yazır tamamlamış ve onun yaptığı tercüme ve tefsir hiçbir zaman namazda kullanılmamıştır.

Atatürk, Âkif'in Kur'an Tercümesinin Peşinde

Atatürk, Âkif'in Kur'an tercümesine büyük önem vermiştir. Bu nedenle uzun yıllar bu tercümenin izini sürmüştür.

Bildiğimiz kadarıyla Âkif İstanbul'a döndüğünde, Atatürk'le hiç doğrudan görüşmemiştir. Atatürk de aracılar göndererek Âkif'ten tercümeyi istemiştir.

Tercümenin akıbetini merak eden Atatürk, Hakkı Tarık Us'u hasta yatağındaki Âkif'le görüşmeye göndermiştir. Hakkı Tarık Us, Âkif'e gidip Atatürk'ün tercümeyi istediğini söyleyince Âkif, *"Tercümeyi Mısır'da birisine verdiğini, onun da başka birine verdiğini öğrendiğini, zaten tercümeyi beğenmediğini, eğer*

399 Mete Tunçay, Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması, 3. bas., İstanbul, 1992, s. 159.

400 Demirer, age., s. 8.

iyileşirse yeniden bir cüz tercüme yaparak onu takdim edeceğini ve Atatürk beğenirse tercümeyle devam edeceğini,” belirtmiştir. Hakkı Tarık Us, bütün ısrarlarına rağmen tercümenin nerede ve kimde olduğunu bir türlü öğrenememiştir.⁴⁰¹

Tercümenin Mısır’da olduğu öğrenilince Kazım Taşkent tercümeyi bulmak için Mısır’a adam göndermiştir. Ancak Âkif’in tercümeyi emanet ettiği Mısırlı, tercümeyi yaktığını söylemiştir.⁴⁰²

Ahmet Hamdi Aksekili araya birçok kimseler sokmuş, hat- ta onlara Mısır’a gönderilmek üzere mektuplar bile yazdırmış- tır. Ancak Âkif, yakın dostları Kâmil Miras ve Kuşadalı Rıza Efendi’nin mektuplarına bile cevap vermemiştir.⁴⁰³

Bu uğurda Âkif’e 20.000 lira gibi büyük paralar teklif edil- miş, ancak o yine tercümeyi vermeye yanaşmamıştır.⁴⁰⁴

Âkif’in ölümünden sonra bile bu tercümeyi bulmak için çok uğraşmıştır. Sadettin Kaynak’ın hatıralarına göre 1932’de Âkif’in tercümesinin çalınması bile düşünülmüştür.⁴⁰⁵

Atatürk adeta bıkip usanmadan Âkif’ten tercümeyi istemiş, 1936’da Âkif vefat edinceye kadar “ha bugün ha yarın” Âkif’in tercümeyi getireceğini düşünmüştür. Ancak bu beklentisi sonuç- suz kalmıştır.

Asaf İlbay’ın anlattığına göre Atatürk bu Kur’an tercümesi yüzünden Âkif’e kırgındır:

“Atatürk, şair Âkif’e Kur’an’ın tercüme edilmesi vazifesinin verildiğini ve kendisine 10.000 lira gönderilmiş olduğu halde, bugün yarın diye işi uzattığını ve nihayet tercümeyi, güya meçhul bir adrese göndermiş olduğu cevabını verdiğini söyledi.

Bu sözler sırasında Başvekil’i de şahit göstererek, ‘Parayı İsmet Paşa vermişti,’ dedi. Atatürk Âkif’in büyük şair olduğuna

401 Cündioğlu, Bir Kur’an Şairi: Mehmed Âkif Ersoy ve Kur’an Meali, s. 149, 150, 355-357; Zeki Sarıhan, Mehmed Âkif, İstanbul, 1996, s. 214,215; Düzdağ, Mehmed Âkif’in Hayatı ve Kur’an Meali, s. 200, 201.

402 Cündioğlu, age., s. 473, 474.

403 “Düçane Cündioğlu’yla yapılan Röportaj-Mehmed Âkif’in Meali Neden Yakıl- dı”, Tarih ve Düşünce, Kasım 1999, S. 2.

404 Ergin, agm., s. 7.

405 Cündioğlu, agm., Tarih ve Düşünce, Kasım 1999, S. 2.

inanıyordu fakat (...) Kur'an tercümesindeki hareket tarzıyla da Atatürk'ü gücendirdiği anlaşıyordu.”⁴⁰⁶

Âkif, Cumhuriyet hükümetini ve Atatürk'ü tam 10 yıl boş yere oyalamıştır. Âkif'in bu tavrı, Cumhuriyetçi kadroların Âkif'e yönelik soğukluğunu daha da artırmıştır.⁴⁰⁷

Mısır'daki Ruh Bunalımları Mektuplardaki Âkif: Yorgun, Ümitsiz Pişman

Âkif'in Mısır yılları zor yıllardır. Geçim sıkıntısı, eşinin rahatsızlığı, çocuklarını iyi yetiştirememesi, İslam dünyasının perişan hali ve vatan hasreti Âkif'i yiyip bitirmiştir.⁴⁰⁸

Âkif'in Mısır'dan dostlarına yazdığı mektuplardan tükenmişlik, yılgınlık ve ümitsizlik içinde ruhsal gelgitler yaşadığı anlaşılmaktadır. Mektuplarında “zulmetler içinde bunalan” ruhunun “*kabz-i külli içinde*” olduğundan söz etmiştir. Okumak, yazmak, çalışmak istemediğini belirtmiştir. Dünyanın içinde bulunduğu koşullar onu adeta “yaşamaktan iğrenir” hele getirmiştir. Bir mektubunda şöyle demiştir: “*İhtiyarımla çekildiğim şu inziva âleminde bile muhitin, şunun, zamanın, hadisatın, hülasa bütün kâinatın sarih istiskalini gördükçe yaşamaktan adeta iğreniyor da günden güne artan zaafımı, ihtiyarlığımı, birer müjde-i halas telakki ediyordum.*”⁴⁰⁹

406 İlbaş, age., s. 142.

407 Âkif'in Kur'an meali ne oldu? “Kur'an meâlini hazırlarken çalışmalarının son şeklini Mehmed İhsan Efendi ile birlikte gözden geçirmiş ve 1936 yılında Türkiye'ye gelirken, ‘Dönebilsem üzerinde yeniden çalışıp neşrederiz; dönemezsem yakarsın! diyerek meâli kendisine emanet etmiştir. Mehmed İhsan Efendi vefatına kadar kimseye vermediği meâli yakmamış, kendi elyazısı ile ikinci bir nüshasını çıkarmıştır. Ölümünden kısa bir süre önce meâli yazdığı defterlerin yer aldığı çekmeceyi oğluna göstererek vefatından sonra defterleri yakmasını istemiştir. Mehmed İhsan Efendi, bu tavrıyla muhtemelen hem Mehmed Âkif'in vasiyetini yerine getirmeyi hem de yakma işini başkalarına havale ederek eseri kurtarmayı arzulamıştır. Ancak Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrâhim Bey'in ısrarı üzerine meâlin her iki nüshası da yakılmıştır.” “Mehmed İhsan Efendi”, DİA, C 28, s. 491.

408 Düzdağ, agm., DİA, s. 435.

409 Günaydın, age., s. 125.

Âkif'in mektuplarında evinden dışarı adım atmadığı, adeta inzivaya çekildiği anlaşılmaktadır.

Mektuplarından birinde hislerinin kendisini yanılttığını itiraf edercesine şöyle demiştir: “*Daima değişen, daima bizleri değiştiren hissiyatımızın payını ayırarak nispetle daha az aldanırız itikadındayım.*”⁴¹⁰

“*Safahat*”ın yedinci kitabı “*Gölgeler*”i Mısır’da tamamlamıştır. Yaşadığı hayal kırıklığını, kırıngnlığı, vatan hasretini, “*Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince / Günler şu heyûlâyı da er geç silecektir / Rahmetle anılmak, ebeddiyyet budur amma / Sessiz yaşadım, kim beni, nerden bilecektir?*” diyerek dökmüş-tür mısralara.

Âkif'in Mısır'daki fotoğraflarından biri

Âkif Mısır’da şiir yazamamaktan şikâyetçidir. Mektuplarında, Kur’an tercümesi işinin şiirle arasına girmesinden şikâyetçidir.⁴¹¹ Mahir İz’e yazdığı 23 Mayıs 1928 tarihli mektupta şöyle demiştir:

410 age., s. 53.

411 Turan Karataş, “*Mehmed Âkif'in Mektupları*”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011, s. 460.

“...Gülme komşuna gelir başına! Meşhur Yahya Kemal gibi, felek bizi de kütacı etti: Dört yılda on iki misra.”⁴¹²

Âkif Mısır’daki son yıllarında ülkesinden ayrılıp Mısır’a gelmiş olmaktan derin bir pişmanlık duymaya başlamıştır. Bu pişmanlık mektuplarına yansımıştır. Mısır’da olduğu sürede ülkesine hizmet edememiş olmanın üzüntüsüyle subay damadına yazdığı mektuplarda vatana hizmet etmenin yüceliğini anlatmıştır.

Doğu’ya tayin edilen damadına şöyle nasihat etmiştir:

“Yurdun her tarafını dolaşmalı, her tarafına hizmet etmelisiniz. Vatan bir küldür ki tecezzi kabul etmez: Şarkı, garbi, şimali, cenubu kâmilten nazarımızda bir olmalıdır. Uzak, yakın, soğuk, sıcak dememeli, elinizden geldiği kadar, hatta bunun fevkinde olarak fedakârane çalışmalıyız. Başka türlü ne yaşamak, ne memleketi yaşatmak imkânı yoktur.”⁴¹³

Değişik nedenlerle Türkiye’den ayrılıp Mısır’a gelmek isteyen dostlarına da, “Memleketinize hizmet edin, memleketinize hizmet edin,” diye öğüt vermiştir.⁴¹⁴

Yuvaya Dönüş Hükümetin Göz Hapsinde Kod Adı: İrtica 906 Âkif’in Sakıncalı Arkadaşları Emekli Maaşı

Âkif 1935’te hastalanmıştır. Siroza yakalanmıştır. Önce hava değişimi için bir aylığına Lübnan’a, sonra Fransız mandası altındaki Hatay’a (Antakya) gitmiştir. Burada durumu ağırlaşınca 17 Haziran 1936’da İstanbul’a dönmüştür. Nişantaşı Sağlık Yurdu’nda tedavi görmüştür. Son günlerini Said Halim Paşa’nın Alemdağ’daki Baltacı çiftliğinde ve Beyoğlu’nda Mısır Apartmanı’ndaki bir dairede geçirmiştir.⁴¹⁵

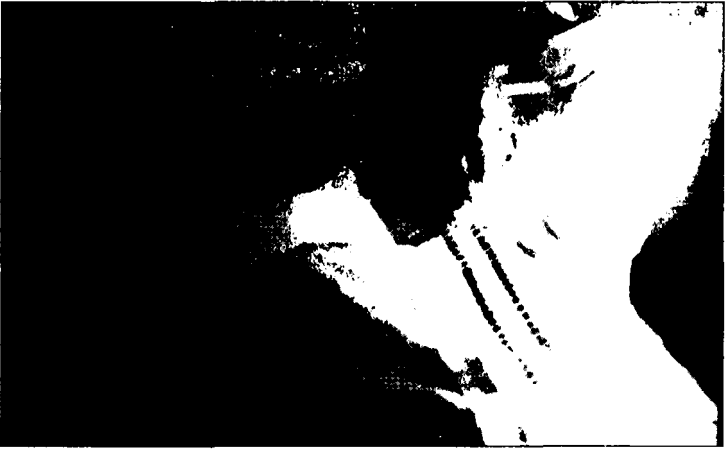
27 Aralık 1936’da vefat etmiştir.

412 agm., s. 460.

413 Mehmed Âkif Ersoy, Fıraklı Nameler, Âkif’in Gurbet Mektupları, haz. Ömer Hakan Özalp, İstanbul, 2011, s. 71.

414 Karataş, agm., s. 459.

415 Düздаğ, agm., DİA, s. 435; Düздаğ, Uzun, agm., s. 28, 29.

Son günlerinde hastanede çekilmiş bir fotoğrafı (1936)

“Peşimde hafiye gezdiriyorlar...” diyerek Mısır’a gitmeden önce Türkiye’de takip edildiğini belirten Âkif, 1925 yılında Mısır’a gittikten sonra da takip edilmiştir. Muharrem Coşkun, “*Vatanından Cüda İstiklal Şairi; Kod Adı: İrtica 906*” adlı kitabında bu takip belgelerini (emniyet, istihbarat ve İçişleri Bakanlığı yazışmaları) yayımlamıştır.⁴¹⁶

Âkif Türkiye’ye geldikten sonra da Cumhuriyet hükümeti tarafından Mısır’daki ve Hatay’daki faaliyetleriyle ilgili bilgiler toplanmış ve dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın emriyle takibe alınmıştır.⁴¹⁷

Yeni rejimin iç ve dış tehditlerle karşılaştığı o günlerde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın bu tür takipleri, izlemeleri yaygındır. Örneğin İsmet İnönü başbakanlıktan alındıktan sonraki kısa dönemi anlatırken İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın herkesi takip ettirdiğini yazmıştır:

“Şükrü Kaya son zamanlarda herkesi takip ettiriyor. Tabii bu eski muhalifleri çok ayıp ve şiddetli bir surette tazip ediyor

416 Bkz. Muharrem Coşkun, *Kod Adı: İrtica 906*, İstanbul, 2015.

417 Ayrıntılar için bkz. Selçuk Karakılıç, “*Mehmed Âkif Polis Tarafından Nasıl Takip Edildi?*”, *Türk Edebiyatı*, Aralık 2014, S. 494; Ayşe Adlı, “*Akif Mısır’a Neden Gitti?*”, *Aksiyon*, 23 Aralık 2014.

(azap veriyor). Herkesi hayat endişesi ile muhafızlara, hususi muhafızlara gark etmek istiyor...”⁴¹⁸

İçişleri Bakanlığı 20 Ağustos 1936’da Kudüs Konsolosluğu’ndan Âkif’in Mısır’daki faaliyetleri hakkında bilgi talep etmiştir.

İçişleri Bakanlığı’nın 27 Ağustos 1936 tarihinde İstanbul Valiliği’ne gönderdiği raporda ise, Âkif’in Antakya’da 150’liklerden Ali Hilmi’nin evinde misafir olduğu, mutaassıp grubu temsil eden ağalarla ve muhaliflerle görüştüğü kaydedildikten sonra “*Terakkiperver gençlere Türkiye’nin bugünkü idaresinden memnun olmadığını*” söylediği belirtilmiştir. Aynı rapora göre Âkif’in ayrıca Amman ve Şam’da Çerkeslerle bulunduğu, Halep’te sürgündeki Refik Halid’in evinde kaldığı bilgilerine yer verilmiştir.

Âkif’in Antakya’daki faaliyetleriyle ilgili 28 Ağustos 1935 tarihli 3 nolu raporda “*İslam Şairi Âkif’in Hilafet Propagandası*” başlığı altında bir zamanlar Mısır’da ikamet eden “İslam Şairi” diye tanınan Âkif’in üç haftadır Antakya ve civarında dolaştığı, Antakya’ya özgü “*Arapçı Türklerden*” Cemil Berekat Bey tarafından davet edildiği, bu Cemil Berakat Bey’in eski reisi ve şimdi Suriye Meclisi-i Mebusan reisi olan Arap milliyetçilerinden Suphi Berekat’ın küçük kardeşi olduğu, ahmak ve aptal olmakla birlikte ağabeyi gibi “*Arap milliyetçisi ve Türk düşmanı*” olduğu belirtilmiştir. Âkif’in Antakya’da eşraf ile “*düşüp kalktığı*”, şerefine birçok ziyafetler verildiği ve bu Antakya eşrafının hemen hepsinin “*ya Arap milliyetçisi veya Fransız uşağı*” olduğu ifade edilerek şöyle denilmiştir: “*Şair Âkif, bu içtimalarda uluorta hilafetten, hilafetin luzumu şer’i ve akli ve siyasiyesinden bahsetmektedir ve her vesile ile Ankara hükümeti erkânını tenkid ederek (...) hilafet lehinde ve bahusus Halife Abdülmecid lehinde pek müessir propagandalarda bulunmaktadır. (...) Şair Âkif, Antakya’daki Türk muhalifin ve firarilerden de kendisine gayet kuvvetli beş altı taraftar ve yamak bulmuştur. Bütün ziyafetlere*

bu yamaklar da birlikte gidiyor. Ve orada hemen hemen yalnız Türkiye'den; hilafetten, medrese ve tekkelerden bahs olunarak Türk inkılâpçıları tekfir ve telin ediliyorlar." Raporda daha sonra Âkif'le birlikte olan o "yamaklar"ın adları sıralanmıştır.

A - 2 -

117 nın 28 Ağustos/1935 tarihli ve 3 Nolu
raporundan

3 - . İslâm şairi "Akif"ın hilâfet propagandası:

Bir zamandanberi Mısırda ihtiyarı ihmet eyleyen İslâm şairi unvanile maruf safaşatçı şair Akif üç haftadır Antakya ve civarında dolanmaktadır. Akif, Antakya'ya maruf Arabca Türklerden Cemil bey Berekat tarafından davet edilmiştir. Bu Cemil bey Berekat, Suriye Devletinin sabık reisi ve hali hazırda Suriye meclisi mebusan reisi Arap vatanilerinden/Suphi Berekat'ın küçük biraderidir. Ahmak, abdal, fakat ahabeyi gibi Arap millicisi ve Türk düşmanıdır."

28 Ağustos 1935 tarihli 3 nolu rapordan bir bölüm

10 Eylül 1936 tarihinde İçişleri Bakanlığı'ndan İstanbul Valiliği'ne gönderilen başka bir raporda ise Âkif'in İskenderiye'deki bazı "sakıncalı" faaliyetlerinden şöyle söz edilmiştir:

"Mehmed Âkif'in İskenderiye'de bulunduğu sırada 150'liklerden Zeynelabidin ve yeğeni Ali ve yine 150'liklerden eski Kahrisar Mebusu Ömer Fevzi, Firari Radı, Azmi, Adanalı Mehmet Hoca, Kadı Asım ile temas ettiği ve hükümetimiz aleyhinde bazı hezeyanlarda bulunduğu gibi Ömer Fevzi ve Zeynelabidin tarafından yazılan, henüz bastırılmamış olan muzır bir kitabın kendisine gösterildiğinde büyük bir dikkatle mütalaa ederek kendi eli ile bazı ilaveler yaptığı Beyrut Başkonsolosluğumuzun iş'arından anlaşılmaktadır. Bilgi edinilmesini dilerim."

hakkında .

10250

10-9-936

Istanbul Veliligine,

Ek: 27/8/836 gün ve 9675 sayılı yazıya:

Mehmet Akif'in iskenenderinde bulunduğu sar-
da 150 tüklerden Zeynelabidin ve yegeni Ali ve yine
150 tüklerden Eski Kerehisurmuşu Ömer Feyzi, firari
Racı, Amî, Adanelli Mehmet hocu, Kadı Asım ile temas et-
tiği ve hükümetimiz aleyhinde bazı hexeyanlarda bulun-
duğu gibi Ömer Feyzi ve Zeynelabidin tarafından yazı-
lan herüz bastırılmış olan müsur bir kitapta ken-
disine gösterildiğinde büyük bir dikkatle okutulan-
cazerek kendi elile bazı ilâveler yaptı. Barut Bag-
Konsolosluğunun is'lerinden enlagıdır.

Bilgi edinilmesini dilerim.

Dehliye Vahidi.

Iratica: 906 V= 24722

GERİNE YAPILAN

-34-

Yapılan takip sonunda 1935-1936 yıllarında önce Mısır'da, sonra Hatay'da Cumhuriyet karşıtlarıyla birlikte olduğu, yeni rejimi, Türk Devrimi'ni eleştirdiği görülen Âkif'in eserlerine de doğal olarak o yıllarda pek iyi gözle bakılmamıştır. Örneğin yine belgelerden, istihbarat raporlarından anladığımız kadarıyla Âkif'in "Safahat"ı ve "Safahat"ının yedinci kitabı "Gölgeler"inin "Arap harfleriyle basılmış ve muhtevası irticai propagandalarla dolu bulunduğu görülmüş olduğundan gümrükten çıkarılıp" sahibine iade edilmesi istenmiştir. Ayrıca yurda sokulanların da toplattırılması istenmiştir.

Bu raporlardaki bilgilerin doğruluğu veya yanlışlığı bir tarafa, doğrusu Âkif'in 1935-1936 yılında Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'na izlemeye alınmasının güvenlik açısından çok mantıklı ve gerekli nedenleri vardır.

Şöyle ki:

Mehmed Âkif, Mısır'da Türkiye Cumhuriyeti karşıtı bazı kişilerle arkadaşlık kurmuştur. Bu durum İçişleri Bakanlığı'nın gözünden kaçmamıştır. Örneğin Mısır'daki arkadaşlarından biri Mehmed İhsan Efendi (Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babası) diğeri de 150'liklerden Mustafa Sabri Efendi'dir.

Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nden okuyalım:

"Mehmed İhsan Efendi ile Mısır'a beraber gittiği Mehmed Âkif Ersoy arasında yakın bir dostluk oluşmuştur. Mehmed Âkif, Mısır'da kaldığı süre içinde Mehmed İhsan Efendi ile görüşmüş ve zamanının çoğunu onun Ezher'in karşısında bulunan Mehmed Bey Medresesi'ndeki odasında geçirmiştir."⁴¹⁹ Âkif'in Mehmed İhsan Efendi ile arası o kadar iyidir ki, "Kur'an meâlîni hazırlarken çalışmalarının son şeklini Mehmed İhsan Efendi ile birlikte gözden geçirmiş ve 1936 yılında Türkiye'ye gelirken, 'Dönebilirsem üzerinde yeniden çalışıp neşrederiz; dönemezsem yakarsın' diyerek meâlî kendisine emanet etmiştir."⁴²⁰

419 "Mehmed İhsan Efendi", DİA, C 28, Ankara, 2003, s. 491.

420 agm., s. 491.

Peki ama Âkif'in Mısır'da bu kadar sıkı fıkı olduğu Yozgatlı Mehmed İhsan Efendi kimdir?

Yozgatlı Mehmed İhsan Efendi, Yozgat Müftüsü Mehmet Hulusi'den (Akyol) din dersleri almıştır.⁴²¹ Müftü Mehmet Hulusi Yozgat'ta; Kadı Halil Hilmi, Müderris Hasan ve Abdullah (Boğazlıyan Müftüsü) Efendilerle birlikte Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır. Ayrıca 35 yaşında I. TBMM'de Yozgat milletvekili seçilmiştir. Ancak Yozgat Müftüsü Mehmet Hulusi Efendi'den din dersleri alan Yozgatlı Mehmed İhsan Efendi, Kurtuluş Savaşı başladığında Mehmet Hulusi Efendi'nin yanındaki din adamları arasında yoktur. Kurtuluş Savaşı'na destek olan yüzlerce din adamı adıyla sanıyla bellidir. Bunlar yayımlanmıştır. Ancak hiçbir yerde Kuvvacı din adamları arasında Yozgatlı delikanlı Mehmed İhsan Efendi'nin adına rastlanmamaktadır.⁴²²

1924, 1925 yıllarında Mısır aynı zamanda Cumhuriyet karşıtlarının, Türk Devrimi'ni içine sindiremeyen softaların kaçış yeridir. Osmanlı'nın son şeyhülislamı hain Mustafa Sabri ve oğlu da cumhuriyetin ilanından sonra soluğu Mısır'da alanlardandır.

İşte o günlerde Türk Devrimi'ni içine sindiremediği için Mısır'a gidenlerden biri de Yozgatlı Mehmed İhsan Efendi'dir.

Kurtuluş Savaşı'na katılmayan Yozgatlı Mehmed İhsan Efendi, Cumhuriyet Devrimi'ne de karşıdır.

İhsan Efendi'nin arkadaşlarından Ali Ulvi Kurucu'nun anlattığına göre bir gün Kahire'de Sultan Mahmut Tekkesi'nde Hamdi Kasapoğlu'nun, *"İnşallah, memlekete döndüğümde öyle, 'şu haramdır, bu helaldir diye milleti perişan eden hocalardan olmayacağım. Bu hocalar milleti perişan ettiler. Millet ne*

421 agm., s. 491.

422 Kurtuluş Savaşı'na destek olan din adamları hakkında bkz. Hâkimiyet-i Milliye (5 Mayıs 1336); Cemal Kutay, Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, s. 43 vd. Ali Sarıkoyuncu, Milli Mücadele'de Zonguldak ve Havalisi, Ankara, 1993, s. 96-120; Ali Sarıkoyuncu "Milli Mücadele'de Amasya Müftüleri Hacı Tevfik ve Abdurrahman Kâmil Efendiler", Diyanet İlmi Dergi, C 31, S. 2, s. 61-100; Kadir Mısıroğlu, Kurtuluş Savaşı'nda Sarıklı Mücahitler, İstanbul, 1969, s. 109 vd. "Milli Mücadelede Din Adamları", TOGEÇ, PDF.

yapacağımı şaşırdı. Bilhassa ‘şapka haramdır’ diyenlere karşı, ‘bakın millet, ben iki şapka birden giyiyorum’ diyeceğim,” demesi üzerine orada bulunanlardan Mehmed İhsan Efendi bu söz-
lere kızıp “*Sus ulan, dangalak, sahtekâr!*” diye bağırarak şunları söylemiştir:

“*Şakanın da bir haddi, bir sınırı, bir ölçüsü vardır. Bu şaka değil. Burada sana ağabey nazarıyla bakan çocuklar, genç talebeler var. İki şapkayı giyip de, memlekete ne kazandıracaksın? Türkiye’deki âlimler, Müslüman millet seni tasvip edip alkışlayacaklar mı sanıyorsun? Senin yüzüne tükürecekler. Yahu sen memleketi ne sanıyorsun. Bu millet dua almış büyük millettir; onun imanı böyle herzeleleri kabul etmez. Millet başına geçenlerin hıyanetleri yüzünden şimdi şaşkın ve üzgündür. Bugünler geçecek. Millet uzun harplerden, kıtlıklardan çıktı. Biraz kendini toplansın bak neler olur. Bu millet yerden kalkacak ve eski şanlı günlerine dönecektir.*”

Görüldüğü gibi Cumhuriyet Devrimi’nden kaçıp Mısır’da El Ezher Medresesi’ne sığınan Yozgatlı Mehmed İhsan Efendi, tıpkı arkadaşı Mustafa Sabri’nin yaptığı gibi milletin başına geçenleri, yani Atatürk’ü, Cumhuriyet hükümetini “ihanetle” suçlamıştır.

Ali Ulvi Kurucu’nun anılarına göre Mehmed İhsan Efendi, hanedanın sürgün edilmesinden de büyük rahatsızlık duymaktadır.

“... İhsan Efendi şöyle dedi: ‘Osmanoğullarının böyle yurt-dışına sürülüp perişan edilmesi de şeytani bir planla yapılmıştır... Osmanoğullarından, ehl-i salip haçlılar, Avrupa intikamını bu şekilde aldı... İşin fenası Avrupa bu intikamı, memleket istiklaline kavuştu diye bayramlar yapılırken aldı. Hâkimiyet kayıtsız şartsız Türkündür dendi. Ama zavallı Türk, hanedanına bile sahip çıkamadı...’⁴²³

Mehmed İhsan Efendi’ye göre hanedanın sürgün edilmesi “şeytani birplan”dır. Dolayısıyla bu planı yapanlar da “şeytan”dır!

423 Bkz. M. Ertuğrul Düzdağ, Ali Ulvi Kurucu-Hatıralar (3 cilt), İstanbul, 2013.

Yozgatlı Mehmed İhsan Efendi, 1961 yılında öldüğünde, yakın arkadaşlarından Mustafa Sabri'nin Kahire Gafir Kabristan'ında bulunan mezarının hemen yanına defnedilmiştir.

Peki, ama Yozgatlı İhsan Efendi'nin yakın arkadaşlarından Mustafa Sabri kimdir?

Şeyhülislam Mustafa Sabri, 11 Nisan 1920 tarihinde yayımlanan “ihamet fetvasının” yazarıdır. Bu fetvada Mustafa Kemal ve arkadaşları “*dinsiz ve zındık*” ilan edilerek öldürölmelerinin “*dinen caiz*” olduğu belirtilmiştir.

Teali İslam Cemiyeti'nin İskilipli Atıf'la birlikte başkanlığını yapmış, bu cemiyetin yayımladığı fetvalarda Mustafa Kemal'e “*adi eşkıya*”, “*deli*”, “*cani*”, “*kudurmuş haydut*” diye hakaret ederek halkın ve ordunun Mustafa Kemal ve arkadaşlarını öldürmelerini istemiştir.

10 Şubat 1921 tarihli *Alemdar* gazetesinde yer alan bir demecinde Atatürk'ü kastederek şunları söylemiştir:

*“Hilafet ve saltanatı parçalamak isteyen aklı ve nesli gibi mezhebi ve meşrebi belli olmayan bir sergerde... Ankara'daki eşkıyalık yuvasından sesini yükseltiyor. Sultan Osmanoğlu'nun makamına geçmek sevdasında bulunuyor. Padişahı da tehdit ediyor!”*⁴²⁴

Mustafa Sabri, mason locasına üyedir.

İngilizlerin, “Ermenileri katletmekle” suçladığı Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey'in idam fetvasını hazırlamıştır.

Sevr Antlaşması'nın imzalanmasını savunmuştur.

Bağnaz bir din anlayışına sahiptir: Kızlarla erkeklerin bir arada ders yapmasına, içki satılmasına, kadınlarla erkeklerin bir arada çalışmalarına karşı çıkıp, kadınların “şeriata uygun” tek tip kıyafet giymelerini savunmuştur.

Kurtuluş Savaşı yıllarındaki “ihametlerinden” dolayı savaş sonrasına 150'likler listesine alınıp yurtdışına sürgün edilmiştir.

Türkiye'den kaçarken önce İngiliz elçiliğine, daha sonra da

İngilizlerin bulduğu bir yük gemisiyle Mısır'a gitmiş, oradan da Yunanistan'a geçmiştir. Oradan İtalya'ya geçerek "kaçak" padişah Vahdettin'i ziyaret edip Türkiye Cumhuriyet'i karşıtı ter-tiplerin içine girmiştir. Cumhuriyet'i yıkmak için papadan bile yardım istemiştir. İhanetlerini yurtdışında da sürdürmüştür.

Yurtdışındayken yazdığı kitapta Atatürk'ü "*kahpelik*" ve "*hayasızlık*"la suçlamıştır. Atatürk'ten "*iki paralık Mustafa Kemal*" diye söz etmiştir.

Türklerden de nefret etmektedir. Şu sözler Mustafa Sabri'ye aittir: "*Elimden gelse Türkleri Arap yaparım, diğer Müslüman-ları da...*" *Yarın* gazetesindeki yazılarından birinde Türklükten istifa ettiğini yazmıştır: "*Yalnız Müslüman ve insan olarak kal-mak üzere Türklükten şeref ve izzetimle istifa ediyorum. Allah'ın huzurunda... Tövbe Yarabbi, tövbe Türklüğüme! Beni Türk mil-etinden addetme!*"⁴²⁵

İşte Mısır'da Mehmed Âkif'in arkadaşlarından biri "devrim kaçkını" Yozgatlı Mehmet İhsan Efendi, diğeri ise "150'likler"den tescilli vatan haini ve Atatürk düşmanı eski Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'dir. Hangi görüşten olursa olsun insanların gurbette bir araya gelmesi, aralarındaki farklılıklara rağmen arkadaşlık kurması çok doğal görülebilirse de, Kurtuluş Savaşı'nın "manevi önderi" ve İstiklal Marşı şairi Âkif'in -hangi koşullarda olursa olsun- "Türk düşmanı", "hain", Mustafa Sabri'yle arkadaşlık kurması yakışık almamıştır. İşin tuhafı, bu "hain" Mustafa Sab-ri, Ertuğrul Düздаğ'ın iddiasına göre Mısır'da Mehmed Âkif'e, "*Bizi yalnız bıraktınız, gidip Ankara'ya katıldınız!*" diye hesap sormaya kalkmıştır. Âkif'in yanıtı şöyledir: "*Papulas'a tercih ettik.*" *Papulas, Yunan başkomutanı, ya Yunan gelecek ya M. Kemal'le birlikte kurtuluşa çalışacaksınız. Öbürünü tercih etmek mümkün mü? O kadar.*"⁴²⁶

425 Ayrıntılar için bkz. Meydan, Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın Tarih Tezleri'ne EL-CEVAP, s. 587-601.

426 "Mehmed Âkif ile Mustafa Kemal Arasındaki Bilinmeyenler", <http://www.sondevir.com>, 3 Şubat 2013.

Hangi nedenle olursa olsun Mısır'da Cumhuriyet düşmanlarıyla arkadaşlık kuran Âkif'in Türkiye'ye döndükten sonra, hatta dönmeden, Cumhuriyet hükümetince izlenmesi çok doğaldır.

Âkif konusunda Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nı harekete geçiren olay, Âkif'in 1936 yılında Fransız mandası altındaki Hatay'a geçmesidir. Bilindiği gibi 1936 yılında Hatay, Türkiye için çok önemli bir milli davadır. Atatürk Hatay'ı anavata katmak için olağanüstü bir mücadele vermektedir. Ayrıca 1930'larda Türkiye'ye yönelik ayrılıkçı Kürt ve Ermeni hareketinin yuvalandığı yerlerden biridir Hatay. Ayrılıkçı Kürtlerin ve Ermenilerin birlikte kurduğu Hoybun Cemiyeti'nin 1930'da açtığı Antakya şubesi 1935'ten itibaren faaliyetlerini arttırmıştır. Hoybun Cemiyeti'nin katib-i umumisi olan ve aynı zamanda Antakya Lisesi felsefe öğretmenliği yapan Memduh Selim, 1936 yılı başlarında Türkiye sınırına yakın Kürt köyleri üzerinde propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır.⁴²⁷

İşte bu nedenlerle Türkiye özellikle 1936 yılında Hatay'da olup bitenleri ve Hatay'a girip çıkanları izlemiştir. Âkif'in izlenmesini de bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Sonuçta Âkif, 10 yıldır Türkiye'den uzaktadır. Üstelik Mısır'daki bazı arkadaşları azılı Cumhuriyet düşmanıdır. Bu nedenlerle, 1936'da Hatay üzerinden Türkiye'ye geldiğinde İçişleri Bakanlığı, Âkif'in faaliyetleri hakkında bilgi toplamıştır. Sonuçta bazı şüpheler ve soru işaretleri olmakla birlikte Âkif'in Türkiye Cumhuriyeti karşıtı "nifak" hareketleriyle doğrudan bir ilgisinin olmadığı görülmüştür. Buradan "mağdur Âkif" portresi çıkarıp onu sömürerek Atatürk Cumhuriyeti'ne saldırmak doğru değildir.

Âkif'i sömürenlerin sıkça tekrarladıkları iddialardan biri de hak ettiği halde kendisine emekli maaşının verilmediği şeklindedir. Ancak Âkif, 1936 yılında Türkiye'ye döndüğünde, hatta Türkiye'ye dönmeden 17 gün önce kendisine emekli maaşı bağlanmıştır. Emekli maaşı, 1 Haziran 1936 tarihinden geçerli olmak üzere bağlanmıştır. Âkif ise 17 Haziran 1936'da Türkiye'ye

427 Ayrıntılar için bkz. Yusuf Sarınoy, "Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 40, C XIV, Mart 1998.

dönmüştür. Emekli maaşı 478 lira 20 kuruştur. Taha Akyol'un anlattığına göre, "Emekli cüzdanının son sayfasında Âkif'in elyazısıyla yazdığı nottan anlıyoruz ki, mayıstan geçerli olarak bağlanan maaş ekim ayında ödenmeye başlanmış. Âkif, '600 lira borç' diye yazmış. Toplu ödenen 2976 liradan bu borcu düştüğünden sonra kalan kısmı ailesine vermiş."⁴²⁸ Bu emekli maaşı, mute-medi sıfatıyla Fuad Şemsi Bey tarafından üç kere üçer aylık olarak alınmıştır. Emekli maaş cüzdanının koparılmış sayfalarından anlaşıldığı kadarıyla kesintilerden sonra bu üç maaşın toplamı $322.70+347.50+329.00 = 999.20$ lira tutmaktadır.⁴²⁹

İşte belgesi:

Mutekaidin aylık ve emekli maaşına mahsus cüzdanı					
Maaş defterinin kayıt No	Nereden verildiği	Miktarı maaş	Nev'i	Eski numarası	
		Lira	K.	An	İta
1530	B. agha	178	20	11	10
Maaşın adı	Lira K.				
Tahsisatı	178 20				
İsmi	Akif				
TATBİK MÜHÜRÜ VE İMZA		Burdur meclisi ve mülga eski kayıtlar kennisi elinde mevcuttur			
Yukarı		ADI, SANI			

Âkif'in Cenazesini Sömürüp Atatürk'e Saldırmak

27 Aralık 1936'da İstanbul'da vefat ettiğinde Âkif'e resmi cenaze töreni yapılmamış, cenazesi birkaç kişinin omuzlarında çıplak bir tabutla Bayezid Camii'ne getirilmiştir. O sırada Âkif'in öldüğünü duyan üniversiteli gençler tabutunu bayrak

428 Taha Akyol, "Emekli Maaşı 478 Lira 20 Kuruş, Âkif'in Serveti!", Milliyet, 28 Aralık 2010.

429 Ayrıntılar için bkz. Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl 7, Nisan 1978, S. 2.

ve Kâbe örtüsüyle sarmıştır.⁴³⁰ Daha sonra cenaze, çoğunluğu gençlerin oluşturduğu büyük bir kalabalık eşliğinde Edirnekapi Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. 1960'daki yol inşaatı nedeniyle Âkif'in kabri Süleyman Nazif'in kabriyle birlikte Edirnekapi Şehitliği'ne nakledilmiştir.⁴³¹

Âkif'in dirisini sömürüp Atatürk'e saldıranlar, Âkif'in ölüsünü de sömürüp Atatürk'e saldırmaktan hiç çekinmemiştir.

Öyle ki, Âkif'in cenazesinin devlet töreniyle kaldırılmaması nedeniyle Atatürk'ü ve Cumhuriyet'i "Akif düşmanı" ilan edenler vardır.

Âkif'in cenazesini sömürüp Atatürk'e saldıranların yarattığı bilgi kirliliği ortamında yalan ve gerçek birbirine karışmıştır.

Güya Atatürk, Âkif'in cenaze törenine katılan öğrencilere bile kızmıştır! 16 Aralık 1971 tarihli *Babıali'de Sabah* gazetesinde Dr. Neşet Adnan Zentürk imzalı bir yazıda şöyle bir iddia ortaya atılmıştır:

*"Atatürk cenazeye katılmamış, katılan gençleri de kınamıştır. Cenazenin kaldırılmasına üniversite gençliğinin öncülük etmesi M. Kemal'i öfkelenlendirmişti. Cenazeden sonra İstanbul'a geldiği bir gün Perapalas'ta Yürksek Ticaret Okulu'nun yıllık balosunda kendisine gösteri yapan, 'Yaşa Gazi!' diye tezahürat yapan gençlere, 'ben size devrimleri emanet ettim. Siz ise benim devrimlerime karşı olan Mehmed Âkif'in cenazesini büyük bir törenle kaldırdınız!' diye sitemde bulunur ve ağır konuşur."*⁴³²

Ancak Âkif'in cenaze törenine katılan öğrencilere kızan (!) Atatürk, ne hikmetse *Cumhuriyet* gazetesinin Âkif'in cenaze törenini en güzel şekilde haber yapmasına izin vermiş, bu nedenle kimseye kızmamıştır! Devrimin, rejimin gazetesi *Cumhuriyet*, Âkif'in ölüm haberini 1. sayfadan "*Mehmed Âkif'in Cenazesi Merasimle Kaldırıldı*" ana başlığıyla vermiştir. Başlığın hemen altına biraz daha küçük puntolarla "*Gençlik Büyük Şairin Tabu-*

430 Düздаğ, Uzun, agm., s. 29.

431 Düздаğ, agm., DİA, s. 435.

432 Babıali'de Sabah, 16 Aralık 1971. Nakleden İkdâm dergisi, Ocak 2011, S. 270.

tunu Eller Üstünde Taşdı" ara başlığı atmıştır. Ayrıca yine büyük puntolarla *"Her Sene Âkif Günü Yapılacak, Mezarı Gençlik Tarafından Yaptırılacak"* yazılmıştır. Haberde kullanılan fotoğrafın altına da *"Büyük Şair Mehmed Âkif'in Tabutu Gençlerin Elleri Üstünde Taşınıyor"* notu düşülmüştür. Haberde ise Âkif için *"Büyük Şair"*, *"Büyük Ölü"* ifadeleri kullanılmış ve törene katılan gençlerden de övgüyle söz edilmiştir.

Mehmed Akifin cenazesi merasimle kaldırıldı

Gençlik büyük şairin tabutunu eller üstünde taşıdı
Her sene Akif için ihtifal yapılacak,
mezarı gençlik tarafından yaptırılacak

Büyük şair Mehmed Akif'in tabutu gençlerin elleri üstünde taşınıyor

Evvelki gün vefat ettiğini teessürle yazdığımız büyük şair Mehmed Akifin cenazesi dün Beyoğlunda Mısır apartımanından kaldırılarak Beyazıt camisine getirilmiş ve cenaze namazı burada kı-

lındıktan sonra Edirnekapıda Şehidlik karşısındaki kabristanda hazırlanan hususi makberesine defnedilmiştir.

Cenazeye merhumun birçok dostla -

[Arkası 3a. 8 sütun 4 satır]

Cumhuriyet, 29 Birincikanun 1936, s. 1

MEHMET AKİF

Dün heyecanlı bir tezahürle toprağa bırakıldı

Büyük galrimız Mehmet Akifin uzun istirahat aylarınca sona nihayet cıvıltı gece gözlerini yumduğunu okuyucularımızın büyük bir tosmür içinde haber vermiştik. Şairin Mısır apartmanında bulunan cenazesi dün otomobille Beyazıt camias getirilmiş ve orada büyük bir kalabalık tarafından namaz kılınmıştır.

Beyazıt meydanı büyük ölüye son vazifeyi yapacak olanlara tahsis edilmiş otomobillerle dolmuş idi. Cenaze caminin kapısından görünür görünmez, bütün üniversite talebesi akın halinde kapıya karpıldılar ve İran içinde tabut eller üstünde kavalandı.

Gençlik galrim ruhunu sevindirecek bir heyecanla onu ta Edirnekapı dıymdaki mezarlığa kadar hep el üstünde taşıdı .

Yolda geç haber alanlarına, yetipmiyankar otomobillerle gelilikleri ve akıya katıldıkları görülyordu. Mezar, profesör bay Naha merhumla

rahmetli M. Cevdetin mezarları arasında kazılmıştı.

Bu aralık gençler bir teklifte bulundular: Mehmet Akifin "Maak" ını almak istediler ve hemen işe koyularak bunu başardılar.

Memleketin en seçme hafızları da davetmiş gelmişlerdi. Bir yanda gençlerin heyecanı bir yanda onların güzel nesleri bu son vazifeye ulvi bir mahiyet vermişti. Dundan sonra, gençler istiklâl marşını kabir başında söylediler. Büyük üstada genç neslin bu son saygı hareketi oldu. Bu arada vatan toprakları büyük bir evladını göğüsne alırken, duyulan acı; ancak geride kadir bilen, değer tanıyan bir neslin yetipmekte olduğuna görmekte biraz dinliyordu .

Mehmet Akif günü

Edebiyat fakültesi talebe cemiyeti yılın bir gününde "Mehmet Akif," günü yapmağa karar vermiştir. Bugün için fakülte talebe cemiyeti talimatnameler ilâve yapılacaktır.

Âkif'in cenaze törenini anlatan gazete haberi

Âkif'in cenaze töreninde bir konuşma yapan Abdülkadir Karahan da -23 Ekim 1985 tarihli *Cumhuriyet* gazetesine ve 10 Ocak 1992 tarihli *Türkiye* gazetesine verdiği röportajlarda-emniyete çağrılıp, "Senin nene lazım Âkif'in mezarında konuşmak!" diye azarlandığını anlatmıştır.

Gerçek şu ki, olayın üzerinden birkaç yıl değil, 35-40-50 yıl geçtikten sonra anlatılan, doğruluğu son derece şüpheli birkaç

anı kırıntısı kullanılarak Âkif üzerinden Atatürk'e saldırılmıştır, saldırılmaktadır.⁴³³

Ayrıca nedendir bilinmez! Âkif'in ölüsüne bu kadar sinirlenen (!), öfkelenen (!) Atatürk ve Cumhuriyet hükümeti, Âkif'in dirisine bu kadar sinirlenmemiş, öfkelenmemiş olacak ki Âkif daha Türkiye'ye dönmeden 17 gün önce ona emekli maaşı bağlamıştır.

Gördüğüm şu ki, Âkif'in Mısır'daki ve Türkiye'ye dönmeden önce Hatay'daki bazı "zararlı" faaliyetleriyle ilgili raporlar, (Âkif'in bazı Cumhuriyet düşmanı 150'liklerle ve Türk düşmanı Arap milliyetçileriyle birlikte olması vb. faaliyetleri... Bu raporlardaki bazı bilgiler doğru olmasa bile yarattığı algı önemlidir ve etkilidir.) Cumhuriyet hükümetinin Âkif'e resmi cenaze töreni düzenlememesinin temel nedenidir.

Mehmed Âkif, bütün bu raporlara konu olan faaliyetlerinden sonra 1936 yılında değil de Kurtuluş Savaşı'nın manevi önderi olarak 1924 yılında vefat etmiş olsaydı, Cumhuriyet hükümetinin "İstiklal Şairi" Âkif'e çok görkemli bir cenaze töreni yapacağına kuşum yoktur.

Evet! Yine de Kurtuluş Savaşı'nın manevi önderi, İstiklal Marşı'nın yazarı, "*Safahat*" şairi Âkif'in cenazesinin devlet töreniyle kaldırılmaması eleştirilebilir. Nitekim bu durumu ben de eleştiriyorum. Ancak buradan yola çıkarak –fırsattan istifade– Atatürk'ü, Cumhuriyet'i linç etmiyorum.

Ayrıca konuya duygusal ve tek yönlü değil de bilimsel, tarihsel ve çok yönlü olarak bakıldığında, –örneğin Âkif'le ilgili "irtica 906" kodlu raporları okuyunca– Âkif'in cenazesine devlet töreni yapılmamasının altındaki gerekçelerin –gerçi hiçbir gerekçe Âkif'e devlet töreni yapılmamasını meşrulaştırmaz– netleştiği görülecektir.

Âkif'in Türk Devrimi'ne Katkısı

1 Yıl 9 Ayın Sırrı

Atatürk'ün önderliğindeki Türk Bağımsızlık ve Aydınlanma Savaşı, emperyalizme karşı verilen "Kurtuluş Savaşı" ve geri

433 Bozgeyik, age., s. 242; Ali İlbey, "Mehmed Âkif'in Cenazesinde Cumhuriyetin Şefleri Yoktu", www.Habervaktim.com, 4 Ocak 2014.

kalmışlığa verilen “uygarlık savaşı”ndan oluşan bir bütündür. Ancak maalesef bu savaşın ilk aşamasına katılanlardan çoğu, aslında çok daha önemli olan ikinci aşamaya katılmamışlar; hatta gizli açık şekilde ikinci aşamaya; yani uygarlık savaşına cephe almışlardır. Atatürk bu gerçeği “Nutuk”ta şöyle ifade etmiştir:

“Milli Mücadele’ye birlikte başlayan yolculardan bazıları, milli hayatın bugünkü Cumhuriyete ve Cumhuriyet kanunlarına kadar gelen gelişmelerinde kendi fikir ve ruhlarının kavrama sınırları bittikçe bana direnmişler ve muhalefete geçmişlerdir...”

Üzülerek ifade etmem gerekir ki, “Cumhuriyete ve Cumhuriyet kanunlarına kadar gelen gelişmelerinde kendi fikir ve ruhlarının kavrama sınırları” bitenlerden biri de Âkif’tir. Âkif de pek çokları gibi emperyalizme karşı verilen kurtuluş savaşına katılmış, ama maalesef sonrasındaki çok daha önemli uygarlık savaşına katılmamıştır.

Bu nedenle Atatürk, Âkif’e kırgındır. Asaf İlbaş’ın anlatımıyla “Atatürk, Âkif’in büyük bir şair olduğuna inanıyordu. Fakat Misak-ı Milli dairesinde kurtarılmış olan vatan parçasını elde tutabilmek için, o tarihlerde İslamcılık siyasetinden vazgeçilmek zaruretine de kaniydi. Hâlbuki Âkif İslamcıydı ve sürükleyici eserleriyle bu hususta tesirli olabilirdi. Kur’an tercümesindeki hareket tarzıyla da Atatürk’ü gücendirdiği anlaşıyordu.”⁴³⁴

1936’da İstanbul’da hasta yatağında yatmakta olan Âkif 1921’de Kastamonu’da Nasrullah Kürsüsü’ndeki Âkif’ten çok farklıdır. 1936’daki Âkif’in, –her ne kadar yazdığı muhteşem İstiklal Marşı yeni kurulan devletin milli marşı olmaya devam etse de– yeni kurulan devlete hiçbir dişe dokunur katkısı olmamıştır. Aradan geçen 10 yıl içinde –ki o 10 yıl 100-200 yıllık değişimi, dönüşümü içinde barındıran bir 10 yıldır– Âkif yeni Türkiye’ye, yeni Türkiye Âkif’e yabancılaşmıştır.

Söyle basit bir hesap yapıldığında Mehmed Âkif’in Atatürk Cumhuriyeti’nde, 1923’te 5 ay, 1924’te 5 ay, 1925’te 5 ay 1936’da da 6 ay olmak üzere toplam 21 ay (yani 1 yıl 9 ay) ya-

şadığı görülecektir. Ayrıca Son 6 ayında hasta yatağındadır. 1 yıl 9 ay Türkiye’de, 10.5 yıl Mısır’da yaşamıştır. Yani Âkif, Atatürk Cumhuriyeti yoktan var edilirken ve peşi sıra devrimler yapılırken bırakın bu yeni kurulmakta olan genç Türkiye’ye hizmet etmeyi Türkiye’de bile değildir, Türkiye’de yaşamamıştır. Âkif, belki de ömrünün en verimli olacak yıllarını –üstelik ülkesinin ona en çok ihtiyacı olduğu dönemde– Mısır’da geçirmeyi tercih etmiştir. Genç Cumhuriyet’in, bir taraftan bağnaz din anlayışıyla, hurafelerle ve din istismarıyla mücadele edip, diğer taraftan çağdaş uygarlık yolunda ilerlemeye çalıştığı o yıllarda Âkif gibi akılcı, hurafe düşmanı, ilerlemeci din âlimlerine büyük ihtiyaç vardır. Atatürk; Rifat Börekçi, Elmalılı Hamdi Yazır, Kamil Miras, Ahmet Hamdi Akseki, Saadettin Kaynak, Hafız Yaşar Okur vb. bir avuç aydın din adamıyla yüzyılların bağnazlığını yok edip dağ gibi hurafe yığınlarını yıkıp gerçek dini ortaya çıkarmak istemiştir. İşte bu zorlu süreçte Âkif’in –TBMM’nin kendisine verdiği Kur’an tercümesi görevini de tamamlamadığı, daha doğrusu tamamlayıp da teslim etmediği dikkate alınacak olursa– Atatürk Cumhuriyeti’ne neredeyse hiçbir katkısı olmamıştır.

Âkif, Cumhuriyet Türkiye’sinde geçirdiği 1 yıl 9 ay içinde İslami Araştırmalar ve Telifler Akademisi’ndeki kısa süreli görevi ve Abdülaziz Çaviş’ten yapıp *Sebilürreşad*’da yayımladığı bazı tercümeleri dışında bir şey yapmamıştır. “*Safahat*”ın yayımlanması mı? Evet, o Türk edebiyatına Âkif’in büyük katkısıdır, ancak Cumhuriyet döneminin değil, uzun yılların ürünüdür. Gerçek bir Meşrutiyet şairi/aydını olan Âkif, maalesef gerçek bir Cumhuriyet şairi/aydını olamamıştır.

Şükûfe Nihal’in Âkif’le ilgili “*hurafelere takılmış bir adamdır*” şeklindeki ağır eleştirilerine katılmamakla birlikte şu görüşüne katılıyorum: “*Akif’in Türk inkılâbına tek bir hizmeti yoktur.*”⁴³⁵

Üstelik Âkif, Mısır’da vatan hainlikleri tescilli 150’liklerden Mustafa Sabri gibi vatan hainleriyle, Cumhuriyet düşmanlarıyla da arkadaşlık kurmuştur. Dahası, –biraz önce gördüğünüz gibi–

435 Dücane Cündioğlu, “Ankara Yaranının İslamcılığı”, Yeni Şafak, 9 Mayıs 2000.

emniyet, istihbarat ve İçişleri Bakanlığı resmi raporlarına yansıdığı kadarıyla Âkif, özellikle 1935, 1936 yıllarında Mısır'da ve Hatay'da yine bazı Cumhuriyet düşmanı 150'liklerle birlikte olmuştur. Bu durum, Cumhuriyet'i canından çok seven devrimci kadroların Âkif'e yönelik olumsuz düşüncelerini daha da kemikleştirmiştir.

Burada Âkif açısından çelişki şudur:

Şiirlerinde, yazılarında hep Müslümanların akli ve bilimi ihmal ettikleri ve çalışmadan yan gelip yattıkları için geri kaldıklarını ifade eden Âkif, Atatürk Cumhuriyeti'nin akılcı, bilimsel, ilerlemeci, çalışma esaslı devrimlerini –üstelik daha işin başında– görmezden gelmiştir.

Ki o Cumhuriyet, Âkif'in 1912'de "*Süleymânîye Kürsüsünde*" gördüğü aşağıdaki düşü çok değil, sadece 15 yıl gibi kısa bir sürede gerçeğe dönüştürmüştür:

*"Attı hülyâ beni tâ Marmara sâhillerine!
Görüyordum, iki üç bin mil açıktan bakarak,
Şu sizin kapkara İstanbul'u, kardan daha ak,
Parlıyor alını uzaktan ayın on dördü gibi;
(...)*

*Ne gezer şimdi o zillet, o sefâlet? Heyhât!
Bu ne müdhiş azamettir, oh, ne müdhiş dârât!
Sayısız mektep açılmış: kadın erkek okuyor;
İşliyor fabrikalar, yerli kumaşlar dokuyor.
Gece gündüz basıyor millete nâfi' âsâr;
Âdetâ matba'alar bir uyumaz hizmetkâr.
Mülkü baştan başa i'mâr edecek şirketler;
Halkın irşadına hâdim yeni cem'iyyetler,
(...)*

*Gemiler sâhile boydan boya servet taşıyor...
Hasır üstüne bu rü'yâları görmekte iken."*⁴³⁶

Atatürk Cumhuriyeti 15 yılda ülkenin dört bir yanında sayısız okul açmış, kadın erkek herkesin okumasını amaçlayan büyük bir eğitim seferberliği başlatmıştır. 15 yılda ülkenin dört bir yanında onlarca fabrika kurulup yerli kumaşlar dokunmuş, harf devrimi ve eğitim seferberliği ile okuma yazma oranının yükselmesiyle matbaalarda yüz binlerce kitap basılmış, ülkenin her yerinde kütüphaneler açılmış, yerli şirketler, yeni cemiyetler kurulmuş, demiryolları ve limanlar yabancılardan satın alınmış, binlerce kilometre yeni demiryolu inşa edilmiş, büyük bir sağlık devrimi yapılmış, tarımsal üretim arttırılmış; kısacası Âkif'in 1912'de gördüğü düşün bile ötesine geçen bir kalkınma hamlesi başlatılmıştır.⁴³⁷

İşte Âkif'in çelişkisi buradadır. 1912'de gördüğü düşü 1923'te gerçekleştirmeye çalışanlara destek olmamıştır Âkif...

“Akif devrimleri aşırı buldu! Dine aykırı buldu!” biçimindeki bir savunma da yersizdir.

Birincisi, Atatürk'ün biçimlendirdiği Türk Devrimi din düşmanı değil, –Akif'in de hep eleştirdiği– dincilik ve hurafe düşmanıdır. Evet! Atatürk Cumhuriyeti –Akif'in istediği, düşlediği gibi– din odaklı bir devlet değildir, ama –Akif'in istediği, düşlediği gibi– dinin, Kur'an'ın anlaşılmasını amaçlayan bir devlettir.

İkincisi, Âkif'in ilk olarak Mısır'a gidip 7 ay kaldığı 1923'te, daha radikal devrimler de başlamamıştır. Âkif, devrimlerin radikalleştiği 1925'te temelli Mısır'a gitmek yerine, keşke ülkesinde kalıp yeni kurulmakta olan ülkesi için elini taşın altına koyup mücadele edebilseydi. Devrimin yanlışlarını, eksiklerini, –Kurtuluş Savaşı'ndan bizzat tanıdığı– devrimin önderiyle tartışma, konuşma; gerektiğinde her şeyi göze alarak devrimi sonuna kadar eleştirme cesaretini ve kararlılığını gösterebilseydi. Ama maalesef Âkif kolay olanı tercih ederek Mısır'a yerleşmiştir.

Aslına bakılacak olursa Âkif'i bu nedenle suçlamak, ağır şekilde eleştirmek de pek doğru değildir. Âkif Kurtuluş Savaşı'na

437 Atatürk Cumhuriyeti'nin bütün bu kalkınma hamlesi hakkında bkz. Sinan Meydan, *Akl-ı Kemal, Atatürk'ün Akıllı Projeleri*, (özel baskı), İstanbul, 2014.

katılarak, Anadolu'yu cami cami dolaşıp halkı direnişe çağırarak ve çok daha önemlisi Türk Bağımsızlık Savaşı'nın o muhteşem "İstiklal Marşı"nı yazarak üzerine düşen görevi fazlasıyla yapmıştır. Bu nedenle İlhan Selçuk'un dediği gibi Âkif unutulmazdır:

*"Akif otuz yıl sonra değil, yüz yıl sonra da anılacak bir ozanımızdır. Nasıl anılmasın ki! İstiklal Marşımızın şairidir. O... 'Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak' diyen kişidir o... Çanakkale Destanı'nı söyleyendir, emperyalizme karşı savaşıdır... Nasıl unuttur bu millet onu..."*⁴³⁸

Ya da Behçet Kemal Çağlar'ın 1943'teki şu ifadeleriyle:

*"Mehmed Âkif'e gelince; bu, o müstesna, o yüksek insanlarımızdan ve sanatkârlarımızdandır ki, milletimizin en kara günlerinde mısraları imanımızın, ümidimizin birer remzi halinde dudaklarımızda yaşamış, kalbimizde hakkolmuştur. (...) Yeni mücadelelerin yeni marşlarını yazabilecek bir Mehmed Âkif olabilmek için onun o yoldaki imanı kadar asil ve derin bir imanı bu yeni yollarda duymak ve beslemek lazım olduğuna inanıyorum."*⁴³⁹

Ayrıca Âkif, kendisiyle aynı dönemde ömrünü yurtdışında geçiren kimi soysuzlar gibi Atatürk'e, Türk Devrimi'ne ve genç Cumhuriyet'e düşmanlık beslememiş, çirkin planlar içinde de olmamıştır.⁴⁴⁰

Âkif ve Atatürk Benzerlikler ve Farklılıklar

Mehmed Âkif ile Atatürk arasındaki ilişki görüldüğünden daha karmaşık ve iki yönlü bir ilişkidir.

Âkif ile Atatürk arasında ilişkiyi "kişisel" ilişkiden önce "düşünsel" ilişki bağlamında değerlendirmek gerekir.

Âkif ile Atatürk arasında çok önemli düşünsel benzerlikler ve farklılıklar vardır.

438 İlhan Selçuk, "Akif İnançlı Kişiydi", Cumhuriyet, 31 Aralık 1967.

439 Aktaran Sarıhan, age., s. 82.

440 Âkif tartışmaları için bkz. Hilmi Yücebaş, Bütün Cepheleriyle Mehmed Âkif, İstanbul, 1958.

Önce düşünsel benzerlikleri görelim:

1. Fikir Hürriyeti

Âkif “fikir hürriyetine” değer vermektedir. Bu nedenle istibda-
da karşı mücadele etmiş, her türlü hürriyeti, özellikle de fikir hür-
riyetini yok eden II. Abdülhamid’i çok ağır bir şekilde eleştirmiştir.

Şöyle diyor Âkif:

“*Sanıyorlar kafa kesmekle, beyin ezmekle,*” / “*Fikr-i hürriy-
yet ölür. Hey gidi şaşkın hazele!*” / “*Daha kuvvetleniyor kanla
sulanmış toprak,*”⁴⁴¹ “*Sâde hürriyeti i’lân ile bir şey çıkmaz*” /
“*Fikr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz.*”⁴⁴²

Atatürk de, “*Fikirler zor ve şiddetle, top ve tüfekte asla
öldürülemez,*”⁴⁴³ demiştir.

Atatürk, 20 Ocak 1921’de TBMM gizli oturumunda yaptığı
bir konuşmada ise “*... Fikir cereyanları cebir, şiddet ve kuvvetle
reddedilemez. Bilakis takviye edilir. Buna karşı en müesser çare
gelen cereyan-ı fikriye mukabil, fikir cereyanı vermek, fikre fikir-
le mukabele etmektir,*”⁴⁴⁴ demiştir.

Âkif ve Atatürk fikirlerin “kafa kesmekle”, “beyin ezmek-
le”, “zorla”, “şiddetle”, “top ve tüfekte” öldürülemeyeceği ko-
nusunda aynı fikirdedir.

Atatürk de Âkif gibi fikir hürriyetinden yanadır.

Aralık 1923’te de şöyle demiştir: “*Cumhuriyet özgür dü-
şünce taraftarıdır. Samimi ve yasal olmak şartıyla her düşünceye
hürmet ederiz. Her kanaat bizce değerlidir.*”

Atatürk fikir hürriyetini “*fikrin serbest hareketi*” şeklinde
de ifade etmiştir.

2. Muallim/Eğitim/Kültür Ordusu

Çağın ilmine, tekniğine uygun “medeni” eğitim öğretime
önem veren Âkif, şiirlerinde “*muallim ordusu*” kavramını kul-
lanmıştır:

441 Safahat, s. 194.

442 age., s. 156

443 Utkan Kocatürk, Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara, 1999, s. 136.

444 TBMM Gizli Celse Zabıtları, C 1, s. 333-336.

“‘Sedan’da orduyu teslim eden Fransızlar,
–Ki her zaman o vukûâtı yâd edip sızlar–
Ne der, bilir misiniz? Hem de öyledir inanın:
‘Muallim ordusudur harbeden Purusyalının;
Muallim ordusu, lâkin, asıl muzaffer olan!’
Bu sözden almalıdır, hiç değilse, ibret alan!”⁴⁴⁵

Âkif’in “muallim ordusu” kavramını Atatürk, “öğretmen ordusu”, “eğitim ordusu” ve “kültür ordusu” biçiminde kullanmıştır.

Hâkimiyeti Milliye gazetesinde Kurtuluş Savaşı yıllarındaki Maarif Kongresi’nden söz edilen “*İki Cephe*” başlıklı bir yazıda “muallimler ordusu”ndan şöyle söz edilmiştir:

“*Cephelerde kurtuluş ve istiklal ordusu Yunanla mücadele ederken, Ankara’da ‘muallimler ordusu’ cehalete karşı müdafaa programını hazırlamaktadır. Harp ve maarif cephelerinin ikisinde de faaliyet var; milli ordu düşmanı, muallim ordusu cehalet ve karanlığı kovacak. İki himmetin aynı zamanda tecellisi yüce bir tesadüftür...*”⁴⁴⁶

Atatürk 27 Ekim 1922’de Bursa’da kadın ve erkek öğretmenlere seslenirken, “eğitim ordusu” kavramını kullanmıştır:

“*Hanımefendiler, efendiler! Ordularımızın kazandığı zafer sizin ve eğitim ordusunun zaferi için yalnızca ortam hazırladı. Gerçek zaferi siz kazanacak, yaşatacak ve kesinlikle başarıya ulaştıracaksınız...*”

Atatürk, 1923 yılındaki bir konuşmasında da “kültür ordusu” tabirini kullanmıştır:

“*Memleketimizi, toplumumuzu, gerçek hedefe, mutluluğa erdirmek için iki orduya ihtiyaç vardır. Bir vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri milletin istikbalini yoğuran ‘kültür ordusu’. (...) Bu iki ordunun ikisi de hayatidir. Yalnız siz, kültür ordusu mensupları, sizlere bağlı olduğunuz ordunun kıymet ve kutsiyetini anlatmak için şunu söylemeliyim ki, sizler ölen ve*

445 Safahat, s. 286.

446 “*İki Cephe*”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Temmuz 1921, s. 1.

öldüren birinci orduya niçin ölüp, niçin öldüğümü gösteren bir ordunun fertlerisiniz...”⁴⁴⁷

Âkif ve Atatürk toplumsal aydınlanmanın öğretmenler eliyle gerçekleştirilmesi konusunda hemfikirdir.

3. Cehaleti Yenmek

Âkif şiirlerinde sıkça “cehaleti yenmek”ten söz etmiştir.

“*Felâketin başı, hiç şüphe yok, cehâletimiz*” / “*Bu derde çâre bulunmaz –ne olsa– mektepsiz.*”⁴⁴⁸

Âkif bir vaazında toplumun içinde bulunduğu cehaletten söz ederken “*Pek âlâ! Bugünkü Müslümanlar senin dediğin gibi ilimden, irfandan mahrum ümmi birer insan yığındır (...) Düşmüşlerse ben ne yapayım yahut din ne yapsın?*”⁴⁴⁹ demiştir.

Hatırlanacağı gibi şu dizeler de Âkif’e aittir: “*Ey millet, uyan! Cehline kurban gidiyorsun!*” / “*Bu cehâlet yürümez; asra bakın: Asr-ı ulûm!*”⁴⁵⁰.

Atatürk ise bu topraklarda cehalete karşı en büyük mücadeleyi vermiştir. Cumhuriyet Devrimi, akıl ve bilimle cehalete açılmış bir savaştır.

Atatürk 1 Mart 1922’de, “*Bundan sonra takip edeceğimiz yol, cehaletin yok edilmesidir,*” diyerek başlatmıştır cehaletle savaşı...

Atatürk’ün cehaletle savaşının en önemli cephesi eğitim cephesidir. Bu nedenle TBMM’nin ilk bakanlıklarından biri 6 Mayıs 1920 tarihinde kurulan Maarif Vekilliği’dir. Atatürk, Sakaarya Savaşı öncesinde 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara’da top gürültüleri eşliğinde bir Maarif Kongresi düzenlemiştir. 1923’te yeni eğitim ilkelerinin belirlendiği *Misak-ı Maarif* yayımlanmıştır. 3 Mart 1924’te *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ile çağdaş ve ulusal eğitime geçilmiştir. Atatürk Cumhuriyeti’nin çağdaş okulları, Millet Mektepleri, Halkevleri, Halkodaları,

447 Kocatürk, age., s. 127.

448 Safahat, s. 287.

449 Sebilürreşad, 3 Aralık 1920, S. 465.

450 age., s. 156.

Köy Eğitim Kurşları, Köy Enstitüleri, konservatuvarları, kütüphaneleri, enstitüleri, üniversiteleri hep “cehaletin yenilmesi” amacıyla kurulmuştur.⁴⁵¹

Atatürk bir anlamda Âkif’in “cehaletin çaresi mekteptir” düşüncesini uygulamaya geçirmiştir.

4. Medeniyetin Coşkun Seli

Hatırlanacağı gibi Batı’nın maddi medeniyetini alarak ilerlemekten söz eden Âkif, şiirlerinde “*Beşeriyetin coşkun seli*” ifadesini kullanmıştır.

*“Coşkun koca bir sel gibi, dâim beşeriyet,
Müstakbele koşmakta verip seyrine şiddet.
Dağlar, uçurumlar ona yol vermemek ister...
Lâkin, o ne yüksek ne de alçak demez örter!
Akvâm o büyük nehre katılmış birer ırmak...
Elbet katılır... Hangisi ister geri kalmak!
(...)
Ey katre-i âvâre, bu cûşun, bu harûşun,
Âhengine uymazsan, emîn ol, boğulursun!”⁴⁵²*

Âkif, “beşeriyetin coşkun seline” direnen milletlerin “boğulup” yok olacaklarını ifade etmiştir.

Âkif’in “beşeriyetin coşkun seli” kullanımının neredeyse aynı Atatürk’te de karşımıza çıkmaktadır.

Şu sözler Atatürk’e aittir:

“Medeniyetin coşkun seli karşısında direnç boşunadır ve o gafil ve itaatsizler hakkında çok acımasızdır. Dağları delen, gökyüzünde uçan, göze görünmeyen zerrelerden yıldızlara kadar her şeyi gören, aydınlatan, inceleyen medeniyetin kudret ve ulviyeti karşısında ortaçağ zihniyetiyle, ilkel hurafelerle yürümeye çalışan milletler mahvolmaya mahkûmdurlar...”⁴⁵³

451 Atatürk’ün Eğitim Devrimi için bkz. Meydan, age., s. 1207-1247.

452 Safahat, s. 234, 235.

453 Atatürk’ün Bütün Eserleri, C 17, İstanbul, 2006, s. 286.

Âkif diyor ki: “Beşeriyetin coşkun selinin ahengine uymazsan emin ol boğulursun!”

Atatürk diyor ki: “Medeniyetin coşkun seli karşısında direnen milletler mahvolmaya mahkûmdurlar.”

Âkif’in “beşeriyetin (insanlığın) coşkun seli” ifadesi, Atatürk’te “medeniyetin coşkun seli” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şu sözler de Atatürk’e aittir:

“Medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona kayıtsız olanları yakar, mahveder. İçinde bulunduğumuz medeniyet ailesinde la-yık olduğumuz yeri bulacak ve onu koruyacak ve yükselteceğiz. Refah, mutluluk ve insanlık bundadır.”⁴⁵⁴

Atatürk’ün bu anlamda başka sözleri de vardır. Örneğin 10 Ekim 1925’te şöyle demiştir:

“Medeni olmayan insanlar, medeni olanların ayakları altında kalmaya maruzdurlar.”⁴⁵⁵

Âkif’in “beşeriyetin coşkun seli” ifadesi Atatürk’te bu sefer “medeniyetin kuvvetli ateşi” şeklini almıştır.

Âkif beşeriyetin coşkun seline direnenlerin “boğulacaklarını”; Atatürk ise medeniyetin kuvvetli ateşine kayıtsız kalanların “yanacaklarını” belirtmiştir. Medeniyete direnmenin sonu, boğularak veya yanarak, sonuçta ölmektir.

Âkif ve Atatürk, her ikisi de medeniyetin gücünü kabul etmiştir.

Ve her ikisi de beşeriyete/medeniyete direnmeyi değil, onun bir parçası olmayı önermiştir.

5. Maskara ve Çamur Kılık Kıyafet

Âkif, Osmanlıların son zamanlarındaki kılık kıyafeti “maskara” diye adlandırmıştır.

“Bugün ne maskara olmuşsa milletin kılığı” / “Lisanı da öyle olur!”

454 Kocatürk, age., s. 82, 83.

455 Arı İnan, Düşünceleriyle Atatürk, Ankara, 1991, s. 123.

Âkif burada “maskara olmuş kılık” derken sadece eski püs-kü, yakışsız kılık kıyafeti değil, aynı zamanda Batı’dan olduğu gibi alınan Avrupa modası kılık kıyafeti de kastetmiştir. Daha önce Âkif’in fese de pek sıcak bakmadığını, zaman zaman fesle dalga geçtiğini görmüştük. Fesle dalga geçen Âkif’in şapkayı da fazla Batılı bulduğuna şüphe yoktur!

Âkif ve Atatürk’ün kılık kıyafet görüşü arasında önemli farklar olmasına karşın, önemli benzerlikler de vardır. Örneğin Atatürk de Osmanlı’nın son zamanlarındaki kılık kıyafeti “çamur” olarak adlandırmıştır.

27 Ağustos 1925’te İnebolu Türkocağı’nda yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

“... Soruyorum: Bizim kıyafetimiz milli midir? (Hayır sesleri). Bizim kıyafetimiz uygarca ve uluslararası nitelikte midir? (Hayır, hayır, kesinlikle hayır sesleri). Çok değerli bu cevheri çamurla sıvayarak dünyaya göstermenin anlamı var mıdır? Cevheri gösterebilmek için üzerindeki çamuru atmak gerekir...”

Âkif de Atatürk gibi tüm hayatı boyunca çağına göre son derece modern giyinmiştir.

6. Mahkûm Milletler ve Mazlum Milletler

Âkif hatırlanacağı gibi, Kurtuluş Savaşı sırasında *Nasrullah Kürsüsünde* adlı vaazında emperyalizmin sömürdüğü milletlerden “mahkûm milletler” diye söz etmiştir:

“...Bugün İngilizler artık müstemlekelerindeki insanlardan eskisi kadar emin olamıyorlar. Beşeriyetin gözü açıldı. Mahkûm milletler kendilerinin hâkim milletler elinde ne büyük bir kuvvet olduğunu bu sefer gözleriyle gördüler...”

Âkif’in sömürülen milletler için kullandığı “mahkûm milletler” tabiri Atatürk’ün sömürülen milletler için kullandığı “mazlum milletler” tabirine fazlaca benzemektedir.

Atatürk 1922 yılında Türkiye’nin mücadelesinin aynı zamanda tüm “mazlum milletlerin” mücadelesi olduğunu belirtmiştir:

“Türkiye’nin bugünkü mücadelesi, yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye, büyük ve mühim bir gayret sarf ediyor. Çünkü müdafaa ettiği, bütün mazlum milletlerin, bütün doğunun davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan doğu milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir.”⁴⁵⁶

Kurtuluş Savaşı günlerinde, dünyada 300 milyon Müslüman sömürge durumundadır. Müslüman olmayanlarla beraber dünya nüfusunun üçte ikisi sömürgeci, mazlum millettir.⁴⁵⁷ Dolayısıyla Atatürk “mazlum milletler”; Âkif “mahkûm milletler” derken daha çok dünyada emperyalizmin güdümünde, ezilen, sömürülen Müslüman milletleri kastetmişlerdir.

Atatürk 1933 yılında mazlum milletlerin bir gün özgür ve bağımsız olacaklarını söylemiştir.

7. Hayat ve Mücadele

Âkif’in hayat görüşü mücadele merkezlidir. “Mücadele mahsulüdür hayat-ı beşer”⁴⁵⁸ diyen Âkif, yerinde saymaya, durağanlığa, donup kalmaya karşıdır. Ona göre çalışmadan öylece duran milletler için hayat hakkı yoktur.

Şöyle demiştir:

“Kanun-ı hayat böyledir. Duranlar için hakk-ı hayat yok. Beşeriyet durmuyor. Durursan muhakkak ezilirsin.”⁴⁵⁹

Atatürk de aynı kanıdadır:

“Hayat demek mücadele, çatışma demektir. Hayatta muvaffakiyet, mutlaka mücadelede muvaffakiyetle mümkündür.”⁴⁶⁰

Âkif’in “Mücadele mahsulüdür hayat-ı beşer” dizesiyle, Atatürk’ün “Hayat demek mücadele, çatışma demektir” sözü arasında neredeyse hiçbir fark yoktur.

456 Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C 2, s. 40.

457 Ergün Aybars, “Atatürk’ün Evrenselliği”, Atatürk Yolu, Ankara 1992, s. 1267.

458 Safahat, s. 270.

459 Mehmed Âkif, “Hutbe ve Mevazir”, Sebilürreşad, IX/232, s. 407, (14 R. evvel 1331/7 Şubat 1928). Kara, “Âkif’in ‘Aktif’ Din ve Ahlak Anlayışı”, s. 271.

460 Kocatürk, age, s. 388.

Âkif ve Atatürk arasındaki diğer benzerlikler de şunlardır:

Her ikisi de Müslümanların temel sorunlarından birini çalışmamak olarak belirleyip çalışmanın önemine vurgu yapmıştır. Örneğin Atatürk, “*Bizim dinimiz çalışmayanın insanlıkla ilgisinin olmadığını bildiriyor. (...) Allah’ın emri çok çalışmaktır,*” demiştir.

Her ikisi de İslam dinini sarıp sarmalayan hurafelere karşıdır.

Her ikisi de dinin anlaşılmasından yanadır.

Her ikisi de yobazlığa, bağnazlığa karşıdır.

Her ikisi de akla ve bilime vurgu yapmıştır.

Her ikisi de spora, özellikle güreşe meraklıdır.

Her ikisi de sanatseverdir, özellikle musikiye meraklıdır.

Her ikisi de Türk-İslam tarihine eleştirel bakıp tarihten dersler çıkartmıştır.

Her ikisi de dilin sadeleşmesinden, anlaşılır olmasından yanadır.

Her ikisi de Müslümanların/Osmanlıların Batı karşısında geri kaldığını düşünmektedir.

Her ikisi de Avrupa görmüştür. Yaklaşık aynı dönemlerde Âkif Almanya’ya, Atatürk ise Almanya ve Avusturya’ya gitmiştir.

Her ikisi de bir dönem İttihat ve Terakki saflarında yer alıp hürriyet mücadelesi vermiştir.

Her ikisi de İttihat ve Terakki’den ayrılmıştır.

Her ikisi de II. Abdülhamid’i eleştirmiştir. Âkif’in eleştirileri çok daha serttir.

Her ikisi de 1908 Meşrutiyeti’ni yeterli görmemiştir.

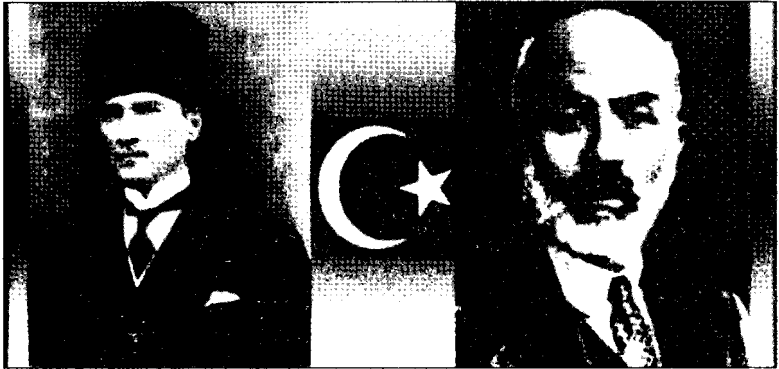
Her ikisi de Osmanlı’nın uzak yakın bölgelerini gezmiş, halkı iyi tanımıştır. Halkın yokluk, yoksulluk içinde her bakımdan perişan olduğu konusunda hemfikirdirler.

Her ikisinin de tanınmasında Çanakkale Savaşları etkilidir. Atatürk Arıburnu’nda ve Anafartalar’da kazandığı zaferlerle; Âkif bu zaferleri ölümsüz kılan “*Çanakkale Şehitlerine*” adlı şiiriyle tanınmaya başlanmıştır.

Her ikisi de emperyalizme karşıdır. İşgal yıllarında manda ve himayeye karşı tam bağımsızlığı savunmuşlardır.

Her ikisi de Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde konuşmuştur. Atatürk 7 Şubat 1923'te Zağanos Paşa Camii'nde öğlen namazından sonra “Allah birdir, şanı büyüktür” diye başlayan Balıkesir Hutbesi'ni vermiştir.

Her ikisi de Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasında çok özel yere sahiptir. Atatürk Kurtuluş Savaşı'nın başkomutanı, büyük önderi; Âkif ise Kurtuluş Savaşı'nın direnişçi vaizi, manevi önderidir.

En önemli ortak noktaları vatandı, bağımsızlığı, bayraklı...

Âkif ile Atatürk arasındaki bunca benzerlik bile onların aynı yolun yolcuları olmasını sağlayamamıştır. Çünkü Atatürk ile Âkif arasında çok önemli farklılıklar, ayrılıklar da vardır.

Âkif ile Atatürk arasındaki temel ayrılık şudur:

Atatürk'ün medeniyet/uygarlık algısı ile Âkif'in uygarlık algısı birbirinden farklıdır. Öncelikle her ikisi de 20. yüzyılın başında medeniyetin Avrupa'da/Batı'da olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak Âkif, tıpkı Ziya Gökalp'in “kültür”, “medeniyet” ayrımına benzer bir ayrımla medeniyeti Nâmik Kemal gibi “maddi” ve “manevi” diye ikiye ayırıp “maddi medeniyeti” almaktan söz etmiştir.

Âkif'in aşağıdaki dizelerinde bu ikili medeniyet algısını çok açık bir şekilde görmek mümkündür:

“Alınız ilmini Garb’ın, alınız san’atini;
Veriniz hem de mesâînze son sür’atini.

(...)

Kendi ‘mahîyyet-i rûhiyye’niz olsun kılavuz.”

(...)

“Sâde Garb’ın yalnız ilmine dönsün yüzünüz.

O çocuklarla beraber gece gündüz didinin;

Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.”

“Batı’nın yalnızca ilmini alınız, ancak kendi ruh kökleriniz kılavuzunuz olsun,” diyen Âkif, Batı’nın bilimini, tekniğini alıp kültürünü almamaktan yanadır.

Atatürk ise Âkif, Ziya Gökalp, Cevdet Paşa ve Nâmık Kemal gibi pek çok Osmanlı aydınının bu “kültür”, “medeniyet” ayrımını reddedip “tek medeniyet” e yönelmekten söz etmiştir.

Şöyle demiştir:

“Medeniyetin ne olduğunu başka başka tarif edenler var. Bence medeniyeti kültürden ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur.”⁴⁶¹

“Memleketler muhtelifdir, fakat medeniyet birdir ve bir milletin ilerlemesi için (tek) medeniyete katılması lazımdır. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşü, Batı’ya karşı elde ettiği zaferlerden çok mağrur olarak kendisini Avrupa milletlerine bağlayan ilişkileri kestiği gün başlamıştır. Bu bir hata idi. Bunu tekrar etmeyeceğiz.”⁴⁶²

Daha önce tartıştığımız bu konuyu biraz daha tartışalım:

Mehmed Âkif, Batı’nın iyi ve kötü yanlarını sıralarken, iyi yan olarak bilimsel, teknik yanları görmüştür. Ancak Niyazi Berkes’in Nâmık Kemal için kurduğu şu cümleyi Âkif için kurarsak Âkif, “o hayranı olduğu Batı’nın teknik, bilimsel yanlarının nasıl olup da İslam dini ve hukukundan aşağı seviyede gördüğü Batı kültürünün ürünü olduğu sorusunu yanıtlayamaz!”⁴⁶³

461 İnan, age., s. 78.

462 age., s. 85.

463 Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, s. 300. Haz. Ahmet Kuyaş, 16. bas., İstanbul, 2011.

Âkif'in ve diğer aydınlarımızın küçümsediği ve beğenmediği Batı'nın kültürü/manevi medeniyeti, Âkif'in ve diğer aydınlarımızın hayranlık duyduğu Batı'nın o maddi medeniyetinin gelişmesine engel olmamıştır. Ya da başka bir ifadeyle, Batı Âkif'in beğenmediği kültürüyle/manevi medeniyetle yüksek maddi medeniyetin gelişmesini sağlamıştır.

Duygusallığı bir kenara bırakıp dışarıdan tarafsız bir gözle konuya yaklaştığımızda şu gerçeğe yüzleşmemiz gerekecektir: Âkif'in tabiriyle “İslam dünyasının o yüksek kültürü/manevi medeniyeti” maalesef İslam dünyasında yüksek bir maddi medeniyetin gelişmesine yardım etmemiştir. Nâmık Kemal, Cevdet Paşa ve Mehmed Âkif bu durumu İslam dünyasının, İslamın ilk dönemlerinden sonra “gerçek İslamı” yaşamamasına bağlamıştır. Onlara göre İslam dünyası “asrısaaadet” dönemindeki “gerçek İslama” dönerse, maddi medeniyet alanında da ilerleyecektir!

Burada şu sorulara yanıt vermek gerekecektir?

İslamın “altın çağı” olarak gösterilen dönemde maddi medeniyet adına ortaya konulan uygarlık eserlerinin ne kadarı dinle bağlantılı olarak ortaya konulmuştur? İslam dünyasında maddi medeniyeti geliştiren biliminsanlarına dinsel çevreler, din adına ne kadar destek vermiştir, ne kadar köstek olmuştur? İslam dünyasındaki biliminsanları din adına kendilerine yapılan baskılara direnerek, hatta bu uğurda hayatları pahasına maddi medeniyete katkı sağlamamış mıdır? 8. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasında İslam dünyasında yaratılan ve Akdeniz; İtalya, Sicilya, Endülüs, hatta Bizans üzerinden Avrupa'ya akan maddi medeniyetin, İslam Rönesansı'nın gelişiminde İslam dininin katkısı nedir?

Gerçek şu ki Batı'da ve Doğu'da uygarlık/maddi medeniyet, dinlerin desteğiyle, teşvikiyle değil, dinlere rağmen gelişmiştir. Dinler medeniyetin şekillenmesinde etkili olmasına rağmen, Batı'da veya Doğu'da maddi medeniyetin gelişiminde dinlerin etkisi ya çok azdır ya da hiçtir. Kutsal kitabı “oku” diye başlayan, kutsal kitabındaki birçok ayet “aklını çalıştırmaktan”, “düşünmekten” söz eden, Atatürk'ün tabiriyle “*Şuura muha-*

lif, ilerlemeye engel hiçbir şey ihtiva etmeyen” İslam dini normalde maddi medeniyetin gelişmesine katkı sağlayacak veya en azından maddi medeniyetin gelişmesini engellemeyecek belki de tek din olmasına karşın maalesef tarihsel süreçte tam tersi bir durum söz konusudur.

Bu bakımdan Batı’da ve Doğu’da maddi medeniyet alanında gerçekten ilerlemek için yapılması gereken dinlere takılmaksızın, dinlerin maddi medeniyete katkı sağlamasını beklemeksizin “akıl” ve “bilimin” rehberliğini kabul etmektir. İşte Atatürk Türk Devrimi’ni gerçekleştirirken, bu gerçeğe uygun hareket etmiştir. Âkif ise –ne kadar modernist, akılcı olsa da– diğer İslamcı, Osmanlıcı aydınlar gibi bu gerçeği bir türlü kabul etmemiş, edememiştir.

İşin özü şu ki: Özer Ozankaya’nın dediği gibi “kültür”, “medeniyet” ayrımı yapıp Batı’nın sadece medeniyetini alalım diyenler kağıt, karasaban, at arabası düzeyindeki bir toplumun aile, hukuk, eğitim ve ahlak düzeyi ile traktör, biçerdöver, tren, otomobil ve uçak düzeyindeki bir toplumun aile, hukuk, yönetim, eğitim ve ahlak düzeninin köklü nitelik farklılıklarına sahip olduğunu tartışmak bile istememiştir.⁴⁶⁴ Bunu tartışmak istemedikleri için de 150 yıllık Osmanlı modernleşmesi, bir türlü Osmanlı’nın modernleşmesini sağlayamamıştır.

Âkif ile Atatürk arasındaki farklardan biri de ümmetçilik, milliyetçilik konusundadır. Âkif ve Atatürk; tartışmasız her ikisi de vatanseverdir. Ancak Atatürk gerçek bir Türk milliyetçisiyken, Âkif İstiklal Marşı’nı yazmış olmasına rağmen tüm milliyetçilikler gibi Türk milliyetçiliğine de karşıdır. Atatürk ve Âkif, her ikisi de “mazlum milletlerin” kurtuluşundan yana olmakla birlikte Atatürk öncelikle Türk milletinin, Âkif ise öncelikle İslam ümmetinin birliğine, bütünlüğüne, refahına odaklanmıştır.

Atatürk ve Âkif, her ikisi de samimi olarak dinin anlaşılmasını istemiştir. Ancak Âkif, “*Hayat dini*” diye tanımladığı “İslam

464 Özer Ozankaya, Cumhuriyet Çınarı, Ankara, 1994, s. 65.

dininin” toplum hayatını her bakımdan daha da kuşatmasını isterken; Atatürk “*Allah ile kul arasındaki bağıllık*” diye tanımladığı dinin –en azından belli bir süre– “Allah ile kul arasına çekilip” hayatı kuşatıcılık vasfının biraz olsun azaltılmasını istemiştir. Âkif’in, dinin hayatı kuşatması düşüncesi, Atatürk’ün din ile devleti, din ile dünyayı birbirinden ayıran ve devlet işlerini, dünya işlerini beşeri/dünyevi kurallara göre yürütmeyi amaçlayan laiklik ilkesine de aykırıdır.

Atatürk ile Âkif arasındaki düşünsel fark, Âkif ile Tevfik Fikret arasındaki düşünsel fark gibidir dersek fazla abartmış olmayız!

Yakından tanıyanların anlattığına göre Atatürk, Âkif’in de çok büyük bir şair olduğunu kabul etmekle birlikte, Tevfik Fikret’in daha büyük bir şair olduğu düşüncesindedir. Örneğin Asaf İlbay’ın anlattığına göre Atatürk’ün isteğiyle Tevfik Fikret ve Mehmed Âkif tartışmasının yapıldığı bir gece “*Fikret’in milli şiirde üstün olduğu neticesine varılmıştır*”.⁴⁶⁵

Tevfik Fikret

Atatürk ayrıca “*Tarih-i Kadim*”, “*Haluk’un Amentüsü*” ve “*Tarih-i Kadime Zeyl*” adlı seküler çağrışımlı şiirlerin yazarı Tevfik Fikret’ten etkilenmiştir de... Nitekim Tevfik Fikret’in ki-

⁴⁶⁵ İlbay, age., s. 141.

tabının önsözüne koyduğu “*Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim*” dizesini Atatürk, öğretmenlere seslenirken, “*Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister*” biçiminde ifade etmiştir.⁴⁶⁶ Atatürk Aşiyân’ı arkadaşlarıyla ziyaretinde Tevfik Fikret’i anma defterine “*Anma ziyaretinde bulunan Fikret dostları*”⁴⁶⁷ yazarak, kendisinin iyi bir “Fikret dostu” olduğunu açıklamıştır.

Arkadaşlarının anlattığına göre Atatürk, Tevfik Fikret’in en çok “*Sis*” manzumesini beğenmiştir.⁴⁶⁸

Tevfik Fikret’in “*Haluk’un Amentüsü*” ve “*Tarih-i Kadim*” gibi önemli şiirlerinde hayata dinsel bakış yerine pozitivist, seküler, dindışı bir bakış vardır. Fikret bu şiirlerinde genelde dinleri, özelde İslam dinini eleştirip akla, bilime ve insanlık ülküsüne vurgu yapmıştır.

Örneğin “*Haluk’un Amentüsü*” adlı şiirinde Allah’ı “*Kudreti Külliye*” diye adlandıran Fikret, Kur’an’a ise “*fıtrattaki ezeli tekamül*”ün bir ürünü olarak değer vermiştir. Fikret bu şiirinde insanın kudreti, dünyanın birliği, akıl, hak, hürriyet ve fen kavramlarını öne çıkarmıştır.⁴⁶⁹

Fikret, “*ulvi ve münezzeh, kudsi ve mualla kudret-i külliye*”yi, yani Allah’ı bu dünyanın işlerine karışmayan bir varlık gibi tasvir etmiştir. Ona göre yeryüzünün tanrısı insanogludur. Onun, “*Takdis edin: Beşer*” / “*Takdise müstahaktır; odur Rabb-ı hayr ü şer*” / “*Rabb-ı mümkinat!*” dizeleri bu düşüncesinin açık göstergesidir.⁴⁷⁰

Fikret, “*Haluk’un Amentüsü*”nde eninde sonunda aklın batıla galip geleceğini ve dünyanın “fen” sayesinde cennete çevrilebileceğine yönelik inancını dile getirmiştir.

466 Behzat Ay, “*Ölümünün 67. Yılında Unutulmayan Tevfik Fikret*”, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983, İstanbul, 1983, s. 648.

467 Şerafettin Turan, Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünceler, Kitaplar, Ankara, 1989, s. 8.

468 Sadi Borak, Atatürk’ün İstanbul’daki Çalışmaları, İstanbul, 1983, s. 21.

469 Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri, 1, Tanzimat’tan Cumhuriyete, 15. bas., İstanbul, 1999, s. 180.

470 age., s. 181.

Fikret'in en büyük karşıtlarından biri olan Âkif de işte tam da bu noktada (ilim ve fen noktasında) Fikret'le buluşmuştur. Bilindiği gibi Âkif de "*Safahat*"ta ilim ve fenne verdiği önemi çok etkileyici bir dille gözler önüne sermiştir. Fikret nasıl oğlu Haluk'u ilim ve fen öğrenmesi için İskoçya'ya gönderiyorsa, Âkif de manevi oğlu Âsım'ı aynı amaçla Almanya'ya göndermiştir.⁴⁷¹ Dahası Âkif'in Âsım'ı daha o günlerde Batı'nın "atom enerjisi" peşinde koştuğunun ve bunun dünyayı değiştireceğinin farkındadır:

*"Yarımın ilmi nedir, hâlbuki? Gayet müdhiş:
'Maddenin kudret-i zerriyyesi' uğraştığı iş."*

Kısacası Fikret ve Âkif ilme ve fenne verdikleri değer bakımından birbirinden ayrılamazlar. Ayrıca Âkif, Fikret'in şiirinden de etkilenmiştir. Bir diğer ortak noktaları da II. Abdülhamid karşıtlığıdır. Fikret, II. Abdülhamid'in suikasttan kurtulmasına öylesine üzülmüştür ki "*Bir Lâhza-i Ta'ahhur*" (bir anlık gecikme) adlı şiirinde "*Ey şanlı avcı, damını bihûde kurmadın.*" / "*Attın fakat yazık ki, yazıklar ki, vurmadin*" demiştir. Sözün özü şu ki, Âkif ile Fikret'in ayrıldıkları, hatta kavga ettikleri nokta dindir.⁴⁷² Âkif, "gerçek İslam"a ilerlemeci bir anlam yüklerken, Fikret dinden tamamen bağımsız bir ilerleme anlayışını savunmuş, bunu yaparken de İslamı eleştirmiştir.

Fikret'in dine yönelik eleştirileri Âkif'in Fikret'ten nefret etmesini sağlayacak kadar güçlüdür. Eşref Edip'in Fatin Hoca'dan (Gökmen) naklettiğine göre Âkif'in Fikret'e olan nefreti Fikret'in "*Tarih-i Kadim*"i yayımlamasından sonra başlamıştır.⁴⁷³

471 İşte tam da bu noktada Âkif'le Fikret arasında ilginç bir benzerlik daha göze çarpmaktadır. Âkif'in Âsım'la oluşturduğu ideal genç tipinin (bilimle uğraşan, dindar genç) pratik hayattaki karşılığı olan oğulları Âsım'a hiç benzememişlerdir. Örneğin Âkif'in Âsım'ı –oğlu Mehmet Emin– üzüntü vericidir, ama maalesef bir ayyaş olarak ömrünü tamamlamıştır. Tefvik Fikret'in öz oğluyla özdeşleştirdiği ideal genci (bilimle uğraşan, dinden uzak) Haluk ise papaz olmuştur. İki şair için de ortak acı gerçek şudur ki: İkisi de ideallerini evlatları üzerinde gerçekleştirmeye çalışmış ve ikisi de büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır.

472 Kaplan, age., s. 183.

473 Eşref Edip, age., s. 253.

Sonuç olarak Âkif'in nefret ettiği Tefvîk Fikret, Atatürk'ün en sevdiği şairlerden biridir.

Âkif'in Fikret'ten nefret nedeni, Fikret'in din eleştirileridir. Atatürk'ün Fikret sevgisinin nedeni ise Fikret'in fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür bir şair olmasıdır. Atatürk'ün tabiriyle en hakiki mürşit olarak ilmi ve fenni görmesidir.

Âkif, Cumhuriyet'in ilanından sonra *Sebilürreşad* dergisinde Atatürk'ün önderliğindeki Türk Devrimi'ni kuşkuyla karşılamış, yazılarında bazı yeniliklere yönelik küçük eleştiriler yapmıştır:

“Erkeklerle kadın arasında, Darülfünun’da başlayan bu iştirak gitgide bir moda haline gelerek cemiyet hayatının her yanında kendini göstermeye başladı. Sokakta iştirak, sinemada, tiyatrodaki iştirak, aktrislikte iştirak, şarkıda iştirak, meyhanede iştirak...”

*Toplumsal gelenekleri ve şartları bilinen milletimizin 16-18 yaşlarındaki kız ve erkek çocukları bir araya getirilmek isteniyor. Bazen şurada burada liselere giden üç beş kişi varsa onları da okuldan alıkoymaya sebep olacağız. Medreselerin kapanması ile on beş, on altı bin kişi eğitim nimetinden yoksun bırakıldı. Şimdi de böyle müşterek bir öğrenim çıkarırsak, kendi kendine liseler kapanır.”*⁴⁷⁴

Âkif burada kızlı erkekli karma eğitimi ve medreselerin kapatılmasını eleştirmiştir. Ancak Âkif'in bu konuları dinsel nedenlerle değil de gençlerin eğitiminin aksayacağı endişesi ile eleştirmesi dikkat çekicidir. Âkif, *“Toplumsal gelenekleri ve şartları bilinen milletimizin”* kızlı erkekli karma eğitime karşı çıkıp çocuklarını okula göndermeyeceğini, bunun da gençlerin eğitimi engelleyeceği düşüncesindedir. Ancak Âkif'in “çocukların eğitiminin aksayacağı” yorumu biraz erken bir yorumdur. Nitekim Cumhuriyet'in eğitim devrimi sayesinde kısa süre içinde tüm çocuklarımız yeni açılan çağdaş okullarda eğitim öğretime devam etmiştir.

Âkif, *“Köse İmam”* adlı şiirinde “şeriatçılık” adına çok eşliliği savunan ve kadına değer vermeyen yobazları şöyle eleştirmiştir:

474 Şükran Kurdakul, Çağdaş Türk Edebiyatı, 1, Meşrutiyet Dönemi/1, 3. bas., İstanbul, 1992, s. 155.

"Müslümanlıkta Şerîat bunu emretmiş imiş;
Hem alır, hem de boşarmış; ne kadar sâde bir iş!
Karı tatlîki için bak ne diyor Peygamber:
'Bir talâk oldu mu dünyâda, semâlar titrer!'
İki evlense ne varmış... Bu yenir herze midir?
Vâkîa bazen olur, dörde kadar evlenilir.
Bu kimin harcı, a sersem, hele bir kerre düşün!
Tek kadın çok sana emsâl olan erkekler için.
(...)

Sen dua et ki: 'Şerîat' demiyor evde karın!
Yoksa, boynunda bugün zorca gezerdin yuların!
Karı iş görmeyecek; varsa piçin bakmayacak;
Çamaşır, tahta, yemek, nerde? Ateş yakmayacak.
Bunların hepsini yapmak sana âid 'Şer'an!'
Çocuk emzirmeye hattâ olacak bir süt anan!
Boşarım, evlenirim bahsini artık kapa da,
Hak ne verdiyse yiyip hoş geçinin bir arada."⁴⁷⁵

Âkîf'in Türk Devrimi'ne yönelik eleştirilerine Mısır'dan gönderdiği mektuplarının satır aralarında da rastlamak mümkündür. Örneğin bir mektubunda Türk Devrimi'ni "yenilik namıyla, inkılâp namıyla her türlü ifratı biperva (pervasızca) kabul eden Ankara," diye eleştirmiştir. Ancak aynı mektubunda kendisini çok daha ağır eleştirmiştir:

"Çok maskara şeylermişiz. Utanmaz yüzümüzü örten incecik riya perdesi inmiş. O sıyrılır sıyrılmaz öyle bir sefil çehreyle ortaya çıktık ki bundan dünya iğrendi! Teceddüt namıyla, inkılâp namıyla her türlü ifratı biperva kabul eden Ankara yaranında ebediyen affedemeyeceğim bir şey varsa o da şudur: Bizim bu yüzler karası bahtımızı meydana çıkarmayacaklardı; insanlıktan bu kadar binasip olduğumuzu dünyaya faş etmeyeceklerdi. Bizi böyle bir imtihan-ı aleniye çekip de bundan beterini yüzümüze tükürtmeyeceklerdi."⁴⁷⁶

475 Safahat, s. 153, 154.

476 Karataş, "Mehmed Âkîf'in Mektupları", Mehmed Âkîf Ersoy, s. 458.

Âkif Türk Devrimi'ni "ıfrata" kaçmakla eleştirirken Türk Devrimi üzerinden kendisiyle de yüzleşmiştir. Türk Devrimi bizim yüzler karası bahtımızı meydana çıkardı! İnsanlıktan nasibimizi almadığımızı dünyaya gösterdi! Bizi böyle bir sınava çekip yüzümüze tükürttü derken, eleştirdiği o Türk Devrimi karşısındaki kişisel tavrından derin bir pişmanlık duyar gibidir!

Atatürk'ün önderliğindeki Türk Bağımsızlık Savaşı, dünyanın birçok yerindeki "mazlum millete" ilham kaynağı, umut ışığı olmuştur. Hindistan'dan Cezayir'e kadar İngiliz ve Fransız emperyalizmine karşı verilen bağımsızlık savaşlarında, ilk bağımsızlık savaşının önderi Atatürk'ün adı bayraklaşmıştır. Örneğin Cezayir'de Fransızlara karşı verilen savaşta gönüllülerin kimliklerini öğrenmek isteyen Fransızlar, her defasında Atatürk'ün kalpaklı resmini bulmuşlardır. Falih Rıfkı Atay 1943'te Hindistan'da Gandhi'nin kayınpederinin, "*Biz Doğu milletlerinin Batı emperyalizminden tam bağımsızlıkla kurtulabileceğini Atatürk'ün zaferi üzerine inandık,*" dediğini nakletmiştir.⁴⁷⁷ Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah, Türk Bağımsızlık Savaşı'nın önderi Atatürk'ten "*Türk Kurtuluş Hareketinin lideri Mustafa Kemal Atatürk bütün dünya için bir örnektir. Onun ölümü ile yalnız İslam âlemi değil, bütün dünya tarih boyunca yaşamış en büyük insanlardan birinci kaybetmiştir,*" diye söz etmiştir.⁴⁷⁸ Hindistan Lideri Nehru da Atatürk için "*Kemal Paşa benim kahramanımdı,*" demiştir.⁴⁷⁹ Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba ise Atatürk gibi davranmak, onun gibi olmak istediğini dile getirmiştir.⁴⁸⁰ Afgan Kralı Emanullah Han da Atatürk'ün sadece Türkiye için değil, bütün Doğu için örnek bir lider olduğunu belirtmiş, Atatürk'le kişisel dostluk kurmuş ve Atatürk'ün yaptığı gibi hem tam bağımsız hem de çağdaş bir Afganistan yaratmak istemiştir.

477 E. Dayı, "Atatürk'ün Doğu ve Batı Âlemine Tesirleri", Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (9-11 Eylül 1991 Ankara) II, Ankara, 1996, s. 1084.

478 agm., s. 1084.

479 T. Feyzioğlu, "Milli Kurtuluş Önderi Atatürk ve Milletler Arası Etkisi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. III, Kasım, 1986, S. 7'den ayrı basım, s. 42.

480 Dayı, agm., s. 1084.

Atatürk İslam dünyasındaki yazar ve şairlerin de ilgisini çekmiştir. Örneğin Mısırlı yazar M. M. Mausharrafa: “Atatürk’ün Doğu için değeri somut ve olumludur. Çünkü o bize korkularımızın yersiz olduğunu göstermiştir. O Doğulu Milletler Milli bütünlükleri kaybetmeden kendi değerleri, yeni durumlara nasıl uygulayacaklarını göstermiştir,” diyerek Atatürk’ün önemini anlatmıştır.⁴⁸¹ Yine Mısırlı şair Ahmet Şevki Atatürk’le ilgi 30 civarında şiir yazmıştır. Bu şiirlerinden birinde “Ey Türk kahraman, sen Arap kahramanı Halid’i yeniden canlandırdın,” diyerek Atatürk’ü Halid Bin Velid’e benzetmiştir. Pakistan’ın ünlü şair ve düşünürü Muhammed İkbal de Atatürk için “İslamiyetin Uyanışı” ve “Mustafa Kemal Paşa’ya Sesleniş” adlı şiirler yazmıştır. Bu nedenle İngilizlerce hapse atılmıştır.⁴⁸² İkbal’in elden ele dolaşan, cami kürsülerinde okunan “Mustafa Kemal Paşa’ya Sesleniş” adlı şiirinden birkaç dize şöyledir:

“Tanrı onu güçlendirsin.

Aslımız esasta sönük bir kıvılcım idi, bir bakış baktı ki o sayede dünyayı tutan güneş olduk.

Atının yol verdiği kadar koş, atıl ki, biz tedbir yüzünden defalarca bu alanda mat olduk.”⁴⁸³

Mehmed Âkif’in “kendime benzetmişim” ve “hakikat yaman şair” diye söz ettiği Muhammed İkbal, kilometrelerce uzaktan Atatürk’ün başarılarını duymuş ve onun için övgü dolu şiirler yazmıştır. Ancak bütün bir Kurtuluş Savaşı boyunca Atatürk’ün yanı başında bulunan Âkif, maalesef Atatürk için tek bir satır, tek bir dize olsun yazmaya tenezzül etmemiştir. Eee, tabii ki Âkif de Atatürk’ün önderliğindeki Büyük Zafer’in “büyüklüğünün” farkındadır. 1936 yılındaki son röportajında “Ya Büyük Zafer üstadım... O anda ne duydunuz?” sorusuna şöyle yanıt vermiştir.

481 Dayı, agm., s. 1090; Feyzioğlu, agm., s. 42.

482 Ahmet Bahtiyar Eşref, “Türkler ve İkbal”, Muhammed İkbal Kitabı, Uluslararası Muhammed İkbal Sempozyumu, İstanbul, 1997, s. 61.

483 Abdülkadir Karahan, Muhammed İkbal ve Eserlerinden Seçmeler, İstanbul, 1974, s. 91.

Kandemir anlatıyor: “*Kalbi durmuş gibi sarsılıyor, sonra bir anda yeniden canlanmış gibi, nereden geldiği bilinmez bir ışıkla gözlerinin içi gülere: ‘Ah...’ diyor. Ve bir lahza bırakıyor kendini bu eşsiz sevincin koynuna... Dalıyor. Ve sesinin ta içten dudaklarına dökülüştünü seziyorum: ‘Allah’ım ne muazzam zaferdi o! Ortalık hercümerç oldu... Beş altı saat içinde bir başka dünya doğdu.’ Tekrar gözlerini yumuyor: ‘Ve biz mest olduk!’ ‘O zaman bir şey yazmadınız mı?’ ‘Artık benim ne düşünecek, ne duyacak, ne yazacak, hatta ne yaşayacak takatim kalmıştı... Bizim dilimiz tutulmuştu. Ordu, bizzat yazıyordu.’”⁴⁸⁴*

İkbal’in kilometrelerce uzaktan gördüğü Atatürk gerçeğini Âkif çok yakından görmemiş olabilir mi? Tabii ki görmüştür! Görmüştür görmüş olmasına ama ne Türk Bağımsızlık Savaşı’nı ne de Türk Devrimi’ni yazmıştır. “*Safahat*”ta Atatürk’ün adı bile geçmez!⁴⁸⁵ Durum böyle olunca “*Nutuk*”ta da Âkif’in adı geçmemiştir!

Atatürk’ün yanı başındaki Âkif’in görüp de yazmadığı Atatürk gerçeğini, Atatürk’le hiç karşılaşmamış Âşık Veysel görmeden yazmıştır: “*Yürüyelim Atatürk’ün izinde*” / “*Boş verelim bozguncular sözüne*” diyen Veysel’in Atatürk’le ilgili çok sayıda şiiri vardır.⁴⁸⁶

484 Kandemir, “*Milli Edebiyatın En Kuvvetli Yazıcısı Mehmed Âkif (Ersoy)*”, *Yedigün*, 1 Temmuz 1936, s. 6-8.

485 Eşref Edip, Âkif’in “*Safahat*”ın ikinci kısmını da yazmayı planladığını belirtmiştir: “*Planı çok mükemmel, çok yüksek: Âsım Avrupa’dan dönüyor. İstiklal Harbi’ne iştirak ediyor. Âsım’ın bu muharebedeki yararlılıkları... İstiklal Harbi’nin büyüklüğü... Harbin bütün safahatı... Milletin gösterdiği fedakarlık, kahramanlık... Tehlikeli zamanlar, acı tatlı günler... İnönü, Sakarya Muharebeleri... Nihayet Büyük Zafer... Bütün bunları tasvir ediyor. Âsım, bir timsal. Faziletli, iman ve irfanlı, kahraman Türk neslinin timsali! Âsım yükseliyor, bütün şark milletlerine örnek oluyor... Matemli, felaketli sayfeler kapıyor; şanlı bir refah, saadet devri başlıyor... İşte Âsım’ın ikinci kitabının planı! Çok yazık ki üstadın sıhhati bu eseri yazmaya müsait olmadı.*” (Eşref Edip, age., 2. bas., s. 254. Aktaran Safahat, s. 449, dipnot). Âkif, Kurtuluş Savaşı’nı anlatmayı planladığı “*Safahat*”ın ikinci kısmında bu savaşın önderi Atatürk’e de geniş bir yer ayırmış olsa gerek!

486 Âşık Veysel’in Atatürk’e bakışı konusunda bkz. Meydan, Başbakan R. Tayyip Erdoğan’ın Tarih Tezleri’ne EL-CEVAP, s. 737-742.

Atatürk “Nutuk”ta şöyle demiştir: “Ben hizmetlerimden dolayı milletimin sevgi ve saygısını kazandım. Belki bütün İslam dünyasının sevgi ve saygısını da kazanmış bulunuyorum.”⁴⁸⁷

Âkif’in de Atatürk’e sevgi ve saygı duyduğuna şüphe yoktur. Ancak o bunu pek fazla dile getirmemiş, getirememiştir.

Âkif’in torunu Selma Argon dedesinin Atatürk’e bakışını şöyle anlatmıştır:

“Hiç kimse hakkında kötü bir söz söylememiş ki Atatürk’e kötü söz söylesin. Hatta bir yerde Atatürk için ‘Biz onunla mesai yaptık, cepheyi dolaştık’ diyor. Yine dermiş ki; ‘İçinde fesat taşıyan gözüne bakamaz Atatürk’ün, o anlar sizin içinizden geçenleri! Eğer o başımızda olmasaydı, bu savaşı kazanamazdık.’”⁴⁸⁸

Ertuğrul Düздаğ’ın aktardığına göre Atatürk’ün sekreteri Yusuf Hikmet Bayur bir gün Âkif’e, “Enver Paşa ile M. Kemal’i nasıl bilirsiniz?” diye sorduğunda Âkif şu yanıt vermiştir: “Enver’in ahlakı, M. Kemal’in askerliği...”⁴⁸⁹

Mehmed Âkif 1936’da Mısır’dan döndüğünde arkadaşı Mithat Cemal’e yazdığı bir mektupta Atatürk’ten ve Türkiye’den şöyle söz etmiştir:

“Mısır’da on bir yıl kaldım. Fakat on bir saat daha kalsaydım artık çıldırırdım. Sana halisane (gerçek) bir fikrimi söyleyeyim mi: İnsanlık da Türkiye’de, milliyetçilik de Türkiye’de, Müslümanlık da Türkiye’de, hürriyetçilik de Türkiye’de. ALLAH BENİM ÖMRÜMDEN ALIP O’NA (MUSTAFA KEMAL’E) VERSİN.”⁴⁹⁰

Âkif’in Atatürk’le ilgili son görüşü budur.

487 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, İstanbul, 2002, s. 572.

488 Bahar, “Dedem Mehmed Âkif Ersoy-Selma Argon’la Söyleşi”, s. 39.

489 “Mehmed Âkif ile Mustafa Kemal Arasındaki Bilinmeyenler”, <http://www.sondevir.com>, 3 Şubat 2013.

490 Muhittin Nalbantoğlu, Yeniçağ gazetesinde 27/28 Aralık 2003 tarihli yazı dizisinde bu gerçeği kamuoyuyla paylaşmıştır. Aslında Nalbantoğlu birçok yazısında da bu gerçeği dile getirmiştir. Nalbantoğlu, daha 1963 yılında “Millî Mücadele Mehmed Âkif ve İstiklal Marşımızın Tarihi” adlı çalışmasında “Âkiften Mektuplar”ı yayımlamış ve Âkif’in çok yakın dostu ve onu çok seven Mahir İz de bu kitabı görmüştür. Âkif’in Mısır dönüşü Atatürk için söylediği bu sözlerin yer aldığı Midhat Cemal Kuntay’a yazdığı o mektup da bu kitapta yer almıştır. Ve Âkif’i çok iyi tanıyan Mahir İz de son nefesini verdiği 1974 yılına kadar, “Hayır böyle bir mektup yok,” dememiştir. (Hasan Demir, “Atatürk’ün Cuma Namazları”, Yeniçağ, 24 Kasım 2010.)

Sonuç Yerine

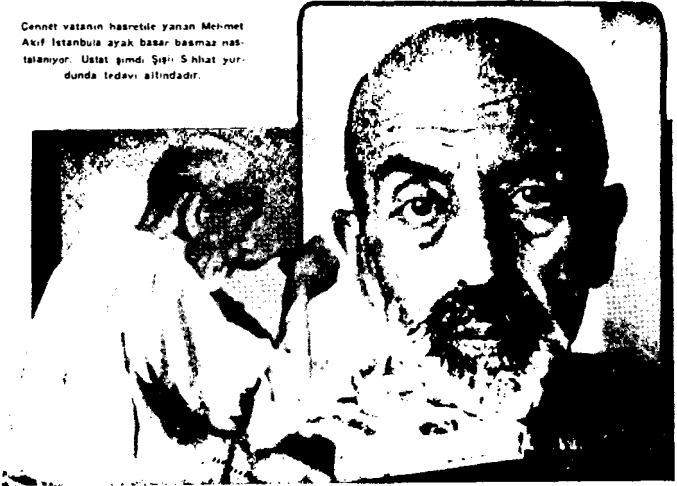
Mehmed Âkif, “*Safahat*”ın altıncı kitabı “*Âsım*”da 90 yıl önceden adeta bugünün (2015) Türkiye’si’ni görmüş gibidir:

*“Bana anlat bakayım şimdi: Şu biçare ocak,
Zorbalar saltanatından ne zaman kurtulacak?
Hiç bu mantıkla, a dîvâne, hükûmet mi yürür?
Bir cemâ’at ki erenler işi yumrukla görür,
Kafa bitmiş demek artık, çekiver kuyruğunu!
Kuvvetin hakkı mıdır enselemek bulduğunu?
Bize, Âsım, ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;
Birinin pençesi ister yalnız: Kânûnun.
Ver bütün kudreti kânûna ki vahdet yürüsün...
Yoksa millet değil, ancak dağınık bir sürüsün...
Memleket zâten ayol baksana: Allak bullak,
Sen de hissinle yürürsen batırırsın mutlak.
Ya kuzum, zabtiye rûhuyla hükûmet sürenin,
Yeri altındadır, üstünde değil kürenin!”⁴⁹¹*

Başka söze gerek yok...

491 Safahat, s. 442.

Cennet vatanın hasretle yanan Mehmet Akif İstanbul'a ayak basar basmaz nasırlanıyor. Ustat şimdi Şişli 5 hıhat yurdunda tedavi altındadır.

Millî Edebiyatın En Kuvvetli Yazıcısı:

M. AKİF

Türk edebiyatına son devrin çok güzel şifelerini hediye eden büyük şair Mehmet Akif vatanın on bir serelik bir ayrıktan sonra tekrar aramıza kavuştu. Fakat İstanbul'un millî his millî heyecan ve millî şair yaratan bu büyük şairi Akif yurda hasta döndü. Şimdi hastanede tedavi altındadır. «Yedigün» muharriri Akife konuştu. Onun yurttan ayrı yaşadığı günlerdeki hatıralarını, intibalarını topladı.

Yazan: KANOEMİR

ONON birinde sessiz se-
daz yola revan olarak.
vatan ufuklarını aşan şa-
ir Mehmet Akif, tam on
bir yıl süren bu uzun se-
lerin sonunda, işte, bembeyaz bir hus-
tane odasının, bembeyaz bir yatağında
solgun, mecaliz ve hitap yatıyor.

Rapucundaki sandalyeye oturdum.
Akif kılızın sarçelevedığı bu sapa-
nı yüre bu gevşemiş, sarılmış çarşiflere,
bu yorgun ve dalgın gözlerle bakıyo-
run. Zaman denen teyin kudretini, ha-
yat denen efasenin arzını bilerek so-
hıyorum, sonra, yavaşça soruyorum.

— «Özlem mi buzi ustat?»

Dudaklarını hiç kıpırdatmasaydı,
hiç ses çıkarmasaydı bile, bu zehir gi-
bi gülümsemesi her şeyi söylemiş o-
lurdu.

— «Özlemek mi oğlum Özlemek
nu?»

Bu acının büyüklüğünü bir daha
kendisi içinde görmek ister gibi gözlerini
yumdı, sonra, keşke keşke konuştu.

— «Mırdan üç gecede geldim...

Bu üç gece, otuz asır kadar uzun sür-
du. Orada on bir yıl kaldım. Fakat
bir an oldu ki, on bir gün daha kal-
saydım, çözdürdüm...

— «Haset...

Kupkuru dudaklıından kendi gibi

solgun bir ses mızıyer:

— «... Çok acı...

— «Ya kavuşmanın sevinci?»

— «Onu sorma oğlum... Onu be-

kendi kendine bile soramıyorum... A-
cak yazık ki vapurdan çıkar çıkmaz
yatağına düştüm, hiç bir şey göremi-

dim. Ve kendi kendine söylüyor:

— «Cennet gibi yurdundayım ya-

Çok şükür

Hastalığı aklın geliyor;

— «Katarajenim, dalağım şem-
geldik, yatık burada. Müşahede al-

na aldılar bakalım ne olacak?»

Ekşi hatıralarını depiyorum. Mü-

Mehmed Akif'in son röportajının yayımlandığı

1 Temmuz 1936 tarihli Yedigün dergisi

Ek

MEHMED ÂKİF'LE YAPILAN SON RÖPORTAJ

“Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle

Mehmed Âkif ile Son Konuşma”

“Milli Edebiyat”ın En Kuvvetli Yazıcısı:

Mehmed Âkif”

*Mehmed Âkif'le son röportajı gazeteci, yazar Kandemir yapmıştır.
(Haziran, 1936)*

“Günün birinde tıpkı İstanbul’dan Ankara’ya, elinde küçücük bir çanta ile göçüp geldiği gibi –sessiz sedasız– bu sefer dış ülkelere uzanan yollara revan olarak- tam on bir yıl gözden kayboluşunun sonunda, Mehmed Âkif işte bembeyaz bir hastane odasının, bembeyaz bir yatağında solgun, süzgün ve mecalsiz yatıyor.

Başucundaki sandalyeye oturdum. Ak kılların çerçevelediği bu sapsarı yüze, bu gevşemiş, sarkmış çizgilere, bu yorgun, fersiz, dalgın gözlere bakıyorum; zaman denen şeyin kudretini, hayat denen efsanenin sırrını bilmek istiyorum. Sonra yavaşça soruyorum:

‘Özledin mi bizi üstad?’

Dudaklarını hiç kıpırdatmasaydı, hiç ses çıkarmasaydı bile, bu zehir gibi gülümsemesiyle her şeyi söylemiş olurdu:

‘Özlemek mi, oğlum... Özlemek mi!’

Bu acının büyüklüğünü bir daha kendi içinde görmek ister gibi gözlerini yumdu. Sonra kesik kesik dedi ki:

‘Mısır’dan üç gecede geldim. Bu üç gece otuz asır kadar uzun sürdü... Orada on bir yıl kaldım... Fakat bir an oldu ki on bir gün daha kalsaydım, çıldırırdım...’

‘Hasret...’

Kupkuru dudaklarından kendi gibi solgun bir ses sızıyor:

‘Çok acı...’

‘Ya kavuşmanın sevinci?’

‘Onu sorma, oğlum... Onu ben kendi kendime bile soramıyorum. Ancak yazık ki vapurdan çıkar çıkmaz işte böyle yatağa düştüm, hiçbir şey göremedim...’

Ve kendi kendine söylüyor:

‘Cennet gibi yurdumdayım ya... Çok şükür...’

Hastalığı aklına geliyor:

‘Karaciğerim, dalağım şişmiş. Geldik, yattık burada. Müshade altına aldılar, bakalım ne olacak?’

Eski hatıralarını deşiyorum. Milli Mücadele’nin ilk günlerinde Ankara istasyonunda karşılaşmamızı hatırlatıyorum.

‘Evet...’ diyor. ‘İstanbul’dan mücadele aleyhine fetva çıktı-

ğı gün ayrılmıştım. Üsküdar'dan araba ile şimdi ismini hatırlayamadığım bir köye gittik. Oradan Cuma'yı tuttuk. O zaman Adapazarı'nda karışıklıklar vardı, girmedik, kenarından geçtik. Kâh öküz arabalarıyla kâh beygirlerle Lefkeye geldik ve trenle Ankara'ya ulaştık. Ankara kaynıyordu. Heyecan ve helecan içinde... Hele Bursa'nın düştüğü gün... Ya Sakarya günleri... Kimsede kendini düşünecek hal yok. Her sabah bir başka Ankara olurdu orası... Her gün bir gün evveli arardı sanki insan... Güneş bile sanki bir gün evvelkinden daha az parlak doğardı... Sönmeğe doğru giderdi. Hiçbir şey kalmamıştı gibi idi kimse de... Lakin o hava içinde kimsenin, eh artık her şey bitti diye tam ye'se düştüğü hamdolsun görülmedi. Hayır, asla ye'se düşmedik. Zaten başka türlü çalışılabilir mi idi? Ne topumuz vardı, ne tüfeğimiz... Fakat imanımız büyüktü...'

Yavaşça yatağında doğruluyor, yastıklara yaslanıyor, sesi birden canlanıyor:

'İstiklal Marşı, 'Doğacaktır sana va'dettiği günler hakkın!' Bu ümitle, imanla, imanla yazılır. İmanım olmasaydı yazabilir mi idim? Zaten ben başka türlü düşünüp başka türlü yazanlardan değilimdir. Bu elimden gelmez. İçimde ne varsa bütün duygularım yazılarımdadır. Şu var ki, İstiklal Marşı'nın şiir olmak üzere bir kıymeti yoktur. Ancak tarihi bir değeri vardır.

Ve gözleri yemyeşil, şişli sırtlarında, dilinde bir dua gibi aynı nağme titriyor:

'Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın...'

'Ya Büyük Zafer üstadım? O anda ne duydunuz?'

Kalbi durmuş gibi sarsılıyor, sonra bir anda yeniden canlanmış gibi, nereden geldiği bilinmez bir ışıkla gözlerinin içi gülerek:

'Ah!' diyor.

Ve bir lahza bırakıyor kendini bu eşsiz sevincin koynuna... Dalıyor.

Ve sesinin ta içten dudaklarına dökülüştüğünü seziyorum:

'Allahım, ne muazzam zaferdi o! Ortalık herc-ü merç oldu. Beş altı saat içinde bir başka dünya doğdu.'

Tekrar gözlerini yumuyor.

‘Ve biz mest olduk!’

‘O zaman bir şey yazmadınız mı?’

‘Artık benim ne düşünecek, ne yazacak, hatta ne yaşayacak takatim kalmıştı... Bizim dilimiz tutulmuştu. Ordu bizzat yazıyordu.’

Üstadı ziyarete gelenler, iki de bir de konuşmamızı ister istemez kesiyorlar. Hastabakıcı hemşirenin getirdiği yemek tepsisi odayı bir parça boşaltıyor, şimdi o, ağır ağır çorbasını içerken bir yandan da benimle konuşmak nezaketini gösteriyor. Bu arada –bahsi değiştirerek– Mısır’da nasıl vakit geçirdiğini sorduk:

Yine ağır ağır anlatıyor:

‘Kahire’nin yirmi beş kilometre güneyinde ‘Helvan’ denen, sakın, asude bir köşe vardır. Orada oturdum. Zaten tab’an münzevi bir adamım. Gürültüyü sevmem. İstanbul’da iken de böyle idim. Mısır’da da Darülfünun’un işi çıkıncaya kadar Helvan’da yaşadım. Son zamanlarda Kahire’ye indim.’

‘Sevdiniz mi Mısır’ı?’

‘Var, güzel tarafları var... Bilhassa kışın... hoş yazın da sıcak iklimlerde bulunduğum için muzdarip olmazdım. Orda sıcak da sürekli değildir; evler de ona göre yapılmıştır. En sıcak günlerde odaların harareti yirmi sekiz, otuzdan fazlaya çıkmaz... Fakat bir yaz günü İstanbul... Bu doğup büyüdüğüm, bütün dostlarımla yaşadıkları İstanbul, hele Boğaz gözlerimin önüne gelince...’

‘Mısır’da bir şeyler yazdınız mı?’

‘Geçmişten adam hisse kaparmış... Ne masal şey!

Beş bin senelik kıssa, yarım hisse mi verdi?

‘Târih’i ‘tekerrür’ diye ta’rîf ediyorlar;

Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?’

Ve üstadın yine Helvan’dan yazdığı ‘Fir’avun’la Yüz Yüze’sinden şu son parçayı alıyorum:

‘Bileydim, ey koca Mısır’ın ilâh-ı üryânı!

Mezâra, heykele âid bütün bu velveleler,

Bekân için mi hakikat? Merâmın oysa, heder:
Evet, bütün beşerin hakkıdır bekâ emeli;
Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten istemeli!’

‘Kolay mı yazarsınız?’

Dudaklarına götürdüğü bardağı yana çekerek;

‘Hayır!’ diyor.

Ve suyunu içtikten sonra devam ediyor:

‘Çok uğraşırım... Epeyi çalışırım... Mevzuu uzun boylu kafamda işlerim... Nihayet kâğıt üzerine naklederken de hayli yoruluyorum.’

‘Zevklerinizi sorabilir miyim, üstadım?’

Hafifçe gülümsüyor. Ve ‘zevk’ diye dünyada bir şey var mı der gibi yüzüme bakıyor:

‘Zevk mi? Benim zevklerim mi? Eğer sevdiği eserleri okumak, hoşlandığı mevzuları yazmak için uğraşmak, nihayet düşünmek, yapayalnız, bir köşeye çekilerek, sessiz sedasız düşünmek bir zevkse... Eh, benim de zevklerim var demektir.’

Çorbadan başka bir şeye el sürmeyen şaire, hastabakıcı hemşire, yalvaran bir sesle öteki yemekleri gösteriyor;

‘Siz yorulmayın, ben vereyim...’

‘Yiyemeyeceğim...’

‘Bir parça sütlaç...’

‘Mümkün değil... Rica ederim ısrar etmeyin...’

Ve bana dönüyor:

‘Eksiden beri yemekle başım hoş değildir... Sigara da içmem... Şimdi doktorlar zorla ye deyip duruyorlar... Zorla ne olur ki, yemek yenebilsin?’

Tekrar yatağına gelince ben de vedaya hazırlanıyorum. Ve ayaküstünde soruyorum:

‘Neler yazacaksınız?’

‘Biraz kendime gelirsem daha yazacak şeylerim var, hepsi hazır...’

Eliyle birkaç defa başına vuruyor:

‘Var kafamda hazırlanmış mevzularım...’

‘Ya en son yazınız?’

‘Mısır’da geçen sene bir resmimi çekmişlerdi. Güneşli bir hava idi, gölgem de upuzun, kumlarda duruyordu. Bu resmin altına şöyle yazmıştım:

*‘Hepsi göçmüş, hani yoldaşlarının hiçbiri yok,
Sen mi kaldın yalnız, kafilenden böyle uzak.
Postu sermekse meramın yola, serdirmezler,
Hadi gölgenle beraber silinip gitmene bak.’*

Ve kupkuru kalın dudaklar birbirine yapışıyor...”⁴⁹²

492 Kandemir, “*Milli Edebiyatın En Kuşvetli Yazıcısı: Mehmed Âkif (Ersoy)*”, *Yedigün*, 1 Temmuz 1936, s. 6-8; Kandemir, “*Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Mehmed Âkif ile Son Konuşma*”, *Yakın Tarihimiz*, C 4, s. 129, 130. (İki metin arasında bazı farklar olduğu için her iki metinden de yararlandım. Bir metinde eksik bırakılan yerleri diğer metinle tamamladım (S.M).

Kaynakça

1. Kitaplar-Makaleler-Yazılar

- “11 Recep 1327 tarihli Matbuat Kanununa Müzeyyel Kararname”, *Takvim-i Vekâyi*, 23 Ekim 1921, s.1.
- “Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin I. Dönem 4. Yasaama Yılımı Açış Konuşmaları”, *Millet Meclisi Tutanak Der-gisi*, D. 1, C 28, 1 Mart 1923, s. 2.
- “Başbakan Erdoğan’dan Kitap Önerisi”, <http://www.haberturk.com>, 28 Aralık 2012.
- “Bayraktan Hilali Kaldırmak İstediler”, *Hürriyet*, 26 Ocak 2015.
- “Cumhuriyet Devrinde En Güzel Kur’an Tercümesini Yapan Mehmed Âkif”, *Yakın tarihimiz*, (Birinci Meşrutiyetten Zamanımıza Kadar”, C 4, s. 132.
- “Düccane Cündioğlu’yla yapılan Röportaj-Mehmed Âkif’in Mealli Neden Yakıldı?”, *Tarih ve Düşünce*, Kasım 1999, S. 2.
- “İki Cephe”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 18 Temmuz 1921, s. 1.
- “Kâzım Karabekir’in Kızının Kürtçe Marş Tepkisi: Soytarılık”, <http://www.sonkulis.com>, 9 Mart 2012.
- “Mehmed Âkif ile Mustafa Kemal Arasındaki Bilinmeyenler”, <http://www.sondevir.com>, 3 Şubat 2013.
- “Mehmed İhsan Efendi”, *DİA*, C 28, Ankara, 2003.
- “Mehmed Âkif’i Ankara’ya Gazi Mustafa Kemal Paşa Çağırdı, İşte Belgesi”, *Düşünce ve Tarih*, Aralık 2014, S. 3.
- “Mehmed Âkif’in Torunu Argon: “Dedem Taassubu Sevmezdi”, <http://odatv.com>, 16 Mart 2013.
- “Milli Mücadele’ye Işık Tutan Gazete: Açıksöz”, www.bik.gov.tr, 7 Ocak 2014.

“*Milli Mücadelede Din Adamları*”, TOGEÇ, PDF.

“*Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz*”, *Milliet*, 19 Şubat 1948, S. 107.

ADLI, Ayşe, “*Akif Mısır’a Neden Gitti?*”, *Aksiyon*, 23 Aralık 2014.

AKANDERE, Osman, “*3 Numaralı Konya İstiklal Mahkemesi’nin Konya İsyanı ile İlgili TBMM Başkanlığına Sunduğu Raporu*”, <http://e-dergi.atauni.edu.tr>, (Son erişim, 11 Şubat 2014).

AKARSU, Kamil; Yücel, Mustafa, *Mehmed Âkif Ersoy*, Safahat, Ankara, 2010.

AKYOL, Taha, “*Emekli Maaşı 478 Lira 20 Kuruş, Âkif’in Serveti!*”, *Milliyet*, 28 Aralık 2010.

ALBAYRAK, Sadık, *Son Devrin İslam Akademisi Dar’ül Hikmet’il-İslâmiyye*, İstanbul, 1973.

ANDI, M. Fatih, “*Mehmed Âkif’in Darülfünun Hocalığı ve Darülfünun’da Verdiği Edebiyat Dersleri*”, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara, 2011.

ATALAY, Besim, “*Son Yıllarda Tercüme Edilen Kuran’ın Türkçeleri Yanlıştır*”, *Dün ve Bugün*, 10 Ağustos 1956, S. 39.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, İstanbul, 2002.

Atatürk’ün Bütün Eserleri, C 16, 17, İstanbul, 2005, 2006.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, (3 cilt), Ankara, 1997.

AY, Behzat, “*Ölümünün 67. Yılında Unutulmayan Tefvik Fikret*”, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983*, İstanbul, 1983.

AYBARS, Ergün, “*Atatürk’ün Evrenselliği*”, *Atatürk Yolu*, Ankara, 1992.

AYDÜZ, Davut, “*Mehmed Âkif Ersoy’un Tefsirciliği*”, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara, 2011.

AYHAN, Halis, “*Mehmed Âkif’in Âsım’ında Gençlik ve Eğitim*”, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara, 2011.

BAHAR, Yaşar Ahmet, “*Dedem Mehmed Âkif Ersoy-Selma Argon’la Söyleşi*”, *Düşünce ve Tarih*, Aralık 2014, S. 3.

BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Ankara, 1973, 16. bas., İstanbul, 2011.

BİLGİN, A. Azmi, “*İstiklal Marşı’nın Kabulü, Tablili ve Üzerine Yapılan Çalışmalar*”, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara, 2011.

- BOL, Fuat, “İbret *Alınabilirse-1*”, Türkiye, 21 Aralık 2014.
- BORAK, Sadi, *Atatürk ve Din*, İstanbul, 1962.
- BORAK, Sadi, *Atatürk’ün İstanbul’daki Çalışmaları*, İstanbul, 1983.
- BOZGEYİK, Burhan, *Mustafa Kemal’e Karşı Çıkanlar*, İstanbul, 1996.
- CEMAL, Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, İstanbul, 1972.
- CEYLAN, Ömür, “*Vahdet Şarabıyla Mest Olmayan Meczup Mehmed Âkif ve Divan Şiiri*”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- COŞKUN, Muharrem, *Kod Adı: İrtica 906*, İstanbul, 2015.
- CÜNDİOĞLU, Dücan, “*Ankara Yaranının İslamcılığı*”, *Yeni Şafak*, 9 Mayıs 2000.
- CÜNDİOĞLU, Dücan, *Bir Kur’an Şairi: Mehmed Âkif Ersoy ve Kur’an Meali*, İstanbul, 2004.
- ÇANTAY, Hasan Basri, *Akifname*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, ty.
- DAYI, E., “*Atatürk’ün Doğu ve Batı Âlemine Tesirleri*”, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (9-11 Eylül 1991 Ankara) II*, Ankara, 1996.
- DEMİR, Hasan, “*Atatürk’ün Cuma Namazları*”, *Yeniçağ*, 24 Kasım 2010.
- DEMİRER, Ercüment, *Din, Toplum ve Atatürk*, İstanbul, 1999.
- DEMİRLİ Ekrem, “*Mehmed Âkif’in Şiirinde Tasavvuf Yahut Safahat’ı Bir Tasavvuf-Ahlak Metni Olarak Okumak*”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- DERMAN, M. Uğur, “*Mehmed Âkif’ten Mektuplar*”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 6, No:1, Ocak 1977.
- DOĞAN, D. Mehmet, “*İstiklal Marşı: İslam Şairine Yazdırılan Milli Marş*”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- DUYMAZ, Recep, “*Mehmed Âkif Ersoy’un Edirne Yılları*”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- DUYMAZ, Recep, *Milli Mücadelemiz ve İstiklal Marşımız*, İstanbul, 2008.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, *Ali Ulvi Kurucu-Hatıralar (3 cilt)*, İstanbul, 2013.

- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, Mehmed Âkif Ersoy, İstanbul, 2004.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar, 2, İstanbul, 1989.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, Mehmed Âkif, Mısır Hayatı ve Kur'an Meali, İstanbul, 2003.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul; UZUN, M. İsmet, "Mehmed Âkif Ersoy, Hayatı, Eserleri", Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- ENGİNÜN, İnci, Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, (1839-1923), 4. bas., İstanbul, 2009.
- ERGİN, Osman N., "Şair Âkif'in Kur'an Tercümesi Ne Oldu?", Dün ve Bugün, C 2, S. 39, 10 Ağustos 1956.
- ERGİN, Osman N., Türk Maarif Tarihi, C 5, İstanbul, 1977.
- ERSOY, Mehmed Âkif, Fıraklı Nameler, Âkif'in Gurbet Mektupları, haz. Ömer Hakan Özalp, İstanbul, 2011.
- ERSOY, Mehmed Âkif, Safahat, haz. Cemil Kurnaz, Mustafa Tatcı, Kamil Akarsu, Abdülkadir Hayber, Sezai Toplu, İstanbul, 1996.
- ERSOY, Mehmed Âkif, Safahat, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, 3. Bas., İstanbul, 2011.
- EŞREF EDİP, Mehmed Âkif, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1357/1938.
- EŞREF EDİP, Mehmed Âkif-Hayatı ve Eserleri, 2. bas., İstanbul, 1962.
- EŞREF, Ahmet Bahtiyar, "Türkler ve İktbal", Muhammed İktbal Kitabı, Uluslararası Muhammed İktbal Sempozyumu, İstanbul, 1997.
- EYGİ, Mehmet Şevket, "İkinci Amnofis'in Mumyalı Leşi", Milli Gazete, 6 Ekim 2012.
- FEYZİOĞLU, T., "Milli Kurtuluş Önderi Atatürk ve Milletler Arası Etkisi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C III, Kasım, 1986, S. 7'den ayrı basım.
- GİRİTLİ, İsmet, "Japonya'nın Modernleşmesi ve Atatürkçü Modernleşme", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C 2, Mart 1986, S. 5.
- GOLOĞLU, Mahmut, Cumhuriyete Doğru, Ankara, 1971.

- GÖBEL, Gökhan, “İstiklal Marşı Muarızlarının Gündemi İş-gali”, <http://www.istiklalmarsidernegi.org.tr>, (Son erişim 3 Ocak 2015).
- GÖKÇEK, Fazıl, “Mehmed Âkif’in Şiirine Dair”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- GÜNAYDIN, Yusuf Turan, Mehmed Âkif’in Mektupları, Ankara, 2009.
- GÜZELDERE, Seyfi, Gerçek Bediüzzaman Said-i Nursi ve Doktrinleri, İstanbul, 1966.
- İLBAY, Asaf, Çocukluk Arkadaşım Atatürk, Mustafa Kemal’le 45 Yıl, İstanbul, 2014.
- İLBEY, Ali, “Mehmed Âkif’in Cenazesinde Cumhuriyetin Şefleri Yoktu”, www.Habervaktim.com, 4 Ocak 2014.
- İNAN, Arı, Düşünceleriyle Atatürk, Ankara, 1991.
- İNÖNÜ, İsmet, Defterler, haz. Ahmet Demirel, C 1, İstanbul, 2001.
- KANDEMİR, “Milli Edebiyatın En Kuvvetli Yazıcısı Mehmed Âkif (Ersoy)”, Yedigün, 1 Temmuz 1936.
- KANDEMİR, “Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Mehmed Âkif İle Son Konuşma”, Yakın Tarihimiz, C 4.
- KAPLAN, Mehmet, Şiir Tahlilleri, 1, Tanzimat’tan Cumhuriyete, 15. bas., İstanbul, 1999.
- KARA, İsmail, “Akif’in ‘Aktif’ Din ve Ahlak Anlayışı”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- KARABEKİR, Kâzım, Günlükler, II, İstanbul, 2009.
- KARABEKİR, Kâzım, İstiklal Harbimiz, 2. bas., İstanbul, 1969.
- KARABEKİR, Kâzım, İstiklal Harbimiz, C 2, İstanbul, 2009.
- KARABEKİR, Kâzım, Nutuk’a Cevaplar, haz. Faruk Özerengin, C 12, İstanbul, 1997.
- KARACA, Taha Niyazi, “Milli Mücadele’de Bozkır İsyanları”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004, S. 16.
- KARAHAN, Abdülkadir, Muhammed İkbâl ve Eserlerinden Seçmeler, İstanbul, 1974.
- KARAKILIÇ, Selçuk, “Mehmed Âkif Polis Tarafından Nasıl Takip Edildi”, Türk Edebiyatı, Aralık 2014, S. 494.
- KARAN, Hayreddin, “Milli Mücadele’de Sebilürreşad, Mehmed Âkif, Eşref Edip”, Sebilürreşad, C 11, S. 254.

- KARAN, Hayreddin, “*Milli Mücadele’de Sebilürreşad, Mehmed Âkif ve Eşref Edip*”, *Sebilürreşad*, C 10, S. 237.
- KARATAŞ, Turan, “*Mehmed Âkif’in Mektupları*”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim, *Atatürk-Karabekir Kavgası, Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası*, 2. bas., İstanbul, 2013.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara, 1999.
- KOÇ, Turan, “*Mehmed Âkif’in Şiir Estetiği*”, Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- KOMİSYON, *Güzel Yazılar, Mektuplar*, TDK Yayınları, Ankara, 1997.
- KOMİSYON, Mehmed Âkif Ersoy, “İstiklal Marşı’nın Kabulünün 90. Ve Âkif’in Ölümünün 75. Yılı Anısına”, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011.
- Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl 7, Nisan 1978, S. 2.
- KUNTAY, Mithat Cemal, Mehmed Âkif, İstanbul, 1939.
- KUNTAY, Mithat Cemal, Mehmed Âkif, *Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, 2. bas., Ankara, 1990.
- Kur’an-ı Kerim Meali (Türkçe Çeviri), haz. Yaşar Nuri Öztürk, İstanbul, 1997.
- KURDAKUL, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı*, 1, Meşrutiyet Dönemi/1, 3. bas., İstanbul, 1992.
- MARDİN, Şerif, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, “Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim”, 4. bas., İstanbul, 1994.
- MEHMED AKİF, “*Hasbıhal*”, *Sıratımüstakim*, 18 Ramazan 1328/9 Eylül 1326, S. 107.
- MEHMED AKİF, “*Hasbıhal: Koleraya Dair*”, *Sıratımüstakim*, 15 Zilkadde 1328/4 T. Sani, 1326, S. 115.
- MEHMED AKİF, “*Hutbe ve Mevaiz*”, *Sebilürreşad*, 14 R.evvel 1331/7 Şubat 1928, S. 232.
- MEHMED AKİF, “İkinci Mevize”, *Sebilürreşad*, 7. R. Evvel 1331/6 K. Sani 1328, S. 231.
- MEHMED AKİF, “Tefsir-i Şerif”, *Sebilürreşad*, 18 Ramazan 1331/ 8 Ağustos 1329, S. 258.

- MEHMED AKİF, “*Tefsir-i Şerif*”, Sebilürreşad, 9 Muharrem 1331/6 Kevvel 1328, S. 223.
- MERİÇ, Cemil, *Kültürden İrfana*, İstanbul, 1986.
- MEYDAN, Sinan, *Akl-ı Kemal, Atatürk’ün Akıllı Projeleri*, (özel baskı), İstanbul, 2014.
- MEYDAN, Sinan, *Atatürk ile Allah Arasında, Bir Ömrün Öteki Hikâyesi*, 8. bas., İstanbul, 2014.
- MEYDAN, Sinan, *Atatürk’ü Anlamak İçin, Nutuk’un Deşifresi*, 4. bas., İstanbul, 2014.
- MEYDAN, Sinan, *Başbakan R. Tayyip Erdoğan’ın Tarih Tezlerine EL-CEVAP*, 6. Bas., İstanbul, 2014.
- MEYDAN, Sinan, *Cumhuriyet Tarihi Yalanları*, 2. Kitap, 3. bas., İstanbul, 2014.
- MİSİROĞLU, Kadir, *Kurtuluş Savaşı’nda Sarıklı Mücahitler*, İstanbul, 1969.
- MUMCU, Uğur, “*Âkif’e Saygı*”, *Cumhuriyet*, 1 Ocak 1987.
- MUMCU, Uğur, *Kâzım Karabekir Anlatıyor*, 21. bas., İstanbul, 1998.
- MUMCU, Uğur, *Kâzım Karabekir*, İstanbul, 1990.
- MÜREBBİ, Yunus, *Manifesto-Mehmed Âkif’in Kastamonu’da Milli Mücadele Çalışmaları*, İstanbul, 2012.
- NALBANTOĞLU, Muhiddin, “*Ertuğrul Özkök’ün Bilmedikleri*”, *Yeniçağ*, 13 Aralık 2008.
- NALBANTOĞLU, Muhiddin, “*Mehmed Âkif Anlatıyor*”, *Yeniçağ*, 10 Mart 2013.
- OĞUZ, Kürşad, “*Mısır Sürgünü İstiklal Marşı Şairi*”, *Habertürk*, 11 Ekim 2011.
- OKAY, M. Orhan; DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, “*Mehmed Âkif Ersoy*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*.
- ORAL, Atilla, *İşgalden Kurtuluşa İstanbul*, İstanbul, 2013.
- OZANKAYA, Özer, *Cumhuriyet Çınarı*, Ankara, 1994.
- ÖZBEK, Abdullah, “*Bir Eğitimci Olarak Âkif*”, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara, 2011.
- ÖZCAN, Nuri, “*Mehmed Âkif ve Musiki*”, *Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara, 2011.

- ÖZEL, Sabahattin, Mustafa Kemal Atatürk, Yeni Gerçekler Yeni Düşünceler, İstanbul, 2014.
- ÖZGEN, Lemi, "İttihatçı İslamcı", K Dergisi, 14 Eylül 2007.
- ÖZKAN, Senail, "Doğu-Batı Kavşağında Âkif, İkbâl ve Goethe", Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, Allah ile Aldatılmak, 9. bas., İstanbul, 2008.
- PEHLİVANLI, Hamit, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı, Ankara, 1992.
- SARIHAN, Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, (3 cilt), Ankara, 1993-1995.
- SARIHAN, Zeki, Mehmed Âkif, İstanbul, 1996.
- SARIHAN, Zeki, Vatan Türküsü, İstiklal Marşı, Tarihi ve Anlamı, 4. bas., Ankara, 2008.
- SARIKOYUNCU, Ali, "Milli Mücadele'de Amasya Müftüleri Hacı Tefvîk ve Abdurrahman Kâmil Efendiler", Diyanet İlmi Dergi, C 31, S. 2.
- SARIKOYUNCU, Ali, Milli Mücadele'de Zonguldak ve Havalişi, Ankara, 1993.
- SARINAY, Yusuf, "Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 40, C 14, Mart 1998.
- SELÇUK, İlhan, "Akif İnançlı Kişiydi", Cumhuriyet, 31 Aralık 1967.
- SELÇUK, İlhan, Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, II, 16. bas., İstanbul, 2010.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, Elie Kedorie, "Afghani and Abduh, An essay on religious unbelief and political activism in modern Islam", Belleten, no. 125, Ocak, 1968.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, C 1.
- TBMM Zabıt Ceridesi, C 5.
- TOPUZ, Hıfzı, Çılgın ve Özgün-Neyzen Tefvîk'in Romanı, 7. bas., İstanbul, 2014.
- TUNCER, Hüseyin, Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı, İstanbul, 2001.
- TUNÇAY, Mete, Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması, 3. bas., İstanbul, 1992.

TURAN, Şerafettin, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünceler, Kitaplar, Ankara, 1989.

Türk İstiklal Harbi "İç Ayaklanmalar (1919-1921), C 6, Ankara, 1964.

UÇMAN, Abdullah, "II. Meşrutiyet'ten İstiklal Savaşı'na Mehmed Âkif'in Mücadele Yılları", Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.

ULUSU, Mustafa Kemal, Atatürk'ün Yanı Başında, Çankaya Kökü Kütüphanecisi Nuri Ulusu'nun Hatıraları, İstanbul, 2008.

YASA, Ş. Alparslan, "Mütercim Olarak Mehmed Âkif", Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.

YETİŞ, Kazım, "Mehmed Âkif'in Türk Dili ve Yeni Türk Edebiyatı İle İlgili Görüşleri", Mehmed Âkif Ersoy, Ankara, 2011.

YILDIRIM, Mustafa, Meczip Yaratmak, 2. bas., Ankara, 2006.

YILMAZ, Arif, "Mehmed Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Halk Dilinin Kullanımı", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 2009, S. 11.

YÜCEBAŞ, Hilmi, Bütün Cepheleriyle Mehmed Âkif, İstanbul, 1958.

2. Gazeteler

Açıksöz

Alemdar

Ceride-i Resmiye

Cumhuriyet

Gaye-i Milliye

Habertürk

Hâkimiyet-i Milliye

Hürriyet

İrade-i Milliye

İzmir'e Doğru

Millet

Milli Gazete

Milliyet

Son Posta

Takvim-i Vekayi
Türkiye
Vakit
Yeni İstanbul
Yeni Şafak
Yeniçağ

3. Dergiler

Aksiyon,
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
Atatürk Yolu
Aydın Tarihi
Aynı dergi
Belleten
Diyanet İlmi Dergi
Dün ve Bugün
Düşünce ve Tarih
Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
<http://e-dergi.atauni.edu.tr>
K Dergisi
Kubbealtı Akademi Mecmuası,
Millet Meclisi Tutanak Dergisi
Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Der
Sebilürreşad
Sıratı müstakim
Türk Edebiyatı
Yakın Tarihimiz
Yedigün

4. Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi

Sözlük

adl-i îlâhî: ilahî adalet.
âfâk: ufuklar.
akvâm: kavimler.
atâlet: 1. durgunluk.
2. tembellik.
âyât: ayetler.
bahnâme: cinsellikle ilgili kitap.
bîpervâ: pervasız.
ciyef: leşler.
cüdâ: ayrı.
çehre-i meş'ûm: uğursuz yüz.
efrâd: fertler, bireyler.
ekâbir: büyükler, ileri gelenler.
enbiyâ: peygamberler.
enfüs: 1. nefisler. 2. ruhlar.
gamz: eliyle sıkmak.
gayb: 1. gözle görülmeyen, gizli. 2. kayıp.
gufrân: bağışlama.
hakk-ı sarîh: açık hak.
harîm-i hâs: önemli bir kişiye ait daire.
hatve: adım.

hayf: yazık, vah vah.
hayırhâh: iyiliksever.
hevâyî: 1. nefis istekleriyle ilgili. 2. uçarı.
mübtezel: 1. ele ayağa düşmüş. 2. orta malı. 3. çok bulunan.
hüsran-ı mübin: apaçık hüsran.
inkılâbât: değişimler, dönüşümler, inkılâplar.
kâbûs-i hûnî: kanlı karabasan.
kâim: 1. ayakta. 2. yerine geçen. 3. dik.
kalb-i zemîn: yerin kalbi.
kârvân: kervan.
lerzân: titrek.
ma'bûd: ibadet edilen.
me'yûs: umutsuz.
meflûc: felçli.
mel'un: lanet olası.
menâbi: kaynaklar.
merdûd: reddedilmiş, kabul edilmemiş.

merkeb: binit.
meskenet: miskinlik.
mu'tad: alışılmış.
mugaddî: besleyici.
muhakkar: 1. Küçük düşürülmüş, hakaret edilmiş.
2. Küçük.
muttasıl: sürekli, durmadan.
müstağrak: 1. dalmış.
2. batmış. 3. boğulmuş.
nâdân: 1. cahil. 2. hödük.
naîm: uyuyan.
nekbet: 1. talihsizlik.
2. felaket.
nesl-i sefil: soylu nesil.
nigâh: bakış.
rahne: 1. yarık, gedik.
2. bozukluk.
râm (olmak): boyun eğmek, itaat etmek.
ridâ: 1. örtü. 2. hırka.
3. derviş postu.
rûchân: üstünlük.
sakf: tavan.
sedd-i râh: yola çekilmiş set.
siyan: kara çamur.
sûfiyye: mutasavvıflar, tasavvufla uğraşanlar.
şehâmetlü: İran şahlarına verilen unvan.

şehlâ: 1. hafif şaşı.
2. ela gözlü.
şenâat: kötülük.
şerîk: ortak.
tağyir: değiştirme, başkalaştırma.
tasarrufât: 1. tasarruflar.
2. sahip oluşlar.
te'dîb: 1. eğitme, terbiye etme. 2. cezalandırma.
tebzîr etmek: savurganlık etmek, israf etmek.
tekrîm: saygı gösterme.
terzîl: rezil etme.
ukbâ: ahiret.
urefâ: arifler.
üdebâ: edipler.
ümmehât: 1. anneler.
2. temeller, esaslar.
üryân: çıplak, anadan doğma.
vâesefâ: yazık, çok yazık, heyhat.
vakâr: ağırbaşlılık.
zebûn: 1. alçak. 2. aciz, zavallı. 3. güçsüz.
zillet: düşkünlük, aşağılık, alçaklık.
ziyâ: ışıık.

Sinan MEYDAN

1975 yılında Artvin’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Artvin Şavşat’ta, yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde tamamladı. "Atatürk, Öntürk Tarihi ve Yakın Tarih" üzerine çalışmalarına devam etmekte ve *Bütün Dünya* dergisinde yazmaktadır.

Yayımlanmış eserleri şunlardır:

1. Atatürk ve Kayıp Kıta Mu, İstanbul, 2005.
2. Son Truvalılar, "Truvalıların, Kayıp Kökleri", İstanbul, 2005.
3. "Atatürk'ü Anlamak İçin" Nutuk'un Deşifresi, İstanbul, 2006.
4. Sarı Lacivert Kurtuluş, "Kurtuluş Savaşı'nda Fenerbahçe ve Atatürk", İstanbul, 2006.
5. "Atatürk ve Kayıp Kıta Mu-2", Köken, İstanbul, 2008.
6. "Atatürk ile Allah Arasında, Bir Ömrün Öteki Hikâyesi", İstanbul, 2009.
7. Atatürk'ün Gizli Kurtuluş Planları, "Parola Nuh", İstanbul, 2009.
8. Sarı Paşam, "Mustafa Kemal, İttihatçılar ve II. Abdülhamit", İstanbul, 2010.
9. Atatürk ve Türklerin Saklı Tarihi, "Türk Tarih Tezinden Türkİslam Sentezine", İstanbul, 2010.
10. Cumhuriyet Tarihi Yalanları 1-2, İstanbul, 2010-2011.
11. Aklı-Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri", 1-2-3-4-5, İstanbul, 2012-2014.
12. Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın "Tarih Tezleri"ne EL - CEVAP, İstanbul, 2013.
13. Aklı-Kemal, "Atatürk'ün Akıllı Projeleri", Özel Baskı, İstanbul, 2014.

Mehmed Âkif ile Yüzleşmek

Uydurulmuş Mehmed Âkif'e Karşı Gerçek Mehmed Âkif

Mehmed Âkif'i araştırdıkça onunla ilgili üstü örtülmüş, anlatılmamış veya çarpıtılmış pek çok başka gerçeğe karşılaştım. Araştırmalarım sonunda gördüğüm –yıllarca belli çevrelerin tekelinde kalıp olabildiğince sömürülmüş– o bildiğimiz Mehmed Âkif'e pek benzemeyen ve bugüne kadar pek anlatılmamış öteki Mehmed Âkif'ti...

Bu kitabı Mehmed Âkif'i övmek veya yermek için değil, uydurulmuş Mehmed Âkif'e karşı gerçek Mehmed Âkif'i göstermek için yazdım. Ayrıca Âkif üzerinden Doğu, Batı, İslam, Osmanlı, Türk Bağımsızlık ve Aydınlanma Savaşı ile Atatürk üzerine bir kere daha düşündürmeyi amaçladım...

"Allahım ne muazzam zaferdi o! (Büyük Taarruz). Ortalık herc-ü merç oldu. Beş altı saat içinde bir başka dünya doğdu... ve biz mest olduk!"

"Artık benim ne düşünecek, ne yazacak, hatta ne yaşayacak takatim kalmıştı... Bizim dilimiz tutulmuştu. Ordu bizzat yazıyordu."

M. Âkif Ersoy

1936 tarihli son röportajından...

ISBN 978-975-10-3568-4

9 789751 035684

f/inkilap.yayinlari

t/inkilapkitabevi

Online alışveriş: www.inkilap.com